

ARJEN SIRPALEITA JA SUURIA TUNTEITA

KIRJEET SODAN SANOITTAJINA
JA IHMISSUHTEIDEN
YLLÄPITÄJINÄ 1939-1944

TOIMITTANUT LIISA MUSTANOJA

Arjen sirpaleita ja suuria tunteita

Kirjeet sodan sanoittajina ja ihmissuhteiden ylläpitäjinä 1939–1944

Toimittanut Liisa Mustanoja

Sarjan toimittajat

Teemu Ikonen
Jarkko Toikkanen

Sarjan toimituskunta

Soili Hakulinen
Johanna Koivisto
Maria Laakso
Unni-Päivä Leino
Frans Mäyrä
Olga Nenonen
Hanna Parviainen
Eliisa Pitkäsalo
Päivi Stöckell

Kansi

Merja Ponkala ja Helmi Riihonen

Etukannen kuvitus:

SA-kuva 22020. Kirje isältä, Helsinki 1941.

SA-kuva 157196. Kirje kotiin, Kotkaselkä-Impilahti 1944.

SA-kuva 48636. Kirje kotirintamalta rintamalle, 1941.

Sivu 7:

SA-kuva 33351. Kotoa tullut kirje on sentään aina tervetullut, Kiestinki 1941.

ISBN 978-952-03-0527-7 (pdf)

ISSN 2242-8887 (Tampere Studies in Language, Translation and Literature: B5)

Tampereen yliopisto 2017

Sisällys

Saatteeksi	4
JOHDANTO: KIRJEITÄ SODASTA JA RAKKAUDESTA Liisa Mustanoja	8
KOTI, USKONTO JA ISÄNMAA Sodanjohdon eetos sotilaiden ja kotirintaman kirjeissä Marja-Riitta Mikkola	21
”VOI HYVIN JA HÖYKYTTÖMÄSTI!” Toveruus, tunteet ja kokemukset miesten välisessä sota-ajan kirjeenvaihdossa Helmi Riihonen	40
”SINULLA, KULTASENI, TUNTUU OLEVAN JOTAKIN HAMPAAKUN KOLOSSA MINUA VASTAAN!” Erään avioparin kiistanaiheet sodanaikaisessa kirjeenvaihdossa Marjo Pajunen	62
”TÄÄLLÄ OLLESSA VASTA AUKEE SILMÄ JA SYDÄN TAJUAMAAN OMAT TUNTEENSA” Parisuhdediskursseja sota-ajan kirjeissä Sara Silén	94
”ÄLÄ RASITA ITSEÄSI LIIKAA, MINULLA ON TÄÄLLÄ ENSILUOKKAINEN OLO” Kirjeisiin kätkeytyvä nuoren tytön ja äidin kirjeenvaihdossa 1939–1944 Merja Ponkala	112
Kirjoittajat	139
Abstracts in English	140

Saatteeksi

Kevättalvella 2015 ilmestyi tamperelaisten historiantutkijoiden Marko Tikan, Ilari Taskisen ja Seija-Leena Nevala-Nurmen toimittama teos *Kirjeitä sodasta – Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina* (2015). Useat teoksen artikkeleista pohjautuvat kansainväliselläkin mittapuulla ainutlaatuisen sota-ajan kirjeiden kokoelmaan, jota on kartutettu Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkistoon 1970-luvun puolivälistä lähtien. Teokseen tutustuessani huomioni kiinnittyi erityisesti puhutteleviin aineistokatkelmiin: miten erilaisilla taidoilla kirjeitä onkaan kirjoitettu – ja miten paljaana ihmisen sodan keskellä, erossa läheisistään on. Heti samana keväänä päätin ottaa yhteyttä yhteistyön toivossa Kansanperinteen arkiston henkilökuntaan. Minut toivotettiin lämpimästi tervetulleeksi tutustumaan kirjekokoelmaan.

Jo ensimmäisen kirjekansion selailu paljasti sen, mitä olin aavistellutkin: sotavuosilta säilyneet kirjeet tarjoavat ainutlaatuisen aineiston paitsi historian- myös kielentutkijoille. Kokoelma SAK 263, johon ensikäynnilläni arkistossa tartuin, sisältää hämäläisen nuorenparin toisilleen kirjoittamia kirjeitä koko sodan ajalta. Säilynyttä kirjeenvaihtoa on satoja sivuja. Aviomies taistelee rintamalla, ja nuori vaimo elää sodan sirpaloimaa arkeaan kotikaupungissaan, ensin yksin ja sotavuosien karttuessa lopulta pariskunnan kahden pienen lapsen kanssa. Lähetetyissä kirjeissä on läsnä koko nuorten ihmisten elämä ja elettyjen tunteiden kirjo: onni, toivo ja läheisyys mutta myös pelko, väsymys ja riita. Taustalla kaikuu sydänhämäläinen murre.

Sota-ajan kirjeiden lingvistinen tutkimus käynnistyi opiskelijavoimin keväällä 2016 järjestämälläni suomen kielen erikoiskurssilla ”Puhutun ja kirjoitetun kielen rajapinnassa”. Liikkeelle lähdimme kokoelman SAK 263 innoittamina nimenomaan hämäläisen murretaustan näkymisestä sota-ajan kirjeiden kielessä. Kurssin aikana tehtyjen pienoistutkimusten tulokset tuotettiin esitelmämuotoon, ja opiskelijat pääsivät osallistumaan oikeana tutkimusryhmänä kahteen kielitieteelliseen konferenssiin. Vuotta myöhemmin kirjetutkimuksen kurssille löytyi jälleen tilaa opetusohjelmasta.

Kevätlukukaudella 2017 järjestetyn artikkelipraktikumien ”Kirjeitä sodasta ja rakkaudesta” anti, opiskelijoiden kirjoittamat tutkimusartikkelit, on nyt koottu yksiin kansiin. Tutkimus on matkan varrella kasvanut kattamaan sodan ajan kirjeenvaihtoa ympäri Suomen, ja myös tutkimuskysymysten kirjo on laajentunut. Alun variaationtutkimuksellinen ote sota-ajan kirjeisiin on täydentynyt esimerkiksi diskurssintutkimuksen, historiantutkimuksen, viestinnän tutkimuksen ja sukupuolentutkimuksen näkökulmilla. Kirjetutkimuksen suola onkin sen monipuolisuus: aineistona kirjeet mahdollistavat osallistumisen monenlaiseen tieteelliseen keskusteluun.

Tämän kirjan tutkimusartikkelien kirjoittajat ovat Tampereen yliopiston Suomen kielen tutkinto-ohjelman maisterivaiheen opiskelijoita. Jokainen kirjan artikkeleista on itsenäinen, opiskelijan omaan tutkimuspanokseen perustuva kokonaisuus. Kirjan artikkeleita yhdistää paitsi sota-ajan kirjeenvaihto myös kirjeiden tarkasteleminen ihmissuhteiden ylläpitäjinä ja sodan sanoittajina. Omien artikkeleidensa kirjoittamisen ohella opiskelijat ovat vertaisarvioineet toistensa tekstejä ja hoitaneet artik-

kelikokoelman ideointiin ja toimittamiseen liittyviä tehtäviä: Englanninkielisistä abstrakteista on vastannut Jenni Rajala. Kirjoittajatiedot on koonnut Marja-Riitta Mikkola, joka on myös yhdessä Merja Ponkalan kanssa ryhmitellyt artikkelit kokoelmaksi. Sara Silén ja Jenni Rajala ovat toimineet kaikkien artikkelien oikolukijoina. Taittoprosessin on hoitanut Marjo Pajunen yhdessä allekirjoittaneen kanssa. Kirjan puhutteleva kansi on Merja Ponkalan ja Helmi Riihosen käsialaa.

Toisen maailmansodan aikainen kirjeenvaihto oli Suomessa huomattavan laajaa. Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkiston kirjekokoelmaan on talletettu ainutlaatuinen otos tästä poikkeusoloissa käydyn kommunikaation kirjosta. Kokoelman laajuus on tällä hetkellä noin 40 000 kirjettä ja korttia, ja lahjoituksia otetaan vastaan edelleen. Käsillä olevaan kirjaan laatimassani johdantoartikkelissa esittelen lukijoille kirjekokoelman syntyä ja luonnetta ja kirjetutkimuksen yleistä tematiikkaa. Lisäksi kuvaan sota-ajan kirjeitä tekstilajina ja sota-aikaiseen kirjeenvaihtoon liittyneitä erityispiirteitä, kuten kirjeenvaihto-olosuhteita ja sensuurijärjestelmää.

Sotarintamat olivat Suomen tilanteessa verrattain lähellä kotijoukkoja, mutta kotirintama pysyi kuitenkin suurelta osin erillään varsinaisesta taistelurintamasta. Kenttäpostin kulku oli vaikeista olosuhteista huolimatta varsin varmaa. Sodan ajan kirjeenvaihdon roolina olikin ikään kuin yhdistää ne kaksi maailmaa, joihin suomalaiset olivat joutuneet jakautumaan. Osittain erillään olivat myös sodanjohdon ja tavallisten rivimiesten maailmat. **Marja-Riitta Mikkola** tarkastelee artikkelissaan marsalkka Mannerheimin päiväkäskyistäkin tutun koti, uskonto ja isänmaa -eetoksen näkymistä sotilaiden läheisilleen kirjoittamissaan kirjeissä. Mikkolan artikkeli havainnollistaa, miten nämä teemat kietoutuvat hienovaraisesti sotilaille keskeisempiin aiheisiin, huoleen ja koti-ikävään.

Sota-ajan kirjeistä puhuttaessa mieleen nousee tyypillisesti puolisoiden tai rakastavaisten toisilleen kirjoittamat kirjeet. **Helmi Riihonen** tarjoilee sota-ajan kirjeisiin uutta näkökulmaa, sillä hänen artikkelinsa keskiössä on miespuolisten ystävyyden kirjeenvaihto. Riihonen tarkastelee toveruuden vaalimista ja tunteista ja kokemuksista puhumista kahden nuoren miehen ja heidän ystäväpiirinsä välisessä sota-aikaisessa kirjeenvaihdossa. Artikkelit paljastaa, miten miehiin yleensäkin liitettävä yhteisöllisyys näkyy myös tarkastellussa kirjeenvaihdossa. Tunteistakin Riihosen tarkastelemissa kirjeissä puhutaan kuin mies miehelle, vaikka tuttuja tunteiden jakamisen tilanteita – esimerkiksi hiljaista läsnäoloa ja omalla kaveriporukalla saunomista – ei sota-aikana ole samalla tavalla järjestyntä.

Rakastavaisten kirjeenvaihtoa ei tässä teoksessa suinkaan ole ohitettu, mutta myös tähän aihepiiriin on otettu uutta näkökulmaa. **Marjo Pajunen** käsittelee omassa artikkelissaan riitelyn tematiikkaa avioparin välisessä kirjeenvaihdossa. Kotoa rintamalle lähetetyt negatiivissävytteiset kirjeet voidaan nähdä jopa jonkinlaisena tabuaiheena, johon aiemmassa tutkimuksessa ei ole juuri tartuttu. Pajusen artikkeli nostaa esiin rankkojakin teemoja, joiden ympärille kirjeitse käytävä riita syntyy. Sanailu kirjeissä on voimakasta, mutta myös sovintoa hierotaan. Artikkelit osoittaa, että puolisoiden välisellä polemiikilla on voinut olla myös positiivisia vaikutuksia ja merkityksiä.

Nahistelulle vastapainoa tarjoilee **Sara Silénin** artikkeli, jossa fokus on puolisoiden välisen kirjeenvaihdon parisuhdetta kehittävässä ja ylläpitävässä funktiossa. Silénin aineisto koostuu kahden, suhteessaan eri vaiheessa olevan pariskunnan kirjeenvaihdosta. Toinen pariskunnista on hyvin nuori ja vielä seurustelusuhteensa alussa. Toinen pari taas on ollut naimisissa useita vuosia, ja perheeseen

kuuluu myös lapsia. Silén osoittaa, että yhteisen taipaleen kesto vaikuttaa parisuhdediskurssien vaihteleviin tyyliin ja ratkaisuihin. Molemmissa kirjekokoelmissa esimerkiksi seksuaalisuuteen liittyvät diskurssit nousevat keskeiseen rooliin. Siinä missä avioparilla seksuaalisuus näyttäytyy tärkeänä ja luonnollisena osana parisuhdetta, seurustelevan parin kirjeissä seksuaalisuuden ja siveyden vuoropuhelu korostuu ja keskustelulla luonnostellaan arvopohjaa, joka molempien suhteen osapuolten on mahdollista jakaa.

Kokoelman viimeinen artikkeli nostaa esiin vielä yhden uuden näkökulman sota-ajan kirjeisiin. Ruotsiin ja muihin Pohjoismaihin lähetettyjen sotilasten raskaista elämänvaiheista on jo varsin paljon tietoa lukuisten aihetta käsittelevien tutkimusten ansiosta. Suurin osa alaikäisistä lapsista jäi kuitenkin Suomeen, ja heidänkin kokemustensa joukkoon mahtuu sekä suuria traumoja että eheitä selviytymiskertomuksia. Etenkin helsinkiläisiä lapsia lähetettiin talvi- ja jatkosodan aikana pois perheistään, pommituksia ja kiertäviä lastentauteja pakoon. **Merja Ponkala** käsittelee artikkelissaan kirjeisiin kätkeytyä ikävää kaupunkilaisäidin ja maaseudulle lähetetyn pikku tyttären välisessä kirjeenvaihdossa. Ponkalan tutkimus havainnollistaa hätkähdyttävälläkin tavalla, miten sota-ajan ihannoitu kuva urheista ja aikuisten rinnalla oman panoksensa isänmaalle nurkumatta antavista lapsista toteutuu myös kyseisen pienen tytön ja hänen oman äitinsä välisessä kirjeenvaihdossa. Siinä missä pariskuntien kirjeissä näyttää olevan lupa ikävöidä avoimesti, joutuu lapsi piilottamaan tunteensa ja turvautumaan jopa suoranaiseen itsesensuuriin.

Yliopisto on paikka, jossa opetus ja tutkimus kietoutuvat perustavanlaatuisesti yhteen. Käsillä oleva teos osoittaa, että opiskelijoissa on valtava tutkimuspotentiaali. He pystyvät toimimaan tiedeyhteisön täysivaltaisina jäseninä, kunhan siihen annetaan mahdollisuus. Kiitän lämpimästi kaikkia tämän kirjan tekoon osallistuneita opiskelijoitani: te teette oman työni mielekkääksi. Kirjan lukijoille toivon suuria tunteita ja silmiä avaavaa lukukokemusta.

Tampereella 17. kesäkuuta 2017

Liisa Mustanoja

Johdanto: Kirjeitä sodasta ja rakkaudesta

Liisa Mustanoja

Sodan vaikutus on repivä. Sota kiskoo ihmisiä juuriltaan ja eroon rakkaistaan. Se sirpaloi tavallisen arjen ja sotkee tulevaisuudensuunnitelmat. Sodassa ihminen joutuu kohtamaan kuolemanvaaran ja oman itsensä tilanteessa, jossa tapetaan kodin, perheen, rakkauten ja itsenäisyyden nimissä. Sota tulee elämään aina väärään aikaan: silloin kun opinnot ovat kesken ja ystäväporukalla hauskinta, silloin kun vauva sairastaa ja vuokrasopimus irtisanotaan, silloin kun olisi kevätkylvöjen aika tai aika korjata saunan katto. Ihmisellä on kuitenkin hämmästyttävä kyky mukautua poikkeusoloihin ja selviytyä niissä, kyky pitää yllä rutiineja ja luoda arkea¹ myös silloin, kun juna on raiteiltaan. Rauhan ajalta tutusta minästä ja läheisistä ihmissuhteista pidetään kiinni, ja se joka kykenee, valaa toivoa muihinkin: Me olemme kuitenkin tässä. Tämä sota kyllä päättyy aikanaan, ja elämällä on meille vielä paljon hyvääkin annettavaa.

Sodan vuosina 1939–1945 valtaosa suomalaisista joutui jollakin tasolla kokemaan hetkellisen tai pahimmillaan lopullisen eron jostakusta läheisestään: Poikia, miehiä ja isiä kutsuttiin sotatoimiin, ja myös monen nuoren naisen tie vei sodan ajan tehtäviin kauaksi kotoa. Väestöä evakuoitiin taistelujen alta, pommituksia ja elintarvikepulaa paettiin maaseudulle ja lapsia lähetettiin pois perheistään, pois sodan jaloista. Sotatilanteen erottamille läheisille kirjeiden kirjoittamisesta tuli säännöllisen yhteydenpidon käytännössä ainoa keino,² ja kynään tartuttiin kaikissa kansanryhmissä asemasta tai koulunkäyntihistoriasta riippumatta (Taskinen 2015: 13).

Kenttäposti on saapunut!
SA-kuva 94886.

¹ Monesti stereotyyppistäkin käsitystä toisessa maailmansodassa taistelleen suomalaisen sotilaan arjesta laajentavat esimerkiksi Männistö & Kivimäki (2016).

² Muita kotirintaman ja sotarintaman yhteiskeinoja olivat esimerkiksi lehdet, radio, kotiseutulähetystöt, viihdekiertueet, lomalla käynnit ja toisinaan puhelin-yhteyskin (Arimo 1984: 34). Kirjeenvaihdon kaltaista säännöllisyyttä nämä muut yhteiskeinot eivät kuitenkaan tarjonneet.

Kirjeitä kirjoitettiin puolisolle, lapsille, vanhemmille ja muille sukulaisille, ystäville, naapureille ja aivan tuntemattomillekin. Kirjeiden psykologinen merkitys ymmärrettiin sodan alusta alkaen, ja esimerkiksi sanomalehdissä kehoitettiin kirjoittamaan sotilaille iloisia ja reippaita kirjeitä (Hagelstam 2011: 305).

Tavallisen postin rinnalle perustetun organisaation, kenttäpostin, on arvioitu kuljettaneen toisen maailmansodan vuosina sota- ja kotirintaman välillä jopa 1,3 miljardia postilähetystä (Hagelstam 2011: 304). Valtavaa lukua voidaan esimerkiksi jatkosodan osalta konkretisoida niin, että laskennallisesti jokainen Suomen sotilas kirjoitti yhden kirjeen joka ikisenä päivänä yli kolmen vuoden ajan. Postin kulku oli vaikeat olosuhteet huomioon ottaen varsin varmaa: maksuton kenttäposti matkasi talvisodassa rintaman ja kodin välin arviolta 5–6 päivässä. Jatkosodassa kirjeet, kortit ja paketit löysivät tiensä perille parhaimmillaan parissa päivässä. (Metsberg 2015: 30.) Suomessa tilanne oli poikkeuksellinen siinä mielessä, että kotirintama pysyi suurelta osin erillään taistelurintamasta.³ Kirjeenvaihto ikään kuin yhdisti ne kaksi maailmaa, joihin suomalaiset olivat joutuneet jakautumaan. Arki oli taistelua molemmissa, mutta eri tavalla.

Kansanperinteen arkiston ainutlaatuinen kirjekokoelma

Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkistossa on säilytteillä kooltaan ja edustavuudeltaan ainutlaatuinen sota-aikaisten kirjeiden kokoelma (SAK). Kirjekokoelma sai alkunsa Tampereen yliopiston historian laitoksen, Tampereen yliopiston Kansanperinteen laitoksen ja Tampereen Historiallisen Seuran loppukesällä 1975 käynnistämästä sota-ajan kirjeiden keruusta (ks. Suojanen 1984b). Keruun käynnistyttyä lukuisat yksityiset ihmiset ja yhdistykset ynnä muut toimijat päätyivät lahjoittamaan pitkään vaalimiaan tai ullakon kätköistä löytämiään kirjeitä arkistoon tutkijoiden käyttöön. Ensimmäisen kymmenen vuoden aikana kokoelmaan oli luovutettu noin 20 000 kirjettä (Rasila 1984: 24). Tällä hetkellä Kansanperinteen arkiston kokoelma kattaa jo noin 40 000 kirjettä⁴ (Tikka, Taskinen & Nevala-Nurmi 2015: 7). Kokoelmaa pyritään jatkuvasti kartuttamaan, ja arkistoon voikin edelleen toimittaa sota-aikaisia kirjeitä. Kansanperinteen arkiston yhteystiedot ovat tämän artikkelin lopussa.

Kokoelma sisältää satojen eri kirjoittajien kirjeitä toisen maailmansodan ajalta. Lähtökohtaisesti kaikki suunnilleen tuolta ajalta olevat, arkistoon tarjotut kirjeet on vastaanotettu. Kirjeet on luokiteltu arkistoon lahjoittajan kotipaikan perusteella, ja mukana on niin sotilaiden kuin siviilien, eri-ikäisten ja eri lähtökohdista ponnistaneiden miesten,

---

³ Esimerkiksi toisessa maailmansodassa kuolleista puolalaisista arviolta 97 % edusti siviiliväestöä, kun taas Suomessa noin 97 % kuolleista oli sotilaita (Aikalainen 7/2016; ks. myös Männistö & Kivimäki 2016).

⁴ Lukumäärä kattaa myös kokoelmaan lahjoitetut postikortit ja muut viestilappuset. Tässä kirjassa puhutaan useimmiten lyhyesti vain kirjeistä. Niin ikään myös kortin ja kirjeen raja on toisinaan häilyvä: postikorttiin on saatettu kirjoittaa pienellä käsialalla kokonaisen kirjeen verran tekstiä.

naisten ja myös lasten kirjeitä. Kirjeet ovat kirjoitustilanteesta, kirjoittajasta ja vastaanottajasta riippuen muutaman rivin tai usean sivun mittaisia. Ne on useimmiten kirjoitettu käsin, kansa- tai muussa koulussa opitulla käsialalla. Rintamalla ollut isä saattoi myös lähettää kenttäpostin kuljetettavaksi vaikkapa piirroksia lapselleen, joka ei vielä itse osannut lukea. Joskus kirje on selvästi raapustettu samassa korsussa majoittuneen taitavamman kynäkäyttäjän avustuksella – kaveria kun ei jätetty pulaan näissäkään tapauksissa. Kenttäpostilähetysten lisäksi kokoelmaan on luovutettu myös siviilipostitse lähetettyä materiaalia. Jotkin kirjeistä ovat saapuneet vastaanottajilleen aina Amerikasta saakka.⁵

Historiantutkimuksen alalla yksityisten ihmisten kirjeistä on tullut varteenotettavia tutkimusaineistoja vasta 2000-luvun puolella (Tikka, Taskinen & Nevala-Nurmi 2015: 7). Myös fennististä kirjetutkimusta on tehty vasta melko vähän, ja tutkimus on kohdistunut pääosin 1800-luvun loppupuolen itseoppineiden kirjoittajien tuotoksiin (ks. esim. Nordlund 2012). Kun kirjeiden keruu laitettiin Tampereella 1970-luvun puolivälissä alulle, ei edes keruun käynnistäjillä ollut selvää mielikuvaa siitä, minkälaisessa tutkimuksessa kirjeitä voitaisiin tulevaisuudessa hyödyntää. Keruun lähtökohtana oli pikemminkin tieto kirjeenvaihdon määrästä ja merkityksestä sota-aikana yhdistettynä tietoon siitä, että sodan jälkeen säilyneitä kirjeitä hävitettiin jatkuvasti esimerkiksi muuttojen ja kuolemantapausten vuoksi. (Rasila 1984: 23.)

Suurinta kirjeiden häviäminen oli ymmärrettävästi itse sodan aikana, kun erityisesti rintamaolosuhteissa niiden säilyttäminen oli vaikeaa. Tämä näkyy esimerkiksi useimmissa vastavuoroista kirjeenvaihtoa sisältävissä osakokoelmissa niin, että sotilaan kotiin lähetettäviä kirjeitä on kansiossa mukana huomattavasti enemmän kuin kotoa kyseiselle sotilaille lähetettyjä kirjeitä. Arkistosta tutkijan käsiin päätyvää kirjeenvaihtoa onkin useimmiten käsiteltävä kaksisuuntaisen suhteen epäsymmetrisenä jäänteinä. Välittömästi sodan jälkeen, rauhan varmistuttua ja miesten palattua kotiin kirjeitä ilmeisesti hävitettiin huomattavan paljon. Eniten Kansanperinteen arkistossa on tästä huolimatta avioparien välistä kirjeenvaihtoa (Taskinen 2015: 13–15), jolla on varmasti ollut säilyttäjilleen tunnearvoa. Hyvin näyttävät säilyneen myös erityistä muistoarvoa kantaneet kirjeet, joiden lähettäjä on lopulta kaatunut sodassa.

Sota-aikaisten kirjeiden kokoelman kartuttaminen on perustunut vapaaehtoiseen lahjoitukseen, ja selvää onkin, että tämä on osaltaan vaikuttanut siihen, millaisia kirjeitä kokoelmaan on päätynyt. Kirjeiden lahjoittajat ovat kenties pitäneet luovuttamiaan kirjeitä erityisen kuvaavina, tai sitten he ovat esimerkiksi tunteneet tieteellisten arkistojen käytänteet ja näin voineet luottaa arvokkaina pitämänsä kirjeet ulkopuolisten käsiin. Keruun alkuvaiheessa toteutetuissa kyselyissä on selvinnyt, että luovuttamisen esteenä on useimmiten ollut pelko, että henkilökohtaiset asiat päätyisivät julkisuudessa reposteltaviksi. Luovutettuja kirjeitä on voitu valikoida niin, että osa kirjeenvaihdosta on hävitetty tai säilytetty

---

⁵ Tällainen on esimerkiksi kokoelma SAK 241.

itsellä, ja esimerkiksi *ryssä*-sanaa on joistakin kirjeistä pyyhitty yli luovutusta ennakoiden. (Huuhtanen 1984: 28.)

Kuitenkin esimerkiksi Marjo Pajusen tämän kirjan artikkelissaan käyttämä materiaali on huomattavan henkilökohtaista, ja aineiston kirjeet paljastavat paitsi sodan myös ihmiselämän raadollisuuden. Tästä huolimatta kirjeenvaihdon toinen osapuoli on luovuttanut kirjeet 1970-luvulla arkistoon tutkijoiden ulottuville. Kaikkein riipaisevinta kohtaakaan lahjoittaja ei ole kirjeenvaihdostaan poistanut, vaan kirjoittanut vain jälkikäteen marginaaliin kommenttinsa kirjeessä esitettyyn. Missään tapauksessa kansanperinteen arkiston sota-ajan kirjeiden kokoelmaa ei olekaan syytä pitää erityisen vinoutuneena tai kokonaisuudessaan jollakin tavalla kaunisteltuna (ks. myös Taskinen 2015: 15–16, 29). Aineistoon tutustuminen vahvistaa, että kirjeet valottavat monipuolisesti erilaisten ja eri-ikäisten ihmisten elämää ja ajatuksia sodan aikana.

Sota-ajan kirje tekstinä

Vaikka arkistoon päätyneet sota-ajan kirjeet eivät juuri tarjoa uutta tietoa itse sodan kuluista, ne tarjoavat tutkijalleen pääsyn yksittäisen ihmisen sotakokemukseen, jossa korostuvat hengissä säilyminen, oma perhe ja käsillä oleva tilanne. Läheiselle kirjoitettu viesti oli sodan melskeessä tärkeä elonmerkki, ja säännöllisestä kirjeenvaihdosta pidettiin kiinni hankalissakin olosuhteissa. Haavoittuneen sotilaan kirje äidille on kirjoitettu horjuvalla käsialalla kenttäsairaalasta:

Rakas Äiti,

Kirjoitan tämän vasemmalla kädellä ja selläni maaten. Kerron nyt vähän kuinka kaikki kävi, Ryssä hööki. Sain nakun aivan eteeni Sirpaleita kaikkiin raajoihin. Ihmeen kautta vatsa ja rinta säilyivät ehjänä Päähän tuli kolme naarmua. Vasempaan kasivarteen kaksi sirpaleita. Toinen haava jo parantunut, toinenkin melkein Vasemmassa reidessä useampia lihashaavoja, jotka hyvällä alulla. Oikea reisiluu polven yläpuolelta murtunut. Jalka kipsissä. Oikea käsivarsi täynnä pieniä sirpaleita, Sormet eivät toimi, mutta paranemassa.

Kaikki hyvin,

Terveisiä

hyvää vointia (26.8.1942. SAK 201, Kper)

Kenttäsairaalasta kirjeen kirjoittaneella sotilaalla on lukuisia vammoja, ja tilanne itsessään on varmasti ollut henkeä uhkaava. Sotilas kuitenkin kuvailee tapahtunutta kiihottoman toteavasti ja kuin yhteenvetona tiivistää äidilleen: ”Kaikki hyvin.”

Hengissä säilymisen, kodin ja perheen teemoihin kietoutuu kirjeissä usein joko imaginaarinen (ks. Suojanen 1984: 11) – tai niin kuin oheisessa, jatkosodan päättymisen jälkeen päivätyssä kirjeessä jo konkreettisempi – rauhan aika, jonka toivotaan palauttavan elämään ilon ja keveyden:

Parin päivän kuluttua meillä on vuosi-päivä Rakkain Irmani. Sitten kun pääsen täältä sinne kotiin niin sitten juhlimme sitä, eikö niin Rakkain Irmani? Kyllä on jännä nähdä taas Pikku-Kaukokin. Kyllä kai Kake kävelee jo aivan vapaasti. Sitten kun tulen kotiin niin sitten kierrämme taas kaikki vanhat retkeily paikkamme Kau-pinojalla, Näsinkalliolla, Pyynikillä y.m. eikö niin Rakkain Irmani (7.11.1944. SAK 349, Kper)

Lukuisien kirjeiden sävy on huomiota herättävän valoisa, vaikka tilanne on ollut äärimmäisen vakava, pelottava ja raskas. Kotona odottaneita rakkaita ja läheisiä pyrittiinkin yleisesti säästämään sodan pahimpien kauhujen kuvauksilta, vaikka poikkeuksiakin oli (ks. Taskinen 2015: 20–25). Ehkä tämä oli tietoista suojelua, ehkä tapahtumien kielentämiseen ei vain ollut sanoja. Osaltaan kirjeiden sisältöön vaikutti myös sensuuri.

Kirjoittamista valvova sensuuri- ja tarkkailuorganisaatio toimi kenttäpostijärjestelmän yhteydessä, ja kenttäpostilähetyksiä tarkastettiin pistokokein sekä talviettä jatkosodan aikana. Käytännössä sensurointi tapahtui kirjeiden osalta joko niin, että kirje pidätettiin joko kokonaisuudessaan, tai sitten siinä olleet kielletyt asiat mustattiin tai leikattiin pois, kirje suljettiin uudelleen ja toimitettiin tarkastusleimalla varustettuna vastaanottajalleen. Sensuurin tarkoituksena oli muun muassa havaita vakoiluun liittyvä toiminta, seurata mielialoja ja estää salaisten asioiden päätyminen vihollisen käsiin. Kiellettyä tietoa olivat esimerkiksi joukko-osastojen oleskelu- ja sijaintipaikat, siirrot ja vahvuudet, taistelutilanteiden selostaminen sekä komentajien nimet. Ainoa sotilasarvo, jonka kirjeeseen sai laittaa, oli sotamies. (Ks. esim. Hagelstam 2011: 306–309; Metsberg 2015.)

Sensuuri vaativassa ja mielenkiintoisessa työssään.
SA-kuva 163812.

Kirjeeseen jätettiin usein kirjoittamatta se, mikä kielletyksi tiedettiin, eli yksityiskohdalliset sotilaalliset tiedot ja vaikeat kokemukset. Postisensuurin lisäksi kirjeiden sisältöön

vaikutti myös kirjoittamisen dialogisuuden mukanaan tuoma itesesensuuri: sotilaat eivät yleensä kirjoittaneet etulinjan kokemuksista, koska kirjeiden myötä kotiin pyrittiin lähettämään ensisijaisesti lohduttavaa ja positiivista tunnelmaa. (Hagelstam & Taskinen 2015: 45–47.) Toki sensuuria myös kierrettiin ja vastustettiin monin keinoin, ja Kansanperinteen arkiston sota-ajan kirjeissä on lukuisia esimerkkejä tiedoista, joita kirjeissä ei ohjeistuksen mukaan olisi saanut olla. Jonkin verran sensuuria näytettiin uhmaavan esimerkiksi sijaintitietojen osalta. Oma olinpaikka paljastettiin kotiväelle kenties siksi, että näin myös rintamalta kantautuneet viralliset uutiset ja taistelutiedot asettuivat paikoilleen. Osa syynsä saattaa olla myös sillä, että kirjoituspaikan merkitseminen kirjepaperin oikeaan ylälaitaan kuuluu olennaisesti kirjeen tekstilajin ominaispiirteisiin. Kirjeen yleiset rakennepiirteet – esimerkiksi päiväys ja tervehdys alussa, kuulumisten kysely ja loppuhyvästelyt sekä lupaukset kirjeenvaihdon jatkuvuudesta – ovatkin useimmiten nähtävissä myös vähemmän harjaantuneiden kirjoittajien sota-ajan kirjeissä.

Sodan ajan kirjeenvaihtoon oman leimansa löivät hankalat kirjoitusolosuhteet:

Ei mitään pahempaa ole toistaiseksi sattunut, vaikka kranaatteja lentää yötä päivää tuhottomasti. Maan alla asutaan melko ahtaissa oloissa ja lisäksi pimeässä. Senpävuoksi on tämäkin kirjoitus vähän tällaista ”harakanvarpailua”, mutta ehkä selvän saat. (27.1.1940. SAK 114, Kper)

Tää taitaa olla melko epämääräistä kirjoitusta, mutta makean taas, tapani mukaan, yläpetillä mahallani ja niin kuin käsität, ei tämä ole maailman paras kirjoitusasento. (15.2.1943. SAK 237, Kper)

Kirjeistä ei aina voi päätellä, johtuvatko hapuileva käsiala ja poukkoilevat ajatukset sotilaan harjaantumattomuudesta kirjoittajana, vai ovatko ne pikemminkin merkkejä äärimmäisestä väsymyksestä, valaistuksen heikkoudesta tai kiivaasta taistelutilanteesta. Kirjoitusolosuhteet eivät aina olleet otolliset kotonakaan, kun päivän töistä väsynyt äiti yritti samalla nukuttaa pienokaisiaan ja kutimeenkin olisi vielä pitänyt jaksaa tarttua. Huolimatta siitä, että kirjeiden välityksellä keskustelu oli työlästä, hidasta ja väärinkäsityksille altista, sodan ajan poikkeusoloissa kirjeiden välityksellä osallistuttiin lastenhoitoon, vaalittiin nuorta rakkautta, hoidettiin ystävyys-suhteita ja selviteltiin juoksevia asioita, sillä vaihtoehtoja ei juuri ollut.

Pidä nyt vauvasta huolta, ettei hän kärsi kylmyyttä enää. Sellaista järjestelyähän voisi myös koettaa että siirtäisit oman sänkyysi siihen ikkunaseinälle, pääpuoli nurkkaan ja vauvan sänky viereen, siis muurin vasemmalle puolelle. Jää hyvästi rakas ja näkemiin (15.2.1940. SAK 437, Kper)

*Pidä huoli itsestäsi että saat kaiken mitä suinkin irti saat. Minun on ikävä, haluaisin nähdä Sinut mutta kun se loman saanti on niin vaikeata. (14.9.1941. SAK 349, Kper)
Kiitos Sinulle ihanasta pitkästä juorukirjeestäsi, se oli taas kuin keidas erämaassa vaeltavalle vanhalle kamelille. Lisää vain sellaista rehuselluloosaa. (15.6.1942. SAK 237, Kper)*

*Sitten voisi myöhemmin tarvita pari paria sukkaa, alushousut ja trikoopaita, että saa pestä valtion alusvaatteet tai jos tulee kylmiä, sateisia ilmoja. Tupakkahamst-
rauksen tulokset saisi kanssa lähettää kun on viimeinen papu hampaissa. Olen vä-
hin erin kutonut sitä nuottaa vartiossa ollessani mutta nyt paloi varalanka mutta ei
kudin. Ottaisin pari vyyhtiä 9 tai 12 kertaista kalastajalankaa siihen tarkoitukseen
jos se on mahdollista. No ei ollut nyt muuta. Pari kymppiä uutta tiliä odotellessani
ei tekisi pahaa. (18.7.1941. SAK 114, Kper)*

Sodan synkimpään puoleen, ihmisten surmaamiseen, oli rintamalla suhtauduttava käy-
tännöllisesti: tapa tai tule itse tapetuksi. Kotiin tappamisesta ei kuitenkaan haluttu millään
tavalla omakohtaisesti kirjoittaa – eivätkä kotona odottaneet perheenjäsenet näytää tällai-
sia kuvauksia myöskään omissa kirjeissään vaatineen. Yleisellä tasolla niin sota- kuin
kotirintamalta lähetetyissä kirjeissä kyllä puhutaan kasvottomien vihollisten eli *ryssien*
kaatumisesta tai heidän ampumisestaan. (Taskinen 2015: 24–25.) Jonkin verran rinta-
malta lähetetyissä kirjeissä esiintyy myös myötätuntoa vihollista kohtaan:

*Meillä on täällä mukana ryssäläinen koirakin se on oikein mukava ja sen nimi on
Otto (Otto Ville Kuusinen) se asuu meidän teltassa ja on aina mukana kaikkialla
missä liikumme. Täällä näkee pitkiä vankijonoja. Joukossa on ihan kiinalaisenkin
näköisiä. Meilläkin on aina silloin tällöin ryssän vankeja töissä. Ne ovat erittäin
ahkeria. Sääli niitä tulee kun tätä kaikkea ajattelee. Kerron sitten kun pääsen lo-
malle mitä kaikkea täällä voi nähdä. (14.9.1941. SAK 349, Kper)*

Kirjeitä kirjoitettiin säännöllisesti, vaikkei suuria tapahtumia olisi ollutkaan. Kirjeiden
teemana onkin usein kirjoittaminen itsessään. Kirjeissä on niin ikään paljon kuvausta siitä,
miten hyvältä ja tärkeältä kirjeen saaminen tuntui:

*Olen saanut Sinulta niin monta kirjettä että tunnen itseni ihan syylliseksi, huomaan
että täältä ei ole lähtenyt yhtä montaa preiviä: vaikka pitäisi olla päinvastoin. No
se on jokatapauksessa hyvä että niitä tulee usein. useimmin vielä odotan niitä. Eilen
illalla sain sen paketin ja kirjeen. Heppu toi ne meille tullessaan kun olimme läh-
dössä jakamaan sellaisia lappuja sen keräyksen johdosta. Kirjoitan tätä liikkeessä,
täällä on niin hiljaista, mutta kyllä viime kuun loppu oli sitäkin kiireenpi kaikki
yrittivät ostaa pisteensä loppuun. (5.11.1941. SAK 277, Kper)*

Rintamalla lähetetyissä kirjeissä kuvataan usein hyvin arkisia toimia ja rauhallisia tun-
nelmia, pieniä murusia sotilaan elämästä. Äärimmäisissäkin olosuhteissa elämää pyritään
normalisoimaan arjen kautta, ja omasta, läheisille tutusta siviili-identiteetistä pidetään
kiinni. Nuori sotilas kirjoittaa vaimolleen elokuun 1942 rauhallisista tunnelmista:

*Täällä on ollut melko kauniit ilmat ja aamuisin aurinko paistelee täydellä terällä,
Äänisen aallot ovat hiljaa peilityynenä Jantunen tuossa vieressä vaan soittelee
grammariä. Menen tänään luultavasti teatteriin jos saan kavereita mukaan. Synti-
pukki on nykyään menossa. (21.8.1942. SAK 277, Kper)*

Kirjeiden kirjoittelu oli monille sotilaille myös tärkeää ajanvietettä, jopa harrastustoimintaa erityisesti pitkän asemasotavaiheen aikana. Kirjeiden välityksellä muodostettiin seurustelusuhteita, eikä tavatonta ollut sekään, että yksi solttupoika kävi kirjeenvaihtoa kymmenen tytön kanssa samaan aikaan (Taskinen 2015: 17).

Sota-ajan kirjeenvaihto tutkimuskohteena

Kirjeenvaihtoon muodostuu tyypillisesti omat sääntönsä, jotka vakiintuvat kirjeenvaihdon jatkumisen myötä ilman, että niitä välttämättä suoraan esitellään. Kirjoittajien välille syntyy esimerkiksi sopimus yhteydenpidon ylläpitämisestä ja kirjoittamisen aikavälistä. Kirjeenvaihtokumppanin oletetaan vastaavan esitettyihin kysymyksiin, ja kirjeitse käydyn ajatustenvaihdon odotetaan olevan rehellistä ja aitoa. Yritykset ennakoita vastaanottajan reaktioita vaikuttavat kirjeen sisältöön, tyyliin ja sävyyn. Kirjoittaja voi esimerkiksi pehmittää sanomaansa jälkikäteen

Kirje kotiin, siellä sitä odotetaan.
SA-kuva 151996.

tai puolustautua jo ennalta. Kirjeenvaihto on ikään kuin viiveistä dialogia, ja yksittäistä kirjettä voidaan tarkastella puheenvuorona pitkässä kirjeiden sarjassa. Kirjeenvaihdon osapuolet pyrkivät toimimaan yhteistyössä ja välimatkasta huolimatta luomaan illuusiota jopa kasvokkain tapahtuvasta viestintätilanteesta (Klippi 2015: 112). Kuitenkaan kirje ei rakennu pelkässä dialogissa, vaan kirjoittamisen puitteet ja yleinen konteksti vaikuttavat kirjeen sisältöön ja rakenteeseen. Kirjeitse käytävää kommunikaatiota ei olekaan syytä yrittää ymmärtää irrallaan tilanteesta, jossa keskustelua käydään. (Hagelstam 2011: 302.)

Vaikka niin puhuttua kuin kirjoitettua kieltä on mahdollista käsitellä dialogina, puhe ja kirjoitus eroavat monin tavoin siinä, miten niitä tuotetaan ja otetaan vastaan (ks. esim. Viinikka & Voutilainen 2013). Puhetta tuotetaan usein nopeasti, ilman sen suurempaa

etukäteissuunnittelua. Kirjoitettua tekstiä voidaan sen sijaan suunnitella ja myös jälkikäteen korjailla. Joissakin sota-ajan kirjeissä onkin havaittavissa, että kirjeelle on vielä ennen kuoreen sulkemista suoritettu tarkistusluenta: kirjoitusvirheitä on korjailtu ja sanoja lisätty rivin ylle vähän samaan tapaan kuin opettaja toimii kirjoitelmia tarkistaessaan. Tavallisesti kirje on kuitenkin päätynyt postin kuljetettavaksi sellaisenaan, kaikkine kirjoitusvirheineen ja kömpelyyksineen. Tiheässä kirjeenvaihdossa, jota vieläpä toteutettiin osittain hyvin hankalissa olosuhteissa, tämä koruttomuus on ymmärrettävää.

Jo ennen oppivelvollisuuden voimaantuloa vuonna 1921 valtaosa ainakin Etelä-Suomen ja kaupunkien lapsista oli saatu koulun vaikutuspiiriin. Sotavuosiin mennessä lukutaitoit-
ten osuus 15 vuotta täyttäneistä oli noussut 90 prosenttiin. (Leino-Kaukiainen 2011: 192–193.) Luontevinta kirjoittaminen näyttääkin olleen nuorille, ainakin jonkin verran kouluja käyneille sotilaille. Arkistossa on kuitenkin lukuisia kirjeitä, joiden – kontekstista päätellen – nuori lähettäjä ei tuottamansa tekstin perusteella ole kovin harjaantunut kirjoittaja. Tällöin jälkikäteisen korjailun mahdollisuuksia ei aidosti ole edes ollut. Tamperelaisen työläisperheen pojan talvisodan aikainen kiitoskirje Sosialidemokraattiselle naisyhdistykselle vilisee sekä hämäläismurteellisuuksia että kielenhuollollisia kömmähdyksiä:

Toverikunta

no hei näin talven tullen. olen sanken iloinen paketista jonka sain vastaan ottaa 13 toista aamuna jolloin uinailin vielä aivan rauhassa kun toverit sanoivat että pakettia hakemaan ylös äkkiä nousin kuin täälä on tapana aina tehtä se. olen tällä keralla kuin puulla päähän lyöty kun sain ihan tuntemattomilta paketin jota en oikein osanu vartuu siks toiseks että mistä arvoisa toverikunta tiesi minun osotteeni ja nimeni niin pois päin vai oletteko sen minun kihlatun morsiammeni tuttu joka siellä on myös mutta en tietä onko se siinä yhtistyksessä vai ei mutta huolimatta siitä on taikka ei mutta sanokaa kumminkin hälle monet terveiseni täältä että heila jaksaa verrattain hyvin ettei mitää huolia ole kyllä täältä joskus päästään poisikin niin silloin kyllä pääsen teitä kaikkia tapaamaa (13.2.1940. SAK 177, Kper)

Nuoren tamperelaisen ylioppilaan kirjeet kotiin taas ovat tekstintuottamuksellisessa mielessä varsin moitteettomia ja ilmaisultaan suorastaan kaunokirjallisia:

Rakas Äiti!

Monet kiitokset kirjeestä. Sain sen tänään. Täällä sataa, sataa ja sataa. Teltta vuotaa kuin seula, onneksi minulla on se öljykangas, jonka talvella revin siitä vanhasta sadetakista. Se on tuossa yläpuolelleni levitetty katon sisäpintaan, niin että hyvään tarpeeseen se tuli. Telttamme on niin alavalla paikkaa että pohjavesi nousee telttamme pohjan korkeudelle. Pari kertaa on jo oviaukon ja kaminan kohdalle kaivettu syvennys tyhjennetty vedestä, mutta uutta pulppuaa yhä vaan. Onneksi nukun oikein mäntyhetekassa, niin että olen alhaaltapäinkin toistaiseksi turvattu vedenpaisumukselta. Kuulostaa kuin uimarannan pulikoimiselta, kun pojat kulkevat tuossa teltan ovenssa. Muuten täällä on kaikki kuten ennenkin. Eilen meillä oli jälleen sellainen pieni viihdytystilaisuuskin. Tämän päivän olen viettänyt lukemalla [--] (31.7.1942. SAK 201, Kper)

Kirjeiden joukossa on myös esimerkkejä, joissa kirjoitustaidot näyttävät huomattavasti kehittyvän säännöllisen kirjeenvaihdon – eli ahkeran harjoittelun – myötä. Kansanperinteen arkiston sota-ajan kirjeet ovatkin varsin edustava otos kirjoitustaitojen näkökulmasta. Hyvät kirjoitustaidot tuovat mukanaan mahdollisuuden tyyllilajien variointiin: sama kirjoittaja voi tuottaa esimerkiksi vastaanottajan huomioiden sekä asiatyylisiä että kepeitä kirjeitä. Taitava kirjoittaja myös pystyy kirjeissään jäsentelemään ja erittelemään tunteitaan ja kokemuksiaan. Joistakin kirjeistä taas on surullisestikin nähtävissä, että nimenomaan heikko kirjoitustaito asettui esteeksi sota- tai kotirintamalla koetun reflektoinnille. (Ks. myös Taskinen 2015: 25.)

Sota-ajan kirjeitä ei ole alun perin kirjoitettu tutkimusta varten, vaikka ne myöhemmin tällaiseen tarkoitukseen onkin luovutettu. Kirjeet pääsevät aineistona parhaiten oikeuksiinsa, kun tutkimus kohdistuu kirjoittajien yhteisesti jakamaan todellisuuteen ja sen rakentumisen kommunikaatioon, merkityksiin ja kieleen (Taskinen 2015: 28–29). Yksityishenkilöiden lähettämiä kirjeitä voidaan käsitellä niin kutsuttuina egodokumentteina, jolloin näkökulma suunnataan toisaalta yksilöön historiallisena toimijana, hänen lähiyhteisönsä, ajatuksiinsa ja ainutlaatuisuuteensa ja toisaalta kirjoittamisen kulttuuriin, kertomisen tapoihin ja kirjeisiin materiaalisina esineinä. Tällöin tutkimuksen tavoitteena on saada tietoa esimerkiksi yksityiselämästä, jokapäiväisen arjen järjestämisestä, tavoista, sosiaalisista suhteista, ajattelutavoista, kiinnostuksen kohteista, lasten kasvatuksesta ja – tietyin rajoituksin – myös tunteista, toiveista, pettymyksistä ja asenteista. (Keravuori 2011: 165–166.) Kirjeistä välittyy ihmiselämän ainutlaatuisuus ja ihmisenä olon kauniit, mutta myös raadolliset puolet. Kirjeiden käyttö tutkimusaineistona onkin aina paitsi tieteen tekemistä, myös kirjeiden kirjoittajien elämän esillepanoa. Kirjeiden tutkijan tehtävänä on huolehtia, että kirjeet kirjoittanutta ihmistä, hänen sukulaisiaan tai muita läheisiään ei loukata tai käytetä hyväksi.

Toisesta maailmansodasta on kulunut yli 70 vuotta, eikä valtaosa sodan aikuisena kokeneista enää voi itse olla kertomassa tarinaansa. Tässä kirjassa kirjeiden kirjoittajat saavat äänensä kuuluviin lähtökohtaisesti omilla etunimillään. Sukunimiä tai muita yksityiskohdaisia tunnustietoja ei artikkeleissa sen sijaan mainita. Kirjeet on valittu tutkimukseen kokoelmittain, eikä niiden sisältöä ole millään tavoin karsittu. Kun egodokumenttien tutkimuksen päämääränä on luoda tarkkaa kuvaa yksilön, hänen perheensä ja lähiyhteisönsä elämästä, yksilön ajattelutavoista sekä kertomisen ja kirjeenvaihdon kulttuurista, ei esimerkiksi yksilön läpikäymien konfliktien tai hänen elämänsä ongelmien jättäminen tutkimusalueen ulkopuolelle olisi mielekäs ratkaisu. Marjo Pajusen ja Sara Silénin artikkeleissa käsiteltävät aiheet ovat osittain melko intiimejä. Näissä kahdessa tapauksessa kirjeissä esiintyvät henkilöt on katsottu aiheelliseksi pseudonymisoida. Kaikissa tämän kirjan artikkeleissa Kansanperinteen arkistossa säilytettävään aineistoon on kuitenkin viitattu täsmällisesti, hyvän tieteellisen tavan mukaisesti.

Tarkastelussa on kirjeitä talvi- ja jatkosodan ajalta vuosilta 1939–1944. Yhtäkään Lapin sodan aikaista kirjettä ei tämän kirjan artikkelien aineistoihin ole osunut. Aineistoesimerkit on esitetty tekstien lomassa mahdollisuuksien mukaan sellaisinaan, kirjoitusvirheineen kaikkineen. Ainoastaan rivitykseen on tilansäästön nimissä puututtu: käsin kirjoitetulle liuskalle sanoja mahtuu riviä kohden paljon vähemmän kuin tietokoneella kirjoitetulle, joten alkuperäisistä rivityksistä ja niiden yhteydessä mahdollisesti esiintyneistä tavutuksista on monissa tapauksissa luovuttu. Aineistoon viitataan ilmoittamalla kirjeen kirjoituspäivämäärä sekä järjestysnumero, jolla kyseinen kirjekokoelma on arkistoitu. Kunkin osakokoelman aikoinaan saama järjestysnumero taas perustuu järjestykseen, jossa kirjelahjoitukset ovat arkistoon saapuneet.

Kun sodasta oli kulunut neljä vuosikymmentä, aineistonkeruussa sen ensi metreiltä mukana ollut professori Viljo Rasila arvioi, että jokaista sataa kenttäpostissa lähetettyä kirjettä kohti olisi tallella ehkä enää yksi (Rasila 1984: 24). Nykytilanteen osalta tällaista arviota ei ole saatavilla. Selvää joka tapauksessa on, että vaikka Kansanperinteen arkiston kirjekokoelma on massiivinen, se tarjoaa tutkijalleen vain murusia koko sota-ajan kirjeenvaihdosta. Tässä tapauksessa, kun kyseessä ovat opiskelijoiden yhden lukukauden aikana toteuttamat pienoistutkimukset ja niistä laaditut tutkimusartikkelit, aineistoa on ollut tarpeen rajata yhteen tai korkeintaan muutama osakokoelmaan kunkin tutkimuksen kohdalla. Käsillä on vertauskuvallisesti vain joitakin paloja tuhansien palojen palapelistä. Ja kuitenkin: juuri tätä humanistinen tutkimus omimmillaan on, maailman ymmärtämistä palanen kerrallaan.

Sota-ajan kirjeiden kokoelma / yhteydenotot:

Kansanperinteen arkisto

33014 Tampereen yliopisto

Puh: vaihde (03) 355 111

sähköposti: kansanperinteen.arkisto@uta.fi

Lähteet

Arkistolähteet

Kansanperinteen arkisto (Kper), Tampereen yliopisto.
Sota-ajan kirjekoelma (SAK).

Tutkimuslähteet

- Aikalainen* 7/2016. Tampereen yliopiston tiede- ja kulttuurilehti, s. 14. 5 faktaa sodasta, teksti Hanna Hyvärinen.
- ARIMO, REINO 1984: Rintamakirjeenvaihdon merkitys sotamoraalin kannalta. – M. K. Suojanen (toim.), *Sota-ajan kirjeet*, s. 33–40. Tampereen yliopiston Kansanperinteen laitoksen moniste 6. Tampere: Jäljennepalvelu, 1985.
- HAGELSTAM, SONJA 2011: Rakas sotilaani! Kirjeiden kirjoittaminen sodan poikkeusoloissa. – Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Kirjeet ja historiantutkimus*, s. 299–328. Historiallinen Arkisto 134. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAGELSTAM, SONJA – TASKINEN, ILARI 2015: Hiljaisuuden myytit. Postisensuuri, vaikeaminen ja etulinjan kokemukset sota-ajan kirjeissä. – Marko Tikka, Ilari Taskinen & Seija-Leena Nevala-Nurmi (toim.), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*, s. 44–59. Tampere: Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura.
- HUUHTANEN, TAINA 1984: Sota-ajan kirjeet ja historiantutkimus. – M. K. Suojanen (toim.), *Sota-ajan kirjeet*, s. 27–31. Tampereen yliopiston Kansanperinteen laitoksen moniste 6. Tampere: Jäljennepalvelu, 1985.
- KERAVUORI, KIRSI 2011: Itseoppineet ihmiset kirjeenkirjoittajina. Perhekirjeenvaihtoa 1860-luvun saaristossa. – Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Kirjeet ja historiantutkimus*, s. 163–191. Historiallinen Arkisto 134. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KLIPPI, CARITA 2015: Kirjeitä kiven sisältä, kirjeitä syvältä sisimmästä. Tavallisen kansalaisen kielellinen kompetenssi ensimmäisen maailmansodan Ranskassa. – Marko Tikka, Ilari Taskinen & Seija-Leena Nevala-Nurmi (toim.), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*, s. 96–121. Tampere: Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura.
- LEINO-KAUKIAINEN, PIRKKO 2011: Lukijoista kirjoittajiksi. – Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Kirjeet ja historiantutkimus*, s. 192–193. Historiallinen Arkisto 134. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- METSBERG, KIMMO 2015: Kirjeenvaihdon valvojat. Kenttäpostin ja kirjesensuurin järjestäminen talvi- ja jatkosodassa. – Marko Tikka, Ilari Taskinen & Seija-Leena Nevala-Nurmi (toim.), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*, s. 30–43. Tampere: Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura.
- MÄNNISTÖ, ANSSI – KIVIMÄKI, VILLE 2016: *Sodan särkemä arki*. Helsinki: WSOY.
- NORDLUND, TARU 2012: 1800-luvun itseoppineet kirjoittajat kielellisillä markkinoilla. – *Virittäjä* 116, s. 33–66.
- RASILA, VILJO 1984: Miksi kirjeitä kerättiin? – M. K. Suojanen (toim.), *Sota-ajan kirjeet*, s. 23–26. Tampereen yliopiston Kansanperinteen laitoksen moniste 6. Tampere: Jäljennepalvelu, 1985.

- SUOJANEN, M. K. 1984a: Rintamalta. Kirjeiden tutkimus ja Kansanperinteen laitoksen sota-ajan kirjekokoelma. – M. K. Suojanen (toim.), *Sota-ajan kirjeet*, s. 7–21. Tampereen yliopiston Kansanperinteen laitoksen moniste 6. Tampere: Jäljennepalvelu, 1985.
- SUOJANEN, M. K. 1984b: Sota-ajan kirjeet talteen. Keruujulistus, liite. – M. K. Suojanen (toim.), *Sota-ajan kirjeet*, s. 56–57. Tampereen yliopiston Kansanperinteen laitoksen moniste 6. Tampere: Jäljennepalvelu, 1985.
- TASKINEN, ILARI 2015: Sota-ajan kirjekulttuuri ja kirjeiden kokemusten tulkinta. – Marko Tikka, Ilari Taskinen & Seija-Leena Nevala-Nurmi (toim.), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*, s. 12–29. Tampere: Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura.
- TIKKA, MARKO – TASKINEN, ILARI – NEVALA-NURMI, SEIJA-LEENA 2015: Johdanto. – Marko Tikka, Ilari Taskinen & Seija-Leena Nevala-Nurmi (toim.), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*, s. 6–9. Tampere: Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura.
- VIINIKKA, JENNI – VOUTILAINEN, EERO 2013: Ääniä ilmassa, merkkejä paperilla – puhuttun ja kirjoitetun kielen suhteesta. *Kielikello* 3/2013. <http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=2628> [luettu 8.5.2017].

KOTI, USKONTO JA ISÄNMAA

Sodanjohdon eetos sotilaiden ja kotirintaman kirjeissä

Marja-Riitta Mikkola

Kun Suomen miehet kutsuttiin marraskuun viimeisenä päivänä vuonna 1939 alkaneeseen talvisotaan, kaikilla oli hyvässä muistissa Suomen itsenäistymisen jälkeen 1918 puhjennut sisällissota, jonka osapuolina olivat vähäväkisten työläisten ja torpparien muodostama punakaarti sekä suojeluskunnista muodostettu valkoinen armeija ylipäällikkönään Carl G.E. Mannerheim. Nämä kahtiajakautuneen Suomen miehet kutsuttiin nyt yhteiseen savottaan. Ylipäällikkö Mannerheim antoi sodan toisena päivänä ensimmäisen päiväkäskynsä:

Suomen uljaat sotilaat!

Ryhdyin tähän tehtävään hetkellä, jolloin vuosisatainen vihollisemme jälleen hyökkää maahamme. Luottamus päällikköön on onnistumisen ensimmäinen ehto. Te tunnette minut ja minä tunnen Teidät ja tiedän, että jokainen Teistä on valmis täyttämään velvollisuutensa aina kuolemaan asti.

Tämä sota ei ole mitään muuta kuin Vapaussotamme jatkoa ja loppunäytös.

Me taistelemme kodin, uskonnon ja Isänmaan puolesta. (Mannerheim 1939.)

Tämä kahtiajakautuneen Suomen henkinen ilmasto tuli osaksi omaakin elämäni. Isäni oli sodassa, samoin mieheni isä. Heidän poliittiset kantansa olivat päinvastaisia; isäni oli vasemmistolainen tehtaan poika Tampereelta, appeni taas oikeistolainen kantatilallisen poika Teiskosta. Kumpikin oli vahvasti sitoutunut omaan maailmankatsomukseensa. Tässä artikkelissa luon katsauksen heidän kaltaistensa, erilaisista lähtökohdista sotaan kutsuttujen miesten asenteisiin ja mielenlaatuun taistelujen keskellä. Tarkastelun keskiössä ovat sotilaiden kotiin lähettämät kirjeet ja erityisesti niissä ilmenevät kotiin, uskoon ja isänmaahan liittyvät diskurssit.

Kirjailija Väinö Linna kuvasi romaanissaan Tuntematon sotilas sodan alkuhetkillä tapahtunutta joukkojen kokoamista ja miesten tunnelmia, joista voi nähdä kahden erilaisen maailman kohtaamista samoissa riveissä:

”Kaunis on kuolla kun joukkosi eessä urhona kaadut, taistellen puolesta maas.” Kansakoulussa oli sillä yritetty jalostaa tuota sankarimieltä, joka ilmeni tuvan tyhjentämisessä. Kauniimminkin oli tuon yltiöpäisyyden tultava näkyviin. Mutta ei näiden miesten mieli ottanut syttyäkseen sanoista, joita joku ontuva mies oli sepitellyt. ”Siellä Hellaassa, silloin oikein vanhaan aikaan, meinaan, kun ei Suomea vielä ollutkaan.”

Herroille sellaiset laulut sopivat, sillä suomalainen kansanmies tietää tavallisen hyvin, mitä herrojen päässä on. Paremmin heidän mieltään nostattivat kertomukset miehistä, jotka hyppäsivät panssarivaunujen päälle ja vetelivät rautakangella konekiväärien piiput väärään. Se muistutti enemmän noita kotoisia sankaritarinoita.

Sellaisessa heidän suomalaisuutensa ylevöityi. Sillä tavoin he olivat isänmaallisia. Oikeastaan hengeltään mahdollisimman soveliaita siihen tehtävään, jota varten heidät oli koottu. (Linna 1955: 6.)

Koti, uskonto ja isänmaa -teemaa voidaan pitää henkilökohtaisena ja arkana aihepiirinä, josta ei ole helppoa puhua tai kirjoittaa. Sodanjohto juhlapuheissaan, esimiehet puhutte luissaan ja kenttäpapit jumalanpalveluksissaan luonnollisesti käsittelivät aiheita, mutta kajosivatko rintamasotilaat tai kotirintaman kirjoittajat niihin kirjeissään? Voisiko sodan kaltainen äärimmäinen poikkeustila rohkaista kirjoittamaan tavallisesti pinnan alla piilevistä tuntemuksista? Tutkimuksessani tarkastelen, miten sotilaat kirjoittivat läheisilleen isänmaanrakkaudesta, kotiseuturakkaudesta ja uskonnollisista tunteistaan – vai kirjoittivatko he näistä teemoista lainkaan. Verrokkina tarkastelen myös, miten kotirintaman kirjeissä näitä samoja teemoja käsiteltiin.

Neljän sotilaan kirjeenvaihto

Kirjetutkimuksen kenttä on viime vuosien aikana laajentunut myös sota-ajan kirjeiden suuntaan. Aiemmin yksityisten henkilöiden sodan keskeltä kirjoittamat kirjeet eivät kiinnostaneet tutkijoita, sillä niitä ei pidetty yleisesti relevantteina aineistoina historian suuressa kontekstissa. Varsinkin sota-ajan kirjeiden sensuurisääntöjen oletettiin ohjaavan kirjoittajia tavalla, joka teki kirjeistä epäkiinnostavia. (Tikka, Taskinen & Nevala-Nurmi 2015: 7.) Olihan kiellettyä kirjoittaa sotatoimien yksityiskohdista samoin kuin omista tuskallisista tunteista. Kirjeiden tuli olla positiivisia ja taisteluhenkeä korostavia. Myös sotilaiden itsesensuuri toimi, eivätkä he useinkaan halunneet kuvata sodan julmuuksia ja realiteetteja. Kirjeissä kerrottiin mieluummin tavallisista päivän askareista ja pyrittiin rohkaisemaan kotiväkeä (Hagelstam & Taskinen 2015: 45). Kotirintamaltakin toivottiin rohkaisevia ja kannustavia kirjeitä sotilaille.

Kirjeet rintamalta eivät tyypillisesti sisältäneet laajoja, kertovia tekstejä miesten omasta elämästä, tunteista, sodasta tai sotakokemuksista – niistä löytyy sota-ajan kirjeenvaihtoa tutkineen Ilari Taskisen (2015: 26) mukaan vain murusia. Sitäkin realistisemmin kirjeet kertovat arkisen elämän tapahtumista sodan keskellä ja elämän epävarmuuden kokemuksesta. Taskinen (mts. 18) mainitsee, että kirjoittaessaan kotiin ei sotilaan päällimmäinen motiivi useinkaan ole ollut oman elämän kirjallinen jäsentäminen ja ymmärtäminen. Arkisten asioiden kirjoittaminen kotiväelle riitti, koska kirje itsessään oli se kaivattu tieto, että hengissä ollaan. Sensuurista ja sotilaiden omasta varovaisuudesta huolimatta kirjeistä välittyi toki sotilaiden mielialoja ja myös sitä henkeä, mikä rintamalla milloinkin vallitsi.

Niistä löytyy myös kokemuksellisia ja pohtivia kirjoituksia. Joillekin sotilaille kirjoittaminen saattoi olla tapa käsitellä ja purkaa henkisiä paineita (Taskinen 2015: 18).

Valitsin tarkasteluuni Tampereelta ja Pohjanmaan pitäjistä Lapualta ja Kauhajoelta sotaan lähteneiden sotilaiden ja heidän läheistensä kirjeitä. Tampere oli vuoden 1918 sisällissodan aikana punaisten valta-alueita ja muutenkin työväenhenkinen, poliittisesti vasemmistolainen teollisuuskaupunki ja Pohjanmaa vahva suojeluskuntien maakunta, jonka silloinen keskus, oikeistolaisten hallitsema niin sanottu valkoinen Vaasa, antoi maan seenaatille turvapaikan (mannerheim.fi). Talvisodan syttyessä sisällissodasta oli kulunut hädän tuskin 20 vuotta, ja tuon sodan kokemukset ja traumat olivat osa jokaisen suomalaisen perheen henkistä perintöä ja kuormaa riippumatta siitä, kummalla puolella oli taisteltu ja mitä koettu.

Tutkimusmateriaalista ei ollut pulaa; Tampereen yliopiston kansanperinteen arkistossa on noin 40 000 sota-ajan kirjettä, ja niistä valitsin omaan tarkasteluuni paikkakunnan mukaan neljä erillistä kokoelmaa, kaksi Tampereelta (SAK 214 ja SAK 415) ja yhden sekä Lapualta (SAK 87) että Kauhajoelta (SAK 27). Kirjeet edustavat niin kutsuttua *luonnollista aineistoa*, jotka on kerätty tutkijasta riippumatta. Ne soveltuvat erityisen hyvin tutkimukseen, jossa aineistoa tarkastellaan osana sosiaalisia käytäntöjä, joita varten ne on alun perin tuotettu (Juhila & Suoninen 2016: 448). Oma tutkimusaineistoni edustaa sodanaikaisen vuorovaikutuksen kenties tärkeintä muotoa, kirjeenvaihtoa läheisten kesken.

Tamperelaisen Unton kirjekokoelmassa (SAK 214) on yhteensä 87 kirjettä ja 13 postikorttia. Kirjeet ovat vuosilta 1939–1944. Suurin osa kirjeistä on Unton morsiamelleen Eevalle kirjoittamia, mutta myös Unton ystävien ja hänen serkkunsa rintamalle kirjoittamia kirjeitä on mukana, samoin muutama kirje äidiltä ja isältä. Eevalta on kokoelmassa 2 kirjettä, joista toista on vaikea lukea mustetahrojen vuoksi. Onko kirje kirjoitettu tai luettu sateessa vai onko kirjeen kirjoittaja tai vastaanottaja itkullaan sen tahrinut, sitä emme saa tietää. Unto oli sen verran nuori, ettei joutunut talvisotaan heti sen alettua, vaan työskenteli Epilän konepajalla. Sotilaskoulutukseen hänet kutsuttiin välirauhan aikana, ja palvelukseen hän astui jatkosodan alkaessa. Hän haavoittui melko pian, ja hänet lähetettiin toipumaan Tampereelle Hatanpään sairaalaan. Elokuussa 1941 Unto palasi palvelukseen ensin sotavankien vartijaksi ja vuoden 1942 syksyllä omaan yksikkönsä, jossa hän taisteli jatkosodan loppuun eli syksyyn 1944 saakka.

Toinenkin tamperelainen sotilas, 32-vuotias Martti, oli tehtaan poika Tampellan konepajalta. Hänen kokoelmassaan (SAK 415) on 47 kirjettä ja 6 postikorttia. Martti on kirjoittanut kaikki kirjeet naisystävälleen Paulalle, josta sodan jälkeen tuli hänen vaimonsa. Sodan päätyttyä Martti palasi Pellavatehtaan portinvartijaksi. Kaikki kirjeet ovat talvisodan ajalta: ensimmäinen on kirjoitettu 4.11.1939 ja viimeinen 11.4.1940. Martti osallistui myös jatkosotaan, mutta senaikaiset kirjeet ovat hävinneet, mikä on kerrottu kokoelman luovutuskirjeessä.

Lapualainen Jussi oli jatkosodan alkaessa 21-vuotias ison talon renki. Kaikki Jussin kokoelman (SAK 87) kirjeet ovat hänen itsensä kirjoittamia ajalta 2.8.1941–8.11.1944. Kirjeitä on 37 kappaletta, postikortteja on 2. Oletettavasti Jussi on osallistunut myös talvisotaan, mutta tältä ajalta kokoelmassa ei ole kirjeitä. Jussi kirjoitti palvelupaikkansa isäntäperheelle kuin kotiväelleen; omista vanhemmistaan hän sitä vastoin ei kirjoita mitään. Sodan päätyttyä Jussi palasi rengin töihin samaan taloon, josta oli sotaan lähtenyt, meni muutaman vuoden kuluttua naimisiin, muutti Lapuan kuntakeskukseen ja aloitti työt Lapuan patruunatehtaalla.

Neljäs kokoelma (SAK 27) on kauhajokelaisen Keijon, joka oli vasta 17-vuotias, kun joutui kutsuntaan. Keijon perheessä on hänen lisäksi äiti, isä ja nuorempi veli. Perheen elämänpäiriin kuuluu Päivölän kristillinen kansanopisto: ainakin toinen Keijon tädeistä opettaa siellä, ja perhe osallistuu aktiivisesti opiston järjestämiin tilaisuuksiin. Kirjeiden perustella perhe ja lähisuku näyttävät olevan vakaumuksellisia kristittyjä. Keijon kokoelmassa on yhteensä 141 kirjettä, joista Keijon itsensä kirjoittamia 19. Suurin osa kirjeistä on äidin kirjoittamia, muutamia on Keijon tädeiltä, sedältä ja nuoremmalta veljeltä. Kokoelman ensimmäinen kirje on kirjoitettu 3.5.1943 ja viimeinen 8.11.1944. Keijon sodanjälkeisistä vaiheista ei ole tietoa.

Kirjeiden ulkoista muotoa tai kirjoittamisen konventioita en tässä artikkelissa tarkemmin käsittele. Mainitsen kuitenkin, että vaikka esimerkiksi tamperelaisen Martin kokoelmasta on pääteltävissä, että Martti ei ole kovin harjaantunut kirjoittaja, hänen kirjeissään esiintyvä kielenhuollollinen horjunta tai muuten tekstin tuottamiseen liittyvät seikat eivät ole sellaisia, että ne olisivat haitanneet kirjeiden analysointia.

Kotia puolustamassa: koti-ikävä ja huolta läheisistä

Kenttäreijän miesvahvuus oli aluksi 250 000 miestä. Miehet lähtivät sotaan arjen keskeltä jättäen ammottavan aukon kotirintamalle. Virrankosken (2012: 366) mukaan valtaosa taistelujoukkojen miehistä oli maalaisia, joten maaseudulla kotirintaman naiset joutuivat tekemään omien töidensä lisäksi kaikki raskaat viljelys- ja peltotyöt. Kaupungeissa vallitsi pula lähes kaikesta, ja suurimpana huolena oli ruoan riittävyys. Rintamalta lähetettiin maaseutukoteihin monenlaisia ohjeita peltotöiden tekemiseen ja sadonkorjuuseen, kaupunkiin taas lähti neuvoja päivittäisen ruoan tai vaikkapa klapien eli polttopuiden hankkimiseen.

Jussi, lapualainen renki, kirjoittaa talonväelle ensimmäisen ikävää täynnä olevan kirjeen oltuaan jatkosodassa vasta muutaman viikon. Myöhemminkin kirjeissä kotiseutu muistuu mieleen jatkuvasti, vaikka hänellä on ollut Lapualla ainoastaan palkollisen asema isossa maalaistalossa. Jussi on kokenut palvelupaikkansa omaksi kodikseen ja talonväen omaksi

perheekseen. Hän tuskailee kotirintamalle jääneiden työmäärää ja kirjoittaa isäntäperheelleen:

Kyllä se on kamalaa tämä maailman meno kun aikuuset miehet täällä vaan aurin-gon paisteessa makoilee ja toiset kotirintamalla hosuu kieli vyön alla melkein yötä päivää mutta eihän sille mitään mahra minä toivoisin mielelläni olevani siellä kun täällä (16.6.1943. SAK 87, Kper)

Täällä on niin kauniit aurinkoiset päivät että suoraan sanoen vähän kenkuttaa kun muistelee niitä oloja siellä olisi se hauskaa ajella rankoja mettästä makoilla kuor-man päällä kun aurinko oikeen paistaa (21.2.1942. SAK 87, Kper)

Jussi haaveilee arkisista askareista, peltotöistä ja rankojen ajamisesta, työpäivän päättyessä tuvassa istuskelusta ja huomaa, miten ”hauskaa” ja ”jalompaa” kaikki oli kotona ollut. Osittain Jussin haaveet näyttävät kumpuavan vuodenkierrosta niin, että hän pohtii juuri niitä töitä, joita parhaillaan pitäisi maatilalla tehdä ja joihin hän ei sodan vuoksi pääse tarttumaan. Koti-ikävä kuvailu ja rauhan ajan elämän muistelemisen jatkuvat kirjeestä toiseen:

Kyllä se olisi suuri armo jos sitä vielä näkisi toisenkin rauhan aivan terveenä ja pääsisi sinne rauhan toimiin se tuntuu niin hauskalta kun muistelee niitä aikoja Saisi istua siihen tuttuun pöytään johonka olen niin monesti istunu Te olette kaikki minulle niin läheisiä kuin kotoväki, täällä melskeiren keskellä muistan teitä hyvin usein ja onhan sitä olukin yhdessä neljättä vuotta en tierä vielä sitä saaraanko olla kukapa sen tietää... (2.8.1941. SAK 87, Kper)

sitä haluaisi nährä rauhan ajat ja ne rakkaat syntymä seurut jotka tuntuvat täällä niin kovin rakkailta Kyllä sitä mielellään tekisi töitä siellä teirän pellolla kun saisi sitten levätä päivän töistä mutta täytyy kestää tämän nurkumatta (15.8.1941. SAK 87, Kper)

tällaisena kauniin päivänä tulee mieleen yhä voimakkaampana se vapauten kaipuu sitä halajaas sinne kotinurkille jossa sitä on saanu monta kevättä viettää rauhan toimissa vaikka onhan tämä jo neljäs kevät tulossa sodan merkeissä (21.2.1943. SAK 87, Kper)

Tamperelainen Martti puolestaan pohtii talvisodan aikaisissa kirjeissään, miten asiat ovat kotikaupungissa, ja kuvaa naisystävälleen Paulalle, kuinka elämä jatkuu jopa entistä parempana sitten joskus, kun sota on ohi. Martin kirjeissä korostuu huoli kotiseudusta:

onko siellä tampereella jo lentokoneet pommittann täälä ne kiertää yhtämittaa mutta ei ne paljo vahinkoa ole saanu. kyllä se olis ihana hetki kun tämä loppus niin kyllä minäkin jo osaisin antaa arvon elämälle minä olenkin eläny tähän asti kaikenlaista elämää mutta kyllä nyt on toista jos vielä pääsen elämäni jatkaan (30.12.1939. SAK 45, Kper)

kyllä kai ne on tehny sielä tampereellakin jo paljo paha niillä pommeilla... menis vaan kaikki korpeen ettei tartis syyttömien ihmisten kärsiä niitten kurjien olemusten takia kyllä ne täälä näkee mikä ryssä on vaikka ei sitä monikan tähän asti uskonu kyllä se olis ilonpäivä kun saatat ne pois karkotettua että sais rauhassa elää ne jotka jäljelle jää (8.1.1940. SAK 45, Kper)

Rintamalta sodan taistelujen keskeltä katsoen kotiseutu ja elämä siellä näyttivät olevan toivotoman kaukana. Yksikään sotilas ei

voinut olla varma paluustaan takaisin kotiin, ja tämä varmasti vaikutti pohdintoihin. Tamperealaisen Unton kaveri Weikko ei talvisodan aikaisessa kirjeessään häpeile kertoa suoraan kovasta koti-ikävästään:

Ilmapommituksen tuhoja Tampereella.
Tammikuu 1940.
SA-kuva 3332.

Itkettää kun herää aamulla eikä olekaan siviilissä. (7.2.1940. SAK 214, Kper)

Kokoelmani kirjeiden miehet olivat kotoisin Tampereelta ja Pohjanmaalta. He kävivät sotaa hyvinkin kaukana kotoa satojen kilometrien päässä, eikä kotiseutu ollut välittömän vaaran uhkaamana lukuun ottamatta ilmapommituksia. Näistä varsinkin tamperelaiset miehet olivat huolissaan ja kyselivät niistä kirjeissään.

Kotiseudun puolustamisen tematiikka nousisi todennäköisesti korostetummin esiin esimerkiksi Karjalasta kotoisin olevien miesten kirjeissä, joutuivathan he taistelemaan kirjaimellisesti oman kodin ja kotikylän puolesta ja pahimmassa tapauksessa sotimaan

omilla maillaan. Kun Mannerheim-ristejä ja ritari-nimityksiä jaettiin ”erinomaisen urheuden, taistellen saavutettujen erittäin tärkeiden tulosten tai erikoisen ansiokkaasti johdettujen sotatoimien palkitsemiseksi”, olivat Karjalasta kotoisin olevat miehet kunniamerkkien saajien joukossa selvästi eniten edustettuina (Mannerheim-ristin ritarit).

Omassa tutkimusaineistossani kotiseurakkautta ja kodin puolustamista ei sanoiteta avoimesti vaan hienovaraisesti implikoiden. Peitellyt viestit rintamalta välittävät miesten kokemaa tunneilmastoa. Halu puolustaa omaa kotia ja kotiseutua kietoutuu useissa kirjeissä huoleen kotirintamalla sinnittelevästä perheestä ja läheisistä sekä jatkuvasti kalvanvan koti-ikävän kuvauksiin. Taistelua jatkettiin jatkua, kun ajatukset viipyivät läheisten luona kotirintamalla. Kirjeitä kirjoitettiin hyvinkin tiuhaan tahtiin, ja kodin puolustamisen tärkeys pysyi jatkuvasti mielessä. Aineistoni kotoa päin tulleista kirjeistäkään ei löydy yhtään havaintoa avoimesti ilmaistusta kotiseurakkaudesta tai kodin asemasta poikkeusolojen aikana.

Uskontoa puolustamassa: ”Se on ainoastaan yhren vallassa kuinka hänen sallii”

Luterilaisuus on vaikuttanut Suomessa vahvana vuosisatojen ajan, ja aina 1980-luvulle saakka yli 90 % suomalaisista on ollut evankelis-luterilaisen kirkon jäseniä (evl.fi). Suomalaisen enemmistö kuului siis kirkkoon sotienkin aikana, ja kirkon asema oli vahva myös armeijassa. Sotavuosina armeijan palveluksessa oli 500 pappia, eli kolmannes koko papistosta. Osa heistä toimi kotirintamalla suojeleuskuntien alaisuudessa. (Tilli 2014: 23.) Vallitseva kanta oli, että sielunhoito ja saarna olivat erittäin tärkeitä niin kotirintaman kuin taistelevien joukkojen moraalin kannalta. Rintamapappien tehtäviin kuuluivat muun muassa sananjulistus, kristillinen opetus, kirjallisuuden ja lehtien levittäminen ja yksityinen sielunhoito. Päämääränä oli uhrivalmiuden, kestävyuden ja aseveljeyden lujittaminen. (Tilli 2014: 25.)

Tamperelainen Martti, jonka kirjeitä on vain talvisodan vuosilta, ei aluksi ilmaise mahdollisia uskonnollisia ajatuksiaan. Hän on lähes jokaisessa kirjeessään vain toivonut pääsevänsä pian kotiin jatkamaan elämää yhdessä naisystävänsä Paulan kanssa. Sota riehuu ympärillä, ja lopulta Martti alkaa epäillä omaa selviytymistään sodasta. Vuodenvaihteen lähestyessä hän ensimmäisen kerran kiertoilmaisulla viittaa korkeimpien voimien, ”sen yhren”, valtaan:

Kirjotan nyt taas kun sain kirjees että tierät minun vielä olevan elossa täällä ei tierä yhtään elämästään kuinka kauvan se kestää se on ainoastaan sen yhren vallassa kuinka hän sen sallii kyllä ollis toivottavaa että tästä vielä kunnolla selvittäis että vielä kerran terveenä kotiin pääsis (30.12.1939. SAK 415, Kper)

Talvisodan päättymisen kynnyksellä Martti arvelee, että sodan loppua ei kukaan ihminen tiedä.

[--] jos täältä pääsis kesäksi pois ja että kaikki muuttus rauhalliseksi niin minullakin alkas vallon uusi elämä jos sinun kanssas rakas paula saisin ruveta yhdessä elään mutta sitä ei tiedä kukaan koska tämä loppuu muutkun kaikkivaltias jumala hän sen tietää (12.3.1940. SAK 415, Kper)

Joulujumalanpalvelus rintamalla 1939.
SA-kuva 2606.

Kimmo Metsbergin (2012: 105) tekemän tutkimuksen mukaan Unton kirjekokoelmassa ei ole uskonnollista tekstiä yhdessäkään kirjeessä. Itse havaitsin myös, ettei Unton kirjeissä esiinny vuosia kestäneen palveluksen aikana varsinaista uskonnollista pohdintaa. Rauhan tultua Unto kuitenkin kirjoittaa morsiamelleen Eevalle kirjeen, jossa hän ilmaisee kiitollisuutensa sodasta selviytymisestä. Samassa yhteydessä Unto viittaa – joskin fraasimaisesti – myös rukoiluun:

On niin hyvä olla, että ei tiedä missä käsiään pitäisi. En osaa oikein kirjoittaakaan mitään. Rukouksemme on kuultu. Saan palata luoksesi elävänä ja ehjänä, siitä olen kiitollinen. (syyskuu 1944. SAK 214, Kper)

Kauhajokelainen Keijo oli vasta 17-vuotias teini-ikäinen nuorukainen, kun joutui jatkosotaan vuonna 1943. Uskovainen äiti ja tädit kirjoittivat hänelle huolestuneita viestejä, jotka sisälsivät tavanomaisten kuulumisten lisäksi neuvoja ja uskonnollisia ohjeita, kuten tässä äidin kirjeessä:

Käy Keijo, kirkossa, milloin vaan töitten puolesta sopii. Siellä saamme neuvoja miten taivaaseen pääsemme. Se on meille kaikille kaikkein tärkein asia. Usko itsesi kokonaan Hänelle. Jumalan omana on niin hyvä olla. Jää edelleenkin Hänen varjelukseensa. ”Sillä Sinun on valtakunta, ja voima, ja kunnia ijankaikkisesta ijankaikkiseen. (13.2.1944. SAK47, Kper)

Eräässä Anna-tädin kirjeessä oli viesti Keijolle, että jos huonosti kävisi, ”oikea isänmaa” odottaisi, sillä Keijo oli ”Isän kädessä”:

[--] joka päivä kyllä muistan Sinua ja olen pyytänyt Taivaan Isältä, että hän suojeleli ja varjelisi Sinua kaikessa siellä. Meillä on niin turvallista tietää että olemme joka hetki niin täällä kuin sielläkin rakkaan Isämme kädessä, joka on luvannut meistä huolen pitää. Vapahtajamme Jeesuksen tähden saamme uskoa että pääsemme kerran sinne oikeaan isänmaahan, missä kaikki on täydellistä [--] Jääös Jumalan haltuun. (11.8.1943. SAK47, Kper)

Keijo siirrettiin lähelle etulinjaa, joka tuolloin sijaitsi kaukana entisestä rajasta Neuvostoliiton puolella. Tämä huolestutti äitiä, mutta pettyneenäkin hän yritti kääntää ajatuksensa ja kirjettä kirjoittaessaan myös poikansa ajatukset hengellisiin asioihin. Äiti kehoitti taikin poikaansa lukemaan sanaa ja rukoilemaan paljon:

Niin se sitten kävi, kuin odotimme Sinua tänne kotiin niin jouduitkin lähtemään kauas kotoa. Olet siellä Suur-Suomessa tai Uudessa Suomessa, joksi sitä myöskin sanotaan. Sama on siellä Jumala, ja Hän on meitä aina yhtä lähellä olimmepa sitten missä tahansa. Lue joka päivä Hänen sanaansa ja rukoile paljon. Jeesus kuulee rukoukset, Hän kuulee hiljaiset huokaukset. (7.2.1944. SAK47, Kper)

Jatkosodan viimeisenä keväänä äiti kertoo pääsiäisen aikaisesta kirkkomatkastaan ja referoi papin puhetta Keijolle. Hän käyttää suoraa sitaattia eli tuo papin äänen tukemaan omaa argumentointiaan ja pyrkii näin vahvistamaan omaa sanomistaan (Jokinen 2016: 350). Ilmeisesti pappi edustaa Keijon äidille auktoriteettia, jonka sanaan voi luottaa. Lähetämällä Keijolle papin puhetta äiti saattoi toivoa sen vaikuttavan Keijoon enemmän kuin vain hänen omat sanansa:

Hän puhui tähän tapaan: Kun te olette siellä vaaran alaisilla paikoilla niin jättäkää itsenne kokonaan Jumalan haltuun. Sanokaa, Isä, sinun käsiisi annan minä henkeni. Mitään ei tapahdu Isän tietämättä. [--] Tänään on taas tämä kallis päivä, Jeesuksen kärsimisen ja kuoleman muistopäivä. Jeesus sovitti meidän syntimme. Hän on ne maksanut. Me olemme lunastetut. Jätä itsesi kokonaan Jeesukselle! Sano hänelle, tässä minä olen, ota minut kokonaan omaksesi. Ja Hän ottaa. Jeesuksen

omana on hyvä olla. Ja jos joudut vaaranalaisille paikoille ja onhan vaara aina meidän jokaisen edessä, niin sanokaamme Hänelle: Isä, Sinun käsiisi annan minä henkeni. Ja kun olemme Jumalan kädessä, silloin olemme hyvissä käsissä ja turvalisissa käsissä. Käy, Keijo, usein kirkossa ja mene Herran ehtoolliselle. Tämä on äitisi harras toivomus. (pääsiäinen 1944. SAK47, Kper)

Keijon Sanni-täti toivoo, että rykmentillä olisi ”elävähenkkinen pappi”, joka voisi rohkaista ja olla avuksi. Täti on huolissaan Keijon turvallisuuden lisäksi myös tämän sielun tilasta, että se pysyisi puhtaana ja tahrattomana:

Ehkä teillä on siellä rykmentin pappikin, joka jakaa teille sielun ruokaa ja hengen voimaa sekä muutakin hyvää ja tarpeellista. Jospa siellä teillä olisi oikein elävähenkkinen pappi. Sellainen voisi paljossa olla pojille avuksi. Joka päivä pyydän, että Jumala varjelisi Keijon sielun kaikelta synnin lialta ja tahralta ja että Jumala varjelisi Keijon kaikista vaaroista ja vahingoista. ”Kaikki ja kaikissa Kristus”. Me tiedämme, että Herra on meidän keskellämme. (11.4.1944. SAK47, Kper)

Keijo ilmeisesti joutui eturintamalle asti, ja äidin huoli kasvoi kasvamistaan. Kesäkuun alun 1944 kirjeestä puuttuu kokonaan tavanomaiset kuulumiset, ja kirjeen sisältö on yksinomaan uskonnollista, lähes saarnanomaista muistuttamista ja vetoamista:

Rakas Keijo! Kiitos kirjeestäsi, jonka saimme eilen. Vai jouduit Sinä sinne niin kauas. Mutta sama Jumala on sielläkin Sinun ja teidän kanssanne. Hänen vahvat ja voimakkaat käsivartensa teitä siellä vaarojen keskellä kantakoon. Turvaa Keijo, Jumalaan! Jätä joka päivä itsesi Hänen haltuunsa [--] Sen tiedät, että me kannamme Sinua rukouksin Jumalan luo. Meitä on monta, jotka, jotka rukoilemme Sinun puolestasi. Jumala kuulee rukoukset ja hiljaiset huokaukset. Hänellä on kaikki valta taivaassa ja maanpäällä. Ja Hän voi tällaisenkin ajan muuttaa rauhan ajaksi, kun Hän sen parhaaksi näkee. Ottakaamme kaikki Hänen kädestään. (9.6.1944. SAK47, Kper)

Äiti asettaa samassa kirjeessään rukouksen sanat poikansa suuhun:

Sano Hänelle, tässä minä olen, ota minut kokonaan omaksesi. Ja Jeesus ottaa, kun me pyydämme. Kun me Hänen ominaan olemme, silloin ei meillä ole hätää. Silloin olemme turvassa. (9.6.1944. SAK47, Kper)

Vihollisen suurhyökkäys alkoi. Äiti kirjoitti vajaan viikon kuluttua edellisestä kirjeestä jälleen pelkästään hengellistä ohjausta ja viittasi Raamatun sanaan, auktoriteettiin, joka todennäköisesti antoi hänelle itselleen turvaa. Kirjeen tärkeimmät sanat äiti on alleviivannut:

Lue, Keijo kulta, usein Raamattua ja rukoile paljon! Jumala kuulee rukoukset. Jätä itsesi kokonaan Jumalalle. Hän on Golgatalla maksanut Sinun ja minun ja meidän kaikkien synnit. Ne on maksettu ja anteeksi annettu. Me saamme sen uskoa varmaksiksi. Sana todistaa sen. Joh. 3:16 sanotaan paljon sisältävät sanat tästä: ”Niin

on Jumala maailmaa rakastanut, että Hän antoi ainoan poikansa, että joka Häneen uskoo ei huku, vaan saa ijankaikkisen elämän. Me olemme lunastetut. Turvaa yksinkertaisesti ja lujalla uskolla Jumalan sanaan. Hän antaa Sinulle voimaa pysymään Hänen omanaan. Itse hän sanoo: minä nostan, kannan ja pelastan. Ja silloin me olemme onnellisia ja olemme turvassa, kun Hänen omanaan elämme. (14.6.1944. SAK47, Kper)

Keijo selvisi suurhyökkäyksestä hengissä, ja hänet siirrettiin pois etulinjasta. Kun tieto pojan pelastumisesta saavutti kotiväen, kiitollisuus täytti äidin mielen:

Minusta tuntuu, että Jumala on Sinut kotkan siivillä tuonut sieltä kaukaa tänne omalle maalle. Siitä hänelle kiitos, jonka ihmissydän voi Jumalalleen antaa! Ehkä oli matkalla paljon vaikeuksia, mutta niistä selviydyttiin (9.7.1944. SAK47, Kper)

Kokoelman viimeinen kirje on äidiltä Keijolle. Se on kirjoitettu 8.11.1944. Rauha on solmittu, vaara on ohi ja Keijo on selviytynyt sodasta terveenä. Äiti on vierailulla Kuopiossa sukulaisten luona, ja Keijo jatkaa vielä palvelustaan Joensuun liepeillä. Äidin mieliala on nyt aivan toisenlainen kuin hänen kirjoittaessaan Keijolle sotarintamalle. Äiti kertoo levollisesti tavanomaisia kuulumisia kotipuolesta. Kirjeessä ei ole mitään uskonnollista sisältöä, ja lopputervehdyskin on ”Voi oikein hyvin, pysy terveenä ja reippaana!” (8.11.1944. SAK 27, Kper).

Perheväen kirjeet Keijolle päättyvät äidin viimeistä kirjettä lukuun ottamatta aina uskonnollisiin toivotuksiin, kuten ”Jumalan siunausta”, ”Jää Jeesuksen hyvään huomaan”, ”Jää taivaallisen Isän haltuun”. Hyvin vaikeiden aikojen kirjeestä löytyy äidin moninkertainen suojeleksen toivotus: ”Jää Hänen suojelevan suojaansa suojaan!”

Keijon kirjoittamia kirjeitä on säilynyt yhteensä 19 kappaletta. Kun kokoelman kirjeiden yhteismäärä koko ajalta 3.5.1943–8.11.1944 on 141, ja näistä suurin osa on kotiväen ja erityisesti äidin kirjoittamia, voi Keijon kirjeiden lukumäärää pitää vähäisenä. Kokoelman sisältämät Keijon kirjeet ovat kaikki lyhyitä. Hän ei vastaa niissä kotiväen esittämiin kysymyksiin eikä kerro sanallakaan olosuhteista tai mielialoista, vaikka äiti on sitä erikseen useaan kertaan pyytänyt. Uskonnollista tai isänmaallista tekstiä ei myöskään ole hänen kirjeissään. Liitän näytteeksi Keijon tyypillisen kirjeen. Siinä on alkutervehdyksen lisäksi kuusi virkettä. Lopputervehdystäkään ei ole, vain etunimi on lisätty loppuun.

Hyvä Kotiväki!

Nyt olemme siis perillä uudessa paikassamme. Eilen puolipäivän aikaan saavuimme tänne. Matka kesti lähes kolme vuorokautta. Tänään meidät jaettiin lopullisiin asuinpaikkoihimme. Osoite on I. Ryk. 3167.

Keijo (3.2.1944. SAK 47, Kper)

Uskonasiat eivät kenties nuorelle Keijolle ole niin tärkeitä kuin hänen äidilleen tai tädilleen. Voi olla, että kotiväki tietää tämän ja siksi kokee velvollisuudekseen muistuttaa Keijoa uskon säilyttämisestä.

Jussi, lapualainen renkipoika, on palveluksensa alussa kirjoittanut talonväelleen kristillisen uskon sävyttämiä kirjeitä. Hän mainitsee hyvin vähän mitään sodan kulkuun liittyvää, mutta kaikissa tilanteissa hänellä on usko, että asiat ovat ”kaikkivaltiaan käessä” ja myös hengissä pysyminen riippuu siitä, ”kenen hän haluaa ottaa pois täältä sodan kautta” (2.8.1941. SAK 87, Kper). Kun Jussi saa kotirintamalta ystävänsä kaatumisesta uutisen, ”joka ei millään mahru järkeen”, hän kirjoittaa:

Eihän sitä tierä mitä se Jumala sillä kulloinkin tarkoittaa Kyllähän hän huojentaa-kin kuormaa jos hän sitä lisääkin Koittakaa nyt sitä Esteriä lohрутtaa kaikin keinoin vaikka eihän sen ihmisen lohрутus tahro auttaa Jumala se on joka lohrun antaa (12.8.1941. SAK 87, Kper)

Sotatoimet kävivät jatkosodan ensimmäisenä syksynä ankariksi ja Jussi oli kokenut yhden siihenastisen elämänsä pahimmista öistä. Sää oli ollut kurjaa, oli satanut kaatamalla, ja upottavan suon kranaattikeskityksessä vaatteet olivat kastuneet läpimäriksi. Terveenä säilymisensä näissä epäinhimillisissä olosuhteissa hän tulkitsee ihmeeksi:

Kyllä se on ihme kun täällä niin säilyy terveenä jos sielä siviilissä joutuis viikko-kaupalla olemaan taivasalla niin sitä repiis joka paikkaa Kyllähän se on terveys täällä parempien käessä Hän se on joka meitä ohjaa ja johtaa jokaista ihmistä ja koko luomakuntaa. (15.8.1941. SAK 87, Kper)

Jussi palaa vielä samassa kirjeessä uudelleen ystävänsä kaatumiseen:

Eihän sitä tierä mitä se Jumala sillä kulloinkin tarkoittaa sillä ”Tutkimattomat ovat Herran tiet. (15.8.1941. SAK 87, Kper)

Jussin kirjeissä on vuoden 1941 kesästä eli hänen oman sotaretkensä alusta lähtien uskonnollista sisältöä. Hän kertoo talonväelle olleensa mukana myös pitämässä seuroja, kun pappi ei omilta kiireitään heidän tykönsä ehtinyt tulla:

Me olemme pitäneet seuroja silloin kun vain on ollu tilaisuutta Maunulan Aarne on pitänyt puheita [--] Nurmon pappi ei käyny meidän tykönä mutta huolto portaassa se oli käynyt ei kaiketi joutanut tänne tulla (15.8.1941. SAK 87, Kper)

Jussi toivottaa jokaisen kirjeensä lopussa isäntäväelle ”Kaikkivaltiaan siunausta” aina vuoden 1942 alkupuolelle saakka, jolloin kaikki uskonnollinen diskurssi yllättäen loppuu. Jussin rintamapalvelus jatkuu marraskuulle 1944. Viimeisten vuosien kirjeissä hän toivottelee talonväelle ”Hyviä heinäpoutia”, ”Jälleennäkemisiin” ja ”Paljon terveisiä”.

Suoraa mainintaa, että sodassa taisteltaisiin myös oman uskonnon tai sen säilymisen puolesta, ei aineistossani esiinny. Uskonnollista diskurssia esiintyy tamperelaisten Unton ja Martin kirjeissä vain vähän, ja lapualaisen Jussin kirjeistä se loppuu muutaman sotakuukauden jälkeen. Kauhajokelainen Keijo ei kirjoita aiheesta mitään, vaikka hän kokoelmien ainoana sotilana näyttää saavan kotoa jatkuvasti uskontäyteisiä kirjeitä. Jos aineistoni miehillä uskonnollisia tunteita olikin, kirjeissä niistä ei juuri mainittu. Jussin kirjeissä näkyvä muutos voi kertoa henkilökohtaisen uskon hiipumisesta sodan jatkuessa tai vain jonkinlaisesta kirjoitustyylin sopeuttamisesta vallitsevaan tilanteeseen: venyessään sota ja myös sotakokemus arkipäiväistyivät. Kotirintaman kirjeissä uskonnon teemaa sen sijaan näytetään käsittelevän avoimemmin, Keijon äidin kirjeissä jopa kiihkeästi. Puhe uskosta näyttäytyy niissä rohkaisun välineenä ja taistelumielialan ylläpitäjänä. Siinä missä kotoa lähetettiin villasukkia ja tupakkaa, lähetettiin sieltä myös henkistä apua.

Isänmaata puolustamassa: puolustustahtoa ja viholliskuvia

Miehet olivat lähteneet rintamalle täyttämään velvollisuutensa isänmaata kohtaan, ja sodanjohto edellytti heidän täyttävän tämän velvollisuutensa aina kuolemaan asti. Rakkauten isänmaata kohtaan tuli siis mennä kaiken muun edelle; se oli sotilaiden omaakin elämää pyhempi arvo. Lähtöasetelma oli sodan johdon mukaan selkeä: ”Tämä sota ei ole mitään muuta kuin Vapausotamme jatkoa ja loppunäytös” (Mannerheim 1939). Sisällissodan voittajille ja häviäjille annettiin täytettäväksi yhteinen tehtävä. Suomi oli heidän kotimaansa, sinne he tunsivat kuuluvansa ja sitä heidän edellytettiin puolustavan.

Nuori sotilas, Kauhajoelta kotoisin oleva Keijo, sai ”kunnian kentille” isänmaallisen toivotuksen Maire-tädiltään:

Rukoilkaamme Jumalaa, niin kyllä Hän armossaan varjee Teitä sotilaita, siellä kunnian kentillä ja suo rakkaalle Isänmaallemme oikeen vapauden, ilman ryssän sortoa. (22.4.1944. SAK27, Kper)

Tamperelaisen Unton serkku Mirja kuvasi Untolle lähettämässään kirjeessä seikkaperäisesti isänmaallista ja juhlallista tilaisuutta, johon oli osallistunut: ”minäkin olin ihan kananlihalla ja kylmät väreet menivät selässäni yhtenä kun torvisoittokunta soitti Sotilaspojan ja kolmikymmenvuotisen sodan marssin”. Kuvaus juhlasta jatkuu:

Pajari tarkasti joukkonsa jonka jälkeen hän puhui urhoollisille pojillensa sitten kunnioitettiin hiljaisella hetkellä sankarivainajien muistoa. Senjälkeen puhui pastori Böök ja kauniisti hän puhuikin minäkin olin aivan liikutettu. Soittokunta soitti jumala ompe linnamme johon kaikki ihmiset hartaina yhtyivät. Lopuksi laulettiin maamme ja se vasta oli juhlallista kun jokainen lauloi oikein sydämensä pohjasta, minäkin lauloin niin etten muistanut ollenkaan ympärilläni olevia ihmisiä... (2.7.1941. SAK214, Kper)

Kaikista aineistoni kirjeistä löytyi näiden esimerkkien lisäksi vain vähän selkeää isänmaallisuutta käsittelevää diskurssia. Sen sijaan isänmaata uhkaavasta vihollisesta, ”ryssästä”, ”iivanasta” ja ”piippalakeista” kirjoitettiin monessa kirjeessä. Viholliskuvan korostaminen näyttää olevan helpompi tapa osoittaa puolustustahtoa ja sitoutumista yhteiseen päämäärään, isänmaan puolustamiseen, kuin isänmaallisista ajatuksista tai toiveista kirjoittaminen: yhteisen vihollisen kukistamisella Suomi säilyisi itsenäisenä ja voisi jatkaa täysivaltaisena kansakuntana.

Unto, joka lähti sotaan ystäviään myöhemmin, sai vielä kotona ollessaan näiltä voiton-
tahtoa uhkuvia ja vihollista vähätteleviä kirjeitä:

Kyllä täällä aika hyvin menee eikä täällä mitään hätää ole. Sillä ryssä ajetaan pois jos se silmille tuppaa. Sinä varoitit että älä vaan anna ryssän ampua reikiä tähän kirjeeseen. Ei se niin lähelle pääse että se osais näin tarkkaan ampua [--] ei meillä täällä mitään hätää ole niin kauan kun vaan maassa pysytään eikä puuhun kivetä sillä ryssä luulee meitä oraviksi ja ammuskelee puitten latvoihin. (5.1.1940. SAK214, Kper)

Unton ystävä Niilo kuvaa vihollista pedoksi kuultuaan pommituksista kotipuolella:

Sain taas kuulla, että ryssän koneet ovat käyneet siellä Tampereella tuhotöitään tekemässä, ja siviili ihmisiä vainoomassa, kuin ryssät ei pääse täällä eteenpäin koittavat he rauhallisia ihmisiä surmata ja sairaaloita pommittaa, kuin he ovat suorastaan petoja. (30.1.1940. SAK 214, Kper)

Myös Unton morsian Eeva kirjoitti jatkosodan alla Untolle kannustavan viestin, jossa hänkin vähätteli vihollista ja uskoi ”reissun” pikaisesti päättyvän:

[--] mutta ei luulisi ryssän kovin paljoa tänne kerkiävän, kun niitä on niin monella taholla joita vastaan saavat taistella. Ryssän tulee kyllä varmaan käymään huonosti nyt [--] Veli pojat sanoivat lähtiessä että ei he kauaa sillä reissulla viivy. (11.6.1941 SAK 214, Kper)

Lapualainen Jussikin innostuu kirjoittamaan jatkosodan alkupuolella talonväelle vihollisesta pilkallisesti:

Sanokaa nyt Juhanille että kyllä ne ryssät irvistää puun takaa mulle mutta kun minä ammun sitä niin kyllä se lakkaa irvestelemästä (24.8.1941. SAK 87, Kper)

Tamperelaisen Unton äiti kirjoittaa jatkosodan viimeisen vuoden aikana kotirintaman uutisia pojalleen ja kuvaa, miten ilmapiiri on muuttunut. Kuulumisissa ei ole mitään avoimesti isänmaallista, mutta huoli Suomen tilasta näkyy kirjeen sisällöstä. Äiti selvästi pelkää vihollisen ideologian, kommunismin, voittoa ja siitä kenties seuraavaa itsenäisyyden

menetystä. Oliko taustalla rakkaus isänmaata kohtaan vai joku muu vaikutin, joka tapauksessa tilanne tuntui äidistä huolestuttavalta:

Nyt puhutaan vain komissionista täällä, sillä se on nyt ryssä joka määrää maalla ja ilmassa niin muuttuu maailma eskoseni, kyllä on nyt Suomessa melkein kun Boprikovin aikana puuttuu vaan että määrää vielä Wenäjän kielen kouluissa luettavaksi ja nistit [kommunistit] ne loistaa kuin auringon paiste niin kuin naapurin Juhakin se on niin muuttunut iloiseksi mieheksi että aijai sentään entäs Hilma se vasta on oikein henkeä täynnä joka paikassa kuulla että nyt on vapaus puhua ja toimia kuuluu niillä olevan jo Presitenttikin valmiiksi katsottuna (Ryömä). (päiväämätön kirje 1944. SAK214, Kper)

Tamperelainen Martti ei käsittele kirjeissään isänmaallisuutta eikä hän näytä olevan kovin innostunut koko sodasta. Talvisota ei ole vielä edes alkanut, kun hän kirjoittaa naisystävälleen koulutuspaikkakunnaltaan:

Tämä rupee jo vähän kyllästyttään kun tulee pakkaset ja täytyy teltassa asua onko sinne päässy ketään pois jossain päin niitä on jo laskettu kotiin kyllä täältä jo halusta lähtis siviiliin mutta ei tierä kuinka kauan tätä kestää kun ei niistä neuvotteleistakan näytä loppua tulevan eikä tierä miksikä ne muuttuu ku ne näin kauan kestää (4.11.1939. SAK415, Kper)

Me olemme vielä täällä metsän korvessa eikä ole mitään tietoa pois pääsystä sielä tamperella ne on jo kuulemma päässeet kaikki pois mutta meitä piretään täällä korvessa vaan taitaa tulla joulu käsiin ennen kun täältä pois pääsee puhuvat että täällä ollaan vielä kuukausi vaikka ei niistä puheista mitään tierä täällä puhutaan niin monenlaista kun miehet rupee jo hermostuun tähän elämään kun ei tästä tule sen valmiinpaa (11.11.1939. SAK 415, Kper)

Talvi tulee mutta kai sitä täällä toisten mukana menee kun ei mitään ajattele (19.11.1939. SAK415, Kper)

Samanlaiset mietteet jatkuvat kirjeestä toiseen. Martti toivoo vain sodan päättyvän, ja isänmaan tilanne peittyy oman elämän rasittavien kokemusten alle. Kohtaloon tyytyminen ja velvollisuuden tunne ilmenevät kuitenkin esimerkiksi juuri talvisodan päättymisen jälkeen päivätyssä kirjeessä:

[--] mutta koitetaan nyt kestää loppuun asti nämä kärsimysten ajat jotka on osaksemme tullu (5.4.1940. SAK415, Kper)

Jussi, eteläpohjalaisen ison talon renki, taistelee talollisten kanssa rinta rinnan ja on alkanut heti rintamalle päästyään pohtia, millä perusteella ja missä järjestyksessä kutsu sotaan on tullut ja ketkä pääsevät lomille ja miten usein. Hän näkee valinnoissa puolueellisuutta, mutta tiedostaa kuitenkin oman paikkansa arvon. Vaikka on köyhä mies, asia on hänelle

tärkeä ja tehtävä on yhteinen. Hän haluaa tehdä voitavansa taistelussa vihollista vastaan ja pysyä paikallaan uskollisesti, vaikka se ei helppoa olekaan.

pitäähän sitä olla sellaistaikin joilla ole muuta kun lakin pistää päähänsä kaikki sopii sen alle Mutta sitä täytyy kun kerran ollaan yhteisellä asialla niin sitä täytyy rientää ilomielin sinnepäin mistä yhteinen kutsu soi. [--] Kun on koko kansan turvallisuus kysymyksessä niin sitä täytyy alistua kohtaloonsa että saisi tuon perivihollisen ryssän lyöryksi maan tasolle että se ainakaan meidän sukupolven aikana pystyisi päättämään nostamaan että saatais elä rauhassa ja tehrä työmme rauhassa että ei kukaan pääse häiritsemään [...] Kyllähän tämä sota vaatii monta raskasta uhria Mutta koitetaan kestää ne kaikki vaikka sitä ei toisinaan tahro jaksaakaan (15.8.1941. SAK 87, Kper)

Asemasodan aikana vuosina 1942–1943 miehistö alkoi väsyä rintaman epämukavissa oloissa ja purnaaminen eli esimiehen vastustaminen oli yleistä (Virrankoski 2012: 383). Jussin kirjeistä on havaittavissa jo marraskuussa 1941 ensimmäisen kerran kyllästymistä sotaan, eikä yhteisvastuusta nyt näy merkkiäkään. Jussin pohdinnoissa alkaa sen sijaan näkyä voimistuvaa kaunaa esimiehiä eli ”herroja” kohtaan.

Tämä sota homma rupiaa vähitellen tympäisemään sais sitä nyt jo päästä poisikin mutta eihän sitä tierä kuin kauvan sitä pitää täällä tanssia herrojen pillin jälkeen. (6.11.1941. SAK 87, Kper)

Seuraavan vuoden syksyllä Jussi on ollut jonkin aikaa toisen joukko-osaston mukana ja palannut sitten takaisin omaan yksikköönsä. Kirjeessä on purnaamisen henkeä ja Jussin havaintoja herrojen metkuista:

kyllä siellä olisi ollut mukava olla oli vähän vaihtelua ja eikä ollu niitä herroja niin nuuskimas sai olla itte herra ja sai nukkua yönsä (5.10.1942. SAK 87, Kper)

Vuoden 1943 marraskuussa Jussi näkee ympärillään kansalaissodan kansaa jakaneet linjat. Talollisia suositaan ja heitä lähetetään rintamalta pois turvaan. Jussi huomaa olevansa edelleen köyhä renki, joka joutuu jatkamaan taistelua ja alistumaan kohtaloonsa. Yhteisestä asiasta tai uhrimielestä koko kansan turvallisuuden vuoksi ei ole enää mainintaa:

Niin täällä on vähän muutettu miehiä linjasta pois sellaisia joilla ei ole muita veljiä tässä matoisessa maailmassa [--] Erkki pääsi ja [--] Jussi ja monta muuta mutta se ei koske köyhiä että en minä päässyt ei ainakaan ei ole tullu mitään tämä sota näyttää muuttuvan torpparien sodaksi se vähän pakkaa karmia tällästä jolla ei ole mitään muuta kuin lakki jonka alle sopii kaikki irtain niinkuin kiinteistökin mutta eihän sille mitään mahra täytyy vain alistua kaikkeen (8.11.1943. SAK 87, Kper)

Diskurssia puhtaasti isänmaallisuudesta on näissä neljän kokoelman kirjeissä kovin vähän. Vain renki-Jussi kirjoittaa sotaretkensä ensimmäisinä kuukausina alttiudestaan

”rientää ilomielin sinnepäin mistä yhteinen kutsu soi”, ”yhteisestä asiasta” ja ”koko kansan turvallisuudesta”. Sotilaat eivät käsitelleet isänmaan asiaa sen enempää. Sen sijaan kotirintaman kirjeissä teemaa käsitelivät avoimesti tamperelaisen Unton Eeva-morsian ja Mirja-serkku, epäsuorasti myös Unton äiti.

Eetoksen etsinnän lopputulos

Lähdin tutkimaan aineistoni kirjeistä sodanjohdon eetosta ”koti, uskonto ja isänmaa”. Oletin, että tamperelaisten ja pohjalaisten kirjoittajien teksteissä olisi ollut havaittavissa eroja johtuen heidän taustojensa ja kokemustensa erilaisuudesta. Tamperelaisilla oli perintönään vuoden 1918 sisällissodasta muistot valkoisen armeijan tekemästä Tampereen valtauksesta ja koko sodan häviöstä. Pohjalaiset saivat muistella voitettua sotaa ja omaa osuuttaan itsenäisyyden turvaamisessa. Talvisotaan lähdettiin kuitenkin rinta rinnan, ja sekä punaisista että valkoisista perheistä tulleille miehille oman kotimaan puolustaminen oli yhteinen tehtävä.

Rakkaus kotia ja kotiseutua kohtaan näkyy tarkastelemieni kokoelmien kirjeissä hienovaraisesti verhottuna: rintamalta ei kirjoitettu kotiinpäin paatoksellista pohdintaa. Tämä havainto koskee sekä tamperelaisten että pohjalaisten sotilaiden kirjeitä. Kotirintaman hyvinvoinnista miehet olivat huolissaan ja ilmaisivat ikävänsä avoimesti useissa kirjeissä. Nuori kauhajokelainen Keijo on ainoa näistä neljästä sotilaasta, joka ei kirjoita mitään koti, uskonto ja isänmaa -teemasta. Hänen kirjeensä ovat lyhyitä ja sisällöltään niukkoja. Niissä on kerrottu vain muutamain virkkein sotilaan perusasioista, kuten ”tulimme nyt tänne”, ”kiitos paketista”, ”olen voinut hyvin”.

Uskonnollista tekstiä esiintyy eniten kauhajokelaisen Keijon ja hänen äitinsä kirjeenvaihdossa. Tarkalleen ottaen kuitenkin vain äiti kirjoittaa uskon asioista ja tekeekin sen jokaisessa sodan aikaisessa kirjeessä. Kirjeiden sävy vaihtelee lohduttavasta ja rohkaisevasta ahdistuneeseen ja pelokkaaseen. Loppua kohden teksti alkaa muistuttaa saarnaamista. Sodan päätyttyä äidin viimeisessä kirjeessä ei uskonnollista tekstiä enää ole. Toisen pohjalaisen sotilaan, lapualaisen Jussi-rengin, kirjeissä uskonnollisuus ja luottamus ”korkeimman voimaan” ilmenee hänen sotaretkensä ensimmäisten kuukausien aikana. Loppusodan ajan hän vaikenee täysin aiheesta. Pohjalaisista miehistä toinen ei siis kirjoita uskontoon liittyvistä teemoista mitään, ja toisenkin miehen kirjeiden uskonnollinen sisältö loppuu lyhyeen.

Tamperelaiset tehtaan miehet Martti ja Unto peittävät hyvin mahdolliset uskonnolliset ajatuksensa. Unto viittaa uskonasioihin kirjeissään vain kerran, Martti sivuaa aihetta kahdesti. Unto ilmaisee kiitollisuutensa syvän onnen hetkellä selvittyään sodasta hengissä ja terveenä. ”Rukouksemme on kuultu”, hän kirjoitti morsiamelleen. Martti viittaa ”yhren

valtaan” ja kriittisellä hetkellä ”jumalan sallimukseen”, kun selviytyminen sodasta alkoi vaikuttaa epävarmalta.

Uskon kysymykset näyttäisivät tarkastelemieni kirjekokoelmien valossa olevan sotilaille arkoja tai henkilökohtaisia asioita, joita ei kirjeissä juurikaan käsitelty. Kotiväen lähettämässä kirjeissä uskonnollisilla jaksoilla näyttää olevan lohduttava ja voimaa ja rohkeutta antava tehtävänsä. Aineistoni valossa onkin mahdollista esittää, että uskonnollisten aiheiden käsittely on ensisijaisesti sotilaille lähetettyjen kirjeiden ominaispiirre. Hengenasioiden vaaliminen vaikuttaa kuuluneen paitsi rintamalla palvelleiden pappien myös kotirintamalla odottaneiden puolisoitten, äitien ja sukulaisten sodanajan tehtäviin.

Havaitsin, että isänmaallisuuden osoitusten sijaan miesten huomio oli kiinnittyneenä konkreettiseen viholliseen. Sen kimppuun hyökättiin joko velvollisuudesta tai kohtaloon alistuneina. Vihollisesta kirjoitettiin avoimesti ja osin pilkallisesti, ja sitä nimiteltiin monin eri sanoin. Kotirintamalta sotilaat sen sijaan saivat isänmaallisia viestejä. Merkille pantavaa on, että näitä kirjoittivat suvun naiset, esimerkiksi sotilaan äiti, tati tai tyttöystävä. Tarkastelemieni kirjeiden perusteella voi tehdä johtopäätöksen, että naisten oli miehiä helpompaa kirjoittaa tunteista, jopa rakkaudesta isänmaata kohtaan. Martti, Unto, Jussi ja Keijo olivat kaikki tavallisia rivisotilaita, eivät esimiehiä tai upseereita. Sekin saattaa olla yksi syy siihen, että avoimet isänmaallisuuden tunteen ilmaukset puuttuvat heidän kirjeistään.

Koti, uskonto ja isänmaa -eetos näkyy tarkastelemissani sotilaiden kirjeissä hyvin harvakseltaan tai peitellysti. Minkäänlaisia pohdinnallisia tekstejä ei aiheista löytynyt. Arkoja tunteita käsiteltiin mieluummin jonkin toisen teeman avulla. Eroja miesten kirjeiden välillä ei tarkasteltuun aiheeseen liittyen tullut esiin, eikä esimerkiksi punainen Tampere ja valkoinen Pohjanmaa -vastakkainasettelu näy ainakaan tältä osin tutkimusaineistossani. Kotia, uskontoa ja isänmaata käsiteltiin kaikkien kirjeissä hienovaraisesti tai niistä vaiettiin täysin. Kotirintamalta tulleet kirjeet sen sijaan sisälsivät teemoja paikoin hyvinkin selkeästi. Tulkitsen, että tavallisten sotilaiden kirjeissä kotiseurakkaus ilmeni kotiikävänä ja huolena läheisistä, siis konkreettisenä rakkautena omaan kotiin ja perheeseen. Uskon teemat taas häivähtivät miesten kirjeissä lyhyinä toteamuksina tai toivotuksina. Isänmaallisuus näkyi miesten kirjeissä käänteisesti: negatiivissävytteisten viholliskuvien kautta luodussa me-hengessä.

Lähteet

Arkistolähteet

Kansanperinteen arkisto (Kper), Tampereen yliopisto.
Sota-ajan kirjekokoelma (SAK).

Tutkimuslähteet

- evl.fi: *Kirkon jäsenyys*. <http://evl.fi/tietoa-kirkosta/tilastotietoa/jasenyyslukuja/>. (5.4.2017)
- HAGELSTAM, SONJA – TASKINEN, ILARI 2016: Hiljaisuuden myytit. Tampere: Postimuseo ja Tampereen Historiallinen seura. *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen merkitykset ja tavat kriisiaikoina*.
- JOKINEN, ARJA 2016: *Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen*. Diskurssianalyysi.
- JOKINEN, ARJA – JUHILA, KIRSI – SUONINEN, EERO 2016: *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.
- JUHILA, KIRSI – SUONINEN, EERO 2016: Kymmenen kysymystä diskurssianalyysistä. Tampere: Vastapaino. *Diskurssianalyysi, Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*.
- LINNA, VÄINÖ 1955: *Tuntematon sotilas*, Helsinki: WSOY.
- MANNERHEIM, C. G. E. 1939: *Ylipäällikön päiväkäsky n:rl*, 1.12.1939. Mannerheim-museo. <http://www.mannerheim-museo.fi/arkisto/ylipaallikon-paivakaskyt/>. (5.4.2017)
- Mannerheim.fi: *Vaasan senaatti. Vapaussota*. http://www.mannerheim.fi/06_vsota/s_senaat.htm. (5.4.2017)
- Mannerheim-ristin ritarit: *Taustatietoja*. <http://mannerheim-ristinritarit.fi/taustatietoja>. (30.3.2017)
- METSBERG, KIMMO 2012: *Kirjoitan sinulle vähän vaikka ei täältä mitään erikoista kuulu*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston yhteiskunta- ja kulttuuritieteen yksikkö.
- TASKINEN, ILARI 2012: Sota-ajan kirjekulttuuri ja kirjeiden kokemusten tulkinta. Tampere: Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura. *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen merkitykset ja tavat kriisiaikoina*.
- TIKKA, MARKO – TASKINEN, ILARI – NEVALA-NURMI, SEIJA-LEENA (toim.) 2015: *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen merkitykset ja tavat kriisiaikoina*. Tampere: Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura.
- TIKKA, MARKO – TASKINEN, ILARI – NEVALA-NURMI, SEIJA-LEENA (toim.) 2015: Sota-ajan kirjekulttuuri ja kirjeiden kokemusten tulkinta. *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen merkitykset ja tavat kriisiaikoina*. Tampere: Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura.
- TILLI, JOUNI 2015: *Suomen pyhä sota*. Keuruu: Otavan Kirjapaino.
- VIRRANKOSKI, PENTTI 2012: *Suomen historia*. Helsinki: SKS.

”VOI HYVIN JA HÖYKYTTÖMÄSTI!”

Toveruus, tunteet ja kokemukset miesten välisessä sota-ajan kirjeenvaihdossa

Helmi Riihonen

Sota-ajan kirje on käsite, joka tyypillisesti herättää lukijan mielessä kuvan korsun hämärissä rakastetulleen kirjoittavasta sotamiehestä tai kotona odottavasta nuoresta vaimosta, joka sydän huolesta syrjällään odottelee elonmerkkiä sulhostaan. Sota-ajan kirjeiden tiivistyminen mielikuvissa juuri rakastavaisten kirjeenvaihtoon ei ole yllättävää, sillä erityisesti avioparien kirjeenvaihtoa on säilynyt hyvin, ja niistä on julkaistu lukuisia kirjeantologioita (Taskinen 2015: 12). Toisiaan kaipaavat puoliset eivät kuitenkaan olleet ainoita kenttäpostin hyödyntäjiä; sodan myötä eroon toisistaan joutuivat myös perheenjäsenet, työtoverit, naapurit, sukulaiset – ja ystävät. Kirjeenvaihtoa käytiin tiiviisti niin rakastavaisten, sukulaisten kuin ystävienkin kesken, sillä poikkeustilan vallitessa kirjeistä tuli yksi keskeisimpiä tapoja ylläpitää sosiaalisia suhteita (mts. 16).

Talvi- ja jatkosodan aikana vuosina 1939–1944 rintamalle kutsuttiin yhteensä satoja tuhansia miehiä, ja erityisen paljon rintamalle lähti 18–35-vuotiaita nuorukaisia (Männistö & Kivimäki 2016: 71). Nuorten miesten sosiaaliset piirit levisivät ympäri Suomen, kun lapsuudenystävät, työkaverit ja harrastustoverit määrättiin palvelemaan eri puolille rintamaa. Myös rintamalla luotiin ystävyysuhteita, joiden jatkuvuus kuitenkin oli sodan keskellä epävarmaa. Tässä artikkelissa kiinnitän huomioni nimenomaan miespuolisten ystävysten väliseen sota-ajan kirjeenvaihtoon. Erityisen kiinnostunut olen siitä, millaisilla tavoilla miehet puhuvat keskenään sodasta, jakavat kokemuksiaan ja tunteitaan sekä ylläpitävät ystävyystään. Millaisilla tavoilla ystävyysuhteita ylipäänsä voitiin ylläpitää, kun tulevaisuus oli kaiken aikaa hämärän peitossa? Tutkimusaineistonani käytän Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkistosta koottua valikoimaa miesten välisistä sota-ajan kirjeistä. Tämän lisäksi kartoitan aihetta historian, miestutkimuksen ja kielitieteen tutkimuskirjallisuuden avulla.

Kirjeet ovat sekä kielitieteellisestä että historiallisesta näkökulmasta kiinnostava tutkimuskohde. Subjektiivisuutensa vuoksi kirjeitä on perinteisesti pidetty vähemmän luotettavana tiedonlähteenä historiantutkimukselle kuin vaikkapa virastotekstejä ja muita hallinnollisia dokumentteja, mutta kiinnostuksen käännyttyä arkipäivän historiaan ja mikrohistoriaan myös kirjeisiin kohdistuva historiantutkimus on noussut pinnalle (Lahtinen, Leskelä-Kärki, Vainio-Korhonen & Vehkalahti 2011: 12). Kielitieteellisestä näkökulmasta katsottuna kirjeet edustavat ajan ja paikan rajoitteet ylittävää kommunikaatiota (Nordlund 2013: 107), joka on näennäisen yksipuolisesta luonteestaan huolimatta kuitenkin dialogista. Vaikka kirjeen vastaanottaja ei kirjoittamishetkellä ole läsnä, kirjoittaja

ottaa huomioon ja ennakoi lukijan reaktioita, niin sanotusti ”katselee lukijaa syrjäsil-
mällä”. (Hagelstam 2011: 302.) Toisaalta kirje on tekstinä myös temporaalisesti moni-
ulotteinen, sillä kirjoittamisen ja vastaanottamisen hetki rakentuvat yhtä aikaa. Tyypilli-
sesti kirjeissä käytetty preesens eli nykyhetken aikamuoto pysäyttää kirjeen maailmassa
ajan niin, että kirjeen avatessaan vastaanottaja astuu yhteiseen vuorovaikutushetkeen kir-
joittajan kanssa. Kirjeen kautta voidaan siis luoda yhteinen kommunikatiivinen tila, joka
hetkellisesti ylittää ajan ja paikan rajoitteet. (Nordlund 2013: 111, 124.)

Dialogisesta luonteesta huolimatta kirjeitä ei tutkimuskohteina kuitenkaan voida käsitellä
samalla tavalla kuin kasvokkaista kanssakäymistä. Kirjeissä sekä lukija että kirjoittaja
konstruoidaan kielellisesti samaan tapaan kuin esimerkiksi näytelmäkäsikirjoituksissa
(Nordlund 2013: 111). Vaikka kirjeen lukija ja kirjoittaja edustavat oikean maailman hen-
kilöitä, kirje on kuitenkin aina eräänlainen performanssi, jossa kirjoittaja jäsentelemällä,
karsimalla ja lisäämällä kirjoittaa itseään auki lukijalle ja itselleen ymmärrettävällä ta-
valla. Tähän prosessiin vaikuttavat muun muassa tunteet, toiveet, konventiot ja kulttuuri-
set käytännöt. Kirjeiden ei siis voida sanoa kertovan ihmisistä, tunteista ja ajatuksista
sellaisinaan, vaan niiden sisältö on aina siivilöitynyt kirjoittajan tunne- ja ajatusmaail-
man, kulttuurin sekä kon-
tekstin eli esimerkiksi kirjai-
tus- ja elämäntilanteen läpi.
(Lahtinen ym. 2011: 21–22.)

Lämmin kesäpäivä ja yölliset taistelut rau-
kaisevat ja tilaisuuden tullen kömmitään
hieman taaemmaksi linjoilta lepäämään.
SA-kuva 159208.

Tämän vuoksi kirjeitä tutkiessa ei voida keskittyä vain siihen, mitä kirjoitetaan, vaan myös siihen, miten kirjoitetaan. Pysin pitämään tämän näkökulman läsnä analysoidessani miesten välistä kirjeenvaihtoa.

Toivon ja Unton kirjekokoelmat

Tutkimusaineistoni koostuu yhteensä 40:stä sota-ajan kirjeestä, jotka ovat peräisin Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkiston kokoelmista. Kirjeet ovat helsinkiläisen Toivon (SAK 275) sekä tamperelaisen Unton (SAK 214) kokoelmista, ja ne on lähetetty vuosina 1939–1945. Kaikissa aineiston kirjeissä sekä vastaanottaja että kirjoittaja ovat miehiä, ja kirjeiden sävy on toverillinen ja ystävällinen. Kokoelmiin kuuluvat perheenjäsenten ja naisten lähettämät kirjeet sekä muodolliset ja virallissävyiset kirjeet olen rajannut tarkastelun ulkopuolelle.

Toivon kokoelmasta olen ottanut tarkasteluuni 18 kirjettä, jotka on lähetetty vuosina 1939–1940. Ne kattavat pääosin talvisodan lopun ja välirauhan ajan, ja lähettäjät ovat kirjeiden perusteella lähinnä Toivon opiskelutovereita. Ahkerimpia kirjoittajia ovat olleet Jussi ja Atso (6 kirjettä kummaltakin), ja tämän lisäksi kirjeitä on myös Vililtä, Teukilta, Veijolta ja mystiseltä R:ltä, joka kuitenkin kirjeiden perusteella vaikuttaa myös olevan mies. Kaiken kaikkiaan R poikkeaa muutenkin muista Toivon kirjekavereista, sillä kaikki muut vaikuttavat helsinkiläistaustaisilta, kun taas R:n kirjoitustavassa näkyy tampereläinen murretausta. On mahdollista, että Toivo on tutustunut tähän kaveriinsa rintamalla. Lisäksi Toivon kokoelmaan kuuluu myös saatekirje, yhdeksän postikorttia, kaksi kirjettä Marialta sekä kaksi kirjettä yliopiston professorilta, joka oli mitä ilmeisimmin joko Toivon opettaja tai kollega.

Unton kokoelma käsittää yhteensä 87 tamperelaiselle Untolle osoitettua tai Unton kirjoittamaa kirjettä, 13 postikorttia ja lentolehtisiä, matkalippuja sekä muutamia lehtiä. Valtaosa kirjeistä ja korteista on kuitenkin joko Unton perheeltä tai naisystäviltä, joten olen valinnut aineistooni ainoastaan Unton miespuolisten ystävien kirjoittamat kirjeet. Näitä kokoelmassa on 22. Eniten kirjeitä on Topilta, Niilolta, ja Kallelta, ja tämän lisäksi yksittäisiä kirjeitä on Weikolta, Reiskalta, Hessulta, Aholalta, Hupilta ja kahdelta eri Masalta. Vaikuttaa siltä, että ainakin Topi, Niilo ja Weikko ovat Unton kavereita Tampereelta; ilmeisesti talvisodan aikaan Unto on itse vielä ollut liian nuori rintamalle, toisin kuin vanhemmat kaverinsa. Jatkosodassa Unto itsekin päätyi rintamalle, ja muut kirjekaverit vaikuttavatkin olevan komppaniatovereita, jotka kirjoittelevat Untolle tämän jouduttua haavoittumisen vuoksi sotasairaalaan ja sieltä siviiliin. Kirjeistä suurin osa on vuosilta 1939–1940. Kokoelman viimeinen kirje on vuodelta 1945, jolloin jatkosota on jo päättynyt ja sekä Unto että kirjeen kirjoittanut Hupi ovat jo siviilissä.

Toivon ja Unton kokoelmat ovat luonteeltaan melko erilaisia. Suurin ero näkyy kirjoittajien koulutustaustassa, sillä Toivon ystävät ovat mitä ilmeisemmin kouluja käyneitä miehiä. Toivo itse on kirjeiden perusteella ollut joko opiskelemassa, ellei jopa työskentelemässä Helsingin yliopistossa, ja ystäväistä ainakin Atso, Vili ja Teukki vaikuttavat myös olevan samalla alalla kuin Toivo. Myös Jussin kirjeissään viljelemät sivistyssanat sekä latinan- ja englanninkieliset lainaukset viestivät korkeasta koulutuksesta. Ylipäänsä kirjeiden kieli on melko huoliteltua ja sujuvaa, käsiala on tottunutta ja siistiä, ja kirjeissä esiintyy välillä melkoista korusanaisuuttakin. Kappalejakoja ei tosin ole käytetty kovinkaan runsaasti, mutta tähän on toisaalta voinut vaikuttaa myös tilan säästäminen, sillä usein kappalejaon paikka on korvattu ajatusviivalla. Esimerkiksi Jussin lähettämän kirjeen loppuun kirjoitetussa Matin lisätervehdyksessä näkyy kokoelmalle tyypillinen sujuva ja kaunokielinen kirjoitustapa:

Heipä hei, Topi! Koita nyt elää pulleasti siellä sotak:ssa. Älä muuten ota todenkannalta Jussin ruikutteluja (mikäli on sellaisia esitelty), Jussi halajaa tykistökoulutuskeskukseen ja laulelee iltaisin haikea ilme kasvoillaan: ”Tuonne taakse metsämaan”, ja pitää päivisin kroonillisesti fanaattis-aviaalinen ilme kasvoillaan esitelmiä aiheesta: ”minä, litterat ja tykistökoulutuskeskus”. (Jussilta Toivolle 27.2.1940. SAK 275, Kper)

Kirjeistä näkee, että suurin osa kirjoittajista tuntee toisensa, sillä sekä terveisiä lähetettäessä että vastaanottaessa kirjeissä pyörivät samat nimet. Toivon kirjetovereista R on kuitenkin selvä poikkeus muista, sillä hän ei vaikuta olevan missään yhteydessä muihin Toivon kirjekavereihin. R:n kirjeissä näkyy mahdollisesti tamperelainen murretausta esimerkiksi *nääs*-ilmaisun ja *vundeerata*-verbin kautta, jota myös aineistoni toisen kokoelman, tamperelaisen Unton ystävät käyttävät kirjeissään. Lisäksi R eräässä kirjeessään viittaa itseensä sanoilla ”minäkin vanha ja luuvaloinen mies” (12.6.1940. SAK 275, Kper), mikä viittaa siihen, että R saattaa olla hiukan vanhempaa ikäpolvea kuin muut Toivon kirjetoverit. Onkin mahdollista, että Toivo on tutustunut tähän kirjetoveriin vasta asepalveluksessa, luultavasti upseerikoulutuksessa.

Tamperelaisen Unton ystävien koulutustausta ei liene aivan yhtä korkea, sillä kirjeissä on huomattavissa muun muassa yhdyssanojen ja pilkkujen osalta oikeakielisyyden horjumista, osasta puuttuu kokonaan kappalejako, ja teksti on luonteeltaan puhekielistä ja välillä hiukan ajatuksenvirtamaista. Toisaalta täysin kokemattomia kynänkäyttäjiä Untonkaan ystävät eivät ole, sillä pääosin isot alkukirjaimet ja virkkeiden väliset välimerkit ovat paikoillaan, ja kirjeen peruskonventiot näyttävät olevan hallussa tervehdysten, lopetusten ja perusfraasien osalta. Unton saamissa kirjeissä myös näkyy välillä tamperelaisten kaverien murretausta, kuten *r* yleiskielen *d*:n vastineena tai vaihteluton *nk*-yhtymä:

Heipä hei. Nyt taas päätin riivata muutaman rivin, sinne kotikulmille, kuinkas siellä Epilässä aika hurisee. Onko siellä nykyään ryssän koneet ahristaneet, vai oletteko saaneet olla rauhassa. Täällä aika sentään hurisee kohtalaisesti, vaikka kiivaita taisteluita sitä nykyään ollaan käyty, meillä on ollut kyllä jo monta hyvin kuumaa

paikkaa, mutta henkissä sitä viellä on säilytty. (Niilolta Untolle 20.9.1940. SAK 214, Kper)

Toinen huomattava ero kokoelmien välillä on se, että Toivon kirjeenvaihto sijoittuu pääosin välirauhan aikaan, ja Toivon ystävät ovat kirjeiden perusteella muualla kuin rintamalla: Jussi kuuluu viestintäjoukkoihin, kuten ilmeisesti myös Vili, Teukki ja Masa, Atso puolestaan on koulutuksessa ja lähtee lähelle rajaa vasta välirauhan aikaan kesäkuussa 1940. Kirjeissä myös viitataan useaan otteeseen aliupseeri- ja upseerikoulutukseen, mikä myös kertoo Toivon ystävien koulutustaustasta: Männistön ja Kivimäen mukaan (2016: 57) ylioppilastutkinto johti helposti upseerikouluun, sillä kouluja käyneitä kansakunnan toivoja pidettiin erityisen soveltuvina upseereiksi. Kaiken kaikkiaan siis Toivon kokoelman kirjeiden sotakuva on rakentunut kaukana eturintamasta, huoltojoukoissa ja koulutuksissa.

Unton kokoelman kirjeet kattavat pääosin talvisodan ja välirauhan ajan sekä jatkosodan kaksi ensimmäistä vuotta. Kirjeistä päätellen lähettäjät ovat mitä ilmeisemmin kaikki sotamiehinä rintamalla. Talvisodan aikana kirjoitetut kirjeet on päivätty Karjalankannaksella, ja esimerkiksi Kallen ja Aholan kirjeet elokuulta 1941 on lähetetty Venäjän maa-perältä, jonne komppania on edennyt. Unton ystävät ovat taistelleet rajalla ja ehkä jopa eturintamassa asti, ja siksi sotakokemuksin on heille varsin toisenlainen kuin koulutuksesta ja huoltojoukoista kirjoittavien Toivon ystävien.

Kirjekokoelmia tarkastellessa on otettava myös huomioon se, että kokoelmiin on säilynyt ainoastaan Toivon ja Unton vastaanottamat kirjeet, mutta ei heidän itse kirjoittamiaan. Tämän lisäksi aineistosta löytyy myös viitteitä Toivolle ja Untolle lähetettyihin kirjeisiin, joita ei kuitenkaan ole syystä tai toisesta luovutettu kokoelmaan. Tämä tekee aineistosta sirpaleisen ja vajavaisen ja vaikuttaa siihen, millaisia huomioita aineistosta voidaan tehdä. Tästä huolimatta kirjeitä on kuitenkin syytä kohdella kirjeenvaihtona, osana suurempaa kokonaisuutta yksittäisten kirjeiden sijaan; kirjeenvaihtosuhde on jatkuva, elävä prosessi, josta kirjekokoelma on jälkikäteen muovautunut jäännös (Lahtinen ym. 2011: 21–22).

Sota miehiä yhdistämässä ja erottamassa

Miespuolisten ystävysten väliseen kirjeenvaihtoon ovat vaikuttaneet monet seikat aina kulttuurista, ajan konventioista ja erityistilanteen asettamista puitteista kirjeen asettamiin rajoitteisiin, sukupuolen rakentumiseen ja henkilökohtaisiin ominaisuuksiin saakka. Historian, kirjetutkimuksen, miestutkimuksen ja viestinnän tutkimuksen kautta on mahdollista kuitenkin rakentaa jonkinlaista käsitystä siitä, miten sota on yhdistänyt ja erottanut miehiä ja millaisilla tavoilla tämä on voinut vaikuttaa heidän kirjeisiinsä.

Sota-ajan kirjeenvaihtoa tutkittaessa on huomattu, että eniten varsinaista sotakuvausta esiintyy juuri sotilaiden välisissä kirjeissä. Vaikka sota olikin koko kansalle yhteinen kokemus, sotilaille se näyttäytyi hyvin toisenlaisena kuin kotirintaman väelle. Yhteinen, jaettu kokemus mahdollisti eri tavalla sotakokemustenkin jakamisen, sillä kirjeen vastaanottajan huolestuttamista tai järkyttämistä ei tarvinnut samalla tavalla varoa. (Taskinen 2015: 23.) Erityisesti puolisolle kirjoittaessa vaikeista asioista on puolestaan tyypillisesti vaiettu, jotta ne eivät aiheuttaisi ylimääräistä huolta. Lisäksi kirjoittajan pelkona on voinut olla, että sotakokemuksen jakaminen saattaisi vieraannuttaa pariskuntaa toisistaan, sillä siviilissä odottavan kumppanin lienee vaikea ymmärtää rintamaelämän todellisuutta. (Mts. 21.) Tästä ei ole tarvinnut murehtia rintaman todellisuuden tuntevien ystävien kohdalla.

Sotakokemusten vapaampaan jakamiseen muiden sotilaiden kanssa vaikuttanee sekin, että rintamatoveruus itsessään oli varsin erikoislaatuinen ja vahva side, joka jätti siviilissä olevat läheiset ulkopuolelleen. Rintamatoveruuden kokemuksen syntyä ovat taustoittaneet ajan poliittiset virtaukset, jotka ovat ohjanneet sotilaita näkemään luokkarajat ylittävän aseveljeyden ja koko kansakunnan edustamisen tavoiteltavana ihanteena (Kivimäki 2013: 177). Toisaalta yhteishengen syntyä ei voida tulkita ainoastaan ideologian kautta, vaan siihen ovat vaikuttaneet myös rintaman psykologiset ja sosiaaliset tekijät. Rintama on kokemuksellisesti hyvin erilainen tila kuin mikään siviilielämässä esiintyvä, ja tästä syystä myös siellä syntyneet suhteet ja veljeyden kokemus eroavat siviilielämän vastavista kokemuksista.

Kivimäki (2013: 165) käyttää rintamatoveruuden kokemuksen selittämiseen antropologian teoriaa siirtymäriiteistä, joiden liminaalivaiheessa yksilö on eräänlaisessa välitilassa aikaisemman ja tulevan statuksensa välissä. Tällaista liminaalikokemusta leimaa kiinteän sosiaalisen statuksen puuttuminen sekä hetkellinen ulkopuolisuus muusta yhteisöstä. Sotilaat siis tavallaan astuvat yhdessä arkiyhteisönsä ulkopuolelle ja käyvät läpi kokemuksia, jotka muuttavat heitä perustavanlaatuisella tavalla; tällä tavalla syntynyttä yhteisöä eivät sido arkielämän säännöt, jolloin yhteiskunnan hierarkiat ja käytännöt menettävät hetkellisesti merkityksensä. Yksilöiden välillä vallitsee vahva ykseyden ja tasavertaisuuden tunne, jossa menneisyys ja tulevaisuus kaikkoavat taka-alalle ja jäljelle jää vain nykyhetki. Toisaalta liminaalitilaa kuitenkin leimaa myös voimakkaasti sen tilapäisyys, sillä välitilasta on tarkoitus astua takaisin arkielämään muutoksen läpikäyneinä yksilöinä. Tässä vaiheessa myös liminaalitulassa syntyneet suhteet palaavat taas yhteiskunnan normien ja käytäntöjen ulottuville. (Mts. 167.)

Vahvoista siteistä ja yhteisistä kokemuksista huolimatta ei pidä olettaa, että sotilaiden välisessä kirjeenvaihdossa olisi jaettu tunteita ja kokemuksia täysin estottomasti. On

Erään etulinjan yksikön juhannuspäivä 1942: Perunajuoksu oli hauska kilpailu. SA-kuva 94488.

muistettava, että 1930–40-lukujen suomalaisessa yhteiskunnassa tunteiden käsittely puhumisen ja keskustelun kautta ei

kuulunut kulttuuriin samalla tavalla kuin nykykulttuurissamme. Vaikeiden tunteiden ja kokemusten edessä uskonto oli monille paras tapa käsitellä kokemuksiaan. (Männistö & Kivimäki 2016: 9.) Lisäksi tunteiden ja ajatusten jakamiseen vaikuttaa kirjoittajan identiteetti miehenä ja se, millaisia odotuksia ja vaatimuksia ympäröivällä yhteiskunnalla on miehuudesta. Sukupuolentutkimuksessa sukupuoli nähdään kulttuurisena ilmiönä, johon yksilöt sosiaalistuvat ja jota he tuottavat ja rakentavat jatkuvasti tekemisissään, puheissaan ja olemisessaan (Jokinen 2000: 210). Myös kirjeet ovat siis sukupuolen rakentamisen välineitä, joten niihin ovat voineet vaikuttaa miehisyyteen kohdistuvat perinteiset vaatimukset esimerkiksi tunne-elämän viileydestä, itsekontrollista, rationaalisuudesta ja kovuudesta (mts. 209).

Myös kirjeet kommunikoinnin muotona toivat omat haasteensa ystävyyden ylläpitämiseen. Sota-ajan kirjekulttuurin keskeisimmäksi piirteeksi on usein nimetty kirjeenvaihtajien poikkeuksellinen läheisyys, sillä kaukana asuvien ystävien tai sukulaisten sijaan kirjeitä kirjoitettiin lähisukulaisille, puolisoille ja kotikylän ystäville – siis ihmisille, joiden kanssa kommunikointi on yleensä tapahtunut kasvokkain keskellä arkea. (Taskinen 2015: 16.) Unton kokoelman alkupään kirjeet sekä valtaosa Toivon kokoelman kirjeistä vaikuttavat olevan lapsuudenystäviltä ja opiskelukavereilta, joiden kanssa Unto ja Toivo ovat saattaneet jakaa arkipäiviään jo useammankin vuoden ajan. Kirjeet voivat olla tällaiselle toveruudelle uudenlainen viestinnän muoto. Lisäksi Ira Virtanen (2016: 71) on väitöskirjassaan todennut, että kun miespuoliset ystävykset jakavat murheita ja tukea, se tapahtuu yleensä kasvotusten, rauhallisessa ja yksityisessä tilanteessa. Alkoholii kuuluu usein tilanteeseen sekä tunnelmaa vapauttavana että rituaalinomaisena osana, ja erityisesti sauna on tyypillinen paikka tunteiden jakamiseen. Sanojen tai neuvojen sijaan pelkästään läsnä oloinen koetaan tärkeimpänä osana miesten välistä ystävän tukemista, ja toverillisella hiljaisuudella on tärkeä rooli yhteisöllisyyden rakentajana. Rauhallista läsnäoloa on kuitenkin vaikea toteuttaa kirjeitse.

Toisaalta kirjeenvaihto ystävien pääasiallisen viestinnän muotona ei välttämättä ole ollut ainoastaan erottava tai rasittava tekijä. Kirjeissä kanssakäyminen toteutuu puhtaasti kielen välityksellä, ja kielen kautta miehiä on yhdistänyt sotilasslangi. Slangi koostuu tyypillisesti tietyn ryhmän käyttämästä erikoissanastosta, jonka avulla luodaan yhteisöllisyyttä sekä erotetaan ulkopuoliset ryhmästä. Sen avulla todellisuus nimetään uudelleen, usein leikkillisesti tai tunteellisesti. Esimerkiksi humoristisuus onkin aina ollut tyypillinen osa sotilasslangia. (Jokinen 2000: 142.) Sodankäynnin kuvaaminen työn tai muun normaalin toiminnan kautta, ironia sekä huumori ovat kaikki sotilasslangin keinoja, joilla rintaman äärimmäisiä kokemuksia voitiin arkipäiväistää ja muotoilla helpommin käsiteltäviksi (Taskinen 2015: 24). Lisäksi slangin yksi keskeisistä funktioista on pyrkimys nähdä todellisuus humoristisena ja väliaikaisena (Jokinen 2000: 144). Sotilasslangi on siis yhdistänyt myös eri paikassa palvelevia miehiä, ja lisäksi se on antanut työkaluja sanallistaa rintaman tapahtumia ja kokemuksia tavalla, jonka vastaanottajan voi olettaa ymmärtävän.

Kaiken kaikkiaan rintama on toisaalta erottanut miehiä ystävistään sekä eri palvelupaikkojen että jopa kuoleman kautta, mutta myös yhdistänyt luomalla yhteisen sukupolvikokemuksen, jota siviiliin jääneet eivät ole täysin voineet ymmärtää. Se, kuinka voimakkaasti miehet ovat kokeneet yhtenäisyyden ja rikkonaisuuden, riippuneen kuitenkin pitkälti yksilöstä. Toivon ja Unton kirjekoelmiin tutustuminen antaa meille mahdollisuuden tutustua ainakin näiden kahden ystäväpiirin kirjeistä välittyvään toveruuteen.

Tunteet, kokemukset ja yhteisöllisyys miesten kirjeissä

Toivon ja Unton kirjekoelmat tarjoavat autenttisen, vaikkakin sirpaleisen näytteen sota-ajan kirjeenvaihdosta miespuolisten ystävysten välillä. Kirjeenvaihtoa tarkastellakseni olen kiinnittänyt huomion erityisesti siihen, millaisilla tavoilla miehet kirjeissä puhuvat sotaan liittyvistä tunteista sekä sodasta itsestään. Tämän lisäksi esiin on kuitenkin noussut vielä kolmas tärkeä teema, yhteisöllisyys, joka näyttää olevan hyvin leimallinen ainakin tämän aineiston kirjeissä. Seuraavaksi käsittelem näitä kolmea teemaa.

Kirjeiden yhteisöllinen puoli

Kirje mielletään usein kahdenkeskeisenä ja intiiminä viestintämuotona, jossa kirjoittaja ja vastaanottaja luovat sanojen välityksellä yhteisen, kahdenkeskisen tilan. Näin varmasti onkin monissa kirjeenvaihtosuhteissa. Esimerkiksi pariskuntien kirjeenvaihto on ollut luonteeltaan varsin henkilökohtaista, kuten voidaan nähdä tässä teoksessa Silénin ja Pajusen artikkeleissa. Kirjeiden kirjoittamisessa ja lähettämisessä on kuitenkin ollut usein myös yhteisöllisiä piirteitä, sillä kirjeitä on luettu ääneen ja kirjoitettu yhdessä, ja niissä on kulkenut myös viestejä muilta kuin lähettäjältä (Nordlund 2013: 132). Tällainen yhteisöllisyys näkyy myös aineistoni miesten välisessä kirjeenvaihdossa.

Tyypillisiä esimerkkejä miesten kirjeiden yhteisölliseen luonteeseen ovat viittaukset kirjeiden kirjoittamiseen ja lukemiseen yhdessä. Tätä esiintyy erityisesti Unton kokoelmassa, jossa komppaniatoverit ovat kirjoitelleet Untolle kesällä 1941 tämän ollessa haavoittumisen vuoksi sairaalassa. Ilmeisesti Unton ystävillä on ollut tapana kirjoittaa jokainen omat kirjeensä ja lähettää ne sitten yhdessä kirjekuoressa kerralla Untolle. Esimerkiksi Mantsinsaaren valtaaminen innosti neljä Unton ystävää kirjoittamaan tapahtumista (Kalle 5.8.1941. SAK 214, Kper). Kokoelmaan näistä kirjeistä on säilynyt kolme: Haaskalan, Kallen sekä Reiskan kirjeet.

Terve vaan kaveri piirrän muutaman sanan kun on hyvää aikaa täällä kotirintamalla. Ollaan nyt heinätoïssä eräässä Laatokan saarella ajoimme ryssän ensin pois sehän olisi vähän häirinyt meidän rauhaa. Kyllä täällä aika menee niinkun itse käsität. Kaikki on pysynyt entisellään ainoastaan Autikainen on kaatunut ja Ahola menee lomalle vihittäväksi sekin on merkkitapaus tässä virmassa. (Haaskalta Untolle 5.8.1941. SAK 214, Kper)

Ei täällä nyt kuulu erikoisempaa, eikä täällä enää rytise yhtään. Eikä ole sellaista rytinää ollutkaan senjälkeen, kun sinä haavotuít ja muuta. Kaiken kaikkiaan meillä on haavoittuneet kahreksan ja yksi kaatunut. (Autikainen.) [--] Olemme nyt täällä Mantsin saarella ja heinätoïssä. Ajettiin ryssä ensin pois, ettei se häiritse rauhaa, sillä täällä kotirintamalla ei ole enää mitään muuta vaaraa kuin ilmasta ja sekin on vähäinen. (Kallelta Untolle 5.8.1941. SAK 214, Kper)

Haaskalan ja Kallen kirjeet ovat sisällöltään melko samankaltaisia, ja jopa sanankään- teissä on yhteistä. Myös kolmas samaan kuoreen kirjeensä kirjoittanut Unton kaveri, Reiska, kertoo osin samoja uutisia, mutta myös mainitsee muiden jo kirjoittaneen nyky- tilanteesta.

Meidän komppania on päässyt aika vähillä menetyksillä verrattuna ju'n poikiin, niistäkin on jo toiset puolet kaatunut tai haavoittunut, meiltä vain 1 + 10. Korp- paari Autikainen on se yksi, päästö läpi täällä saarella. [--] Pojat onkin kirjoitta- neet meidän nykyisen tilanteen. (Reiskalta Untolle 6.8.1941. SAK 214, Kper)

Reiska tietää muiden kirjoittaneen Mantsinsaaren valtaamisesta, joten jonkinlaista kes- kustelua kirjeiden sisällöstä on ilmeisesti käyty. Voisi olettaa Reiskan tienneen tai ainakin arvanneen kaverien kirjoittavan myös Autikaisen kohtalosta, mutta silti hän on kirjoitta- nut siitä itsekkin. Ehkäpä yhteisen toverin kaatuminen on ollut asia, joka on koskettanut kaikkia kirjoittajia sen verran henkilökohtaisesti, että asia on haluttu mainita.

Edellä kuvattu ei ole Unton kokoelman ainoa tapaus, jossa kirjeet on lähetetty samassa kuoreessa. Kaikki Kallen ja Aholan kirjeet viittaavat siihen, että ne on lähetetty jonkun kanssa yhdessä, vaikka kaikkia kirjeitä ei olekaan säilynyt kokoelmaan. Yhteiset kirjelä- hetykset ovat siis olleet ainakin tässä ystäväporukassa tavallisia. Yhteisen kirjoittamisen taustalla paistaa jokaisen kirjoittajan halu ylläpitää ystävyystään Unton kanssa; jos tarkoi- tus olisi vain pitää komppaniatoveri ajan tasalla joukkion liikkeistä, eikö riittäisi, jos vain yksi kirjoittaisi katsauksen viime viikkojen tapahtumista? Samassa komppaniassa palve- levien miesten kuulumiset ovat pääosin samanlaisia, ja viittaukset muiden kirjeisiin ker- tovat, että kirjoittajat itsekkin tietävät tämän. Siitä huolimatta jokainen on halunnut kirjoit- taa oman henkilökohtaisen kirjeen Untolle. Kirjeillä lienee siis ollut kirjoittajilleen muu- kin merkitys kuin vain pitää toveri ajan tasalla. Unton vastauskirjeet eivät ole päättyneet Kansanperinteen arkistoon, joten tieto siitä, onko Unto vastannut jokaiselle ystäväälle erik- seen vai esimerkiksi kirjoittanut kaikille yhteisen kirjeen, jää siis nyt arvoitukseksi.

Myös Toivon kokoelmassa on esimerkkejä yhdessä kirjoittamisesta. Toivon ystävät Jussi, Vili ja Teukki palvelevat samassa paikassa, ja ainakin kerran Jussi ja Vili ovat kirjoitta- neet omat kirjeensä samaan kirjekuoreen. Toivon kokoelmassa esiintyy kuitenkin enem- män kirjeitä, joissa toinen ystävä on kirjoittanut tervehdyksensä jonkun kirjoittaman kir- jeen loppuun tai marginaaliin. Myös R:ltä on muutama tällainen esimerkki, mutta erityi- sesti tervehdysviestit näkyvät Jussin kirjeissä, joista eräässä on lyhyt viesti jopa seitse- mältä eri henkilöltä. Osa tervehdysviesteistä sisältää vain parin sanan mittaisen terveh- dyksen:

Terveiset itsellesi sekä Luukkoselle!
Antero [--].
Monet terveiset!
Kalle [--].

Terveiset!

Eero [--]

(Jussilta Toivolle 27.2.1940. SAK 275, Kper)

Toiset tervehdykset ovat hiukan pidempiä ja ikään kuin lyhyitä itsenäisiä kirjeitä, joissa kerrotaan tarkemmin tervehtijän kuulumisia. Seuraava tervehdys on kirjoitettu samaan kirjeeseen kuin edellisen esimerkin lyhyet terveiset.

Terve vanha veikko! Kohtalo taisi ohjata askeleitasi kun lähdit komennuksella ”Poriin”! – Meille näyttää jatko vaikeammalta, mutta eihän se ole pääasia – meille olisi pääasia saada ..-käyrän nousu nopeasti korkeuksiin. Omaltakohdaltani en katso pääseväni erittäin pitkälle ja siksi koetan päästä kurssin päätyttyä v-koulutuskeskukseen – tosin mahdollisuudet näyttävät pieneltä. – Mutta koetetaanpa kukin kohdaltamme ja paikaltamme niinkuin miehet. Yhteyksiin t. Asko [--] (Jussilta Toivolle 27.2.1940. SAK 275, Kper)

Osa tervehdyksistä kuitenkin kommentoi kirjettä, jonka marginaaliin ne on kirjoitettu, toisinaan leikkisäänkin sävyyn. Esimerkiksi eräässä kirjeessään Toivolle R kuvailee, kuinka joukon kapteeni on ilmeisesti vitsiksi tarkoittaen julistanut, että kasarmiin perustetaan aliupseerikoulu, jonka varajohtaja R:stä tulee. Toinen joukon jäsen on marginaalissa kommentoinut kirjettä seuraavasti:

Yhdyn täydellisesti koulumme varajohtajan selostukseen oloistamme! Miellyttävä paikka tämä Lahti, en osannut kuvitellakaan, että elomme muodostuisi näin mukavaksi. Niinkuin huomaat olemme ikuisia AUK:laisia. (R:ltä Toivolle 9.6.1940. SAK 275, Kper)

Kirjettä kommentoivista tervehdysviesteistä huomaa, että omia kirjeitä on ainakin välillä annettu myös kaverien käsiin. Ystävältä tullut kirje on toisinaan saatettu antaa myös yhteisen kaverin luettavaksi. Tästä on ainakin yksi maininta eräässä Jussin kirjeessä.

[--] Ville on täällä, missä minäkin. Siis sama osoite. Annoin hänen lukea kirjeesi, hän lupasi kirjoittaa sinulle. Oletko muuten huomannut, että hänen isänsä kuoli tammikuun keskivaiheilla. (Jussilta Toivolle 27.2.1940. SAK 275, Kper)

Kaiken kaikkiaan voi siis huomata, että kirjeitä on kirjoitettu yhdessä, kaverin kirjeeseen on voitu kirjoittaa omat terveiset, ja yhteisen tutun kirjeitä on voitu lukea yhdessä. Kirjeiden kirjoittamiseen on sisältynyt yhteisöllinen puoli, eikä aineistossa kirjeenvaihdon sävy vaikutakaan yhtä intiimiltä ja kahdenkeskiseltä kuin vaikkapa pariskuntien kirjeenvaihdossa. Interpersonaalisten ihmissuhteiden ylläpitämisen lisäksi kirjeenvaihdon kautta on mahdollisesti ylläpidetty usein myös kaveripiiriä tai rintamalla yhteen hitsautunutta porukkaa. Toisaalta kuitenkin samassa paikassakin palvelevat kaverukset ovat halunneet kirjoittaa omat kirjeensä yhteiselle ystävälle, joten myös kahdenkeskisen ystävyuden ylläpitäminen on ollut tärkeää yhteisöllisyydestä huolimatta.

Tunteista puhuminen ja vaikeneminen

Sota-aikaan kirjeiden kirjoittamisen tapoja on säädelty eri tavoin, ja esimerkiksi sanomalehdissä julkaistuissa ohjeissa sotilaita on opastettu kirjoittamaan luottavaisia ja reippaita kirjeitä, joissa ei tulisi puhua tappioista (Hagelstam 2011: 305). Pääsääntöisesti aineistoni kirjeiden sävy onkin melko reipas tai neutraali: ajan kuvataan kuluvan esimerkiksi ”mukavasti”, ”kohtalaisesti” tai ”niin kuin itse käsität”, sodasta puhutaan melko vähättelevään tyyliin, ja jonkin verran kerrotaan myös sotilaselämän iloisista puolista, kuten kortinpeluusta, ilmaisesta tupakasta ja hyvästä ryhmähengestä. Kirjeisiin mahtuu kuitenkin myös viittauksia negatiivisempiin tunteisiin, erityisesti turhautumiseen ja kyllästymiseen. Toisinaan tunne kuvataan vaivihkaisemmin viittauksin, toisinaan suoraviivaisemmin.

Tämä hommani täällä ei tahdo oikein sujua; se tahtoo käydä hermoille. Onko sinulla sitä samaa hommaa lainkaan? En oikein snajannut vihjaustasi sairaanhoitajattarestasi, mutta voin ilmoittaa, että isäni on toisissa naimisissa [--] (Jussilta Toivolle 27.2.1940. SAK 275, Kper)

Kyllä täällä aika kuluu oikein mukavasti, mutta jos minä suaraan sanon niin kyllä täällä mies kanssa kyrpiintyy niin ettei se mistään välitä. Kyllä tämä semmoista aikaa meillä on että kyllä täällä miehen hermoja koetellaan monta kertaa sentään päivän mittaan että ne jaksaa sulattaa kaiken mitä syätetään. Mutta kyllä täällä toisaalta on taasen oikeinkin mukavaa [--] (Topilta Untolle 14.11.1939. SAK 214, Kper)

Siinä missä Jussi ilmaisee turhautumisensa melko pehmeästi kertomalla, että työt ”tahtovat käydä hermoille”, Topi puolestaan sanoo suoraan, että ”kyllä täällä mies kyrpiintyy niin ettei se mistään välitä”. Kumpikaan ei kuitenkaan jää vellomaan turhautumistaan sen pidempään, vaan siirtyy tunteen ilmaisemisen jälkeen nopeasti muihin aiheisiin. Jussi siirtyy kertomaan perheensä kuulumisia, ja Topi puolestaan palaa vakuuttelemaan, että on rintamalla mukavaakin. Tämä näyttää olevan koko aineistossa muutenkin tyypillistä: vaikka turhautumista ja ärtymistä kuvataan melko usein, se yleensä tehdään yksittäisessä lauseessa, jonka jälkeen puheenaihe siirretään muualle. Erityisesti Topin esimerkin kaltaiset sanavalinnat, jossa omaa negatiivista tunnetta pehmennetään ja vähätellään palamalla rintamaelon positiivisiin puoliin, voivat olla tapoja ennakoida lukijan reaktioita tai toisaalta suojella omia kasvoja.

Välillä ärtymyksen ja turhautumisen ilmaiseminen nivoutuu kirjeisiin varsin vaivihkaisesti. Esimerkiksi Jussi ja hänen kanssaan samassa paikassa palvelevat Toivon ystävät kertovat turhautuneista tunnelmista puhumalla humoristiseen sävyyn *v-käyrästä*; ilmaisu lienee tässä ystäväpiirissä tyypillinen tapa puhua turhautumisesta, sillä sitä viljellään melko paljon Jussin, Vilin ja Teukin kirjeissä sekä niiden lisätervehdyksissä. Tyypillisesti *v-käyrään* viitataan melko ironiseen, jopa arkipäiväiseen sävyyn. Tämä on esimerkki yh-

teisöä yhdistävästä kielenkäytöstä, jonka avulla vaikeista ja voimakkaistakin tuntemuksista voidaan puhua arkisesti ja kevyesti. On myös mielenkiintoista huomata, että tämä nykyaikaiselta vaikuttava termi on ollut käytössä jo sota-ajan puheparressa.

Saa nähdä, miten kauan nykyiset hommamme kestävät, tulevaisuudesta on mahdotonta sanoa mitään, mutta se on ainakin varma, että ruotuväkeä kestää vielä kauan, joten v-käyrä ehtii käydä monta kertaa ääriarvoissaan. Miten muuten sinun käyräsi on vaihdellut? (Vililtä Toivolle 28.2.1940. SAK 275, Kper)

Ville, Jussi ja Masa ovat tainneet jo kertoa nämä tšekäläiset niin tarkkaan, että minun lienee tarpeetonta ruveta enää mitään v-käyriä kuvailemaan. Mainitsen vain, että en pidä tätä hommaa sopivana itselleni, olen aivan porukan häntäpäässä. (Teukilta Toivolle 15.4.1940. SAK 275, Kper)

Miehet siis paljastavat turhautumisensa ja harmistuksensa kirjeissä suhteellisen avoimesti, välillä huumorin kautta ja välillä voimasanoin. Kirjeissä osoitetaan myös halua päästä takaisin siviiliin. Surua tai pelkoa ei kuitenkaan juurikaan kuvata. Aineistosta löytyy ainoastaan kaksi esimerkkiä, joissa viitataan tällaisiin tunteisiin, molemmat Unton kokoelmasta. Ensimmäisessä Weikko kertoo kaipauksestaan siviiliin, toisessa Niilo puolestaan mainitsee pelkonsa pommituksia kohtaan.

Pojilla on haitareita ja viuluja ja illat kuluu foksin tahdissa ja yöt siviili unissa. Ikkettä kun herää aamulla eikä olekaan siviilissä. Kyllä sitä siellä taas välillä kävisi sielläkin jotta sais käydä vähän Aalolla noin ryypyillä se olis niin mukava. (Weikolta Untolle 7.2.1940. SAK 214, Kper)

Koita pysyä vaan hyvin visusti piilossa, silloin kun ne ryssän linnut siellä ilmassa lentää, sillä minä kyllä olen saanut kammon niistä, sillä meidän korsusta noin viisikymmentä metriä kauvaksi putosi 12 pommia samalle alueelle, että kyllä silloin menimme maihin ilman komentoja. (Niilolta Untolle 17.1.1940. SAK 214, Kper)

Tämän tarkemmin pelkoa tai surua ei kirjeissä kuvata. Jos kirjoittajilla tällaisia tunteita on ollutkin, niitä ei ole ainakaan kirjeitse haluttu ystäville näyttää. Yksi esimerkki tästä on rintamatovereiden tai yhteisten tuttujen kaatuminen, josta kerrotaan kirjeissä suhteellisen usein. Asia kuitenkin ilmaistaan yleensä ilmoitusluontoisesti, omia tunteita kuvaamatta. Esimerkiksi Toivolle lähettämässään kirjeessä Atso kuvaa sankarivainajien hautajaisia, joissa hän itse kantoi entisen luokkatoverinsa hautaan. Tilaisuus on selvästi herättänyt Atsossa ajatuksia ja tunteitakin, mutta kovin tarkasti Atso ei niitä kuvaa.

Olimme hautaamassa sankarivainajia pari päivää sitten. Meille oli suotu se suuri kunnia, että valkoisissa lumipuvuissa saimme kantaa olkapäillämme vainajat kirkosta hautuumaalle. Minun kohdalleni sattui entinen luokkatoverini. Tilaisuus oli kaikin puolin hyvin juhlallinen ja se pani ajattelemaan kaikenlaisia kummallisia asioita. (3.1.1940. SAK 275, Kper)

Suru ja pelko eivät siis kirjeissä juurikaan näyttäydy, mutta sen sijaan kaipausta vilahtelee jossain määrin rivien välissä. Suoraan ikävää tai kaipausta ei sanallisteta, mutta se ilmenee epäsuorasti esimerkiksi toiveissa päästä siviiliin, kuten edellä esitetyssä Weikon esimerkissä. Nollapersoonan⁶ hyödyntäminen näkyy näissä haikailuissa olevan tyypillistä: Weikko toteaa, että ”kyllä sitä siellä välillä taas kävis” (7.2.1940. SAK 214, Kper), ja samaan tapaan myös Atso kertoo, että ”kyllä sitä mielellään kävisi kotona tai heilaa katsomassa” (30.4.1940. SAK 275, Kper). Topi puolestaan haaveilee niin ikään nollapersoonaa käyttäen naisseurasta: ”nytkin tuolla ulkona on komea kuutamo että vallan kelpaisi siellä likan kanssa haaveilla” (14.11.1939. SAK 214, Kper).

Raitiovaunun takasillalla.
SA-kuva 20058.

Ison suomen kieliopin mukaan (ISK 2004: § 1348) ”nollapersoonalla puhuja voi osoittaa käsittelevänsä omaa kokemustaan kenelle tahansa vastaavassa asemassa olevalle tyypillisenä.” Kaipausta siis yleistetään rintamalla oleville miehille tyypilliseksi kokemukseksi, mitä se varmasti on myös ollut, sillä perheitä ja rakastettuja ei ole päässyt tapaamaan usein. Toisaalta voidaan myös pohtia, onko oman kaipauksen yleistäminen myös tapa etäännyttää kokemusta itsestään, oikeuttaa tunnetta tai pehmentää sen tunnelatausta.

Kaipausta kirjetoveria kohtaan ei myöskään kirjoiteta auki, mutta sekin on kirjeissä jonkin verran läsnä. Useimmiten tämänkaltaiset tunteet pääsevät esiin lähinnä toiveina tavata taas. Erityisesti tämä näkyy loma-ajoista keskustellessa, sillä lomiam pyritään mahdollisuuksien mukaan ajoittamaan yhteen ja niistä kysellään paljon tapaamisen toivossa. Lisäksi eri aikaan osuneita lomiam kirotaan.

Ajattelin kohtapuoleen käydä H:kimassa. Tiedäthän. Tulisin silloin teidän kautta. Voisko sua tavata? (Atsolta Toivolle 3.3.1940. SAK 275, Kper)

⁶ Lause, josta puuttuu subjekti ja jossa verbi on yksikön kolmannessa persoonassa (ISK 2004: § 1347).

*Olin lomalla 11 vrk, vaikka 7 oli. Sinä olit juuri silloin lähtenyt lomalta. – Vitutti!
– Ei ollut ketään poikia yhtä aikaa, Kallio, H. tuli sitten viimeisenä iltana kun olin
menossa asemalle junaan. (Masalta Untolle 6.2.1942. SAK 214, Kper)*

Tapaamisen toivominen vaikuttaa tavalta, jolla ystävää kohtaan tuntemaansa ikävää voi ilmaista vaikuttamatta turhan tunteelliselta. Suoranaista ikävää ei siis sanoiksi laiteta, mutta se näkyy satunnaisesti rivien välissä. Esimerkiksi Jussin ikävä ystäväänsä kohtaan näkyy harmitteluna eri paikkaan palvelukseen päättämisestä. Seuraavan kaltainen lausahdus toistuu melkein joka kirjeessä, joten asia lienee painanut miehen mieltä:

Ikävä, ettemme päässeet samaan paikkaan, tai pikemminkin, ettemme osanneet järjestää itseämme taitavammin. Mutta turhaahan on itse asiassa perästäpäin harmittella. (Jussilta Toivolle 18.1.1940. SAK 257, Kper)

Tyypillisesti Jussi kuitenkin päätyy edellä olevan esimerkin mukaisesti vähätteleämään mielipahaansa lausahtamalla, että turha asiaa on enää murehtia tai mitäpä sillä nyt enää on väliä. Ikävän tai murehtimisen ilmaiseminen ei siis ole välttämättä ollut helppoa tai luontevaa, ja sitä onkin usein pyritty pehmentämään vähättelyn tai yleistämisen keinoin.

Kaiken kaikkiaan aineiston miesten välisessä kirjeenvaihdossa on huomattavissa, että turhautumista ja ärtymystä kuvataan suorimmin, mutta usein sitäkin pehmennetään huumorin tai vähättelyn keinoin. Pelon ja surun ilmauksia aineistossa ei ilmene juuri ollenkaan, mutta sen sijaan kaipausta kotia, rakastettua ja ystäviä kohtaan on luettavissa hienovaraisissa sanavalinnoissa. Suoraan kaipausta ei kuitenkaan sanallisteta, vaan sitä ilmaistaan esimerkiksi nollapersonan kautta asiaa etäännyttämällä tai tapaamistoiveiden muodossa.

Sota mielessä ja kielessä

Kaikkia aineistoni kirjoittajia ja vastaanottajia yhdistää erityisesti yksi asia: sota. Kyseessä on ollut varsin voimakkaasti arkielämään vaikuttanut erityistilanne, joka on yhdistänyt eräänlaisena sukupolvikokemuksena erityisesti nuoria miehiä. Toivon ja Unton ystävät ovat palvelleet hyvin erilaisissa paikoissa, ja sekä palvelupaikan että runsaamman vuosikattauksen vuoksi Unton kokoelman kirjeissä sota välittyy kouriintuntuvammin ja läheisemmin. Tästä syystä ei ole mielekäästä vertailla suoraan kirjeissä esiintyviä sotakokemuksia, mutta sen sijaan on kuitenkin mahdollista tarkastella, kuinka sodasta on puhuttu miesten välisissä kirjeissä.

Unton kokoelmassa sodasta puhuttaessa esiin nousee tyypillisesti rempseän humoristinen sävy. ”Ei tarvitse muuta kun makailla vaan ja välillä vähän varmistaa”, Topi kertoo kuvaillessaan rintaman oloja ensimmäisessä kirjeessään Untolle (27.10.1939. SAK 214, Kper). Samaan tapaan rennon itsevarmasti sotaa kuvailee myös Niilo ja jatkosodan aikai-

sisä kirjeissä myös Unton joukkuetoverit, kuten aikaisemmissa yhteiskirjeissä Mantsisaaresta saattoi huomata. Vihollisen taitoja ja vahvuutta vähätellään, taistelutaktiikoille ja tähtäystaidoille naureskellaan, ja itse taistelusta puhutaan kuin se olisi helppo ja vaivaton homma. Huoleton ja humoristinen sävy onkin tavallinen viestintästrategia miesten sotakokemusten kuvauksissa (ks. esim. Taskinen 2015).

Sinä varoitit että ala vaan anna ryssän ampuu reikiä tähän kirjeeseen. Ei se niin likelle pääse että se osais näin tarkkaan ampuu. Eihän meillä täällä niin kauan hätää ole niin kauan kun vaan maassa pysytään eikä puuhun kiivetä sillä ryssä luulee meitä oraviksi ja ammuskelee puiden latvoihin. (Topilta Untolle 4.1.1940. SAK 214, Kper)

Olemme nyt täällä Mantsin saarella ja heinätöissä. Ajettiin ryssä ensin pois, ettei se häiritse rauhaa, sillä täällä kotirintamalla ei ole enää mitään muuta vaaraa kuin ilmasta ja sekin on vähäinen. (Kallelta Untolle 5.8.1941. SAK 214, Kper)

Jo oheisesta Kallen esimerkistä huomaa, että myös itse sodankäynnistä ja taisteluista puhutaan kiertoilmaisuin. Kallen mukaan vihollinen ”ajettiin pois”, mikä ilmaisuna ei sinänsä viittaa tappamiseen tai tuhoamiseen, vaikka vihollinen varmasti onkin kärsinyt tappioita ennen saaresta vetäytymistä. Tyypilliseltä vaikuttaakin, että vastapuolen toimista puhutaan suorasanaisesti: vastapuoli ampuu, pommittaa ja tuhoaa. Suomalaisten vastavasta toiminnasta puhutaan kuitenkin kevein, jopa humoristisin kiertoilmaisuin.

jouluksi joululahjaksi saivat ryssät aikalailla pakettia, sillä Suomalaiset antoivat niitä oikeen isän hiasta. nimittäin ne olivat vähän kovanlaisia. (Niilolta Untolle 3.1.1940. SAK 214, Kper)

Silloinkin pääsi 4 ryssää ihan vahinkossa niin lähelle kun minun pyssyyni meni vähän santaa eikä se toiminut. Mutta kun sanna sain pois ja huamasin ryssän niin lähellä niin siirrettiin ne toiseen valtakuntaan samalla minuutilla eikä toisten ole sattunut niin lähelle pääseenkään. (Topilta Untolle 4.1.1940. SAK 214, Kper)

Pommittamisen kuvaaminen ”paketteina” ja neuvostosotilaiden tappamiseen viittaaminen ”toiseen valtakuntaan siirtämisenä” ovat hyviä esimerkkejä siitä, kuinka sotilaat sa-
navalinnoillaan tekivät sodankäynnistä arkisia tai toisaalta epätodellisia kokemuksia, jotka hämärtävät yhteiskunnan tavanomaisia käsityksiä väkivallasta (Taskinen 2015: 24). Halu kuvata omien joukkojen sotatoimia huumorin ja arkisuuden kautta ei välttämättä ole ollut ainoastaan vastaanottajan huomioimista, vaan myös tapahtumien sanallistamista itselle tavalla, jonka voi helpommin hyväksyä ja ymmärtää. Tappaminen ja tuhoaminen etäännyvät ainakin sanatasolla kauemmas, vaikka ne kokemusmaailmassa ovatkin läsnä.

Toisaalta sodasta puhutaan myös vakavammin. Esimerkiksi Niilon pilkanteko vihollisen sotataitoja kohtaan on tiessään, kun hän kyselee Untolta Tampereen pommitusten aiheuttamista vahingoista ja vannottaa pysymään piilossa pommitusten aikana (17.1.1940. SAK

214, Kper). Kirjeissä myös tuodaan esiin tiukkoja ja vaarallisia tilanteita, joihin sotilaat ovat joutuneet; tällaisista tilanteista ei vitsailla, mutta toisaalta niistä ei myöskään avauduta sen enempää. Selostukseksi riittää yleensä kuittaus siitä, että pahoissa paikoissa on oltu, mutta henki on vielä tallella. Ehkäpä rankoista taistelutilanteista ei ole tarvetta kertoa yhtään sen enempää, sillä kaikkein oleellisin kulminoituu kaikessa raadollisuudessaan vain muutama sana: hengissä ollaan – vielä.

Täällä me olemme jo päässeet soran esimakuun, niinkuin sitä sanotaan, sillä me olimme jo sellaisessa ranaattisateessa, että ei sitä elävien joukkoon pääse mutta henkissä sitä viellä ollaan. (Niiloilta Untolle 3.1.1940. SAK 214, Kper)

Vaikka Unton ystävät kirjoittavatkin sodasta usein humoristiseen sävyyn, vakavammat jaksot kertovat, ettei sota ole kevyt tai hauska kokemus. Todennäköisesti huumori onkin selviytymiskeino, jolla vaarallisesta ja ahdistavasta tilanteesta voidaan tehdä helpommin käsiteltävä ja arkinen. Huomattavaa myös on, että huumorin ja vakavuuden tasapainottelu ei esiinny samalla tavalla Toivon kokoelmassa, jonka kirjoittajat ainakin aineistossa olevan kirjeenvaihdon aikana ovat koulutuksissa sekä erilaisissa huoltotehtävissä sotimisen sijaan. Sota on Toivon kirjekokoelmassa etäinen, neutraali asia, velvollisuus, joka realisoituu lähinnä palveluspaikan ja koulutusmahdollisuuksien kautta.

Koulutuksista ja sijoittumisesta puhutaankin melko paljon Toivon kokoelmassa. Varsinkin Jussi on huolissaan kouluttautumismahdollisuuksistaan ja kertoo useaan kertaan hakemuksistaan ja mahdollisuuksistaan. Myös muut Toivon toverit kommentoivat palveluspaikkojaan, ja monissa kirjeissä siintävät haaveet aliupseeri- ja upseerikoulutuksista eli RAUK:sta ja RUK:sta.

Olen anonut raivokkaasti siirtoa, kun olo täällä keljuttaa entistä enemmän, mutta se onkin jo luvattu. Tykistöön anoin, sinne kai nyt joudun, vaikka 3 kuukautta liian myöhään. Anoin ensin viestihoul. k:n tai tyk. haul. k:n, mutta minulle huomautettiin, että minähän olen jo viestissä. No niin, joudun siis luultavasti tykistön viestiin. (Jussilta Toivolle 11.4.1940. SAK 275, Kper)

Mainitsen vain, että en pidä tätä hommaa sopivana itselleni, olen aivan porukan häntäpäässä. Minulla olisi niinollen moninverroin enemmän syytä kuin Jussilla pyrkiä pois täältä. Lieneeko johtunut flegmaattis-apaattisesta luonteenlaadustani tai jonkinlaisesta heikosta passiivisesta optimismista, että olen kuitenkin kiltisti pysynyt housuissani? Ehkä sentään voimme joskus päästä normaaliin RAUK:hon. RUK:sta ei uskalla haaveillakaan. (Teukilta Toivolle 15.4.1940. SAK 275, Kper)

Poikkeuksen Toivon ystävien melko käytännönläheiseen ja etäiseen sotapuheeseen tekee koulutuksessa oleva Atso, jonka kirjeistä välittyy intoa päästä koulutuksesta rintamalle tositoimiin. Atso kertoo innokkaasti koulutuksestaan, kokemuksistaan ja sotilasarvonsa muutoksista. Atson omien sanojen mukaan hänellä ja hänen komppaniillaan ”olisi jo kova halu näyttää Molotoffille, että hän on pannut kätensä paskaan” (3.3.1940. SAK 275,

Kper). Atson kirjeissä tulee esiin isänmaallisuutta ja jopa sotaintoa, jota muissa aineiston kirjeissä ei juurikaan esiinny. Väli rauhan alkaessa Atso vaikuttaakin tyytymättömältä siihen, ettei ehtinyt päästä mukaan rintamalle.

Läksimme edellisestä paikasta kuukausi sitten tuntemattomaan määränpäähän. Kaikki oli tietysti jännää. Olihan matka suunnattu rajaa kohti. Ennätimme olla täällä rintaman välittömässä läheisyydessä muutaman päivän reservinä kun ”rauha” tuli. Oli vähällä ettemme ennättäneet mukaan. Pettymys on meilläkin ollut tietysti suuri. (Atsolta Toivolle 8.4.1940. SAK 275, Kper)

Syystä tai toisesta Atsolla vaikuttaa siis olevan halua todistella sotataitojaan ja pystyvyyttä; sota vaikuttaa olevan Atsolle jonkinlainen miehuuskoe tai ainakin mahdollisuus itsensä todistamiseen, mitä taas muissa aineiston kirjeissä ei juurikaan esiinny. Lähinnä muutamissa talvisodan aikaisissa Niilon ja Topin kirjeissä näkyy välillä myös jonkinlaista nuoren miehen intoa jännittävästä tilanteesta, joiden kaltaisia on tätä ennen nähty vain elokuvissa ja kuvitelmissa. Seuraavaa esimerkkiä suurempaa intoilua ei kuitenkaan Topin ja Niilonkaan kirjeissä esiinny.

Meidänkin kohralla on ryssiä kaatunut niinkuin heinää, ja tankkeja on tullut tuhotua hieman runsaammin, että kyllä näilläkin seurulla romurautaa on tullut aika runsaasti. Täällä on hieman jännempi seurata ja seikkailla, kun on itse mukana, niin kuin sitä ennen siviilissä sai elokuvissa katsella ja sitä jo pirettiin jännänä. (Niilolta Untolle 20.9.1940. SAK 214, Kper)

Omakohaisten kokemusten lisäksi kirjeissä myös spekuloidaan sotaa, lähinnä sen kestoa ja lopputulosta. Pääosin lopputuleman suhteen asenteet vaikuttavat positiivisilta: ”Me sitä muutetaan siellä siviiliinkin kuin aikansa orottaa sillä kyllä me tämä sota voitetaan”, Niilo toteaa itsevarmasti kirjeessään Untolle (3.1.1940. SAK 214, Kper). Toisaalta kuitenkin sodan keston suhteen mielipiteet vaikuttavat olevan epätietoisia ja ehkä pessimistisiäkin. Kirjeissä viitataan usein epävarmaan tulevaisuuteen, ja erityisesti vuosien 1939–1941 ilmeissä käy ilmi, että kirjoittajat odottavat poikkeustilanteen jatkuvan vielä pitkään.

Saa nähdä, miten kauan nykyiset hommamme kestävät, tulevaisuudesta on mahdollonta sanoa mitään, mutta se on ainakin varma, että ruotuväkeä kestää vielä kauan, joten v-käyrä ehtii käydä monta kertaa ääriarvoissaan. (Vililtä Toivolle 28.2.1940. SAK 275, Kper)

Jutellaan sitten kun päästään pois ei sitä kuulaa ole vielä untti sorvattu joka meidät tappais Kirjoita sitten ~~kun jos~~ kun lähdet taas tänne kyllä sinä vielä kerkiät ei tämä niin äkkiä lopu [--] (Hessulta Untolle 10.8.1941. SAK 214, Kper)

Yleisluontoisen spekuloinnin lisäksi Toivon kokoelmassa esiintyy myös jonkin verran sodan poliittisen näkökulman pohdiskelua. Tässä korostuneen Toivon ystävien korkeahko koulutustausta: kirjoittajilla lienee keskivertoa parempi käsitys sotaan liittyvistä poliitti-

sista virtauksista. Esimerkiksi välirauhan syitä ja seurauksia pohditaan muun muassa Jus-sin ja Vilin kirjeissä. Myös Unton kokoelma kattaa välirauhan ajan, mutta sen kirjeissä ei kommentoida lainkaan välirauhaa, sen syitä tai oikeudenmukaisuutta. Lisäksi Atson kirjeissä Toivolle käy ilmi, että keskustelua on käyty myös laajemmin Euroopan sotatilanteen edistymisestä.

Nyhdän on "rauhakin" ollut maassa jo kuukauden. Tuntui ensin mahdottomalta tottua ajatukseen, että olimme menettäneet Karjalan, mutta täytyy vain toivoa, että tämä rauha oli paras ratkaisu tulevia tapahtumia silmälläpitäen. Nyhdän meillä on ainakin selvä päämäärä, jonka hyväksi on tehtävä työtä niin kauan, kunnes se on saavutettu. (Vililtä Toivolle 28.2.1940. SAK 275, Kper)

Kyllä ne maailman asiat ovat aikalailta sekaisin nykyään. Luulen kuitenkin, että gallialainen nerous ja anglosaksilainen käytännöllisyys lopulta voittaa. Toivo-kaamme niin. Tai ainakin että päästään mahdollisimman miellyttävään kompromissiin. Saksalainen on hauska kaveri, mutta ikävä isäntä. (Atsolta Toivolle 26.5.1940. SAK 275, Kper)

On mahdollista, että Toivon korkeasti koulutetussa ystäväpiirissä politiikan ja maailman tapahtumien puiminen on ollut enemmän tapana kuin Unton. Toisaalta on myös muistettava, että kokoelmasta mitä luultavammin puuttuu osia kirjeenvaihdosta, ja kasvokkain käydyistä keskusteluista emme voi tietää mitään. Lisäksi ainakin Unton kokoelman talvella 1939–1940 lähetetyistä kirjeistä tulee ilmi, etteivät uutiset aina edes kantaudu rintamalle asti muuten kuin kirjeiden välityksellä.

[--] ei täällä paljonkaa tiedä maailman tapahtumista kun ei olla muitten ihmisten kanssa missään kosketuksessa. Ei täällä paljon tiedä mitä siellä keskisuamessa tapahtuu, sen justiin tietää mitä kirjeissä saa lukea mutta ei paljon muuta. (Topilta Untolle 14.11.1939. SAK 214, Kper)

Onkos ne ryssän koneet käyneet nyt siellä päin kovin ahkerasti täällä ei tiedä mitään uutista kun ei ole lehtiä eikä radiota täällä paikalla jossa nyt ollaan. (Weikolta Topille 7.2.1940. SAK 214, Kper)

Vaikuttaa siltä, että taustajoukoissa toimivien Toivon ystävien on ollut helpompi seurata uutisia kuin rintamalla sotivien Unton ystävien, joiden luokse lehdet ja radiouutiset eivät aina edes kantautuneet. On siis mahdoton vetää johtopäätöksiä siitä, kuinka paljon Unto ja hänen ystävänsä ovat välirauhan tai muiden sodan käännteiden taustoja ja seurauksia pohtineet. Tässä kirjeaineistossa sitä ei kuitenkaan esiinny.

Sodasta siis puhutaan miesten kirjeenvaihdossa monin eri tavoin: Unton ystävät juttelevat sotakokemuksistaan kepeään ja humoristiseen sävyyn, mutta kertovat varsin niukka-
naisesti tiukemmista taistelutilanteista. Toivon ystävien kirjeissä sota puolestaan näyttyy melko ikävänä velvollisuutena, joka kuitenkin tuo mukanaan muun muassa tavoitel-

tavia kouluttautumismahdollisuuksia. Sodan lopputulosta ja kestoakin kirjeissä spekuloidaan jonkin verran, ja myös poliittisten virtausten pohtiminen nousee esiin Toivon ystävien kirjeissä. Sotaan liittyviä ajatuksia on siis jaettu kirjeitse melko runsaasti ja monin eri tavoin.

Lopuksi

Tässä artikkelissa olen perehtynyt kahden nuoren miehen sota-aikaiseen kirjeenvaihtoon ystäviensä kanssa. Helsingiläisen Toivon ja tamperelaisen Unton ystävien kirjoittamat kirjeet ovat valottaneet sitä, millaisilla tavoilla miesten välisissä kirjeissä on puhuttu sodan kokemuksista ja niiden herättämistä tunteista. Taustatukea kirjeiden ymmärtämiseen olen hakenut historian, kielitieteen ja miestutkimuksen tutkimuskirjallisuudesta.

Sota oli koko kansakuntaa koskettanut erikoistilanne, joka vaikutti lähes jokaisen suomalaisen elämään. Erityisesti juuri nuoria, 18–35-vuotiaita miehiä kutsuttiin armeijan palvelukseen, niin rintamalle kuin huoltotehtäviinkin. Sota erotti ystävyksiä eri puolelle Suomea, mutta toisaalta sotilaspalvelus saattoi tarjota myös tiiviin yhteisön, jossa syntyi uusia ystävyys-suhteita ja siteitä. Kirjeiden välityksellä sotilaat pitivät yhteyttä ystäviin, jotka olivat yhä siviilissä, palvelivat muualla tai päätyivät esimerkiksi haavoittumisen vuoksi toisaalle yhteisestä komppaniasta. Tällaisella tavalla yhteyttä ovat pitäneet myös Toivon ja Unton ystävät. Kirjeiden sisältöihin ovat vaikuttaneet muun muassa kulttuuriset seikat sekä kirjeen ja kielen asettamat rajoitteet ja mahdollisuudet.

Miesten kirjeitä tutkittaessa esiin nousee niiden yhteisöllinen sävy. Kirjeitä on kirjoitettu ja luettu yhdessä, toisen kirjoittamaan kirjeeseen on raapustettu omat terveiset, ja yhteisen kaverin kirje on voitu antaa toiselle luettavaksi. Yhteisöllisyyden lisäksi toisaalta korostuu myös miesten halu ylläpitää kahdenkeskisiä ystävyys-suhteita, sillä samassakin paikassa palvelevat kaverukset ovat kukin halunneet kirjoittaa omat kirjeensä samalle yhteiselle kaverille. Kirjeissä näkyikin rivien välissä lämmintä ystävyyttä ja kaipaustakin, joka tosin yleensä sanallistuu lähinnä tapaamistoiveiden muotoon. Myös perheeseen tai rakastettuun kohdistuva kaipaus ilmaistaan etäisesti, yleensä kokemusta yleistävän nolla-persoonan kautta.

Tunteista eniten kuvataan turhautumista ja ärtymystä, jota kuitenkin usein pehmitetään huumorin tai vähättelyn keinoin. Myös sotakokemuksista puhuttaessa huumori vaikuttaa olevan tärkeä keino arkipäiväistä ja normalisoida äärimmäisiä kokemuksia. Pelkoa ja surua kuvataan hyvin vähän, ja myös haastavat ja vaaralliset taistelutilanteet tai rintamatoverin kaatuminen kuvataan hyvin ohimennen ja tunteilematta. Koulutuksissa ja huoltotehtävissä olevien Toivon ystävien kirjeissä sotaan näytetään suhtautuvan varsin käytän-

nönläheisesti, palvelupaikkojen ja koulutusmahdollisuuksien kautta. Lisäksi Toivon koelmassa sodan käänteitä spekuloidaan politiikan tasolla, mikä puolestaan ei ole yhtä tyypillistä Unton ystäville.

Miespuolisten ystävysten välisessä kirjeenvaihdossa on siis nähtävissä sekä kokemusten jakamista ja avoimuutta, että vaikenemista ja omien kokemusten vähättelyä. Sotilaselämän realiteetit tuntevan kaverin on voinut luottaa ymmärtävän ainakin joitain kokemuksia, mutta toisaalta kaverille on ehkä myös haluttu näyttää vähän todellisuutta rohkeampaa ja kovempaa naamaa. Kirjoittamiseen vaikuttaneita tekijöitä voidaan jonkin verran kartoittaa tutkimuksen avulla, mutta loppujen lopuksi kirjeet ovat uniikkeja, aivan kuten niiden kirjoittajatkin. Ulkopuolinen lukija ei voi koskaan nähdä kaikkia niitä ympäristön, kontekstin, persoonallisuuden ja käsillä olevan ihmissuhteen juonteita, jotka ovat kirjoitushetkellä olleet läsnä. Siitä huolimatta kirjetutkimus voi ainakin osittain valottaa sitä, millaisilla tavoilla aikalaiset ovat kokeneet ja käsitelleet sodan tapahtumia. Tutkijan viitekehysten tuomat rajoitteet on kuitenkin hyvä pitää mielessä.

Kirje on henkilökohtaisuudessaan ja toisaalta myös arkisuudessaan haastava tutkimuskohde, johon perehtyessä ajoittaista tunteellisuutta ja myötäelämistä on mahdoton välttää. Kirjeet tarjoavat välähdyksiä vuosikymmeniä sitten eläneiden nuorten miesten elämästä ja kokemuksista, joista osaan on ollut helppoa eläytyä, osa puolestaan on jäänyt täysin mysteeriksi. Toisaalta kirjeiden maailman ja todellisuuden välinen suhde haastaa myös pohtimaan sitä, millaisilla tavoilla kirjoitamme itseämme kielelliseen muotoon ja toisaalta tulemme dekodatuksi lukijan silmissä. Keitä oikeastaan edes olemme paperille kirjoitettuna? Vastaus riippunee niin kirjoittajasta kuin lukijastakin.

Lähteet

Arkistolähteet

Kansanperinteen arkisto (Kper), Tampereen yliopisto.
Sota-ajan kirjekokoelma (SAK).

Tutkimuslähteet

- HAGELSTAM, SONJA 2011: Rakas sotilaani! Kirjeiden kirjoittaminen sodan poikkeusoloissa. – Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Kirjeet ja historiantutkimus*, s. 299–328. Historiallinen Arkisto 134. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JOKINEN, ARTO 2000: *Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri*. Tampere: Tampere University Press.
- KIVIMÄKI, VILLE 2013: *Murtuneet miehet. Taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939–1945*. Helsinki: WSOY.
- LAHTELA, ANU – LESKELÄ-KÄRKI, MAARIT – VAINIO-KORHONEN, KIRSI – VEHKALAHTI, KAISA 2011: Kirjeiden uusi tuleminen. – Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Kirjeet ja historiantutkimus* s. 9–27. Historiallinen Arkisto 134. Saarijärvi: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LESKELÄ-KÄRKI, MAARIT – LAHTINEN, ANU – VAINIO-KORHONEN, KIRSI (toim.) 2011: *Kirjeet ja historiantutkimus*. Historiallinen Arkisto 134. Saarijärvi: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MÄNNISTÖ, ANSSI & KIVIMÄKI, VILLE 2016: *Sodan särkemä arki*. Helsinki: WSOY.
- NORDLUND, TARU 2013: Kirjeet. Keskustelua yli ajan ja paikan. – Lea Laitinen & Kati Mikkola (toim.), *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- TASKINEN, ILARI 2015: Sota-ajan kirjekulttuuri ja kirjeiden kokemusten tulkinta. – Marko Tikka, Ilari Taskinen & Seija Nevala-Nurmi (toim.), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen merkitykset ja tavat kriisiaikoina* s. 12–29. Postimuseo ja Tampereen historiallinen seura.
- TIKKA, MARKO – TASKINEN, ILARI – NEVALA-NURMI, SEIJA (toim.) 2015: *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen merkitykset ja tavat kriisiaikoina*. Postimuseo ja Tampereen historiallinen seura.
- VIRTANEN, IRA 2015: *Supportive communication in Finnish men's friendships*. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9702-5>.

”SINULLA, KULTASENI, TUNTUU OLEVAN JOTAKIN HAMPAAAN KOLOSSA MINUA VASTAAN!”

Erään avioparin kiistanaiheet sodanaikaisessa kirjeenvaihdossa

Marjo Pajunen

Toinen maailmansota ravisteli Suomea vuosina 1939–1945 pakottaen kunkin kynnelle kykenevän miehen taisteluun rintamalle eroon perheistään, sukulaisistaan ja ystävistään (ks. esim. Virrankoski 2009: 292; Taskinen 2015: 16). Suomen talvi- ja jatkosodissa tais- teli vuosina 1939–40 ja 1941–1943 myös muuan Antti⁷, joka kutsuttiin reservistä sotaan syksyllä 1939. Kotirintamalle jäi vaimo Inkeri, joka odotti tuolloin parhaillaan pariskun- nan esikoista. Avioparin elämä sodan keskellä toisistaan erossa aiheutti vuorollaan niin kaihon kuin katkeruudenkin tunteita, joista he kertoivat toisilleen tiiviissä kirjeenvaih- dossaan – ainoalla käytettävissä olevalla yhteydenpitovälineellään. Artikkelissani keski- tyn tarkastelemaan sitä, millaisista aiheista Antti ja Inkeri kirjeissään kiistelivät. Kirjeitä on säilynyt arkistoon peräti 344 kappaletta. Lisäksi aineistoon kuuluu 9 postikorttia ja lehtileike, jotka jätän kuitenkin tarkastelun ulkopuolelle.

Riitelyn tematiikkaa on aiemmassa tutkimuksessa käsitelty melko vähän, joskin 2000- luvulle tultaessa kiinnostus kirjeiden yksilökohtaisiin kokemuksiin ja osapuolten väliseen kommunikaatioon on ollut nousussa (Tikka, Taskinen & Nevala-Nurmi 2015: 7–8). Ylei- nen ilmapiiri ohjeisti kirjoittamaan niin sota- kuin kotirintamaltakin vastaanottajalle kan- nustavasti, toiveikkaasti ja murheita vähätellen. Koska yhteiskunnallinen tilanne oli ää- rimmäisen vakava, valtiollan intresseissä oli ylläpitää kansan taistelutahtoa. Tähän tar- koitukseen kirjeet olivat oivallinen väline, sillä ne tavoittivat sotilaat ja kotijoukot henki- lökohtaisesti yleisten tiedonantojen ohella. Monet noudattivatkin jopa sanomalehdissä annettua ohjeistusta reipassävyiseen kirjoitteluun, sillä he eivät kenties tohtineet herättää läheisissään enempää huolta kuin oli tarpeen ilmaista. (Taskinen 2015: 13.) Kirjeet koos- tuivatkin pitkälti arkipäiväisten asioiden jakamisesta, kahvipöytäjutustelun omaisesta keskustelusta, jonka tavoite oli lähinnä ylläpitää sosiaalisia suhteita (mts. 18), auttaa ko- tirintamaa talouden pyörittämisessä ja selvittää tulevat loma-ajat sekä tarvehankinnat rin- tamalle. Myös Antin ja Inkerin kirjeenvaihdosta suurin osa muodostuu tästä, mutta poik- keavaakin keskustelua esimerkiksi parisuhteen henkisestä tilasta löytyy.

Yleisten ohjeistusten lisäksi kirjeiden sisältöön vaikutti sotasensuuri. Sensuurin ensisijai- nen tavoite oli sodanaikaisessa kirjeenvaihdossa estää vahingollisten tietojen vuotaminen vihollisosapuolelle, mutta tärkeää oli myös pitää kurissa taistelutahtoa heikentävää pes- simismiä (Taskinen 2015: 20). Käytännössä sensuuri toteutettiin lähinnä pistokokein.

---

⁷ Antin, Inkerin ja heidän läheistensä nimet on muutettu.

Sensuurilaitos oli kuitenkin toimintatavoiltaan usein epäjohdonmukainen, ja se sai osakseen paljon kritiikkiä ja uhmaa. (Metsberg 2015: 38–39.) Sensuurin vaikutus ei kenties ollut niin suuri kuin usein ajatellaan: aineistossani ainoastaan yhdessä Inkerin kirjeessä on sensuroituja mustauksia. Tärkeämmässä roolissa olikin itsesensuuri eli tahto olla kirjoittamatta raaosta kokemuksista tai arjen vaikeuksista läheisille, etenkin aviopuolisolle. Varsinkin miehet saattoivat kokea tarvetta näyttäytyä puolisoidensa edessä pelottomina ja urheina (Hagelstam 2011: 320). Jos vaikkapa taisteluista jotain kerrottiin, oli se usein verhottu kielikuvien ja huumorin varjoon (Taskinen 2015: 23–24). Itsesensuuriin liittyikin ajatus vastaanottajan suojelemisesta (Metsberg 2015: 41), joka toteuttaa osaltaan käsitystä eräänlaisesta vaikenemisen kulttuurista (Hagelstam & Taskinen 2015: 44). Tunteiden patoaminen johti kuitenkin usein vääjäämättä purkauksiin. Kotirintamalla monet toivoivatkin, että sotilas kirjoittaisi avoimemmin kokemuksistaan. Sensuurisäännöistä huolimatta myös olinpaikkaa udeltiin usein, jotta voitaisiin kenties saada tunne tilanteen hallinnasta. (Mts. 56–58.) Myös Antti kertoo aika ajoin liikkumisestaan rintama-alueella, eikä yksikään aineistoni kirjeistä ollut osunut sensuurivirkailijan haaviin siinä suhteessa.

Antin ja Inkerin kirjeet kuitenkin poikkeavat melko suuresti kirjeenvaihtoon liittyvistä odotuksista, varsinkin Inkerin osalta. Vaikka sensuurisääntöjä rikottiin yleisesti eikä itsesensuurikaan ollut aina vedenpitävää, kertoo Inkeri silmiinpistävän vapautuneesti miehelleen arkipäivän ongelmistaan, avioparin henkisen erkaantumisen kokemuksestaan sekä tuohtumuksestaan miehen poissaoloon. Lohduttajan ja omien vaivojen vähättelijän rooli jääkin miltei kokonaan Antin harteille, vaikka tilanteen voisi odottaa olevan päinvastoin.⁸ Aikaisemmassa tutkimuksessa ei ole toistaiseksi juurikaan tutkittu nimenomaan kotirintaman kirjeiden negatiivisia sävyjä, sillä aihe on mahdollisesti koettu jonkinlaiseksi julkilausumattomaksi salaisuudeksi. Suoranaisen riidanhaastamisen tutkimus onkin ollut tähän asti kauempana kirjetutkimuksen keskiöstä.

Edellä mainittujen huomioiden pohjalta käsittelen artikkelissani seuraavanlaisia kysymyksiä: Millaisista aiheista aviopari nahistelee keskinäisessä kirjeenvaihdossaan? Miten tyytymättömyys ilmaistaan kirjeissä? Entä miten huolenaiheiden käsittely muuttuu sotien jatkuessa? Käsittelen kutakin kysymystä aihepiireittäin jaetuissa alaluvuissa käyttäen analyysini tukena katkelmia kirjeistä. Lähestymistapani on löyhän diskurssianalyttinen, sillä tarkastelen kielellisiä ilmaisuja, mutta pidän analyysini pääpainon kuitenkin sisällöissä, joita aineistosta nousee esiin.

Sukellus aineistoon ja analyysimetodeihin

Artikkelin aineisto on valittu Tampereen yliopiston kansanperinteen arkiston sota-ajan kirjeiden kokoelmasta (SAK). Tapaustutkimukseni kohteena on kokoelma SAK 263, joka

---

⁸ Samanlaisia havaintoja miehelle lankeavasta lohduttajan roolista on myös Silénin artikkelissa tässä teoksessa.

koostuu Antin ja Inkerin kirjeistä vuosilta 1939–1943. Kirjeenvaihto ei jatku aivan sodan loppuun saakka, mutta syytä tälle ei kirjeistä tai arkiston perimätiedoista selvinnyt. Kokoelma sisältää myös muutamia yksittäisiä kirjeitä muilta lähettäjiä, mutta jätän ne tutkimukseni ulkopuolelle. Otin tarkasteltavaksi kultakin sotavuodelta neljän kuukauden jakson vuodenvaihteen molemmin puolin. Täten aineisto koostuu pariskunnan kirjeistä, jotka on lähetetty aikaväleillä marraskuusta 1939 helmikuuhun 1940, marraskuusta 1941 helmikuuhun 1942 sekä marraskuusta 1942 helmikuuhun 1943. Oletukseni mukaan vuodenvaihteen tienoilla tunteet sodan jatkumisen realiteeteista saattavat korostua tavallista enemmän, kun osapuolille valkenee, ettei sota ehkä päätykään vielä kyseisenä vuonna. Aikavälille sijoittuu tietenkin vuosittain myös joulu, joka perhejuhlan saattaa nostaa tunteita esiin. Yhteensä analysoitavia kirjeitä on 60 kappaletta.

Kirjetutkimukseen liittyviä tulkinnallisia ja metodologisia haasteita asettaa se tosiasia, että kirjeet eivät etene sisällöltään lineaarisesti, vaikka päiväykset kertoisivat muuta. Kirjeiden lähettämisen käytäntö niin kirjeen vastaanottamisen, sen lukemisen, kirjeeseen vastaamisen sekä sen toimittamisen odotteluineen tarkoittaa sitä, etteivät viestijät saa tietoonsa asioita reaaliaikaisesti samassa ajassa ja tilassa (Lahtinen, Leskelä-Kärki & Vainio-Korhonen 2011: 20–21). Kenttäposti saattoi myös myöhästellä omia aikojaan, ja toisinaan kirjeet saattoivat tulla vastaanottajilleen jo valmiiksi nipuissa päivien tai viikkojen ajalta. Siispä myöskään kirjeitä analysoitaessa ei voi edetä suoraviivaisesti päiväyksiin luottaen, vaan on poimittava sisällöstä tietoa siitä, mitkä vastaanottajan lähettämät kirjeet kirjoittajalla on jo hallussa ja millaisten tietojen pohjalta hän viestinsä on kirjoittanut. Vaikka kokoelma SAK 263 vaikuttaa varsin kattavalta moniin muihin arkistossa silmäilemiini kokoelmiin verrattuna, puuttuu tästäkin kirjeenvaihdosta osia. Esimerkiksi aivan aineistoni loppupuolelta, vuodenvaihteesta 1942–1943 ei ole tallella yhtäkään Antin lähettämää kirjettä, vaikka Inkerin kirjeistä voi päätellä, että niitä on vastaanotettu. Tämä vaikuttaa aineistosta tehtäviin johtopäätöksiin.

Etenkin riitelyn tutkimukseen kirjepostin hitaus ja lähetysten ristikkäisyys asettavat aivan omanlaisensa kiinnostavan aspektin. Vaikka kiistojen kestoaiheita voi esiintyä, on riitely itsessään usein varsin akuutti ja dynaaminen, hetkessä leimahtava ja sammuva tapahtuma (Väestöliitto 2016: 67). Kun sanailun dialogi (Taskinen 2015: 27) tapahtuu näin verkkaisen median välityksellä, on luultavaa, että intensiteetti osapuolten välillä ei ole verrattavissa kasvokkain tapahtuvaan nahisteluun. Luonnollisesti myöskään ilmeitä, eleitä ja äänensävyjä ei voi kirjeitse välittää toiselle, eikä väärinkäsityksiä välittömästi korjata (Lahtinen ym. 2011: 21). Onkin hyvin mielenkiintoista tutkia, miten pitkään riidanaiheen vattominen voi kirjeitse jatkua, reagoiko toinen osapuoli lainkaan ja miten nopeasti aiheet muuttavat muotoaan tai vaipuvat unholaan. Miten pitkiä riitelyn ketjuja syntyy? Vastaanko tuleen tulella vai pyritäänkö asia sivuuttamaan unohduksen toivossa? Huomionarvoista on myös se, että kirjeitse kommunikointi ylipäätään saattaa aiheuttaa stressiä eri osapuolille. Epätietoisuus seuraavan kirjeen saapumisesta herättää levottomuutta, mikä

on saattanut joissain tilanteissa heijastua kirjeiden sävyyn korostuneen negatiivisesti tai toisaalta huojentuneen positiivisesti.

Diskurssintutkimus on tieteenala, jossa kielenkäytön tarkastelun pääpaino on suhteessa sosiaaliseen toimintaan (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 14). Kieli on viestinnän väline, mutta myös todellisuuden kuvaaja sekä sosiaalisten suhteiden luoja ja ylläpitäjä. Kielenkäyttö rakentaa maailmaa ja toisaalta maailma itsessään vaikuttaa siihen, kuinka kieltä käytetään. (Mts. 15–17.) Tässä tutkimuksessa ymmärrän diskurssin tapana merkityksellistä ja kuvata asioita tietystä näkökulmasta (mts. 27). Analysoin tässä tutkimuksessa ensisijaisesti kirjeiden kirjallisen ilmaisun tapaa. Diskurssianalyysiä käytän työkaluna tarkastellessani riitelyn sanallisia ilmauksia, mutta arvioin sen avulla myös kirjoittajien kirjoitustaustaa. Kirjeissä on nimittäin havaittavissa eroja Antin ja Inkerin kirjoitustaitojen ja -tyylin välillä. Siinä missä Antti hallitsee oikeinkirjoituksen ja kirjoitetun kielen konventiot varsin hyvin, on Inkerin tekstissä nähtävissä puhekielen vaikutusta. Etenkin virkkeiden rajat hämärtyvät usein, ja ilmaisu on huomattavan rönsyilevää. Jonkinasteista haparointia on myös oikeinkirjoituksessa, ja paikallismurre näkyy ajoittain esimerkiksi diftongien avartumisena. Onkin mahdollista, että Antti on istunut koulunpenkillä vaimo-
aan pidempään.

Riidanaiheiden ruodinta

Analyysissäni tarkastelen viittä eri aihepiiriä, joista kinasteluja kumpuaa. Näitä ovat kirjeiden ja pakettien lähettämisen takkuaminen, rintamalomien saamisen vaikeus, lapsiin ja perhepiiriin liittyvä tuskastuminen, pettämisepäilyt sekä avioliiton osapuolten välinen henkinen erilaisuus. Kyseisten aihepiirien ympärillä pyörii valtaosa Antin ja Inkerin riidoista. Rajasin analyysin ulkopuolelle terveydentilasta raportoimisen ja rahan, sillä suoranaisia kiistoja aiheista ei vaikuttanut syntyvän, vaikka sekä Antti että Inkeri aiheista nurjaan sävyyn toisinaan kertovatkin.

Kirjekommunikoinnin kompastuskivet

Liki jokaisessa aineiston kirjeessä viitataan jollain tapaa kirjeen vastaanottamiseen, kirjeestä kiittämiseen tai uusien kirjeiden pyytämiseen. Useimmiten harmistusta aiheuttaa eniten se, että kirjettä on joutunut odottamaan tavallista kauemmin niin, että on jo ehtinyt ihmetellä moninaisia syitä viivytykselle. Kirjeiden jatkumon katkokset olivatkin yleisiä huolenaiheita myös yleisemmin sodanajan kirjeenvaihdossa, sillä kirjeiden tulon loppuminen etenkin rintamalta kotiin saattoi usein merkitä sotilaan menehtymistä (Taskinen 2015: 18). Vaikkei kirjeen kirjoittamisen lykkääminen tai kenttäpostin hidasteleminen itsessään ole Antin ja Inkerin kohdalla luonteeltaan vakavaa, muistuu se kuitenkin mieleen säännöllisin väliajoin. Esimerkkikatkelmat kuvaavat sekä kirjeen saapumisen riemua (esimerkki 1) että kirjeiden viipymisen aiheuttamaa tyytymättömyyttä (esimerkki 2).

- (1) *Viikon kiduttavan levottomuuden jälkeen oli kirjeesi kuin ilosanoma en meinannut ensin uskoakkaan että ne vihdoin oli sinun (Inkeri 11.12.1939. SAK 263, Kper)*
- (2) *Olen ihmeissäni kun en ole saanut Sinulta mitään postia, kirjeitä, eikä mitään!? Olen tietysti kovasti odottanut Sinun kirjeitäsi ja tiedän, että joka viikko minulle kirjoitat. Siis täytyy postissa olla vika. (Antti 17.12.1939. SAK 263, Kper)*

Koska kirjeet olivat harvojen lomapäivien ohella usein ainoa tapa pitää yhteyttä läheiseen, aiheuttaa niihin vastaamisen hitaus tai jopa vastaamatta jättäminen selvästi mielihaittaa lähettäjässä. Siispä kirjeissä vaikuttaakin olevan tärkeää kerrata, mitkä kirjeet toinen on jo vastaanottanut (esimerkki 3). Onhan aina mahdollista, etteivät kirjeet löydäkään tietään perille. Antille ja Inkerille on myös aineiston perusteella käynyt joskus niin, että kirje ei ole saapunut perille – tai jos onkin, niin merkittävästi myöhässä.

- (3) *En tiedä varmaan olenko saanut kaikkia Sinun kirjeitäsi sieltä maalta (itse ilmoitit 6. kirjoittaneesi) kun en voi niitä muistaa, enkä laskea vaikka kyllä minä kaikki kirjeeni säilytän [--] Luulen kaikki sentään saaneeni, mutta sen voit aina itsekin kontrolloida sillä ilmoitan aina Sinulle kaikki mitä olen saanut. Kyllä se vähän oli ikävää kun Sinä et sitä yhtä kirjettä ole saanut. Oletko Sinä edes sitä mistään kysynyt?* (Antti 1.1.1940. SAK 263, Kper)

Osapuolet myös pahoittelevat monisanaisesti, jos ovat joutuneet viivyttämään vastauskirjeidensä kanssa. Voikin ajatella, että säännölliseen kirjeenvaihtoon sitoutuminen on merkki toista kohtaan osoitettavasta arvostuksesta ja osoitus siitä, ettei kirjoittaja ole unohtanut kumppaniaan (Hagelstam 2011: 310). Siispä erityisesti aviopareille lienee tärkeää, ettei toiselle osapuolelle jää vaikutelmaa välinpitämättömyydestä, vain vaivoin vuorovaikutusta ylläpitävästä puoliosasta. Antin kirjeestä otetusta katkelmasta voi lukija melkein tuntee, kuinka intensiivisessä mielentilassa hän vaimolleen viivästyksen jälkeen vihdoin kirjoittaa (esimerkki 4).

- (4) *Et usko kuinka olen kärsinyt, kun en ole saanut Sinulle kirjoitettua ja vastattua siihen pitkään ja ihanaan kirjeeseesi, jonka sain muutama päivä sitten! [--] upotin itseni siihen korvia myöten ja luin hitaasti, hitaasti – ja olin niin onnenhurmiossa, että vaikka kranaattia putoili silloin juuri ympärilläni kymmenittäin (olin nimittäin mennyt kirjettäsi lukemaan tykin ammuskellariin, jonka katto ei kestä täysosumaa) niin en sitä paljon huomannutkaan. Väliin vain vaistomaisesti vedin päätäni hartioitten väliin, mutta silmiäni en voinut irroittaa kirjeestäsi! Ja Sinä kysyt vielä kenellä kirjeitä minä enemmän odotan!!!* (Antti 6.2.1940. SAK 263, Kper)

Oleellista toimivan kommunikoinnin kannalta on myös aika ajoin tivistä toista kirjoittamaan entistä useammin, jotta vastapuoli pysyisi paremmin perillä siitä, mitä puolison elämässä tapahtuu. Pitkät hiljaiset kaudet kirjeiden lähettämisen välillä voisivat aiheuttaa jo alkujaan hankalassa elämäntilanteessa olevalle avioparille epävarmuutta ja levottomuutta (Hagelstam 2011: 311). Toisen ymmärtäminen ja tuskassa myötäeläminen vaativat aktii-

visuutta niin kotirintamalta kuin sotatantereeltakin. Siispä harvaksen vastaaminen aiheuttaa närää vuoroin kummassakin. Kuitenkin elämä muine sisältöineen vie väistämättä välillä aikaa kirjoittamiselta. Rintamalta ei ole aina mahdollista lähettää kirjeitä ja jos onkin, saattavat maasto-olosuhteet hidastaa postinkulkua (mts. 306). Samoin Inkerin aika tuntuu olevan kortilla lasten syntymisen myötä. Myös Inkerin tuttavapiiri on kirjeiden perusteella sangen laaja, joten aikaa kuluu heidänkin kanssaan. Harmistuminen postin mateluun eskaloituu etenkin jatkosodan aikana, jolloin perheeseen syntyy toinen lapsi. Antti ja Inkeri eivät nimittäin olleet vielä etukäteen päässeet yhteisymmärrykseen tulevan lapsen nimestä. Nimen päättäminen kirjeitse vaikuttaakin olevan hankalaa, ja kumpikin osapuoli odottaa vuorollaan ratkaisevaa kirjettä, joka sattuu hidastelemaan juuri kriittisellä hetkellä. Inkeri kummeksuu postin kulun verkkaisuutta (esimerkki 5) ja piikittelee samalla miestänsä siitä, kuinka tämä saa myöhemmin kelpuuttaa sen nimen, jonka Inkeri lapselle lopulta antaa.

- (5) *Kuinka kumman hitaasti sinne kulkee posti ja sähkösanomakin taisi tulla sinne viikon päivät. Olen varronnut sinulta kirjettä jossa tietäisit jo että sinulla on poika ja mikä sen nimeksi pannaan [--] me olemme nimestä ihan epätoivoisiamme [--] täällä on ajateltu nimeä että pää kuumana sille täytys laittaa neljä nimeä ennen kuin kaikki olis tyytyväisiä siis Timo Tapani Antti Seppo [--] niin ettet vallan kauhistu kun sitten joskus vuoden päästä tulet poikaas katsoon. Saat siis tyytyä siihen minkä laitan.* (Inkeri 21.12.1941. SAK 263, Kper)

Antti puolestaan ei ole ilmeisesti lainkaan tietoinen nimidilemmasta – pojan syntymän hän toki on jo saanut tietoonsa toisin kuin Inkeri ounastelee. Antti kuitenkin vain raportoi postin jumiutumuksesta kirjaimellisesti lumeen ja pahoittelee, ettei saa kirjeitään eteenpäin. Lopuksi hänkin tosin nalkuttaa vaimolleen siitä, ettei kirjeitä ole kuulunut hetkeen (esimerkki 6).

- (6) *Kyllä me täällä asutaan Jumalan selän takana, kun ajattelen yhteyttä sinne Suomeen... Eilen lähti auto päivällä postia viemään mutta ei se päässyt kuin pari kilometriä kun se juuttui kinoksiin ja täytyi traktorilla hakea takaisin. Ja se eilinen posti on vieläkin täällä kun tätä aamutuimaan kirjoittelen. Ja samalla myöskin ne kaksi kirjettä, jotka Sinulle eilen kirjoitin. Ja ei ole tullut tulevaakaan postia sitten kun toissapäivänä. Sekin harmittaa kun ei ole lehtiä, että sais tietää maailman toilauksia. Ja alkaa minua kyllästyttää tämä yksipuolinen kirjeenvaihtokin. Toivon Sinutakin jo pikapuoliin edes lyhyen kirjeen saavani* (Antti 22.12.1941. SAK 263, Kper)

Kirjeiden lähettämisen ohella ongelmallisia tilanteita aiheuttavat myös rintamalle toimitetut tarvelähetykset. Antti pyytää kirjeissään kotiväeltään hyvin usein jotakin toimitettavaa, kuten ruokaa ja Pectus-pastilleja. Makeiset ja tupakka olivatkin sota-aikana monen sotilaan toiveissa, mutta myös varusteissa oli toivomisen varaa. Siispä esimerkiksi lämmittäviä vaatekappaleita neulottiin talkoovoimin monessa pitäjässä, ja oman kylän poikien sukkien ja sormikkaiden riittävydestä pidettiin huoli (Huuhtanen 1984: 15–16). In-

keriä kuitenkin kiukuttaa se, että Antti kääntyy pyynnöissään muidenkin ihmisten puoleen eikä pelkää hänen. Hän vaikuttaa olevan huolissaan siitä, mitä muut lähipiirissä ajattelevat, kun aviomies ei pyydä vaimoan lähettämään tarve-esineitä, vaan turvautuu muun muassa sisarensa ja äitiinsä. Seuraava katkelma (esimerkki 7) talvisodan ajalta on kuvaava näyte myös siitä, kuinka Inkerin kirjeiden kieli heijastelee paitsi hänen kenties vähäistä koulutustaastaansa, myös Inkeriä ympäröivää murrealuetta. Murteen piirteet (mm. *töykee, huamaa, tarttisin*) sekä välimerkkien vähyys saavat aikaan vaikutelman kii-vaasta puheen tulvasta.

- (7) *Sinä olet tehnyt minulle taas pahat tepposet kyselen ja kyselen sinulta mitä sinä tarttisit ja sinä olet niin töykee ettet sano ja pyydät toisilta ja saatat sitten minut taas entistä huononpaan valoon [--] et sinä kanssa osaa ajatella koitat vaan minua pitää helpolla ja sitten minulle tulee mielipahaa kun en minä huamaa mitään ja sinä saat toisiin turvautua [--] Etkö sinä voisi minullekin kerran kirjoittaa että tarttisin sitä ja sitä eikä jättää minua kokonaan ulkopuolelle. Toiset akat täälläkin kutoo tumpuja jossa on etusormi ja kypärän alle sellaista villasta suojusta tarttisitko sinä sellaisia (Inkeri 5.1.1940. SAK 263, Kper)*

Tässä nimenomaisessa tapauksessa kyse oli kuitenkin väärinkäsityksestä: Antti nimittäin oli lähettänyt Inkerille kirjeen tarve-esineistä, mutta se oli hukkunut postissa. Kirjettä jäljitettiin hyvä tovi, mutta ilmeisesti se ei löytänyt perille ainakaan ajoissa. Antti selittääkin seuraavassa kirjeessään, mitä on tapahtunut (esimerkki 8), joten Inkeri heltyy lopulta pahoittelemaan räyhäämistään (esimerkki 9). Yhtenä syynä Antti esittää pyyntöjen puuttumiselle myös sen, että hän uskoo äitinsä tai sisarensa tietävän Inkeriä paremmin, mitä kaikkea rintamalla oleva mies saattaa tarvita. Antin kirjeen kertoman mukaan Inkeri ei ollut aiemmin osoittanut heidän avioliitossaan juuri kiinnostusta taloudenhoitoon tai käytännön asioihin ylipäättäen, joten Antti oli tuumaillut säästävänsä vaimonsa vaivaa. Lisäksi Inkeri on talvisodan aikana ollut esikoista odottaessaan evakossa maaseudulla, joten Antti oli päättänyt säästää aikaa kysymällä lähempää kaupunkia hyödyllisiä hankintoja.

- (8) *Pikkuinen vaimoni sanoo suoralta kädeltä, että minä olen jättänyt Sinut vähemmälle [--] kyllä minä lupaan nyt pyhästi Sinulle, että pyydän vain Sinulta mitä tarvitsen [--] pyydän Sinua sittenkin lähettämään ne polvenlämmittäjät. Taitaa ne tuntuu suloiselta sentään. (Antti 12.1.1940. SAK 263, Kper)*
- (9) *Se kirje joka hukku [--] minä kävin joka päivä kysymässä asemalta postiani mutta ei se vaan tullu en ymmärrä mikä siihen oli syynä tänne tuotiin juuri silloin paljo evakoituja jos se olis niiden kanssa jollain lailla seonnut kun tuli niin paljo yht aikaa uusia nimiä oli se todella vahinko ja kun minä vielä syytin sinua siitä että sinä et kerro minulle mitään mitä tarttisit ja nyt minä syyttelin sinua suotta. (Inkeri 20.1.1940. SAK 263, Kper)*

Ristiriitatilanne ratkaistaan tässä tapauksessa pahoittelemalla epäsuorasti tapahtunutta. Siinä missä Antti lupaa jatkossa ottaa vaimoan enemmän huomioon ja ilahduttaa Inkeriä

pyytämällä tältä heti jotakin, vetoaa Inkeri tilanteen sekavuuteen ja sen aiheuttamaan epä-tietoisuuteen asiaintilasta. Inkerin kirjeen katkelma on kirjoitettu ilman välimerkkejä ajatuksenvirtamaiseen tyyliin, mikä korostaa vaikutelmaa nopeatempoisesta anteeksipyytelystä. On kuitenkin vaikea arvioida, onko tämä ollut tietoinen tyyliä vai yksinkertaisesti osoitus Inkerin vähäisestä välimerkkien käytöstä. Inkeri myöntää katkelmassa oman aiheuttoman syyttelynsä, mikä myöhemmin sodan pitkittyessä on Inkerin kirjeissä verrattain harvinaista.

Lomalle pääsemisen mahdottomuus

Toinen jatkuvaa kahnausta aiheuttava aihe kirjeenvaihdossa on rintamalta lomalle pääseminen. Vaikkei Antti monessakaan tapauksessa voi juuri vaikuttaa lomiinsa, eivät Inkerin muistuttelut asiasta laimene ajan saatossa. Kun edellinen loma päättyy, alkaa kysely seuraavan ajankohdasta. Sodan toisinaan nopeastikin muuttuvissa olosuhteissa lomien ennustaminen ei kuitenkaan ole helppoa. Etenkin aineistoni vuodenvaihteen tietyillä, jouluna ja uutena vuotena, tarve rakkaan näkemiselle tuntuu kasvavan erityisen suureksi (Metsberg 2012: 50–51, 102). Seuraava katkelma (esimerkki 10) on talvisodan aikaisesta kirjeestä, jossa Inkeri on tuhtunut ajatuksesta, että miehiä pidettäisiin joulunpyhien yli rintamalla.

(10) *Kyllä se olis hävytöntä jos teidän täytyy olla siellä joulua asiain ollessa tällaisenaan eikä tänkään suurempaa hätää ole. En viitsi ollenkaan ajatellakaan rupee niin sisuani pipoon.* (Inkeri 21.11.1939. SAK 263, Kper)

Samoin jatkosodan alkutaipaleella erityisesti joulu korostuu tärkeänä aikana, jolloin perheet alkavat kaivata sotilaitaan kotiin. Antilla on kuitenkin vaikeuksia saada lomaa pyynnöstään huolimatta. Siispä hän usein katsoo parhaaksi olla herättelemättä liikaa toivoa sen suhteen, että pääsisi Inkerin luokse (esimerkki 11). Toppuutteluun hän pehmentää kertomalla, että hän ei silti toivoisi muuta kuin näkevänsä rakkaansa jälleen.

(11) *Äläkä ole niin varma minun lomastani, voi olla etten saakaan lomaa enää tänä vuonna! Se täytyy pitää aina mielessä, ettei tule pettymystä [--] Vai tyytyisit Sinä niin vaatimattomaan joululahjaan kuin minun lomalle saamiseksi luoksesi... Kiitos rakkaani, sanoistasi. Ja kai arvaat että minä en myöskään muuta pyydä kuin saada sulkea Sinut rakkaani, syliini [--] Olisi se ihanaa kun taas pääsisi kotiin...* (Antti 1.12.1941. SAK 263, Kper)

Lomien lykkäytyminen aiheuttaa myös kateutta, sillä Inkerin mukaan ”monet muut” saattavat päästä vapaalle, vaikka niitä on vaikea saada – ja joskus toiset saavat lomaa vieläpä lyhyemmin väliajoin kuin Antti. Erityisesti lasten kasvattamiseen Inkeri kaipaisi omien sanojensa mukaan apua, eikä asiaa edistä se, että mies saattaa olla pois puolikin vuotta

kerrallaan. Esimerkiksi vuodenvaihteessa 1942 (esimerkit 12 ja 13) Antti ja Inkeri nahistelevat keskenään siitä, kun lomaa ei toisen lapsen syntymästä ja edessä häämöttävistä ristiäisistä huolimatta tunnu järjestyvän millään.

(12) *Jos voisit saada paria päivää ennenmin että tulisit vähän järjestään [ristiäisiä] kun minä olen silloinkin varmaan vielä aika heikko ja Marjatastakin [esikoisesta] on meillä aika vastus kun se on vielä niin pieni niin siitä on kohta yhtä suuri hoitaminen kuin tästä uudesta vauvastakin. Sydämmelliset terveiset sairaalta vaimoltasi koita nyt anoa lomaa.* (Inkeri 6.12.1941. SAK 263, Kper)

(13) *En usko [--] helpolla pääseväni [--] Vaikka toisaalta taitaa olla parempi, että tulen vasta tammi- tai helmikuussa, kun sinäkään rakkaani et olisi minulle enää niin katkera* (Antti 6.12.1941. SAK 263, Kper)

Katkelmissa Inkerin strategiana vaikuttaa olevan säälin herättäminen. Huomionarvoista on, että katkelma päättyy toisaalta ”sydämellisiin terveisiin”, mutta toisaalta myös suoraan kehotukseen loman anomisesta. Antti puolestaan tietää, että lomaa ei helpolla heru, minkä vuoksi hän yrittää välttää turhan toivon herättämistä. On kiinnostavaa, että tässä tapauksessa Antti ei silti varsinaisesti lepyttele vaimoaan, vaan päinvastoin tuntuu hieman väsyneesti kommentoivan puolisonsa jatkuvaa kinuamista ja pettymistä pyyntöjen tullessa evätyiksi. Reilun viikon kuluttua Antin into päästä lomalle tuntuu kuitenkin jo elpyneen (esimerkki 14).

(14) *Tänään aamulla heti kirjoitin loma-anomuksen ja menin kysymään v.t.p:rin päälliköltä pääsenkö ennen joulua lomalle. Hän sanoi että on niin paljon miehiä lomalla, ettei hän ikävä kyllä voi luvata heti kun minulla ei ole hengenhätää, mutta hän lupasi että varmasti pääsen Loppiaiseksi lomalle. Tyydyin siihen kun Loppiaiseen ei ole kuin runsas pari viikkoa, ja tyytyminen hän se on!* (Antti 17.12.1941. SAK 263, Kper)

Luvattu loma ei kuitenkaan järjesty. Inkerillä onkin sananen sanottavanaan pyrkimyksen päättyessä pettymykseen (esimerkki 15). Etenkin se, että Antti erehtyi paljastamaan muitten miesten päässeen lomalle, saa Inkerin kimpaantumaan. Hän sanailee miehelleen sangen tiukkaan sävyyn, mitä mieltä hän lomien jatkuvasta peruuntumisesta on, mutta toisaalta kehottaa häntä pysymään sinnikkäänä. Oman tuskan esilletuominen vaikuttaa silti olevan jälleen tilityksen keskiössä.

(15) *Kyllä minua niin kiukutti kun sinä kirjoitit että siellä edelleen oli päässyt lomalle [--] Ja nyt sinut on kylmästi syrjäytetty vaikka niin loppiaiseksi luvattiin. Olisit sanonut että sinullehan oli loma luvattu heti kun vain järjestyy [--] Käy kinuamassa lomalle joka toinen päivä niin että ne kyllästys sinuun ja laskisivat sinut lomalle [--] En minä enään osaa sinua varrota lomalle enkä mitään, elämä on kuin yhtämittaista painajaisunta aamusta iltaan en jaksa enään varrota sen loppumistakaan se tylsistyttää ihmisen ihan perin juurin mutta kai sitä joskus sitten ehkä tavataan.* (Inkeri 7.2.1942. SAK 263, Kper)

Hetki kirjoittamiselle.
SA-kuva 159892.

Koska Antin lomat tuntuvat peruuntuvan ja lyk-
kääntyvän aina vain, on vaikea välttää hiipivää aja-
tusta siitä, että Antti ei ehkä haluakaan tosissaan lo-
malle, kun vaimo on kirjeissään niin kiukkuisen oloinen. Tähän viitanee myös Inkeri
aiemmassa luvussa (esimerkki 5) kertoessaan, kuinka Antti tulee kotiin ”sitten joskus
vuoden päästä”. Toisaalta Inkerin reaktiot miehen viipymiseen ovat perusteltuja, ja on
luultavaa, että Anttikin kernaasti tapaisi vaimonsa pitääkseen tämän paremmalla tuulella.
Antin mieltä vaikuttaa kovasti lämmittävän se, kuinka Inkeri silloin tällöin äityy selosta-
maan erittäin pikkutarkasti, mitä reittiä tämän luokse pääsee nopeimmin, montako mark-
kaa kyydit maksavat ja kuinka usein junia ja busseja päivässä menee (esimerkki 16).

- (16) *Kyllä minua huvitti kun Sinä vieläkin odotat minua lomalle ja tarkasti neuvot tiet
ja junat luoksesi. Rakas, kallis vaimoni, luulen, että osaisin luoksesi vaikka tästä
paikasta lähtisin jalkaisin samoilemaan halki korpien ja nevojen! Ja jos saisin lu-
van siihen, niin olisin heti valmis lähtemään jalkapatikassa Sinua katsomaan...*
(Antti 12.1.1940. SAK 263, Kper)

Antti pyrkii keventämään aina vain eteenpäin siirtyvien lomien aiheuttamaa turhautu-
mista kertomalla, kuinka sitten tullessaan pitää Inkeriä niin hyvänä kuin suinkin voi. Ku-
ten edellä olevassa katkelmassakin, toisinaan hän leikittelee jopa ajatuksella, että karkaisi
laittomasti tätä tapaamaan. Luvattomille retkille Antti ei kuitenkaan lähde, sillä hän tah-
too olla rakkaansa silmissä kunniallinen mies joka suhteessa. Rintamakarkuruus ei so-
pinutkaan idealistiseen kuvaan suomalaisesta urhoollisesta sotilaasta (Metsberg 2012:
92). Inkeri ei tunnu kuitenkaan tästä juuri lohtua saavan. Vaikka Inkeri ei ehkä suoraan

miestä itseään kritisoi, ei hän herkeä heristämästä sormeaan lomista päättävälle osapuolille. Kenties hän toivoisi Antiltakin vahvempia pettymyksen osoituksia, sillä hän itse muistaa aina jakaa tyytymättömät tunnelmansa loma-aikeiden peruuntumisista kuullessaan. Lomien saaminen vaikuttaa Inkeristä jo niin perin mahdottomalta, että hän kommentoi jopa hienoisen sarkastisesti uutisia loma-aikeista (esimerkki 17).

(17) *Sinun lomas kävi ihan niinkuin arvasinkin ethän sinä pääse koskaan lomilles niinkuin toiset siinä täytyy olla tuhannen vastusta. Kyllä olin hirveästi pettynyt kun sain kirjeesi jossa perut lomasi minun piti heti ottaa aika nauku kanfertin tippoja ja kuljin koko päivän kääre päässä olin taas kerinnyt jo vartoon monta päivää ja totunut siihen ajatukseen että tulet [--] Kai minun on turhaa varrotta jouluksikin kai sinä taas saat olla puoli vuotta niinkuin ennenkin. (Inkeri 24.11.1942. SAK 263, Kper)*

Katkelma piirtää lukijan silmiin melko liikuttavan kuvan maahan poljetun naisen tuskasta miehen jäädessä jälleen kerran rintamalle yhteisten lomapäivien sijaan. Tässä tapauksessa Inkeri ei kuitenkaan joutunut lopulta odottamaan enää kauan, vaan Antti pääsi ennen vuodenvaihdetta kauan kaivatulle lomalleen. Aineistooni ei kuitenkaan osunut montaa sellaista kirjettä, jossa loman ajankohta olisi ollut jo pitkään selvillä ja sitä odotettaisiin ilman, että odotus päättyisi pettymykseen. Todennäköistä siis on, että useimmissa tapauksissa loma vähintäänkin siirtyi hieman eteenpäin. Loma-ajan molemmin puolin kirjeitä on yleensä harvakseltaan, eli lomien sijoittumisen aineiston otantaan voi usein havaita taukoina kirjeenvaihdossa. Edellä mainitussa tapauksessa Antin loma vaikuttaa olleen loppujen lopuksi jopa pari viikkoa pitkä. Inkerin kaihoisa odotus ja kiivas kinuaminen palkittiin lopulta ruhtinaallisesti.

Uuvuttavat untuvikot, puuduttavat perhesuhteet

Antin ja Inkerin välejä koettelevat sodan aiheuttamien yhteydenpito-ongelmien lisäksi perhe-elämän hankaluudet. Puolisoiden ollessa erossa toisistaan on arki raskasta niin rintamalla kuin kotona lasten kanssa. Talvisodan aikana Inkeri synnyttää perheen tyttären Marjatan, joka myös ”Jatta”-nimellä tunnetaan. Jatkosodan melskeisiin syntyy puolestaan poika Seppo eli lyhyemmin ”Sepi”, joka sittemmin sairastuu vakavasti, eikä aineistossani päästä tietoisuuteen siitä, miten pojalle lopulta käy. Ennen jatkosodan loppumista Inkeri tulee myös kolmannen kerran raskaaksi, mutta tämän lapsen syntymää ei aineistossani niin ikään ehditä todistamaan. Silloin kun Inkeri ei kärsi raskauspahoinvoinnista, on usein lapsi puolestaan sairaana. Elo oli sota-aikana myös muutoin niukkaa muun muassa elintarvikkeiden säännöstelyn vuoksi (Metsberg 2012: 92). Seuraavassa katkelmassa (esimerkki 18) on näyte Inkerin huolista, joita esikoisen odotus talvisodan aikana aiheuttaa:

(18) *Ei se ole minulle tällä kertaa mikään onnen asia sen sinun pitäis huomata jos vähänkin ajattelet [--] eikä tulevaisuus tunnu yhtään houkkuttevalta raskaalta se tuntuu ei miltään muulta jos se olisikin yksin minun asiani ja minun onneni niinkuin*

sinä näyt luulevan, olisin järjestänyt asiat aivan toisin, mutta kun ihmisestä puuttuu rohkeutta [--] Eikä puhuta tästä enään minä olen vaan niin katkeralla mielellä [--] toisaalta se on hyväkin että sinä olet ollut poijes, olisin vaan usein pahoittanut sinun mielesi. (Inkeri 14.11.1939. SAK 263, Kper)

Esimerkissä Inkeri huolehtii kovasti siitä, kuinka lapsen synnyttäminen sodan jalkoihin tulee olemaan ankeaa, kun tulevaisuus on muutoinkin epävarma. Hän vihjaa myös abortin mahdollisuudesta, mutta se ei vaikuta olevan hänelle vaihtoehto. Katkelman viimeisen kommentin perusteella on luultavaa, että Antti on ollut perheenlisäyksestä enemmän innoissaan kuin vaimo. Inkeristä saa kuvan melko kokemattomana nuorena naisena, joka on peloissaan kauneutensa näivettymisestä raskauden myötä (esimerkki 19). Huoli huonolta näyttämisestä miehen edessä onkin melko voimakas, joten on mahdollista, ettei avioliitto ole kestänyt vielä kovin kauan.

(19) *Ja minä niin tartisin sinua kun alkaa se huononpi aika en tiedä kyllä kuinka suh-
taudit siihen kun tulen oikeen rumaksi ja sairaaksi kun ei miehet voi silloin yleensä
pitää vaimoistaan. Kyllä se oli meillekin aika yllätys olimme kummatkin niin val-
mistumattomia siihen emmekä kumpikaan olis halunneet sitä ei ainakaan vielä
mutta se on tietenkin korkeinman tahto että täytyy tulla tilalle kun paljo menee poi-
jes. (Inkeri 24.1.1940. SAK 263, Kper)*

Antti lohduttaa vaimoaan vastauskirjeissään eikä epäile yhtään, etteikö raskauden aiheut-
tama epävarmuus ulkonäöstä olisi vain ohimenevää. Antti vakuuttaa iloitsevansa lapsesta
ja kulkevana ”suu messingillä aina kun ajattelee, että saa perillisen” (Antti 8.2.1940.
SAK 263, Kper). Kirjeiden perusteella Inkeri vaikuttaa silti vielä varsin valmistautumat-
tomalta tulevan äidin rooliin. Raskaus on mitä ilmeisimmin tullut yllätyksenä, eikä vält-
tämättä kovin toivottuna, kuten aiempi aborttivihjaus antaa ymmärtää. Ajan mittaan In-
keri vaikuttaa kuitenkin tyytyvän osaansa ja kertookin hellästi tuntemuksistaan lasta koh-
taan. Lapsen liike vatsassa on kuin ”piäntä värähtelemistä sen liikehtiminen niinkuin lintu
räpyttelis siipiään” (Inkeri 4.2.1940. SAK 263, Kper).

Välirauhan aikana tai jatkosodan alkutaipaleella tapahtuu kuitenkin jotain, joka saa Inke-
rin epävarmuuden nousemaan uudelleen tämän odottaessa nyt toista lastaan. Vaikka lap-
sensaanti osoittautui oletettavasti molemmille lopulta mieluisaksi asiaksi, olivat Inkerin
tunteet miestänsä kohtaan muuttuneet aineistossani kirjeenvaihdon jälleen jatkuessa vuo-
den 1941 loppupuolella. Toista lastaan odottava Inkeri on alkanut epäillä, että Antti ei
ehkä halunnut lapsia alun perinkään, ja että hän ei haluaisi sitoutua lasten kasvatukseen
(esimerkki 20). Katkelmassa vihjataankin, ettei Antti ole edes välirauhan aikana ottanut
osaa perhe-elämään Inkerin toiveiden mukaisesti.

(20) *Mitä varten minä en osaa sinua ajatella niitten [lasten] yhteydessä vaikka järkeni
sanookin että eihän ne minun yksin ole. Se on kai se kun et sinä osannut [--] suh-
taantua minuun oikein kun sinä et saanut sitä tunnetta herään minussa että se olis
meidän [--] käyttädyit kuin se olis ollut minun yksin. Olis voinut olla että asia*

tuntus toisenlaiselta jos sinä olisit ollut täällä kaiken aikaa ettei näitä kurjia sotia olis ollut [--] Minua itkettää joskus itseänikin nämä rippisaarnani lapsista mutta tiedän että haluan niinkuin kostaa sinulle edes pienenä osana sen minkä itse sain sillon kärsiä. Minua kun vaivaa pitkävihaisuus. (Inkeri 20.11.1941. SAK 263, Kper)

Syyksi Antin poissaolevaan käytökseen Inkeri epäilee luonnollisesti sotaa, mutta vaikuttaa siltä, että Inkeri on yleisemmälläkin tasolla pettynyt miehensä tapaan suhtautua häneen nyt äitinä. Inkeri on pahoillaan siitä, ettei Antti kenties pyri osallistumaan kasvattamiseen yhtä suurella panoksella kuin hän, minkä takia on kuin lapsi olisi yksinään Inkerin. Sota-aikana miesten osanotto lastenkasvatukseen olikin usein kirjeitse hyvin pinnallista, mutta monet kokivat sen symbolisen merkityksen olevan suuri (Taskinen 2015: 16–17). Näin ei kuitenkaan ole Inkerin tapauksessa, vaan hän toteaa haluavansa kostaa ”edes pienenä osana sen”, minkä itse on kärsinyt. Oletettavasti Inkeri viittaa tällä yksinäiseen raskauteen, tuskaisaan synnytykseen sekä uupumiseen pienen lapsen yksinhuoltajana. Siksi hän haluaa kostaa olemalla tyytymätön osaansa ja piinaamalla miestänsä syytöksillä huonosta isyydestä. Antti vastaa seuraavalla tavalla (esimerkki 21):

(21) *Kyllä ymmärrän hyvin tunteesi, kun sanot tuntevasi itsesi kuin yksinäiseksi naiseksi, joka saa isättömiä lapsia. Nämä kirottut sodat sekoittavat ihmisten perhe-asiatkin ihan kokonaan [--] täältä ei voi ottaa osaa perhe-elämään kirjeellisestikään niin kuin toivottavaa olisi [--] Kun nyt olen joutunut olemaan poissa vielä enemmän luotasi kuin viime kerralla [--] niin kai nyt varmaan tuntuu Sinusta vielä enemmän siltä ettei tuleva ole meidän lapsi, vaan Sinun yksinään? Olenko yhtään nytkään osannut suhtautua Sinuun ja lapseen niin että asia tuntuisi Sinusta yhteiseltä? (Antti 26.11.1941. SAK 263, Kper)*

Myös Antti vetoaa kirjeessään sodan aiheuttamaan vaikeuteen olla osana perheen elämää ”niin kuin toivottavaa olisi”. Hän on huolissaan siitä, että toisen raskauden kohdalla hän joutuu olemaan vielä entistä huonommin vaimonsa tukena. Kirjeet – tuli niitä kuinka paljon tai kuinka usein tahansa – eivät voi tyydyttää vaimon läheisyydenkaipuuta kuin tiettyyn pisteeseen saakka. Antti silti toteaa yrittäneensä ainakin suhtautua pieneen perheeseensä parhaansa mukaan.

Sen lisäksi, että Antti vaikuttaa vakuutteluistaan huolimatta välinpitämättömältä, ei elämä taloudellisestikaan ole yhtä ruusuilla tanssimista. Vaikkei raha ole itsessään riitojen keskiössä, koituu lapsista kuluja yhtäkkiä moninkertaisesti verrattuna entiseen. Äärimmäinen niukkuus vaikuttaa synkistävän Inkerin mielialaa, minkä vuoksi Inkerin kirjeet tuntuvat rakentuvan vuoden 1941 lopulla lähinnä köyhyydestä jupisemisesta sekä oman onnen ja ajan vähyden surkuttelusta (esimerkki 22). Hän ei peittele katkeruuttaan miehensä kohtaan – mies kun saa olla erossa vaikeista perheasioista kaukana rintamalla. Myös lähestyvä synnytys aiheuttaa Inkerille ahdistusta, sillä edellisellä kerralla hän koki tulensa kohdelluksi kuin eläimenä (Inkeri 30.11.1941. SAK 263, Kper).

(22) *Minua niin synkistyttää tämä toisen lapsen saanti etten minä kamalanpaa asiaa enään muuta tiedä paitsi sitten kuoleman [--] Olen tätä nykyä usein katkera sinulle näistä lapsista ja elämälleni yleensä. Ajattelen että olenko todella niin mahdoton ja paha ihminen ettei minulle voi onni yhtään juuri hymyillä elämässäni. Minulla ei ole ollut onnellista aikaa koko elämäni aikana juuri muuta kuin pari kolme vuotta paitsi ehkä lapsena jota en muista. Miksei jumala anna sielullista elämää sen mukaan kuin maallistakin, vähään tyytyvän sielun kun on kerran aineellinenkin elämä köyhää ja vähästä. Minä tiedän että köyhyydessä on omat arvonsa ja kauneutensa mutta en tahtois silti sitä elää.* (Inkeri 30.11.1941. SAK 263, Kper)

Antti huomaa Inkerin olevan koetuksella ja havaitsee suhtautuneensa kenties liian penseästi kotirintaman arkiseen pakerrukseen. Hän ruoskii itseään huonosta vanhemmuudesta ja puolisona olemisesta (esimerkki 23). Antti pyytää myös suoraan anteeksi vaimoltaan, mitä ei kovin usein riitatilanteissa heillä tapahdu, vaan asia laukeaa muulla tavoin. Hän myös myötäilee vaimonsa mielipidettä siitä, että tämä joutuu kärsimään aivan kohtuuttoman paljon – enemmän kuin mies sotarintamalla.

(23) *Et voi uskoa kuinka paha minun on nyt olla juuri näinä päivinä [--] Olen ollut huono puoliso isä. Anna minulle anteeksi, rakas. Kyllä sinä saat kestää ja kärsiä suunnattomasti. Paljon enemmän kuin minä!* (Antti 9.12.1941. SAK 263, Kper)

Perheen helpotukseksi toisen pienokaisen synnyttäminen sujuu lopulta hyvin, ja Antti onnistuu lepyttämään puolisoaan yllättämällä tämän kukkalähetyksellä. Inkeri kirjoittaakin Antille pitkän synkän kauden päätteeksi riemukkaan kirjeen, jossa hän toteaa saaneensa ”kuin hysteerikohtauksen” vastaanottaessaan Antin lähettämän lahjan (Inkeri 12.12.1941. SAK 263, Kper). Inkeri toivoo samaisessa kirjeessään Anttia pian jo lomalle, jotta tämä voisi nähdä vastasyntyneen poikansa. Liian pian se ei kuitenkaan saa tapahtua, sillä poika on vielä ”kamalan ruma pieni punainen apina”. Onkin perin harvinaista Inkeriltä toivoa loman lykkäämistä. Antin reaktio Inkerin kirjeeseen on sekin lukuisine huutomerkkeineen selvä ilon ilmaus (esimerkki 24), josta saa intertekstuaalisine viitteineen⁹ mainion katsauksen siihen, kuinka paljon konventionaalisempaa ja oikeakielisempää hänen kirjoittamisensa on Inkerin taitoihin verrattuna.

(24) *Rakas ja nyt tuhat kertaisesti rakas vaimoni [--] Olet siis kestänyt kaikki hyvin ja kaikki on onnellisesti ohitse! Olen niin onnellinen, niin iloinen että selkisit terveeni ja saamme sinun taas luoksemme ja itsekkin tietysti huokaisen täällä helpotuksesta, kun ylläsi oli uhkaavana Damokleen miekka. Olen tietysti iloinen kun sait pojan! Ja varmaan olet sinäkin! Vaikka tyttö onkin köyhälle sopivin [--] Eipä silti, olisin tytönkin ottanut, onhan nuoret naisenpuolet olleet aina heikkoutenani! Ha-ha-ha.* (Antti 17.12.1941. SAK 263, Kper)

---

⁹ Ks. Henrikson 1993: 175.

Toisen lapsen syntymä joulun alla tuntuu sitovan avioparin entistä tiiviimmin yhteen. Ei silti kestä kauaakaan, kun todellisuus kahden pienen lapsen vanhempana valkenee eritoten Inkerille. Jo muutamaa kuukautta myöhemmin Inkeri kertoo nimittäin kirjeessään siitä, kuinka hän tuntee ”silmitöntä halua joskus tehdä niille jotain pahaa” (Inkeri 13.2.1942. SAK 263, Kper). Inkeri myös paljastaa tunteen vaivanneen häntä ennenkin, mikä voisi viitata enempää diagnosoimatta jonkinasteiseen synnytyksenjälkeiseen masennukseen.¹⁰ Hän kuvailee oloaan raskasmieliseksi ja ”hermostoaan huonoksi”. Häntä vaivaa omien sanojensa mukaan myös yleisemmin tuskastuminen elämään (Inkeri 7.2.1942. SAK 263, Kper). Tästä huolimatta Antti vaikuttaa pitäytyvän kirjeissään varsin huolettoman oloisena muistuttaen myös vaimoaan pysymään mieleltään tarmokkaana niin, ettei ”antaisi alakuloisuudelle valtaa” (Antti 14.2.1942. SAK 263, Kper).

Riidoista huolimatta elämä tuntuu jatkuvan raiteillaan, kunnes vajaata vuotta myöhemmin, alkuvuodesta 1943, Seppo sairastuu vakavasti ilmeisesti katarrin tai muun vaikean vatsavaivan aiheuttamaan ripuliin. Viikkojen kuluessa ja lapsen kuihtuessa silmissä on Seppo viimein vietävä sairaalahoitoon. Sepon saamasta erityishuomiosta ilmeisen kateellinen esikoistyttö Marjatta muuttuu Sepon lähtiessä ”oikukkaasta ja omavaltasesta” jälleen kiltimmäksi itsekseen (Inkeri 14.1.1943. SAK 263, Kper). Inkeri epäilee, että osasyynä Sepon vatsavaivoille voi olla se, että uudesta pienokaisesta mustasukkainen Marjatta oli ottanut tavaksi tönä pikkuveljeään. Ohimennen Inkeri tuntuu piilotellusti ivaavan miestänsä siitä, ettei tämä ole ollut paikalla lastaan kurittamassa (esimerkki 25).

(25) *Koitan olla etten liikaa rakastuis pieneen poikaani että Jumala antais minun hänet pitää [--] Seppo oli todella jo avun tarpeessa hän oli mennyt niin pieneksi ja laihaksi jo joulukuussa Seppoo näännytti joku ja hän rupes sillai hiutuun enkä saanut sitä millään lihoon [--] Jatta on ollut aika terve [--] se on edelleen minun musta lampaani ja murheenkryynini jos Jatta sitten isonpana tulisi vähän kiltinmäksi tytöksi kun sinä pääsisit oikein kotia niin sinä sen kyllä kasvattaisit sinä kyllä voisit olla ensin aluksi vähän liiankin ankara kun olet hermostunut mutta pian se täällä kotona tasaantuisi. (Inkeri 26.1.1943. SAK 263, Kper)*

Inkeri tasapainottelee siis huomion antamisesta saman aikaan sekä sairaalle pojalleen että mustankipeälle tyttärelleen. Anttia hän tuntuu kaipaavan etenkin Marjatan kuriin saamisessa, sillä isän poissa ollessa on tilanne tytön kasvattamisessa ajautunut vallan mahdottomaksi. Marjatan ja Sepon suhdetta Inkeri kuvaa miehelleen siten, ettei itsevaltiasta Marjatta ”suvaitsis kahta kuningasta samassa valtakunnassa” (Inkeri 27.1.1943. SAK 263, Kper). Inkeri vaikuttaa kärsivän myös itse vähän väliä milloin mistäkin vaivasta. Samaisessa kirjeessään Inkeri kertoo olevansa ”kuin kana”, sillä jos hän vähänkin rasittuu, on hän aivan ”pyörtyä siihen paikkaan”. Hän äityy vuodatuksessaan jopa niin pitkälle, että vihjaa toivovansa kuolemaa päästäkseen tuskistaan. Seppo onkin hänelle ainoa syy elää: Marjatta tulisi jo paljon paremmin toimeen ilman häntä.

---

¹⁰ Ks. Huttunen 2016.

Sikäli kun Sepon sairastumisessa ja Marjatan oikuttelussa ei olisi jo ollut tarpeeksi murhetta yhdelle nuorelle yksinhuoltajaäidille, Inkeri myös huomaa pian olevansa taas raskaana (Inkeri 2.2.1943. SAK 263, Kper). Uuden raskauden aiheuttama lamaannuttava pelko ajaa Inkerin syviin vesiin pitkissä kirjeissään. Hän ei enää oikein tahdo muistaakaan elämää ennen jatkuvaa surua, ikävää ja tuskaa. Inkeri ei jaksaa kirjeissään edes muistaa, mitä on jo puolisolleen kirjoittanut, mihin vastannut ja mitä aikeissa kirjoittaa. Tekstit ovat yhtä vuodatusta lähes kokonaan vailla välimerkkejä ja hengähdystaukoja. Inkerille rakas poika Seppo ei yrityksistä ja hoidoista huolimatta vain tunnu paranevan. Poika on kuin varjo entisestään (Inkeri 7.2.1943. SAK 263, Kper), mikä saa Inkerin katkerat muistot heräämään Antin suhtautumisesta toiseen lapseen. Rivien välistä on nimittäin luettava, että Antti oli ilmeisesti ehdottanut Inkerille aborttia tämän odottaessa Seppoa. Tämä todennäköisesti selittää sen, miksi Inkerin kirjeiden sävy muuttui niin kovasti Anttia kohtaan talvisodan jälkeisissä kirjeissä. Vaikuttaa siltä, että Inkeri kokee menettäneensä luottamuksen aviopuolisoonsa, kun tämä oli rohjennut esittää niin kylmäveristä toimenpidettä vaimolleen. Aineistoni pisimmässä kirjeessä Inkeri lopulta avautuu Antille tunnoistaan tästä asiasta (esimerkki 26):

(26) *[--] jos Seppo kuolee niin sinä voit ajatella että jos olisin laittanut hänet pois niin kuin kehoitit ja ehkä toivoinkin niin eihän häntä olis nytkään. Samahan se on, menee ennemmin tai myöhemmin lapsi kuin lapsi. Ja oikeastaan sinä et nytkään Seppoa ole nähnyt kuin kerran, niillä kahtena ensimmäisenä kertana tuskin katsoit sitä.* (Inkeri 16.2.1943. SAK 263, Kper)

Kirjeessään Inkeri vaikuttaa olevan täysin vakuuttunut siitä, että Antti ei ole koskaan välittänyt Seposta. Siksi häntä kauhistuttaakin ajatus siitä, että hän hankkisi vielä kolmannen lapsen myötä Antille ”yhden pienen harmin lisää tähän maailmaan” (Inkeri 16.2.1943. SAK 263, Kper). Inkeri epäilee, että Antti ei suhtautuisi siihenkään lapseen vakavasti, vaan toteaa, että kyseinen ”kurja uutinen” pilaisi varmaan taas kaiken ja saisi miehen kieriskelemään itsesäälissä. Hän myös viittaa syksyllä 1942 saamaansa kirjeeseen, jossa Antti on todellakin saattanut mainita jotakin tämänkaltaista. Kirje ei ole kuitenkaan säilynyt tai ainakaan se ei ole osunut aineistoni rajaukseen. Inkeri menee ripityksessään niin pitkälle, että hän arvelee Antilla olevan syytä sanoa lapsen olevan jonkun toisen miehen siittämä, jotta mies pääsisi siitä ”häpeestä että vaimo saa yhtä mittaa lapsia”. Kuitenkin Inkerillä on selvä mielipide siitä, miten hän suhtautuisi aviopuolisoonsa, jos tämä jälleen kerran yrittäisi painostaa tätä aborttiin (esimerkki 27):

(27) *Ajattelet kauhulla, onko Inkerini tullut ihan hulluksi kun ei ajattele vakavaa asiaa vakavasti. Sehän siinä onkin esteenä että ajattelen keskenlaittamista liian vakavasti [--] sinua en sen reisun jälkeen sietäis lähelläni enkä tykönäni, inhoaisin ihmistä jonka tähden olisin joutunut tunteen itseni entistäkin kurjenmaksiksi. Eikö ole kauheata olla naimisissa tunne eikä järki ihmisen kanssa. Ja niin se olis jo hommannut asiansa selväksi ja kirjottais vain sinulle että kaikki asiat ovat taas klaari. Tule ja hommaa uusi, kyllä minä järjestän taas pois.* (Inkeri 16.2.1943. SAK 263, Kper)

Vimmaisesta kirjeestä nousee esiin, kuinka raadollisella tavalla Inkeri kokee tullessa kohdelluksi. Huomionarvoista on se, että kyseiseen kirjeeseen oli jälkikäteen kirjoitettu huomautus, jossa ilmeisesti Antti itse kiistää osan Inkerin syytöksistä. Uskoakseni lisäys on kirjoitettu siinä vaiheessa, kun Antti on lahjoittanut kirjeet kansanperinteen arkistoon 1970-luvun lopulla. Virheelliset väitteet eivät kuitenkaan tulkintani mukaan koske kirjeen aborttia käsittelevää kohtaa, vaan pettämisepäilyjä, joita käsittelen enemmän seuraavassa luvussa. Antti silti myös vahvistaa osan syytöksistä, jotka luultavimmin viittaavat aborttikehotuksiin. Perinpohjaisesti loukkaantunut Inkeri on padonnut pahaa oloaan, kunnes se lopulta purkautuu tekstiksi hillitsemättömänä tulvana. Viisi päivää myöhemmin kirjattussa kirjeessään Inkeri palaa vielä asiaan todeten yksiselitteisesti, että lapset ovat hänen, eikä Inkerillä ole enää tarvetta tehdä tiliä lapsistaan Antille: ”jos sinä jälkeinpäin koitat leikkiä isää, se on sinun asia” (Inkeri 21.2.1943. SAK 263, Kper).

Rakoilevan parisuhteen, alituisten raskauksien ja oman fyysisen ja henkisen pahoinvoinnin kanssa painiva Inkeri ei saa juuri helpotusta elämäänsä myöskään lähipiiristään. Siinä missä Inkerillä on toisinaan apuna jokunen parin yhteinen tuttava, ei Antin puolelta sukua heru Inkeriä kohtaan ymmärrystä ilmeisesti etenkin anopilta. Siinä missä anoppi oli Inkerin mielestä vielä talvisodan aikaan suureksi avuksi ja muutenkin ”kultanen ihminen” (Inkeri 30.11.1939. SAK 263, Kper), on jatkosotaan mennessä näkemys Antin äidistä vähitellen muuttunut. Päämääröivänä ja moralisoivana anoppiaan pitävä Inkeri tuntuu aika ajoin suorastaan valmiilta laittamaan välit poikki. Mieli pahaa hänelle aiheuttaa eritoten anopin tapa neuvoa lasten kasvattamisessa. Inkerin kirjeestä välittyy turhautuminen anopin ja Antin Aliisa-siskon tekopyhään käytökseen: ensin he ovat niin osaavinaan ja tietävinään, mutta kun lisäkäksi todella tarvittaisiin, ei heitä näy mailla halmeilla (esimerkki 28).

(28) *Minun kävi taas ihan sisulleni äitis poraaminen. Sieltä ei ole kukaan käynyt kuulemassa ei kurkistamassa minua ja lapsia koko kuukautena vaikka Aliisa tiesi että olimme huonovointisia. Sitten jos jotain tulee he on ihan järkytettyjä ja minua syytellään sen kuin keritään äitis puheet on niinkin vanhan ihmisen ja elämää kokeneen niin typerää että joskus en osaa muuta kuin ihmetellä.* (Inkeri 2.2.1943. SAK 263, Kper)

Silloin kun anoppi tai käly rohkenee toisinaan tulla vierailulle, eivät käynnit ole Inkerin mukaan muuta kuin ”ivallista hymähtelyä ja sivulle vahtaamista” (Inkeri 21.2.1943. SAK 263, Kper). Inkeriä vaikuttaa ärsyttävän myös se, kuinka anoppilassa hellitään ja hoivataan Marjattaa, vaikka Inkeri itse pitää Seppoa helpompana ja mukavampana lapsena. Häntä huolestuttaakin se, millaisen ”oikkuilevan diivan” he Marjattasta kasvattavat, kun tämän tarpeisiin vastataan pyyteettömästi (Inkeri 22.2.1943. SAK 263, Kper). Toisaalta Inkeri on hyvillään siitä, että hän itse saa keskittyä enemmän sairastelemaan Seppoon ja pitää pojan erossa Marjatta-siskon kynsistä. Välit vaikuttavat silti tulehtuneilta. Kuten katkelmasta huomaa, myöskään Antin tunteita Inkeri ei säästä kertoessaan, mitä mieltä

hän on tämän perheestä. Näihin väitteisiin liittyen ei kuitenkaan saada tietää Antin reaktioita, sillä vastauskirjeitä ei ole aineistooni säilynyt tuolta ajalta.

Naisseikkailut nakertavat nuorenparin onnea

Aviopari painii toisinaan myös uskottomuuteen liittyvien epäilyjen kanssa. Aivan perusteettomia ne eivät kirjeistä päätellen olekaan. Inkerillä tuntuu olevan jotakin syytä kiu-soitella Anttia vieraiden naisten vokottelusta. Onhan totta, että sodan kaoottisissa oloissa ei ollut tavatonta, että niin koti- kuin sotarintamankin väki altistui monenlaisille kiusauksille elää ”kuin viimeistä päivää” (Näre 2016: 14). Kuitenkin vielä talvisodan aikaisissa kirjeissä vihjailut uskottomuudesta vaikuttivat olevan sangen leikillisiä – olihan suhdekin tuolloin vielä tuore ja kukoistava. Eräs potentiaalinen avioliiton ulkopuolinen ihastus oli ilmeisesti Inkerin ystävätär Vieno, jolle Antti oli rintamalta kirjoitellut (esimerkki 29). Inkeri kuitenkin suhtautuu varsin kepeästi tilanteeseen, eikä ole moksiskaan epäilyistä, että Vienolla voisi olla jotakin tekemistä hänen miehensä kanssa.

(29) [--] *sinä olit kirjoittanut Vienolle ja Vieno oli niin mielissään. Uhkasin jo Vienolle että jos vielä tulee kirjeitä niin tuttavuutemme on kuitti. Meidän keittiössä ne heti minulle sanoivat ettei he vaan pitäisi niin petollista ystävätärtä että se on kirjoitellut ja lahjonut miestäni poissa ollessani.* (Inkeri 20.12.1939. SAK 263, Kper)

Antti vastaa Inkerin kirjeeseen toteamalla, että Vienolla tuskin on mitään syytä kyseenalaistaa miehen tarkoituspäätä. Antin ja Inkerin onnen pitäisi olla hänelle itsestään selvää. Mainitsepa Antti vielä kertoneensa äidilleenkin, että he ovat avioliittoonsa hyvin tyytyväisiä (esimerkki 30). Anoppi nimittäin oli avioliiton alkuvaiheissa ilmeisesti epäillyt parin yhteensopivuutta (Inkeri 30.11.1939. SAK 263, Kper), minkä Antti kuitenkin todistaa vääräksi.

(30) *Pitäisihän Vienon tietää, että me luotamme täysin toisiimme, niin että sellaista paria saa hakea! Täytyi minun hienosti, rivien välistä, äidillekin huomauttaa, kuinka onnellisia me olemme!* (Antti 26.12.1939. SAK 263, Kper)

Kirjeiden jatkumosta kuitenkin huomaa, että todennäköisesti välirauhan aikana on tapahtunut myös tässä suhteessa jotakin, joka on horjuttanut Inkerin perusluottamusta kumpuniinsa. Inkeri syyttää kirjeissään aviomiestänsä nimittäin vispilänkaupasta erään Helgan kanssa. Tulkintani mukaan Helga on perheen yhteinen ystävä, sillä Helga vilahtelee aika ajoin myös muissa yhteyksissä Inkerin kirjeissä. Helga myös auttaa Inkeriä selviämään rankasta arjesta Antin ollessa rintamalla. Oman, läheisen ystävättären riailu lienee ollut Inkerille kova isku, josta hän on myös ilmeisesti jaksanut muistuttaa Anttia jo tovin. Seuraavassa katkelmassa Antti vastaa vaimonsa kitkerään kirjeeseen todeten, että tämä läksyttää häntä menneestä jälleen kerran (esimerkki 31).

(31) *Sain kirjeesi eilen, sen, jossa annat taas sapiskaa minulle, ja vastaan Sinulle heti [--] ne ovat minulle onnen hetkiä kun saan Sinun kirjeesi. Siltikin, vaikka Sinä tukistatkin minua vanhoista synneistäni! Kevennä vaan sydäntäsi, minä pidän siitä. Ja tiedän hyvin tehneeni paljon syntiä ja rumasti Sinua kohtaan, mitä tulen koko elämäni katumaan. Ja tiedän, ettei Sinä voi koskaan sitä kokonaan minulle anteeksi antaa...* (Antti 26.11.1941. SAK 263, Kper)

Antin vastauksesta huomaa, että Helgan ja Antin välinen teerenpeli on selvästi loukannut Inkeriä syvästi, sillä Antti kokee tarvetta pyydellä anteeksi puolisoiltaan ja vannoo koko elämänsä katuvansa tekojaan. Pahoitteluista huolimatta Inkeri palaa yhä uudelleen tapahtuneeseen vielä vuottakin myöhemmin. Inkeriä tuntuu vaivaavan etenkin Antin rooli tapahtuneessa, ja eräässä kirjeessään hän sanookin, ettei hänellä ole oikeastaan mitään Helgaa vastaan (Inkeri 18.11.1942. SAK 263, Kper). Toisaalta välejä hiertänyt tapahtuma onkin saattanut olla luonteeltaan loppujen lopuksi melko vähäpätöinen, sillä Inkeri mainitsee vielä sivulauseessa, ettei Antin ja Helgan välillä ”nyt niin ihmeellistä tapahtunut”. Väitteestään huolimatta Inkeri vuoron perään vihoittelee ja vähättelee. Joka tapauksessa luottamuksen rikkoutuminen on aiheuttanut sen, että Inkeri inttää kirjeissään naisseikkailujen olevan Antin ”lempihaave” (esimerkki 32). Toisaalta vihjaahan myös Antti jotain tämänkaltaista (ks. esimerkki 24) – joskin ehkä leikillään.

(32) *Kun tulimme junassa silloin [--] ja innostutin sinut puhumalla lempihaaveestasi, vieraista naisista [--] hiukan heräsit kun puhuin Helgasta, silloin rupesin sinua ensi kertaa halveksiin. Se hiipi väkisinkin mieleeni. Ajattelin kun katselin sinua kun olit kuin pyörällä päästäsi, raukka. Jos olisit oikea mies ja vaikka juoksisit Karjalassa joka ainoan hameen perässä, kun olisit todella se mies joksi luulottelet minulle, että rakastat minua ja lapsia [--] niin sinä olisit kyselty, tiedustellut ja halunnut tietoa tarkenmin, kuinka olimme eläneet ja voineet meidän elämämme ja surumme on hyvin vähän kiinnostanut sinua lomilla paitsi kirjeenvaihdossa [--] On niin helppo kirjoitella minulle toinen toistaan kauniimpia asioita ja sanoja ja tuntea myötätuntoa matkan takaa.* (Inkeri 16.2.1943. SAK 263, Kper)

Inkeri vihjaa, että Antilla saattaisi olla myös kiinnostusta liehitellä rintamalla ollessaan itärajan naisia, niin kutsuttuja *maatuskoi*ta (Näre 2016: 338). Uskoakseni seuraavaa katkelmaa (esimerkki 33) Antti tarkoitti Inkerin kirjeeseen myöhemmin lisätyllä huomautuksella väitteen valheellisyydestä (ks. edellinen luku). Inkeri ei malta olla kirjoittamatta maalailevaan sävyyn kuvitelluista kohtaamisista Antin ja tämän ihailmien neitosten välillä:

(33) *[--] kyllä sinun surusi pian haihtuu ja jos satut kohtaan jonkun kauniin Dunjan tai Mamusjan tai jos siellä tulee vielä iltamia että saat joskus pyörähyttää jotain suuloista enkeliä käsivarrellasi niin elämä on taas kuin silkkiä ja samettia kultausten kera. Olet onnellinen kuin koulupoika ja ikävät kotiasiat on kaukana.* (Inkeri 16.2.1943. SAK 263, Kper)

Kiduttaessaan itseään tämänkaltaisilla mielikuvilla Inkeri tulee kirjeissään pohtineeksi, että Antti olisi saanut hoitaa himonsa lemmenseikkailuihin ennen naimisiinmenoaan. Tällöin ne eivät olisi loukanneet Inkeriä. Samaisessa kirjeessään hän kertookin pettyneensä siihen, kuinka Antti ei ollut ottanut poikamiesvuosistaan kaikkea irti silloin, kun he olivat vielä toisistaan ”eri tuulilla”. Inkeri myös palaa muisteluissaan siihen hetkeen, kun hän makasi sairaalavuoteessa Sepon juuri synnyttäneenä. Aikaisemmin ei aineistossa ollut tullut ilmi sellaista nyanssia, että Antti oli mahdollisesti rehennellyt valloituksillaan tultuaan vastasynnyttäneitä vaimoan tapaamaan. Tämän väitteen todenperäisyyttä ei aineistosta pysty päättelemään, mutta totta tai ei, Inkeri oli kokenut tulleen ”munatuksi toisten ihmisten kuullen”. Inkeri oli myös surrut lapsivuoteessaan jälkikäteen Antin tekoja, mikä ei ollut jäänyt synnytysosaston vierustoverilta huomaamatta. Inkeri kertookin Antille, että vierustoveri ”ei voinut käsittää että itkin sinun typeryytesi tähden ja sen tähden kun tiesin etten sen jälkeen voisi missään suurissa asioissa koettelemuksissani turvata sinuun” (Inkeri 16.2.1943. SAK 263, Kper). On siis selvää, että Inkeri tuntee tavattoman suurta epäluottamusta mieheensä.

Vaikka Inkeri kertoikin vielä melko pian tapahtuneen jälkeen, ettei hän kannakaan Helgaa kohtaan, on tämä mielipide muuttunut niin ikään vuosien saatossa. Kun katkeroitunut Inkeri kaivelee miehensä menneitä edesottamuksia, saa Helgakin kylmää kyytiä. Siinä missä Inkeri kiittelee Helgaa avunannosta arjessa, hän samalla myös haukkuu tätä ”pahan ilman linnuksi” ja syylliseksi Antin rakkauden näivettämiseen (Inkeri 21.2.1943. SAK 263, Kper). Inkeri pilkkaa myös Anttia tämän mieltymyksestä Helgaan. Kun Helga tulee raskaaksi jatkosodan aikana toiselle miehelle, Inkeri jupisee, että nythän Antti on aivan ”väärillä jäljillä” ihaillessaan tätä vieläkin (esimerkki 34).

(34) *Olen ajatellut, ettei Helga taidakkaan olla niin hyvä ystävä mitä hän leikkii [--] Siitä saakka kun sen rupes meillä majaileen, on ollut pelkkää harmia ja vastoin käymistä. Ja mitä siitä mutta kun se vielä kykeni viemään sinun suuren rakkautesi minuun, tai himmentään sen. Kuinka sitä sanois. Siitä kun sen jo kannattaa saada hatkat. Kyllähän se vielä käydä saa sillä olen sentään sille monessa asiassa kiittolisuuden velassa. Mutta en anna jäädä sen enään majaileen, ja nythän se loppuukin kun se saa vauvan. Se saa sen huhtikuun alussa. Niin että sinä olet nyt ihan väärillä jäljillä.* (Inkeri 21.2.1943. SAK 263, Kper)

Kiinnostava piirre Inkerin keljuudessa on lisäksi se, että se kohdistuu myös Helgan seksuaalisuuden kauhisteluun. Eräässä kirjeessään Inkeri avautuu siitä, kuinka häntä vaivaa se, että Antti on kyennyt tuntemaan vetoa naiseen, joka on niin ”himon sokaisema” ja ”huikentelevainen” (Inkeri 13.2.1943. SAK 263, Kper). Inkeri kenties yrittää nostaa itsensä jalustalle kunnianarvoisempana naisena, mikä on toki aikakauteen nähden ymmärrettävää: onhan Inkeri naimisissa oleva kahden lapsen äiti. Inkeri näkee Helgan vaarallisena viettelijättärenä, jonka seksuaalisuuden riettailla ilmaisuilla ei ole rajaa. Helga kykenee Inkerin referoimana olemaan ”miehen kanssa viis kuus kertaa yössä”, kun taas Inkeri ”saa jo kerrasta tarpeekseen”. Inkeri pyrkii kenties rakentamaan huomioillaan kuvaa itsestään

moitteettomana vaimoihmisenä, niin sanotun siveysrintaman ylläpitäjänä (Näre 2016: 23), kun taas Helga on kunniaton, helppo nainen, joka on häpeäksi ”kunnan tytöille” (mts. 189).

Vaikka sota johti sittemmin osaltaan sukupuolimoraalin höllentymiseen (Näre 2016: 25), ei Inkeri voi olla päivittelemättä Helgan avoimia kertomuksia valloituksistaan. Helgaa koskevan kirjeen osuuden Inkeri päättää puistatukseen siitä, kuinka hän nyt tulikin kirjoittaneeksi ”sellasta” ja kuinka hän ei voi ymmärtää Helgaa, vaikka on tuntenut tämän jo pitkään. Inkeri siis ilmaisee halveksuntansa Helgan seksuaalisuutta kohtaan unohtamatta piiloteltua viestiä siitä, kuinka tavattoman ajattelematon hänen miehensä on ollut langettuaan mokomaan hupakkoon. Sukupuolisen siveettömyyden ohella Helga on myös ilmeisesti veloissa, joten Inkeri kyseleekin ivallisesti mieheltään myöhemmässä kirjeessään, onko Antti ”edes kiitollinen”, kun Inkeri tuli erottaneeksi miehen rahaa mankuvan Helgan kimpusta (Inkeri 22.2.1943. SAK 263, Kper).

Inkeri ei jätä syrjähyppyjen ruotimista kuitenkaan ainoastaan Antin tekosiin. Itse asiassa hän leikittelee ajatuksella siitä, kuinka voisi itsekin tehdä samoin tilaisuuden tullen. Aviorikoksen kostaminen vastaavalla teolla oli sota-aikanakin todellinen ilmiö (Näre 2016: 230). Eräs tilaisuus Inkerin kostotoimille avautuu, kun Antti on jälleen poissa kotoa rintamalla ja eräs työmies vierailee heidän yhteisessä kodissaan. Inkeri toteaa tämän olevan kuitenkin liian köyhä hänen makuunsa, mutta rahakkaammalla miehellä saattaisi olla hänen paremmat mahdollisuudet – piilotetusti hän siis myös kritisoi miehtään rahalahetysten puutteesta (esimerkki 35).

(35) *Muuten se puitten pilkkoja oli aika reipas eikä ollenkaan hassunman näköinen ukko mies. Hän kovasti innostui minuun ja pyysi ulos kanssaan. Nytkin olisin ihan vapaa kun lapset on pois. Taidan soittaa sille joka pyysi juhannuksena ulos. Se on raha mies. Köyhillä on aina vain se vaivanen kullinsa, ei ne muuta osaa tarjotakkaan. Jos rikkaanpi tarjoaa sitä, kykenee se tarjoon huvitustakin sen mukana jota saa rahalla. Saisin edes oikeen hyvän humalan hyvistä juomista fiksussa ravintolassa.* (Inkeri 21.2.1943. SAK 263, Kper)

Muiden miesten tarjoamien huvitusten hekumoinnin ohella Inkeri pahoittelee myös rahanpuutteesta johtuvaa nuutunutta ulkomuotoaan. Vierasta miestä varten hän olisi kyllä valmis panostamaan ulkoiseen olemukseensa. Näillä puheillaan Inkeri pyrkii selvästi herrättämään mustasukkaisuutta aviomiehessään. Etenkin kun Antti on itse syyllistynyt vieraisiin pöytiin vilkuiluun, on Inkerillä omasta mielestään täysi oikeus maksaa samalla mitalla takaisin.

Syyttäessään Anttia kiinnostuksesta muihin naisiin Inkeri tulee aika ajoin myös kiusoitelleeksi tätä kehnohkoista rakastajan kyvyistään. Inkeri muun muassa mainitsee eräässä kirjeessään Antin olevan niin vanha, ettei tämä oikein osaa enää suhtautua naiseen kiih-

keästi tai muistaa hyväillessään ”sellasia pikku asioita”, joista nainen sängyssä pitää (Inkeri 4.1.1943. SAK 263, Kper). Myöskään Antin miehinen elin ei saa Inkeriltä kiitosta, vaikka kuinka tämän vuodenvaihteen 1942–1943 intohimoinen vierailu ”meni ihan jäseniin” (Inkeri 30.12.1942. SAK 263, Kper). Lomilla ei ollutkaan tavatonta, että seksuaaliseen kanssakäymiseen ryhdyttiin heti kun mahdollista – eihän voinut tietää, jäisikö se kerta viimeiseksi (Näre 2016: 126). Jo reilut pari viikkoa Antin loman jälkeen Inkeri kertoo hänelle kirjeessään ykskantaan, että ”taidas ikävästä surkastua lopullisesti se sinun ’orivarsasi’ jos se tietäs kuinka vähän sitä kaipaan” (Inkeri 14.1.1943. SAK 263, Kper).

Inkeri vaikuttaa pyrkivän alkuvuoden 1943 kirjeissään kylvämään eripuraa myös laajemmin naisten ja miesten välille esittämällä yleistettyjä väitteitä miehisisistä tarpeista ja kyvyttömyydestä ymmärtää naisia. Etenkin muiden tuttavanaistensa kohtaloista kertoessaan korostuu Inkerin puheissa käsitys siitä, kuinka aviomies on ajanut naisen tarviolle. Erään kerran Inkerin oma serkkumies oli tehnyt syrjähypyn, ja syyksi sille Inkeri esitti sen, että ”miehet ajattelevat aina ensiksi itseään aina ja joka asiassa” (Inkeri 22.1.1943. SAK 263, Kper). Kehuja ei saa myöskään miesten kyky käsittää naisen sielunelämää tai yleisesti tekojensa seurauksia. Toisen kerran Inkeri äityy haukkumaan miehiä muistellessaan edesmennyttä ystävätärtään, joka muuttui aivan toisenlaiseksi naimisissa ollessaan, ja ”siihenkin oli syynä mies se ainanen typerä mies naista ymmärtämätön ja omia himojaan palvova” (Inkeri 13.2.1943. SAK 263, Kper). Miesten on hänen mukaansa kerta kaikkiaan vaikeaa ottaa huomioon vaimojaan muina kuin himon tyydyttäjinä (esimerkki 36):

(36) *Jos nainen vaatii mieheltä muitakin asioita kun vain yön aikaan tapahtuvia niin sellanen nainen menee heti yli miehen ymmärryksen [--] Olen katkera katkera miehille jotka tyhmyyttään tuhoavat ja tekevät onnettomiksi naisia ja avioliitossa käyttäytyvät kuin älyä ja huomiokykyä vailla olevat aasit.* (Inkeri 13.2.1943. SAK 263, Kper)

Ainoat osoitukset Antin vastareaktioista ovat esimerkit 23 ja 31 vuodelta 1941, joissa hän pahoittelee olleensa huono puoliso ja pyytää anteeksi menneitä metkujaan. Tässä kohtaa oleelliseksi nousee se tosiseikka, ettei Antin kirjeitä loppuvuodesta 1942 ja alkuvuodesta 1943 ole lainkaan säilynyt. Mistä tämä sitten kertoo? Todennäköisimmäksi uskon sen vaihtoehdon, että kirjeet on hävitetty jo pian niiden saapumisen jälkeen. Voin hyvin kuvitella, kuinka Antin kirjeet ovat päättyneet kamiinan liekkiin, jos julmistunut Inkeri ei ole ollut tyytyväinen niiden sisältöön. Selvää on, että kirjeitä hän on silti vastaanottanut. Vastauskirjeitä ei nimittäin tivata, ja paikoin Inkeri saattaa kommentoida jotakin arkipäiväisempää asiaa, jota Antti on luultavasti kirjeissään tiedustellut. Sen sijaan vastakaikua naisseikkailuihin liittyviin väitteisiin Inkeri ei Antilta ole kenties saanut, sillä Inkeri ei ruodi aihepiiristä kirjoittaessaan Antin palautteita asiaan liittyen. Vastavuoroista riitelyä ei siis synny tai ainakaan ei ole olemassa todisteita sellaisesta. On toki myös mahdollista, että vastauskirjeet on hävitetty – tai ne ovat yksinkertaisesti hävinneet – myöhemmin. Aineistoni ei kuitenkaan voi antaa tässä suhteessa vastauksia siitä, miten aihetta on vastavuoroisesti käsitelty, vai onko todella niin, ettei puolustelua Antin suunnalta ole ollut.

Perimmäinen ongelma: tunne- vs. järki-ihminen

Kenties keskeisimpänä syynä kommunikaation kärjistymisessä kiistoiksi on se, että eritoten Inkeri kokee olevansa henkisesti erilainen Anttiin nähden. Kuten hän itsekin useammassa kirjeessään toteaa, on hän tunneihminen ja Antti puolestaan järki-ihminen (Inkeri 16.2.1943. SAK 263, Kper). Inkerin käsitys asiain tilasta tuntuu kehittyneen kuitenkin vasta välirauhan aikana tai jatkosodan alkutaipaleella. Ajan saatossa tapahtunut kyllästyminen vaikeaan tilanteeseen näkyy siis hyvin tässä suhteessa: muutos on tapahtunut talvisodan alun idyllisistä avioliiton varhaishetkistä hiljalleen kohti epäluottamusta huokuvaan jatkosodan aikaan.

Talvisodan alkaessa on kirjeiden sävy kaikkiaan positiivinen, vaikka pientä närää aiheuttaa esimerkiksi lomille pääsy. Anttia ja Inkeriä tuntuu pikemminkin vaivaavan se, että muille on saattanut välittyä heidän suhteestaan huono kuva (esimerkit 37 ja 38).

(37) *Minä pyydän Hyvältä Jumalalta että saatas vielä olla yhdessä ja eihän me ihan mahdoton pariskunta olla oltu kyllä sen verran kinaa ja rähinää on joka ainoalla ollut kuin meilläkin eikä me niitä pahalla muisteta ethän sinäkään.* (Inkeri 30.11.1939. SAK 263, Kper)

(38) *Täällä tulee väkisinkin mieleeni, että en ole pitänyt Sinua, oma kultaseni, kyllin hyvänä ja pahoittanut mielesi usein tarpeettomasti. Mutta vähän se on ollut sittenkin, mitä meillä on ollut ikävää! Kun vertaa niihin miljooniin onnen päiviin ja hauskoihin hetkiin joita meillä on ollut!!!! On perin ikävää, kun äiti on päässyt väärään käsitykseen meidän avioliitosta... Mutta totuus on se, että minä olen aina ollut täysin tyytyväinen Sinuun rakkaani.* (Antti 5.12.1939. SAK 263, Kper)

Kirjeiden varsinainen nahistelukin tuntuu olevan vielä kevyttä ja päällisin puolin heistä itsestään johtumatonta. Ainakaan yhtä henkilöön käyvää ei heidän kritiikkinsä ole verrattuna myöhempien aikojen kirjeenvaihtoon. Moitteet ovat jopa liikuttavan herttaisia. Antti esimerkiksi suosi Inkeriä kiireestä, jolla tämä lähettelee kirjeitään, minkä vuoksi vaimo ei hoksaa samalla edes ”Nisse”-karamellia lähettää (Antti 1.1.1940. SAK 263, Kper). Heti perään Antti kuitenkin pahoittelee olevansa lapsellinen ja toivoo, ettei vaimo loukkaannu hänen pyynnöistään. Inkeri puolestaan on happamana siitä, kuinka Antti ei ikävöi häntä kirjeissään tarpeeksi (esimerkki 39):

(39) *Kyllähän se hyvä on että sinä olet urhoollinen ja iloinen mutta minä olen aito nainen sodankin aikana jos ei kirjeesi ole sellasia että ikävöit minua niin minua heti sieppaa mutta nyt stop minä en sitten millään osaa kirjoittaa mitään järkevää nyt se oli taas luisumassa vaarallisille poluille* (Inkeri 20.12.1939. SAK 263, Kper)

Tässäkin tapauksessa, toisin kuin monessa muussa myöhemmässä kirjeessään, Inkeri päättää moitteensa heti pahoitteluun siitä, ettei osaa kirjoittaa miehelleen järkevästi. Tämä kirje osoittaa tähdellisesti sen, kuinka Inkeri kokee omien sanojensa mukaan olevansa

”aito nainen”, joka kaipaa tunteellista sisältöä asiapitoisten viestien ohelle. Kaipuu runsaasti rakkaudentunnustuksiin voikin kummuta Inkerin ilmeisestä ihastuksesta ajan elokuviin ja teatteriin, joista hän kirjeissään kertoo verraten usein (Inkeri 14.11.1939. SAK 263, Kper). Antin kirjeet ovat siis hänen mielestään liian rationaalisia, ja kehuja vaimolle sopisi olla enemmän. Antti tekeekin työtä käskettyä (esimerkki 40):

(40) *Rakas, rakas, huonosti kohdeltu, pikku vaimoni... Sain eilen Sinun pitkän epistolasi. Ja kyllä minä sitä olinkin odottanut jo kauan... Et usko kuinka kirjeesi teki minut onnelliseksi, huolimatta siitä, että Sinulla, kultaseni, tuntuu olevan jotakin hampaan kolossa minua vastaan! Kirjoittaisit aina niin pitkiä kirjeitä, rakkaani! Koitan nyt heti, parhaani mukaan, vastata Sinulle perinpohjaisesti kaikkiin esittämiisi asioihin. Ja jollei tämä kirje riitä, niin kirjoitan heti perään toisen kirjeen* (Antti 12.1.1940. SAK 263, Kper)

Antti onnistuu ilmeisesti lepyttelyissään, sillä pian Inkeri jo katuu kirjoittamiaan kirjeitä ja toivoo, ettei Antti edes säilyttelisi tilaa viemässä ”sellasia ikäviä kirjeitä joita kirjoittelin alussa”, sillä eihän ”kukaan kumminkaan ole sinulle kirjoittanut niin noloja kirjeitä kuin minä” (Inkeri 20.1.1940. SAK 263, Kper). Samaisessa kirjeessään Inkeri myös haukkuu itseään itsekkääksi ja toivoo voivansa kirjoittaa jatkossa valoisampia kirjeitä. Antti ei kuitenkaan tähän taivu, vaan päättää härkämäisesti säästää kaikki Inkerin kirjeet, sillä ”niillä on oma viehätyksensä” (Antti 30.1.1940. SAK 263, Kper). Mielenkiintoista tutkimuksen kannalta on myös se, että tekstissään Antti tuumaa kirjeillä olevan tulevaisuudessa mahdollisesti historiallista merkitystä.

Jatkosodan alkaessa kirjeiden sävy muuttuu aiempaa vakavamielisemmäksi, eikä entisestä kiusoittelusta ole enää jälkeäkään. Ymmärrettävää on, että uuteen sotaan joutuminen on ollut pariskunnalle kova paikka, eikä yhteiselon joutuessa jälleen katkolle ole helppoa pitää yllä positiivista mielialaa. Inkeri on jäänyt yksin kotiin esikoisen kanssa, ja toinen pienokainen on tuloillaan. Antti puolestaan tuntuu perin juurin kyllästyneen hankin jatkuvaan poissaoloon perheen luota. Perheasioiden hoitaminen onkin yhä vaikeampaa, eikä asiaa tunnu helpottavan se, että Antti yrittää piristää puolisoaan järjen sanoilla siitä, kuinka elämä järjestyy vielä kaikkien koettelemusten jälkeen. Inkeriin eivät lohduksen sanat nimittäin tunnu purevan, vaan hän vaikuttaa olevan niin masentunut, ettei hän kenties pysty näkemään kauemmas tulevaisuuteen kuormittavan arjen kärsimyksiltä. Seuraavat katkelmat osoittavat, kuinka erilaisin sävyin he toisilleen kirjoittavat (esimerkit 41 ja 42).

(41) *Meidän asiat on kyllä niin sekaisin että niistä kirjottas vaikka romaanin mutta en jaksa niitä ajatella kun en ole tätä nykyä saanut muuta ajatellakkaan eikä ne näytä siitä tulevan sen kummallisenmaksi vaikka kuinka järjestäs* (Inkeri 20.11.1941. SAK 263, Kper)

(42) *Kunpa joskus pääsisin kotiin, koittaisin oppia huomaamaan ja ymmärtämään Sinua enemmän. Kunpa tosiaan saisinkin suhteemme sellaisiksi, ettei Sinulla olisi huomauttamisen syytä, olisin onnellinen.* (Antti 26.11.1941. SAK 263, Kper)

Katkelmissa Inkeri ottaa asioista nurisijan roolin ja Antti puolestaan ottaa syyn harteilleen toivoen, että voisi jotenkin järjestää Inkerin oloja mukavammaksi. Inkeri kuitenkin kokee, ettei voi tehdä asioille mitään. Ainoa, mitä hän kertomansa mukaan osaisi tehdä, on syyttää ”uusi haukkuma ryöppy” Antin niskaan (Inkeri 2.12.1941. SAK 263, Kper). Inkerin epätoivosta huolimatta Antti yrittää kääntää vaimonsa ajatukset negatiivisesta kohti luotavaista ja rohkeaa asennoitumista tulevaisuuteen. Kun sota jonakin päivänä sitten lopulta on ohi, aloittavat he Antin mukaan jälleen ”elämiänsä uudestaan” (Antti 6.12.1941. SAK 263, Kper).

Kirjeenvaihdossa tulee hyvin ilmi se, kuinka Inkeri keskittyy omissa kirjeissään kertomaan tunteikkaasti omasta olostaan ja elämästään mainiten Antin mahdolliset kärsimykset kenties sivulauseessa. Antti puolestaan on ottanut omakseen rationaalisen järjen äänen, joka yrittää kaikin tavoin saada asiat näyttämään myös Inkerille sellaisilta, että kaikki kääntyy parhain päin ennemmin tai myöhemmin. Vuoden 1942 lopulla tilanne ei ole kuitenkaan edellisvuodesta juuri parantunut, vaan miltei päinvastoin. Inkerin kirjeet saavat yhä huolestuttavampia sävyjä (esimerkki 43), sillä itse kirjoittaminenkin tuntuu ottavan hänelle jo koville.

(43) *Olen taas pitänyt pitkän kirjotus välin en ole saanut irti itsestäni ei se johdu siitä että raatasin niin kovasti [--] se on vain se etten saa mitään tähdellistä irti itsestäni [--] Täällä vaivaa minunkin tutuissani monessa se ettei voi kirjoittaa se koskee ihan ruumiillisesti päähän tekee ihan kuin kipeetä minunkin on joskus pääni ihan kuin sen olis toinen puoli puutunut sillä on kamala ajatella mitään se on kai hermot jotka reistailee. Vaikka minun päässäni on aina se tunne niinkuin sinne olis valunut jotain paskasta tahmeeta ainetta aivot täyteen se ei tunnu koskaan tyhjälle eikä kevyelle* (Inkeri 7.11.1942. SAK 263, Kper)

Kirjoittamiseen lopen voipuneena Inkeri pyytää miestänsä kirjoittamaan harvemmin ja kertoakseen vain, että on vielä elossa. Inkeri tivaa mieheltään, eikö Anttiakin ala jo väsyttää ainainen kirjeiden kirjoittaminen. Lopulta syyksi miehen parempaan kirjoituskuntoon hän epäilee tämän parempia hermoja – onhan Antti kuitenkin Inkerin mukaan järkevä ihminen, joka ei hätkähdä niin vähästä kuin hän. Sota vaikuttaa koetelleen avioparin elämää kuitenkin myös muutoin kuin kirjeiden kirjoittamiseen väsähtämisellä. Seuraavassa katkelmassa (esimerkki 44) Inkeri käsittelee tuntojaan sodan vaikutuksesta heidän avioliittoonsa.

(44) *Me ei voida sille mitään että sinä olet muuttunut minua kohtaan ja minä sinua kohtaan sen on tämä helvetin sota tehnyt. Sitten joskus kun sota loppuu ja tulee rauha paranemme mekin henkisesti sillä me olemme kummatkin pois henkisestä tasapai-*

nosta sinä ainakin näytit siltä viime lomallas [--] ja minä olen ollut taas pois raitteilta jo pitkän aikaa sen tekee näiden lasten tuama rasitus tämänä aikana kun kaikki on niin vaikeaa. (Inkeri 10.12.1942. SAK 263, Kper)

Esimerkki osoittaa, kuinka perusteellisen henkisen erkaantumisen kuilun Inkeri kokee avioparin välille syntyneen. Syyksi hän esittää sotaa, joka on varastanut aikaa perheen yhdessäololta, ja toisaalta myös lapsia, jotka ovat vielä lisärasitteena ”tämösenä aikana”. Inkeri kokee molempien mielenterveyden horjuneen vuosien aikana, ja esimerkissä 43 hän kertookin sangen eksplisiittisesti kokemuksestaan päänsä sisällä. Jonkinlaista luottamusta sodan loppumisen jälkeiseen toipumiseen Inkerillä kuitenkin on, mikä valaa hie-
man uskoa parin yhteiseen tulevaisuuteen.

Vaikka henkinen erkaantuminen lienee väistämätöntä parin viettäessä paljon aikaa erillään, ei silti edes avioparin rakkaus saa kovin kummoisia kehuja. Päinvastoin Inkeri moittii kirjeissään heidän hellyydenosoitustensa olevan sangen laimeaa sorttia. Hänen mukaansa avioparin kesken ei ole enää niin ”hehkuvaa rakkautta etteikö sitä siedä vieraankin silmä nähdä” (Inkeri 24.11.1942. SAK 263, Kper). Hän arvelee myös ulkoisen olemuksensa olevan lasten saamisen ja ainaisen väsymyksen myötä niin rapistunut, ettei Antti tahdo heidän tavatessaan ottaa häntä enää syliinsä ja ”pitää hyvänä” (Inkeri 13.12.1942. SAK 263, Kper). Inkeri toteaaakin suhteen menneen kovin latteaksi siltä osin vuosien vi-
riessä. Kirjeistä käy selväksi, ettei emotionaalisesti asioita käsittelevä Inkeri koe tunnetasolla tai fyysisissä tarpeissaan saavansa riittävästi vastakaikua Antilta.

Vielä vakavammaksi avioparin henkisen erilaisuuden aiheuttama eripura vaikuttaa kulminoituvan pitkässä kirjeessä, jossa Inkeri lopulta avautuu aborttikehotusten ja pettämispäilyjen aiheuttamista tunteistaan (Inkeri 16.2.1943. SAK 263, Kper). Inkeri kirjoittaa kirjeessään itselleen myös kuvitteellisen rakkauskirjeen, jossa Antti yrittää estää vaimoan tekemästä aborttia ja päinvastoin haluaa saada tämän kanssa lapsia niin paljon kuin luoja suinkin suo: ”mitä enempi vaan lapsia kanssasi, sen onnellisempi olen, sen tähden kun rakastan sinua ja lapsiamme ja lapset sitoo sinut minuun yhä lujenmilla siteillä. Amen.” Inkeri purkaa pettymystään Antin aborttitoiveeseen tavalla, joka yltyä miltei teatraalisiin mittasuhteisiin. Silti asia on mitä vakavin, ja se on painanut Inkerin mieltä, eivätkä siihen Antin järkipäiset selittelyt enää tunnu auttavan (esimerkki 45):

(45) *Sinä voit ihmetellä kun saat tällaisen vastauksen sydämmelliseen hienotunteiseen kirjeeseesi. Katsos tämä on sitä elämän ironiaa jota minä olen saanut sinun kohdaltasi jo kokea kolmen vuoden ajan kun olen kipeinmin apuasi ja myötätuntoasi tarvinnut, olet sinä jättänyt minut yksin tai tullut ja kertonut minulle yhtä ja toista hölynpölyä, jopa käyttäytynyt kaikkein epähienoinmalla tavalla millä mies voi naista kohdella.* (Inkeri 16.2.1943. SAK 263, Kper)

Katkelmassa kerrotaan varsin suoraan, miten pettynyt Inkeri on ollut Antilta saamaansa tukeen. Hölynpölyyn viitatessaan tulkitsen Inkerin tarkoittavan niitä lohdullisia sanoja,

joilla Antti on todennäköisesti koettanut lomilla käydessään kannustaa Inkeriä kestävämpään työläässä arjessaan hänen poissaolostaan huolimatta. Katkelman lopussa kirjoittaessaan ”kaikkein epähienoinmasta tavasta” Inkeri vielä muistuttanee Anttia naisseikkailuistaan, jotka eivät Inkerin uskoa rakkauteen ole ainakaan hivelleet. Kyseisessä kirjeessään Inkeri viittaa vielä erillisessä, miltei kaunokirjallisessa tarinoinnissaan Anttiin ”ystävänä”, joka ei tukenut lupauksistaan huolimatta Inkeriä kaikissa niissä koettelemuksissa, joita elämä heitä kohtaan on viskellyt. Tarina keskittyy kuvaamaan tilannetta, jossa Antti tulee katsomaan vaimoaan toisen lapsen syntymän jälkeen – siis tilannetta, jossa Inkeri koki tulevana syvästi nöyryytetyksi ja loukatuksi (ks. edellinen luku). Seuraava katkelma on osa kirjeen pitkää kertomusta (esimerkki 46).

(46) *Kun lopulta selvisit kidutuksesta [--] pääsit lepäämään kuolemanväsyneenä, kaikki kauhu vielä patoutuneena mielessäsi ja odotellen ystävääsi, jonka rakkaus hälventäisi kärsimyksiesi muiston. Ystäväsi tuli muodollisesti vointtiasi kysyen. Lahjasi [lapsi] ei häntä erikoisemmin kiinnostanut. Ne oli sellasia luonnollisia asioita hänestä, mitäs niistä elämää pitäis. Ei, paljon tärkeämpää hänen mielestään oli kaiken näköistä pikku asiaa, ne ne vasta elämän arvoiseksi tekee. Suuriin ei hänen mielestään kannata syventyä. Ne voi vain todetta, pääsee helpolla ei tarvitse sielukkuutta. Paljon enempi hän säteili [--] kun kertoa kailotti suurella äänellään tyhjästä naisseikkailustaan, joka oli häntä niin riemastuttanut, että luulit että se oli hänen suurin elämyksensä. (Inkeri 16.2.1943. SAK 263, Kper)*

Loppukaneettina kertomukselleen Inkeri julistaa kirjeessään päättäväisesti, ettei hänen niin sanotulla ystävällään kerta kaikkiaan ole tarpeeksi sydäntä, jotta tämä voisi ymmärtää suuria tunteita ja syventyä merkityksellisiin asioihin. Antti on siis Inkerin mielestä epäonnistunut osoittamaan tunteitaan hänelle, liekö hänellä sellaisia Inkerin mielestä olutkaan. Kertomus on siten hyvin jyrkkä arvio aviomiehen onnistumisesta puolisona.

Hetken hengähdystaukoa ei kirje anna vielä tämänkään jälkeen. Inkeri nimittäin ryhtyy muistelemaan entistä työtoveriaan, joka oli ennustanut Inkerin avioliiton epäonnistuvan, mikäli hän nai tavallisen työmiehen. Työtoveri oli kertonut ”itkevänsä verikyneleitä” miettiessään herkän Inkerin kohtaloa suoraviivaisen työmiehen vaimona. Inkeri kertoo suhtautuneensa tuolloin toverin puheisiin nauraen, mutta myöhemmin hän on tullut toisiin aatoksiin (esimerkki 47) ja hän purkautuukin Antille raivolla havaitessaan ennustuksen toteutuneen:

(47) *Teit todella väärin ottaessasi minut ja kun vielä olet osottautunut olevasi enempi järki kuin tunne ihminen [--] En ole sillä tyydytetty, jos en löydä sinusta mitään joka on aitoa, alkuperäistä, suoraan sydämmestäsi lähtenyttä, jonka tunnen että se on vain minulle sinusta lähtenyttä, eikä minun sinne takomaa tietoa. (Inkeri 16.2.1943. SAK 263, Kper)*

Esimerkki kiteyttää Inkerin pitkän vuodatuksen aviomiehelleen. Hän kokee syvää henkistä erkaantumista ja erilaisuutta puolisoonsa nähden. Mitään aitoa tai tunteikasta hän ei

koe miehensä suusta kuulevansa. Ainoa vastakaiku, jonka hän saa, on jollain tapaa vääränlaista, tunnekyllää ja järkiperaista – ei suinkaan avointa, impulsiivista tai edes suoraan sydäimestä purkautuvaa. Inkeri kokee kuulevansa miehensä puheissa vain kaikuja omista hellyydenosoituksistaan, eikä mies todella kerro aidoista tuntemuksistaan tätä kohtaan. Siispä Inkeri alkaa epäillä, että Antti kirjoittaa hänelle vain velvollisuudentun-
nosta, ei oikeasta halusta jakaa tämän kanssa elämäänsä (esimerkki 48).

(48) *Jos tämä kirje ei sinua miellytä, niin ota se sellasena kevyesti niin kuin minutkin koko sota aikasi. Muistele satua: oli kerran tyttö ja tyttö vaimo, jota intohimoisesti luulit rakastaneesi. Siitä työstä tuli epäonnistunut äiti ja sinä kadotit mielenkiintosi samalla hetkellä, ja sinä tunsit velvollisuuden rakastaa edelleen suuren rakkautesi tähden.* (Inkeri 16.2.1943. SAK 263, Kper)

Katkelmasta käy yksiselitteisesti ilmi, että Inkeri kokee epäonnistuneensa vaimona niin äitiydessä kuin intohimoisen rakkauden kohteena ja epäilee, että Antti ei siksi enää välitä hänestä. Itse asiassa vaikuttaa siltä, että Inkerin mielestä Antti ei edes oikein ota häntä tosissaan ja hoitaa perheasioitaankin hieman vasemmalla kädellä ”kevyesti”. Esimerkki 48 myös päättää kirjeen, joten voi vain kuvitella, millaisen myllerryksen Antti on käynyt mielessään kirjeen saatuaan. Antin vastausta tähän dramaattiseen kirjeeseen ei nimittäin ole säilynyt.

Kaikkiaan aineistoni kirjeistä välittyy siis tunne- ja järki-ihmisen vastakkainasettelusta kuva, jossa eronteko vaikuttaa hyvin syvällisellä tasolla Antin ja Inkerin avioliittoon ja aiheuttaa repiviä ristiriitoja heidän välilleen. Asetelman ylläpitäjänä toimii kirjeiden perusteella kuitenkin ainoastaan Inkeri, mutta tähän käsitykseen vaikuttaa oleellisesti se, ettei Antin vastauskirjeitä ole aineistossa vuoden 1942 syksyiltä tai keväältä 1943 lainkaan. Varsinaista riitelyn vuoropuhelua ei voi siis analysoida. Kirjeiden puuttumisen vuoksi on mahdoton tietää, kuinka Antti tarkalleen ottaen on reagoinut Inkerin rajuihin kirjeisiin, joskin Inkerin kirjeistä voi saada jotain osviittaa.

Yleinen ratkaisu vaimon ongelmiin tuntuu olevan rahan lähettäminen. Tätä Antti toki teki luultavasti ilman Inkerin riidanhaastamistakin. Rahalähetykset tuntuvatkin lepyttävän vaimoa hetkellisesti, sillä Inkeri heltyy katumaan edellisissä kappaleissa käsiteltyä pitkää vuodatustaan vain vajaata viikkoa myöhemmin – tai ainakin hän ”oli melkein pahoillaan”, kun oli tullut kirjoittaneeksi niin pahoja kirjeitä (Inkeri 22.2.1943. SAK 263, Kper). Inkeri ei kiistä, etteivätkö he sopisi Antin kanssa edelleen ulkoisesti hyvin yhteen. Kuitenkin heidän sisäiset elämänsä ovat hänen nähdäkseen peruuttamattomasti toisistaan vieraantuneita. Tämä surettaa Inkeriä, vaikka hän yrittääkin vakuuttaa itselleen, että lapset ja yhteinen koti silti sitovat heidät edelleen toisiinsa.

Johtopäätöksiä riitojen kulusta ja luonteesta

Milloin mistäkin aiheesta riitely on Antin ja Inkerin kirjeenvaihdolle varsin leimallista. Siinä missä kirjeiden lähettämisestä ja lomien viivästymisistä kinasteleminen on luonteeltaan melko kevyttä, on mukana myös rankempia aiheita. Lasten saantiin liittyvät huolenaiheet ja aborttikehotukset, uskottomuusepäilyt sekä avioparin henkisen erilaisuuden kokemukset ovat kaikki sellaisia aiheita, jotka voivat raastaa parisuhdetta hyvin perustavanlaatuisesti ja tehdä todellista vahinkoa. Tyytymättömyyttä ilmaistaan eritoten Inkerin osalta hyvin estottomasti värikkäitäkin sanamuotoja ja ilmauksia käyttäen. Anttikin osaa paikoin tehdä selväksi mielipiteensä aiheesta – verhoten sen kuitenkin kielellisesti lahjakkaana ihmisenä usein taitavasti puolisonsa lohduttamisen varjoon. Toisaalta voi pitää hyvänä asiana sitä, että asioista todella puhutaan, eikä tuskan ja katkeruuden tunteita peitellä.

Riidanaiheiden aiheuttama tyytymättömyys sanallistetaan kirjeen diskursseissa monesti hyvin suorasukaiseen sävyyn. Esimerkiksi kirjeiden odottelu *kyllästyttää* ja siitä ollaan *ihmeissään*, kirjeiden katoaminen puolestaan oli *vähän ikävää*, ja sitä voisi *itsekin aina kontrolloida*. Paketin pyytämättä jättäminen sen sijaan oli suorastaan *töykeetä* ja muutoinkin *paha tepponen*. Lomien siirtyminen joulunpyhien yli on puolestaan *hävytöntä*, mutta toisaalta kotiinpaluu olisi mukavampaa, jos vaimo ei olisi enää asiasta niin *katkera*. Inkeri kuitenkin käskää *käymään kinuamassa* lomaa, sillä muutoin *elämä on yhtämitaista painajaista aamusta iltaan* ja on otettava *aikka naukku kanfertin tippoja* oloa helpottamaan. Lapsensaanti sota-aikana ei ole Inkerille *mikään onnen asia*, minkä hän haluaa *kostaa* miehelleen. Antti puolestaan tivaa, onko hän toisenkaan raskauden aikana *osannut suhtaantua vaimoonsa paremmin*. Inkeri suree, ettei hänellä ole *onnellista aikaa koko elämänsä aikana* ja toivoo Antin kasvattavan lapsia sitten kun *pääsee oikein kotia*. Toisaalta lasten saanti on Inkerin mielestä Antille aina *kurja uutinen*, ainoastaan abortin jälkeen asia olisi jälleen *klaari*. Uskottomuuteen liittyen vaimo *tukistaa* Anttia *vanhoista synneistään*. Inkeri puolestaan toivoo miehensä olevan *oikea mies*, joka huolehtisi perheensä voinnista, eikä *juoksisi joka ainoan hameen perässä*. Koston spekulatioissa ei Inkerille kelpaisi kuitenkaan tavallinen työmies, jolla on *vain se vaivanen kullinsa*. Toisaalta miehet ovat ylipäätään *älyä ja huomiokykyä vailla olevia aaseja* ainakin avioliittoissaan. Henkisestä erkaantumisen kokemuksesta kertoo se, että miehen mielestä vaimo kirjoittaa *epistoloita*, kun taas vaimo muistuttaa miestä *elämän ironiasta*.

Kuten edellisen kappaleen poiminnoista huomaa, ovat kirjeiden diskurssit paitsi kursailemattomia, myös paikoin erittäin ivallisen oloisia. Pettyminen avioliittoon purkautuukin monesti varsin ilkeään sävyyn, vaikka toista ei suoraan nimitelläkään. Tämä koskee etenkin Inkerin kirjeitä, mutta lievää kritiikkiä on havaittavissa myös Antin teksteistä. Huomionarvoista on, että suunta kohti kitkerämpää vuorovaikutusta on muotoutunut ajan kuluessa. Käännekohta vaikuttaa tapahtuneen kaikilta osin välirauhan aikana tai jatkosodan

alkupuolella, josta minulla ei ole aineistoa. Sävy tuntuu muuttuvan yhä synkemmäksi aineiston loppupuolta kohden, ja kirjeaineisto päättyykin dramaattisesti Inkerin yksinpuheeseen useiden kuukausien ajalta. Antti on siis tunnollisesti säilyttänyt kaikki saamansa kirjeet, olivat ne kuinka tulikivenkatkaisia tahansa. Antin itsensä lähettämät kirjeet ovat sen sijaan kadonneet syystä tai toisesta.

Samojen riidanaiheiden vauhtominen jatkuu joiltain osin läpi koko aineiston. Esimerkiksi lapsista murehtiminen toistuu lähes jokaisessa kirjeessä jollain tapaa, enemmän tai vähemmän toisen osallisuutta samalla kommentoiden. Samoin lomille pääseminen on aina mielessä kiivaistakin kiistoista huolimatta. Sen sijaan pettämisepäilyistä puhuminen on leimallisempi jatkosodalle – ajalle, jolloin luottamus puolisoon tässä asiassa on jo menetetty. Samoin henkisen erilaisuuden kokemus korostuu vasta aivan aineiston loppupuolella sodan jatkuttua jo useamman vuoden. Varsinaisia riitelyn ketjuja on kuitenkin vaikea hahmottaa, sillä Antti ei useinkaan reagoi vaimonsa syytöksiin tai sarkastiseen sanailuun. Tulkintani mukaan Antti yrittää näin rauhoittaa Inkeriä toivoen, että tämä malttaisi jättää asian lopulta sikseen. Antti siis jättää yleensä väitteet omaan arvoonsa, eikä ketjuja synny. Toinen mahdollisuus on, että Antti kokee Inkerin puheissa olevan totuuden siemeniä, minkä vuoksi hän ei yritä kiistää mitään ollakseen tulehduttamatta tilannetta entisestään. Esimerkiksi aborttiasian noustessa esiin voisi tilanteen hyvinkin ajatella olevan juuri näin. Kumpaakaan vaihtoehtoa ei oikein voi todentaa toista todennäköisemmäksi, sillä Antin kirjeitä ei akuuteimmalta kärhämöinnin ajalta ole olemassa.

Lopuksi

Antti ja Inkeri kinastelevat kirjeissään verrattain paljon siihen nähden, kuinka sota-ajan kirjeiden sisällöistä yleisesti ottaen puhutaan. On esitetty, että kirjeet koostuivat pitkälti elossa olemisen toteamisesta, lomien selvittelystä ja arjen pyörittämisestä (Taskinen 2015: 16). Antin ja Inkerin kirjeet muotoutuvat toki näistäkin, mutta suuren roolin kirjeenvaihdossa saavat myös Inkerin tyytymättömyyden purkaukset rintamalla olevalle miehelle. Tällaisista löytyy melko vähän aiempaa tutkimustietoa. Kenties kotikonnuilta lähetetyt negatiivissävytteiset kirjeet ovat olleet jopa jonkinlainen tabu aihe. Tästä näkökulmasta Antin ja Inkerin paikoin sangen kärkevä kirjeenvaihto ravistelee osaltaan sota-ajan kirjeisiin liitettyjä stereotyyppisiä mielikuvia.

Pariskunnan riitaisuudesta huolimatta katsoisin puolisoitten välisellä polemiikilla olevan kuitenkin myös positiivisia vaikutuksia ja merkityksiä. Avoin ärästyksen ilmaiseminen on nähdäkseni osoitus avioparin välisestä luottamuksesta toisiinsa siinä, ettei tyytymättömyyden osoittaminen johda välittömään välirikoon. Lisäksi murheiden jakaminen on omanlaistaan parisuhteen hoitamista: jos toisen huolesta ei tiedä, ei toista voi myöskään lohduttaa.

Närkästyksen näyttäminen voi kertoa myös toisesta välittämisestä, rakkaudesta, joka piileskelee toisinaan joskus hieman purevienkin kommenttien takana. Negatiivisten tunteiden paljastaminen on mahdollista tulkita merkiksi läheisyydestä ja halusta purkaa vaikeita tunteita rakkaan ihmisen kanssa. Paikoitellen omien ongelmien vatvominen voi kertoa tilannetajun puutteesta, mutta pääosin perimmäinen tarkoitus lienee avioliiton tiiviin yhteyden ylläpitäminen. Juuri tämän tiivyyden ja keskusteluyhteyden avoimuuden vuoksi uskon, että ilmeisistä vastoinkäymisistä huolimatta Antilla ja Inkerillä oli mahdollisuus jatkaa sodan jälkeen onnellisena parina yhdessä.

Käsikynkkää.
SA-kuva 20059.

Lähteet

Arkistolähteet

Kansanperinteen arkisto (Kper), Tampereen yliopisto.
Sota-ajan kirjekokoelma (SAK).

Tutkimuslähteet

- HAGELSTAM, SONJA 2011: Rakas sotilaani! Kirjeiden kirjoittaminen sodan poikkeusoloissa. Teoksessa ANU LAHTINEN ym. (toim.), *Kirjeet ja historiantutkimus*.
- HAGELSTAM, SONJA – TASKINEN, ILARI 2015: ”Hiljaisuuden myytit – Postisensuuri, vaikeus ja etulinjan kokemukset sota-ajan kirjeissä”. Teoksessa MARKO TIKKA ym. (toim.), *Kirjeitä sodasta*. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina.
- HENRIKSON, ALF 1993: *Antiikin tarinoita 1–2*. WSOY. Juva.
- HUTTUNEN, MATTI 2016: ”Synnytyksen jälkeinen masennus”. Duodecim Terveyskirjasto. URL: http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00505. (Viitattu 12.5.2017.)
- HUUHTANEN, TAINA 1984: *Talvisodan kirjeet*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- LAHTINEN, ANU – LESKELÄ-KÄRKI, MAARIT – VAINIO-KORHONEN, KIRSI (toim.) 2011: *Kirjeet ja historiantutkimus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAHTINEN, ANU – LESKELÄ-KÄRKI, MAARIT – VAINIO-KORHONEN, KIRSI – VEIKKA-LAHTI, KAISA 2011: ”Kirjeiden uusi tuleminen”. Teoksessa ANU LAHTINEN ym. (toim.), *Kirjeet ja historiantutkimus*.
- METSBERG, KIMMO 2012: ”Kirjoitan sinulle vähän vaikka ei täältä mitään erikoista kuulu”. Jatkosodan arkea kahden perheen kirjeissä. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampereen yliopisto.
- METSBERG, KIMMO 2015: ”Kirjeenvaihdon valvojat – Kenttäpostin ja kirjesensuurin järjestäminen talvi- ja jatkosodassa”. Teoksessa MARKO TIKKA ym. (toim.), *Kirjeitä sodasta*. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina.
- NÄRE, SARI 2016: *Sota ja seksi*. Rintamamiesten seksuaalikerrontaa talvi- ja jatkosodan ajalta. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- TASKINEN, ILARI 2015: ”Sota-ajan kirjekulttuuri ja kirjeiden kokemusten tulkinta”. Teoksessa MARKO TIKKA ym. (toim.), *Kirjeitä sodasta*. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina.
- TIKKA, MARKO – TASKINEN, ILARI – NEVALA-NURMI, SEIJA-LEENA (TOIM.) 2015: *Kirjeitä sodasta*. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina. Postimuseo ja Tampereen historiallinen seura. Tammerprint Oy. Tampere.
- TIKKA, MARKO – TASKINEN, ILARI – NEVALA-NURMI, SEIJA-LEENA (TOIM.) 2015: ”Kirjeiden tutkimaton maailma”. Teoksessa MARKO TIKKA ym. (toim.), *Kirjeitä sodasta*. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina.
- VIRRANKOSKI, PENTTI 2009: *Suomen historia 1 & 2*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 846. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- VÄESTÖLIITON PARISUHDEKESKUS (toim.) 2016: *Sata kysymystä parisuhdeesta*. Väestöliiton Parisuhdekeskus vastaa. Tallinna: Kustannus Oy Duodecim & Väestöliiton Familia Oy. Printon.

”TÄÄLLÄ OLLESSA VASTA AUKEE SILMÄ JA SYDÄN TAJUAMAAN OMAT TUNTEENSA”

Parisuhdediskursseja sota-ajan kirjeissä

Sara Silén

Suomen vuosina 1939–1945 käymät kolme sotaa erottivat toisistaan pitkiksi ajoiksi huomattavan määrän sotilaita ja heidän läheisiään. Lomat saattoivat sodissa viivästyä tai peruuntua kokonaan esimerkiksi miespulan, huonon sään tai nopeasti muuttuvien sotatilanteiden takia. Sen vuoksi monet sotilaat eivät päässeet näkemään kuukausiin kotirintamalla jääneitä ystäviään, puolisoaan tai perhettään. Pääasiallisena yhteydenpitokeinona toimi kenttäposti, joka saikin kannettavakseen valtavan määrän kirjeitä erityisesti pitkittyneen jatkosodan aikana (Metsberg 2015: 30).

Kirjeet olivat sota-ajan tärkein yhteydenpitokeino perheen, ystävien ja sukulaisten välillä. Normaalioloissa ihmiset kirjoittivat kaukaisille sukulaisille, mutta sota-ajan kirjekulttuurille oli tyypillistä ennen kaikkea kirjeenvaihtajien poikkeuksellinen läheisyys (Taskinen 2015: 16). Sodan vuoksi ihmiset, jotka normaalisti näkivät päivittäin, joutuivat toisistaan erilleen. Siksi huomattavan suuri määrä säilyneistä sota-ajan kirjeistä onkin aviopuolisoiden välistä kirjeenvaihtoa (Taskinen 2015: 13).

Pariskuntien välisessä kirjeenvaihdossa tyypillistä oli tiivis yhteydenpito. Kirjeitä kirjoitettiin useita viikossa, ja joskus ikävä toisen luo sai kirjoittamaan jopa monta kirjettä saman päivän aikana (Taskinen 2015: 17). Parisuhteen emotionaalista puolta pyrittiin ylläpitämään esimerkiksi kertomalla kaipauksesta ja rakkaudesta, tai haaveilemalla yhteisestä sodanjälkeisestä tulevaisuudesta. Sotilaan kirje vaimolle tai tyttöystävälle lienee ollut luonnollinen keino purkaa pitkän eron aiheuttamia kaipauksen tunteita. Tieto mahdollisesta sensuurista saattoi tietenkin vaikuttaa siihen, kuinka paljon sotilaat tunteistaan uskalsivat puhua. Sota-ajan kirjeistä on silti luettavissa hämmästyttävän paljon rakkautta ja kaipuuta vastaanottajaa kohtaan.

Tässä artikkelissa tutkin, miten sota-ajan kirjeissä ylläpidettiin ja kehitettiin kirjoittajien välistä parisuhdetta. Aineistonani käytän kahden eri pariskunnan kirjeenvaihtoa, jotka ovat löydettävissä Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkistosta. Ensimmäinen koelma käsittää seurustelevan parin ja toinen pitkään naimisissa olleen parin kirjeenvaihtoa. Pyrkimyksenäni on selvittää, miten näiden kahden pariskunnan kirjeissä puhutaan kirjoittajien välisestä parisuhteesta, sekä miten parisuhdetta mahdollisesti kehitetään ja ylläpidetään. Lisäksi käsittelen myös erityyppisten parisuhdediskurssien mahdollisia funktioita.

Parisuhdediskursseilla tarkoitan tässä artikkelissa niitä kirjoittamisen tapoja, joilla kirjeissä pyritään ylläpitämään ja kehittämään kirjeenvaihtajien välistä parisuhdetta. Diskurssit ovat yleensä hyvin kontekstisidonnaisia, kiteytyneitä merkityksellistämisen tapoja, jotka kieliyhteisön jäsenet tunnistavat (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 27). Eräs diskurssintutkimuksen peruslähtökohdista on myös, että kieli luo sosiaalista todellisuutta, mutta samaan aikaan sosiaalinen todellisuus luo kielenkäyttöä ja vaikuttaa siihen, miten kieltä käytetään (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 22). Tässä aineistossa diskurssin kontekstisidonnaisuus näyttäytyy siinä, että pariskuntien kirjeenvaihdossa rakkauskurssit sekä niiden funktiot vaihtelevat. Lisäksi maassa vallinnut sotatila on antanut epäilemättä leimansa myös aineistoni kirjeissä esiintyvälle parisuhdediskursseille. Sota-aikana ihmiset kokivat elämän hetkellisenä ja rajallisena, mistä johtuen kirjoittajat saattoivat tavallista avoimemmin pohtia rakkauden tunteitaan kirjeissä (Pehkonen 2015: 64).

Sota-ajan kirjeiden erilaisia diskursseja on tutkittu melko vähän. Diskurssintutkimuksella voitaisiin saada aivan uudenlaista tietoa kirjeiden kirjoittajien ajatusmaailmasta ja siitä, miten juuri he yksittäisinä ihmisinä kokivat sodan ja ne tapahtumat, jotka loivat maamme lähihistorian. Tutkijoiden kiinnostuksen siirtyminen makrotasosta mikrotasoon mahdollistaa juuri tämänkaltaisten, pienten, mutta aivan yhtä tärkeiden ilmiöiden tutkimuksen. Tutkimalla kirjeistä löytyviä parisuhdediskursseja toivon löytäväni uutta tietoa siitä, mitä parisuhteessa oleminen tuohon aikaan merkitsi ja miten kirjeenvaihdon avulla parisuhdetta ylläpidettiin.

Kirjeitä nuorelta ja vanhemmalta pariskunnalta

Aineistona tässä artikkelissa käytän kahta eri kirjekokoelmaa Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkiston sota-ajan kirjeiden kokoelmasta (SAK). Kirjekokoelmat on luovutettu arkistoon vapaaehtoisesti ja luovuttajia on informoitu siitä, että kirjeitä saatetaan käyttää tutkimusaineistoina. Tutkimusaineistoni kirjeissä kirjoittajat käsittelevät usein hyvin henkilökohtaisia ja arkaluontoisia teemoja. Kirjoittajien ja heidän lähisukulaistensa yksityisyyden suojaamiseksi käytänkin tässä artikkelissa peitenimiä.

Kokoelmista ensimmäinen, SAK 365, sisältää nuoren seurustelevan parin Erkin ja Annan välistä kirjeenvaihtoa koko jatkosodan ajalta. Kirjeenvaihdon alkaessa Erkki on kahdeksantoistavuotias ja juuri lähtenyt sotaan, Anna puolestaan on kuudentoista ja käy vielä koulua. Kirjeenvaihdosta on hyvin nähtävissä heidän suhteensa kehittyminen pitkien sotavuosien aikana. Ensimmäisinä kirjeenvaihdon viikkoina kirjeiden sävy on vielä hyvin toverillinen, mutta jo muutaman kuukauden jälkeen kirjeistä on löydettävissä lämpimiä tunteita ja jopa rakkaudentunnustuksia. Anna ja Erkki kirjoittavat toisilleen koko jatkosodan ajan monta kertaa viikossa. Pari menee noin vuoden kirjeenvaihdon jälkeen kihloi-

hin. Keskityn tässä artikkelissa kihlautumista edeltäviin kirjeisiin elokuusta 1942 kesäkuuhun 1943, sillä niissä näyttyy kiinnostavalla tavalla epävarman seurustelusuhteen vähittäinen syventyminen kohti vakaata parisuhdetta.

Toinen tutkimani kokoelma, SAK 449, puolestaan käsittelee hyvin erilaisessa tilanteessa olevan pariskunnan välistä kirjeenvaihtoa. Noin 40–50-vuotias Leo kutsutaan talvisotaan, ja sieltä hän kirjoittelee suunnilleen saman ikäiselle vaimolleen Alvalle. Leo ja Alva ovat kirjeistä päätelleen olleet naimisissa jo useampia vuosikymmeniä, heillä on yhteinen koti rannikolla ja myös kaksi alaikäistä lasta. Kirjeistä ilmenee myös, että perhe on kaksikielinen: Leo puhuu äidinkielenään suomea ja Alva puolestaan ruotsia. Leo ei ilmeisesti ymmärrä ruotsia hyvin, sillä Alva kirjoittaa hänelle melko puutteellisella suomen kielellä.

Anna ja Erkki hieman ennen kihlausta lokakuussa 1943.
SAK 365.

Leon ja Alvan välinen kirjeenvaihto toimii erittäin hyvänä vertailukohtana nuoren parin Annan ja Erkin kirjeenvaihdolle, sillä parien elämäntilanteet ovat hyvin erilaiset. Erkki ja Anna ovat nuoria, vasta ihastuneita, ja he kokevat etenkin kirjeenvaihdon alussa suhteensa vielä hyvin epävarmaksi. Leo ja Alva puolestaan tuntevat toisensa monen avioliittovuoden jälkeen hyvin, he luottavat toistensa rakkauteen, ja heillä on jo paljon yhteistä historiaa takana. Kirjeissä käytetyistä parisuhdediskursseista on löydettävissä suuria eroja, mutta myös yhteneväisiä teemoja.

Parisuhdediskurssit parisuhteen ylläpitäjinä ja kehittäjinä

Sekä kauan naimisissa olleiden Leon ja Alvan että juuri tutustuneiden ja ihastuneiden Erkin ja Annan välisestä kirjeenvaihdosta on löydettävissä monia, yhteneväisiä parisuhdediskursseihin linkittyviä teemoja. Näitä ovat kaukana olevan rakkaan lohduttaminen, haaveilu sodanjälkeisestä tulevaisuudesta, seksistä puhuminen, uskollisuuden vannominen ja erilaiset rakkaudentunnustukset. Pariskunnat käsittelevät näitä teemoja paikoin hyvin samanlaisin keinoin, mutta varsin usein heidän käyttämässään diskursseissa on myös eroja.

Lohdutusta ja rohkaisua

Lomien vähydestä johtuen molemmat aineistoni pariskunnat joutuivat sotien aikana olemaan erossa toisistaan useamman kuukauden ajan. Nuoren Erkin ja myös varttuneemman Leon lomille pääsyt myös venähtävät, tai lomat peruuntuvat kokonaan. Tästä johtuen sekä Erkki ja Anna että Leo ja Alva eivät näe toisiaan sota-aikana kuin muutaman harvan keran vuodessa. Ikävä on kova molemmilla pariskunnilla, ja molemmat myös käyttävät kirjeissään paljon lohduttavaa ja eron kestämiseen rohkaisevaa parisuhdediskurssia. Lohdutuksen ja rohkaisun tavoitteena heillä on saada rakastettu paremmalle tuulelle ja auttaa häntä kestämään sodan lohduttomuus ja pitkä ero. Keinot lohduttaa ja rohkaista ovat kuitenkin erilaisia vanhan ja nuoren parin välillä.

Perheenisä Leo yrittää lohduttaa vaimoan Alvaa selittämällä tälle pitkän erossa olon hyviä puolia. Sota näyttäytyy Leon diskurssissa usein positiivisena tapahtumana, joka saa parin taas muistamaan uudelleen heidän välisensä rakkauden arvon ja merkityksen.

Uskot kai että kyllä täällä on minullakin ikävä, mutta se on kovin hyvä tämä pakollinen ero meille, katsos täällä ollessa vasta aukee silmä ja sydän tajuamaan omat tunteensa, nyt olen minä viime aikoina vasta tullut tuntemaan, kuinka lähellä sinä Alva todellakin olet minun sydäntäni. (Leolta Alvalle 11.11.1939. SAK 449, Kper)

Tämä pitkä vaarallinen ero joka meillä on ollut, on perin tarpeellinenkin meille, varmaan olet sinäkin sydämässäsi monta kertaa mennyt läpi meidän elämämme, ja tullut varmaan siihen tulokseen että kun on koti, lapset, puoliso ja rakkautta, on se suurin onni mitä meidän ikäisillemme on suotu, vaikka niistä puuttuisi rikkauskin niin sittenkin onni sopu ja rauha korvaavat suurimmatkin maalliset rikkaudet. (Leolta Alvalle 7.4.1940. SAK 449, Kper)

Leo tiedostaa Alvan kovan ikävän ja haluaakin konkreettisesti neuvoa vaimoan, miten ikävää voi hillitä. Sodan vakavuutta hän pyrkii vähentämään kutsumalla poikkeustilaa

”ruljanssiksi”. Termin käyttö lisää kirjeeseen positiivista kaikua, aivan kuin sota olisi jokin välttämätön ja raskas asia, joka tulee nyt vain hoitaa pois alta.

Kai sinun Alva ressu on ollut ikävä, mutta tiedän siihen hyvän keinon, ajattele minun olevan työssä jossain naapurikaupungissa ja kun menet nukkumaan niin ajattelet vain minua niin kyllä se ikävä sitten yöllä järjestyy hyvinpäin, siis ota kevyesti vain tää koko ruljanssi niin on paljon mukavampi olla. (Leolta Alvalle 25.10.1939. SAK 449, Kper)

Alva puolestaan ei kirjeissään Leolle juurikaan lohduttele miestänsä tai rohkaise kestä-
mään pitkää eroa. Lohduttamisen sijaan Alva tuntuu pyytävän lohdutusta. Usein hän sur-
kuttelee omaa ja lastensa kohtaloa.

*Leo rakas ei ole ennen viittänyt niin tyhjää joulujuhla, ei siitä että joululahjoja ei
olisi ollut. Lapset sai niin paljon lahjoja ja minä jäin ilman kuin ei isä ollut kotona.
(Alvalta Leolle 25.12.1939. SAK 449, Kper)*

Nuorella parilla Erkillä ja Annalla lohduttaminen jakautuu samankaltaisiin rooleihin. Pa-
risuhteessa mies näyttäytyy lohduttavana osapuolena ja nainen lohdutettavana. Erkki loh-
duttaa Annaansa usein toistelemalla, ettei unohda tätä. Tämänkaltaista lohduttamisdis-
kurssia ei ole nähtävissä vanhemman parin kirjeistä. Taustalla lienee Erkin ja Annan suh-
teen tuoreus: he ovat tunteneet vasta muutamia kuukausia, ja siksi Erkillä on kova tarve
vakuuttaa, ettei unohda.

*Älä rakas Annaseni anna sen häiritä rauhaasi kun et ole kolmeen päivään saanut
minulta kirjettä, olinhan minäkin tässä äskettäin toista viikkoa _ etten saanut
Sinulta kirjettä, mutta voit olla varma, etten hetkeksikään unohda Sinua, rakas
Annaseni, kuinka minä voisin unohtaa Sinut tyttöseni, ei siitä tule mitään. (Erkiltä
Annalle 15.12.1942. SAK 365, Kper)*

Anna lohduttaa Erkkiä monesti huomauttamalla, että vaikka nyt he joutuvat olemaan pit-
kiä aikoja erossa, niin tulevaisuudessa heillä on sitten enemmän yhteistä aikaa. Muita
lohduttamisen tapoja ei Annan kirjeissä esiinny.

Lohduttamisen strategiat ovat nuoren ja vanhemman pariskunnan välisessä kirjeenvaih-
dossa hyvin erilaisia. Leo pyrkii luomaan pitkästä erosta helpompaa korostamalla sen
positiivisia vaikutuksia parisuhteeseen. Lisäksi hän antaa kirjeessä konkreettisia neuvoja,
miten ikävän tunteita voi vähentää. Nuori Erkki puolestaan vakuuttelee Annalleen, ettei
unohda tätä. Lohduttamisen keinot ovat selvästi riippuvaisia parisuhteen tuoreudesta: uu-
dessa parisuhteessa on tärkeämpää korostaa muistavansa. Kummallekin pariskunnalle yh-
teistä on lohduttamisstrategioissa, että tyypillisesti lohduttava osapuoli on mies ja lohdu-

tettavana on nainen. Miestä lohdutetaan kirjeissä vain harvoin ja lohduttaminen on silloinkin hyvin vähäsanaista. Voikin olla, että sotien aikana vaikutti jollain tasolla vielä 1800-luvulla kehitelty polariteetti-ihanne, jonka mukaan naisten ja miesten olemuksellinen erilaisuus täydensivät toisiaan. Naiset nähtiin emotionaalisina ja passiivisina, kun taas miehet rationaalisina ja aktiivisina (Eiranen 2014: 6). Näin ollen saatettiin ajatella, että herkkinä ja tunteellisina pidetyt naiset tarvitsivat enemmän lohdutusta kuin rintamalla taistelevat miehet.

Haaveilu ja tulevaisuuden kuvitelmat parisuhteen tukipylväinä

Sota-ajan kirjeissä on nähtävissä niin kutsuttu itsesensuuri-ilmio: kirjeen kirjoittaja halusi suojella vastaanottajaa pelolta ja ahdistukselta. Itsesensuurin vuoksi erityisesti puolisoiden välisessä kirjeenvaihdossa vaiettiin vaikeista kokemuksista ja keskityttiin positiivisiin seikkoihin, jotka ylläpitivät parisuhdetta (Taskinen 2015: 22-23). Tässä aineistossa molemmat rintamalle sijoitetut miehet vaikenivat suurimmilta osin rintaman kauhuista. Parisuhteen ylläpito ei perustu vaikeuksista ja peloista puhumiseen. Sen sijaan keskeinen rooli on tulevaisuuteen suuntautuvalla haaveilulla, jolla pyritään unohtamaan hetkeksi ankea nykytilanne.

Leo ja Alva, aineiston vanhempi aviopari, haaveilevat kirjeissään useasti siitä hetkestä, kun sota on ohi ja Leo voi tulla kotiin. Myös Leon lomaa odotellaan kovasti. Kuvitelmiin iloisesta jälleennäkemisestä liittyy iloisia halauksia ja suukkoja, usein myös perheen lapset ovat mukana. Leolla unelmointiin tapaamisesta liittyy myös monesti keskeisenä osana pariskunnan ensimmäinen yö pitkän eron jälkeen. Alva sen sijaan puhuu kirjeissä jälleennäkemisestä tästä puolesta hyvin vähän. Pariskunta ei haaveile juurikaan kauemmasta tulevaisuudesta, vaan kaiken katsotaan olevan hyvin, kunhan isä vain tulisi kotiin.

Voikaa nyt hyvin ja sinä Alvaseni, kyllä minä sinut sitten puristelen ja halailen kun tulen, ei me ensimmäisenä yönä nukutakaan eri sängyssä vaan ollaan sellaisessa solmussa että. (Leolta Alvalle 7.11.1939. SAK 449, Kper)

Suuret kiitokset kirjeestäsi 1. huhtikuuta, voi niin kovasti te kaikki sielä odottelette isää kotia, no kunhan en vain hukkuisi niihin hyväily tulviin jota varmaan saan kun luoksenne pääsen. (Leolta Alvalle 7.4.1939. SAK 449, Kper)

Sinä kirjoitit yhdessä kirjeessä että sinä koitat saada loma, se olis kyllä hauska että sinä tulisit meidän luo, että lapset saisi nähdä isä, ja minä saisi tunte sinun voimakat kädet minun ympärinä, ja hehkuvat suudelmat. (Alvalta Leolle 25.1.1940. SAK 449, Kper)

Erkillä ja Annalla, aineiston nuorella parilla, haaveilu muodostaa keskeisen tekijän parisuhteen ylläpitodiskursseissa. Sota erottaa parin juuri, kun he ovat alkaneet ihastua toisiinsa, joten haaveilun avulla he alkavat lujittaa uutta ja hentoa parisuhteen alkuaan. Kirjeenvaihdon ensimmäisinä kuukausina pari haaveilee Erkin tulevasta lomasta ja tulevasta suudelmasta. Anna pukee haaveilunsa runollisiksi ja monisanaisiksi ilmauksiksi. Anna vaikuttaa saaneen haaveiludiskurssiinsa vaikutteita aikakauden romanttisista elokuvista, laulunsanoista tai runoista. Kirjeissään hän kuitenkin joissain kohdissa tiedostaa, että haaveet ovat vielä kaukaisia ja saattavat romahtaa.

Olisin seitsemännessä taivaassa kun sinä pääsisit jouluksi lomalle. Olen jo haaveillut, kuinka sen loman viettäisimme yhdessä oikein ihanasti ja kiltisti. Toivon, että kaikki unelmani toteutuisivat ja kun vahvasti uskon niiden toteutuvan, niin ne myös toteutuvat. (Annalta Erkille 30.10.1942. SAK 365, Kper)

Minä yleensä olen pellolla hyvin itseeni sulkeutuva, puhun hyvin vähän toisten kanssa. Muistelen menneitä ja haaveilen tulevia, rakentelen monenlaisia ihania pilvilinnoja, jotka helposti maailman myrskyissä sortuvat. (Annalta Erkille 9.9.1942. SAK 365, Kper)

Anna haaveilee varsin pian kirjeenvaihdon alettua myös yhteisestä sodanjälkeisestä tulevaisuudesta huolimatta siitä, että pari on hädin tuskin muutaman suudelman vaihtanut. Haaveilu tulevasta avioliitosta näyttäytyy Annalla monesti peitellysti. Siihen myös kysytään vastakommenttia Erkiltä, ikään kuin Anna kaipaisi häneltä vahvistusta haaveilleen. Myöhemmissä, mutta kuitenkin kihlausta edeltävissä kirjeissä epävarmuus vähenee ja Anna puhuttelee Erkkiä jo tuttavallisemmin ”aviomiehekseen”.

Kirjoitit jotakin ”hyvän yön suudelmasta”, ei ainakaan minulla olisi mitään sitä vastaan mutta se täytyy valitettavasti säästä tuonnemmaksi. Ei niitä kertoja sormin lasketa, jolloin olemme toivottaneet toisillemme ”hyvää yötä” suudelman muodossa, eikö totta? Kuinkahan pitkä aika mahtaa kulua siihen, kun toivotamme ”hyvää huomenta” samassa muodossa. (Annalta Erkille 14.9.1942. SAK 365, Kper)

Omistan tämän ja monta muuta hetkeä tänä iltana vain Sinulle rakkahin (aviomieheni.) – Mistäköhän tuo ajatus taas tuli mieleeni, sitä en tiedä, mutta sen kumminkin tiedän, että se on aina mielessäni ja että tuo ajatus on maailman ihanin ajatus mitä olla saattaa. Vai tahdotko antaa siihen vastalauseen? (Annalta Erkille 22.1.1943. SAK 365, Kper)

Erkki haaveilee kirjeissään Annan tavoin lomasta, jälleennäkemisestä ja parin yhteisestä tulevaisuudesta avioliiton muodossa. Erkki ottaa hyvin nopeasti tavakseen nimittää Annan ”pikku-morsiamekseen” ikään kuin vastatakseen Annan hänestä käyttämään puhutelmumuotoon. Erkki ei kuitenkaan haaveillessaan käytä yhtä runollista kieltä kuin Anna, vaan sanoo asiat suuremmin ja toteavammin.

Ajattelen aikaa kuukausi takaperin, silloin sain olla joka ilta Sinun kanssasi, mutta nyt olemme pakosta taas eroitettuna vielä pitkäksi aikaa, Toivottavasti tulee pian se aika jolloin saan taas nähdä Sinun kirkkaat silmäsi ja tuntea pehmeät huulesi lämpiminä. Se karkottaa kaikki synkät ajatukseni varmasti mielestäni, kunpa se aika tulisi pian. (Erkiltä Annalle 10.11.1942. SAK 365, Kper)

Kuule, rakkaani, kun vain hiljaliseen odottelemme niin tulee vielä sekin aika että saamme perustaa yhteisen kotimme ja sinä, rakas tyttöseni, saat sen sisustaa viihtyisäksi. Siitä tulee varmaan ihanaa, olla Sinun kanssasi yhdessä. Sekin aika tulee vielä, kunhan vain ehtii. (Erkiltä Annalle 17.1.1943. SAK 365, Kper)

Vanhan ja nuoren pariskunnan haaveiludiskurssien teemat ovat osittain samankaltaisia. Kummallakin parilla haaveilun kohde on usein jälleennäkemisen hetki, joka koittaa joko sodan päätyttyä tai miehen tullessa lomalle. Erityisesti vanhemmalla parilla Leolla ja Alvalle jälleennäkeminen on pääasiallinen haaveilun kohde, ja Leo liittyy siihen myös haaveet yhteisestä yönvietosta. Nuorella parilla Erkillä ja Annalla haaveet kohdistuvat jälleennäkemisen lisäksi myös kaukaisempaan tulevaisuuteen, aikaan jolloin he voivat mennä naimisiin ja muuttaa yhteen. Haaveilu toimii heille keskeisenä keinona rakentaa tuoretta parisuhdetta vakaammalle pohjalle. Erityisesti uuden parisuhteen alussa haaveet ovat melko hauraita ja niille haetaan vahvistusta parisuhteen toiselta osapuolelta.

Seksistä puhuminen osana parisuhteen ylläpitoa

Sotien aikana suomessa vallitsi vahva porvarillinen seksuaalimoraali, jossa yhdistyivät sukupuolielämän liittäminen avioliiton piiriin sekä siveellisenä pidetty seksuaalisuudesta vaikeneminen (Vainio-Korhonen & Lahtinen 2015: 214). Tämän aineiston pariskuntien suhtautuminen seksiin ja seksuaalisuuteen poikkeaa toisistaan paljon. Sukupuolielämään liittyvillä viittauksilla on erilaisia funktioita.

Leo ja Alva suhtautuvat hyvin eri tavoin seksiin kirjeenvaihdossaan. Leo näkee seksin tärkeänä ja luonnollisena osana parin välistä rakkautta. Useassa kohtaa kirjeissään hän myös haaveilee parin jälleennäkemistä seuraavasta yhteisestä yöstä. Seksiin liitetään lähes aina positiivisessa sävyssä mahdollisuus tulevasta yhteisestä lapsesta.

Niin kai sinä ressunni kuvittelit että jospa pääsisi isän syliin nukkumaan, kyllä kai sinä syliini pian pääset, vartokaamme nyt vain kärsivällisesti, sitten saat oikein levätä siinä turvallisesti, olemme kuin nuoret juuri vihityt nuorikot, annamme toisillemme kaiken, mitään pelkäämättä, mitään rajoittamatta, jos siitä jotakin seuraa, on se vain uudemman syvemmän rakkautemme hedelmä, eikös niin ole Alvaseni, vastaappas siitä minulle rehellisesti. (Leolta Alvalle 7.4.1940. SAK 449, Kper)

Kyllä se niin on mammakulta että jos minä lomalle pääsisin ja kun sinä hiipisit kuin pikkutyttö minun syliini niin voi olla mahdollista että siitä hyväilystä voi seurauksena olla lisää reserviläisiä, sillä voisimmekohan me olla tarpeeksi varovaisia, vai mitä – no se siitä, aikahan sen näyttää ei olla nyt niin tunteellisia, että ei menisi yöunet. (Leolta Alvalle 21.1.1940. SAK 449, Kper)

Vaikka Leon seksiin liittämät tunteiden kuvaukset ovat hyvin vahvoja, hän tuntuu myös jälkeinpäin häpeävän omaa avoimuuttaan. Monesti hän seksistä kirjoittamisen jälkeen yrittääkin vähätellä tai mitätöidä jollain tavalla sanomaansa. Tämä voi johtua ajan seksuaalikulttuurista, jossa sukupuoliasioista ei ollut tapana puhua avoimesti.

Ymmärräthän että kova on kaipaus sinne. ja kun ajattelen että kun jälleen tuntisin sinun lämpöisen ruumiisi värisevän itseäni vasten niin, niin – (olkoon nyt ajattelematta että ei tekisi niin hönttiä) Paljastappas sinäkin kirjeessäsi vähän noita tunteitasi, uskon että kai sinäkin tunnet jotain samanlaatuista. Tämä kirje on nyt jonkun verran höntti, mutta kun on viikosta viikkoon samalla paikalla ja rupee kaikki tuntuun niin jokapäiväiselle niin rupeaa jo ajatteleen siviiliäkin. (Leolta Alvalle 14.1.1940. SAK 449, Kper)

Leon vaimo Alva ei käsittele kirjeissä lainkaan pariskunnan sukupuolielämää tai siihen liittyviä toiveita, vaikka Leo sitä vaimoltaan useasti pyytääkin. Alvan kirjeissä lähin seksiin viittaava ilmaus löytyy kirjeestä, jossa hän puhuu ”hehkuvista suudelmista” ja ”voimakkaista käsistä” hänen ympärillään (Alvalta Leolle 25.1.1940. SAK 449, Kper). Tämänkin tilanteen Alva liittää pariskunnan jälleennäkemiseen eikä niinkään yhteiseen yön viettoon. Alvan kirjoittamisaiheita saattaa rajata ajalle tyypillinen seksuaalisuudesta vaikeutuminen, mutta myös se, ettei hän kirjoita omalla äidinkielellään. Äidinkieli on hyvin keskeinen osa ihmisen identiteettiä ja se määrittelee paljon sitä, kuuluuko ihminen mielestään tiettyyn ryhmään vai ei (Nikanne 2002: 29-30). Vieraalla kielellä tunteiden ilmaiseminen voi olla Alvalle näin ollen vaikeaa.

Sodan melskeissä seurustelevilla Erkillä ja Annalla on monitahoinen näkemys sukupuolielämästä ennen avioliittoa. Sota-aikana seurustelusuhteissa jouduttiin tasapainottelemaan seksuaalisuuden kanssa. Liian pitkälle ajan moraalin mukaan ei saanut mennä, vaikka mieli tekikin (Näre 2016: 23). Erkin lomilla pariskunnalle syntyikin tilanteita, joissa kiusauksia on.

Muistelen tässä juuri viettämäni loman viimeistä iltaa, kun Sinä rakas tyttöseni kiusasit minua silloin. Et varmaankaan olisi uskaltanut sitä tehdä jos olisimme olleet jossain muualla kuin Sinun boksissasi tai vanhempasi olisivat olleet pois kotoa. Tiesit etten uskalla siinä tehdä mitään, kun äitisi valvoi viereisessä huoneessa. En ihmettele yhtään että lämpenin, kun näin Sinun valkoisen ja pehmeän povesi, jos ei siitä lämpene niin mistä sitten. (Erkiltä Annalle 4.1.1943. SAK 365, Kper)

Pariskunnasta erityisesti Anna on tiukasti sitä mieltä, että seksistä pidättäytyminen ennen avioliittoa on tärkeää. Annan mielestä seksi voisi pilata heidän väliltään jotain kaunista ja turmeltumatonta. Kirjeissään hän myös korostaa, miten hyvä vaikutus hänen periaatteillaan on ollut Erkkiin.

Sinä olet minulle kuin hyvä, rakastava veli, joka ei tee, eikä toivo pikkusisarelleen mitään pahaa. Voisimmehan rakastaa toisiamme, kuin veli rakastaa siskoaan, ja päinvastoin, sillä silloin kuitenkin rakkautemme olisi puhdasta ja viatonta, niin kuin se tähänkin asti on ollut. Juuri sellaista rakkautta minä kaipaan, ja ajatella aina toisen parasta ensin ja sitten vasta omaansa. Hetkellistä nautintoa en voi verrata tosi rakkauteen, sillä siinä ei ajatellakaan mitään sen enempää ja siinä kumpainenkin vahingoittaa omaa itseään. (Annalta Erkkille 24.1.1943. SAK 365, Kper)

Kaikki muut pojat ovat vajonneet paljoa syvemmälle syntiin. Arvaan kyllä millaiset olisivat Sinunkin lomasi ilman vaikutustani, mutta olen iloinen kun saan vaikuttaa Sinuun näin suuresti. (Annalta Erkkille 12.4.1943. SAK 356, Kper)

Erkki kannustaa Annaa ja kertoo olevansa samaa mieltä siitä, kuinka tärkeää siveellisyys on heidän suhteelleen. Erkki myös myöntää, että Annan pidättäytyminen on vaikuttanut häneen positiivisesti.

Rakkautemme on säilynyt puhtaana ja säilyy, minusta tuntuu siltä että se säilyy yhtä viattomana, kuin tähänkin asti. Olen ylpeä että minulla on Sinunlaisesi morsian. Sinä olet vaikuttanut minuun hyvin suuresti ja olen hyvilläni siitä, että olet sen tehnyt. (Erkiltä Annalle 27.1.1943. SAK 365, Kper)

Kun eilen illalla tulin tänne niin kaverit sanoivat heti että, Anna on varmaan ollut lämpimänä kun Ekan posket ovat kaventuneet ja tulleet niin valkoisiksi. Sanoin että älkää olko siinä luulossa ensinkään sillä minä en ole ensinkään sellaisten tyttöjen kanssa kuin te olette. Anna on kunnon tyttö. Ei ensinkään sellainen. Olen tosiaan iloinen että Sinä pidät periaatteistasi kiinni niin horjumatta. (Erkiltä Annalle 5.1.1943. SAK 365, Kper)

Vaikka Erkki kannustaakin Annaa tämän päätöksessä, Erkin oma suhtautuminen esiaviolliseen seksiin ei vaikuta olevan aivan yhtä tiukka kuin Annalla. Pari on lyönyt Erkin lomalla leikkimielisesti vetoa siitä, pystyvätkö he olemaan harrastamatta seksiä ennen avioliittoa. Erkki on sillä kannalla, että he eivät pysty, kun taas Anna uskoo heidän pysyvän siihen. Useassa kirjeessä Erkki muistuttelee Annaa tästä vedosta ja laskee leikkiä siitä, miten lomalle tullessa saa nähdä, kuinka vedon kanssa käy.

Olen nyt jälkeinpäin ajatellut sitä meidän vetoamme. Voisinkohan minä tehdä niin kuin uhkasin Sinulle, minusta tuntuu nyt siltä kuin se voisi särkeä väliltämme jotain kaunista, en osaa sanoa kuinka sitten keväällä taas ajattelen lomalla ollessani, mutta nyt kuitenkin ajattelen niin. (Erkiltä Annalle 8.1.1943. SAK 365, Kper)

Erkin ja Annan kirjeistä on nähtävissä myös sodan aikana alkanut seksuaalimoraalin ja sukupuoliroolien vähittäinen muuttuminen. Sota-aikana jatkuvasti muuttuneet olosuhteet ja ihmisten liikkuminen höllensivät seksuaalisuuden kontrollia, mikä mahdollisti vapaamman seksuaalisen käyttäytymisen (Näre 2016: 26). Anna ja Erkki ovat huomanneet, miten heidän sukupolvensa nuoret käyttäytyvät vapaammin. Erkin kirjeistä ilmenee, miten hän pitää Annaa ”kunnan tyttönä” eikä ”sellaisena” (Erkiltä Annalle 5.1.1943. SAK 365, Kper). Anna paheksuu erityisen voimakkaasti ”nykyajan nuorten” moraalitonta käytöstä.

Katsos asia on sillä viisiin, että olen nähnyt ja vielä enemmän kuullut, kuinka nykyajan nuoriso ja tytötkin, ovat vajonneet niin syvälle synnin kuiluun. Nuoret (minun ikäiseni) tytöt tupakoivat ja juovat ja kaiken tämän ohella sitten se kolmas. On kauhean surkeata ajatella, että tällaiselle ”kurittomalle sukupolvelle” on uskottava Suomen tulevaisuus. Juuri tämän kannustamana tahdon olla poikkeus ja pitää Sinutkin mahdollisuuksieni mukaan poikkeuksena. Tahdon säästää henkisen ja fyysisen terveyteni vastaista elämäni ja ennen kaikkea lapsiani varten. (Annalta Erkille 11.1.1943. SAK 365, Kper)

Seksistä puhumisen avulla molemmat tämän aineiston pariskunnat pyrkivät vahvistamaan suhdettaan toiseen. Naimisissa olevalle Leolle seksistä puhuminen ja haaveilu ovat keino osoittaa rakkautta vaimoan kohtaan. Sukupuolielämä näyttäytyy Leolle keskeisenä ja luonnollisena avioliiton osa-alueena. Nuoripari Erkki ja Anna puolestaan korostavat toisilleen siveellisyyden ihannetta ja sen avulla luovat puhdasta ja viatonta kuvaa parisuhteestaan. Vanhemman pariskunnan kirjeissä sukupuolielämän toteuttaminen yhdistää heitä, kun taas nuoremmilla yhdistävä tekijä on seksistä pidättäytyminen.

Sota-aikana vallitsi Näre (2016: 24) mukaan vielä absoluuttisen seksuaalimoraalin eetos, joka odotti naisilta pidättäytymistä mutta miesten seksuaalisia tarpeita kohtaan ei osoitettu samanlaista kritiikkiä. Miehillä nähtiin olevan voimakkaampi seksuaalinen halu kuin naisilla. Perinteiset sota-aikana seksuaalisuuteen liitetyt sukupuoliroolit näyttäytyvät hyvin myös pariskuntien kirjeissä. Leo puhuu miehenä sukupuolielämästä suoraan, kun taas vaimo Alva vaikenee seksistä lähes tyystin. Nuori Erkki saa miehenä puhua ”lämpenemisestä” ja kiusoitella tyttöystävänsä siitä pystyykö tämä voittamaan vedon. Anna puolestaan naisena korostaa ehdotonta siveellisyyttä ja paheksuu suuresti moraalittomasti elävää nuorisoa.

Uskollisuuden vannominen rakkaalle

Uskollisuus linkittyy kiinteästi sota-ajan seksuaalimoraaliin. Aviossa olevilta naisilta odotettiin uskollisuutta rintamalle lähtenytään kumppaniaan kohtaan, sillä vaimon uskotomuuden katsottiin heikentävän miehen taistelutahtoa. Pidättäytymällä heittäytymästä

seksuaalisiin nautintoihin nainen saattoi siis puolustaa omalta osaltaan maataan. Naimattomien naisten kohdalla tilanne oli kahtiajakoinen: toisaalta seurustelu suomalaissotilaiden kanssa oli sallittua, mutta liian pitkälle ei saanut mennä. (Näre 2016: 23.)

Aviopari Leo ja Alva käsittelevät kirjeissään varsin vähän uskollisuuteen linkittyviä teemoja. Tämä voi johtua parin pitkästä yhteisestä historiasta: usean avioliittovuoden jälkeen toiseen luotetaan, eikä uskollisuutta ole tarpeen vanhoja ja vakuutella. Ainoastaan yhdessä kirjeessä Leo käsittelee uskollisena pysymistä. Hän on aiemmin saanut vaimoltaan kirjeen, jossa tämä epäilee miehensä osoittaneen kiinnostusta lottia kohtaan. Alvan kyseinen kirje ei ole luovutettuun kokoelmaan päätenyt, mutta Leon vastaus vaimon epäilyihin sen sijaan on.

Olen lukevinani viime kirjeesi sisällöstä että minun pikku vaimoni vähän pelkää että jos se ukko siellä reservissä vaikka öksyisi lottiin mutta voin vakuuttaa että kyllä se ukko on siksi rakastunut Eukkoonsa että sen ei tule sellaiset mieleenkään ja enhän voisi olla lapsilleni vilpitiön isä jos en kestäisi heidän kirkkaita sinisilmiiään vapaalla omalla tunnolla, niin Eukko ressu, luota sinä siihen, että kyllä sinä ne kaikki saat takaisin samallaisena, siihen minäkin luotan sinuun nähden. (Leolta Alvalle 23.11.1939. SAK 449, Kper)

Vastauksesta voidaan nähdä, miten Leo pyrkii rauhoittamaan Alvaa ja perustelemaan, miksi vaimon epäilykset ovat turhia. Pettäminen ei voi olla mahdollista, sillä sen estävät rakkaus vaimoa kohtaan sekä yhteiset, viattomat lapset. Uskollisuudesta puhuminen antaa Leolle myös mahdollisuuden muistuttaa vaimoaan, että tämänkin tulee olla uskollinen hänelle.

Erkin ja Annan tuoreessa, vielä hiukan epävarmassa suhteessa uskollisuudesta puhuminen on tärkeä teema. Kun Leon ja Alvan kirjeenvaihdossa vaimo epäilee miehensä uskottomuutta, niin Erkin ja Annan kirjeenvaihdossa tilanne on päinvastainen: Erkki epäilee Annaa, ja Annan tehtävä on vakuutella uskollisuuttaan. Erkille sotaan lähteminen on psyykkisesti rankka kokemus: hän joutuu eroon juuri löytämästään rakastetusta. Ikävä on kova ja elämä rintamalla on kirjeiden perusteella karua. Anna sen sijaan jatkaa kotona elämäänsä ja pääsee viikonloppuisin huvittelemaan tanssilavoille. Eräässä kirjeessään Anna kertoo Erkille ”Virenojan reissusta”, jonka aikana hän esiintyi tanssikulkueessa ja sai runsaasti huomiota miespuolisilta katsojilta (Annalta Erkille 21.1.1943. SAK 365, Kper). Ei ole yllättävää, että lukiessaan Annan kuvausta tämän ”valloituksista” Erkki alkaa kuvitella työstään kaikenlaista.

Sinullahan on vielä vapaus leikitellä ”valloituksiesi” kanssa niin paljon kuin haluat. Kunhan et vain menisi liian pitkälle sillä minä olen siinä suhteessa hiukan en nyt osaa sanoa millainen mutta ajattelin itsekseeni että leikittele Sinä vain, mutta älä sitten kadu jos siitä on mitä seurauksia sitten kun minä täältä Korvesta joskus

tulen ihmisten ilmoille ja minulle tulee tilaisuus siihen. Luulen että minäkin vielä sitten pystyn johonkin olen ainakin ennen pystynyt. ennemmin kuin Sinut kohtasin en ole senjälkeen yrittänytkään. Kunpa tämä sota loppuisi ja minä pääsisin täältä kotiin, ja voisin olla kanssasi aina. ettei tarvitsisi ajatella täällä että siellä on parhailtaan joku toinen poika Annan kanssa. (Erkiltä Annalle 24.1.1943. SAK 365, Kper)

Erkin kirjeestä voi päätellä, miten vaikeaa hänen on ollut pukea mustasukkaiset ajatuk-
sensa sanoiksi. Lauseet ovat harkitsemattomia ja muistuttavat ajatuksen virtaa. Erkki tun-
tee vahvaa turhautumista siitä, että joutuu olemaan erossa Annasta eikä pysty vaikutta-
maan siihen, ketä tämä tapaa. Erkki jopa varoittelee tyttöönsä, että jos tämä ei pysy hänelle
uskollisena, niin ei hänenkään tarvitse sitten olla. Varoitukset ovat sävyiltään uhkaavia ja
ne ovat selvästi syntyneet hetken mielifohteesta, sillä seuraavassa kirjeessä Erkki jo pyy-
telee rakkaaltaan anteeksi harkitsemattomia sanojaan. Hän ottaa tavakseen myös kehua
Annaansa, jos tämä on pystynyt ”välttämään kiusauksen” ja jäämään kotiin muiden läh-
tiessä tanssilavalle.

*Pyydän anteeksi kun viime kirjeessäni kirjoitin Sinulle aivan aiheetta, mutta koeta
ymmärtää minua joka olen täällä Korvessa erossa kaikesta elämästä. Ethän vain
käsittänyt minua väärin rakkahin. Täällä tulee ihminen niin kummaliseksi ettei
oikein itsekään käsitä itseään, mikä on vikana. Pienimmästäkin ajattelee heti
pahinta. (Erkiltä Annalle 25.1.1943. SAK 365, Kper)*

*Kuulehan, Anna rakas, teit aivan oikein silloin kun et lähtenyt kun Sinua pyydettiin
tanssimaan Pennalaan. Olen oikein hyvilläni siitä kun jaksoit kieltäytyä siitä
huvista minun takiani. (Erkiltä Annalle 20.5.1943. SAK 365, Kper)*

Anna yrittää kirjeissään suhtautua rakkaansa mustasukkaisiin purkauksiin ymmärtäväi-
sesti, vaikka onkin hiukan pahoittanut mielensä saamansa kirjeen synkästä sävystä. An-
nan strategia Erkin rauhoitteluksi ei yllättäen olekaan toistuva ikuisen uskollisuuden
vannominen, vaan sen sijaan kirjeissään hän pyytää anteeksi Erkiltä ja pyrkii vähättele-
mään tapahtunutta. Lisäksi Anna korostaa, että parin välistä luottamusta kasvattaa, kun
hän totuudenmukaisesti kertoo Erkille tapaamistaan miehistä.

*Rakas Erkkini, minun on nyt niin paha olla kun kirjoitin Sinulle eilen jotakin
Virenojan valloituksistani. Pyydän sinulta rakkaimpani, että et ajattelisi sitä asiaa,
sillä se ei ole ajattelemisen arvoinen. Katsoin kumminkin parhaakseni kirjoittaa sen
Sinulle kun kysyit sitä. Ajattelin, että kun itse kerron sen Sinulle, niin luotat
paremmin minuun, eikö niin rakkaani? (Annalta Erkille 22.1.1943. SAK 365, Kper)*

*Kuule rakas, oma kullamuruni, pyydän Sinulta anteeksi, kun kirjoitin sen Sinulle
ja vielä enemmän anteeksi sitä, että olen menetellyt niin, että olen leikitellyt
”valloituksieni” kanssa. Se leikittely ei voi mennä liian pitkälle, sillä kaikki tapahtui*

kaiken kansan nähden, eikä missään ”kulissien takana”, enkä istunut silloin kenenkään polvella. (Annalta Erkille 25.1.1943. SAK365, Kper)

Molemmat aineiston pariskunnat kokevat uskollisuuden tärkeänä osana parisuhdetta. Kauan naimisissa olleilla Leolla ja Alvalla uskollisuudesta puhuminen ja sen vakuuttelu ei kuitenkaan näyttäyty yhtä merkityksellisessä valossa kuin nuorella Erkillä ja Annalla. Vaikuttaisikin siltä, että parisuhteen ikä vaikuttaa uskollisuuden vannomisen määrään. Pitkässä parisuhteessa toiseen luotetaan, jolloin uskollisuuden vannominen ei ole niin tärkeää. Luottamusta lisäävät pitkän parisuhteen lisäksi erityisesti lapset ja myös yhteinen omaisuus. Pitkä ero voi silti joskus antaa aihetta epäilyksille. Tuoreessa parisuhteessa, jossa ei ole vielä vakiinnuttu, luottamus toiseen saattaa horjua, ja siksi uskollisuuden vakuuttelu on tärkeää. Nuorilla pareilla rintamalle eristetty mies vaikuttaa suhteen mustasukkaisemmalta osapuolelta, kun taas kauan toisensa tunteneilla pareilla kotirintaman nainen saattaa pohtia enemmän rintamalle sijoitetun miehensä uskollisuutta.

Rakkaudentunnustukset

Suomalaisen rakkauden historiaa tutkineiden Lahtisen ja Vainio-Korhosen (2015: 214) mukaan sota-ajan poikkeusoloissa rakkaudentunnustukset olivat hyvinkin suoria. Epävarmuus tulevasta sekä kuoleman läheisyys herkistivät kirjoittajien mieltä niin, että rakkaus puettiin sanoiksi useammin kuin yleensä oli ollut tapana. Tämän aineiston vanhemman parin kirjeenvaihto osaltaan haastaa ajatuksen hyvin suorista rakkaudentunnustuksista, kun taas nuoremman parin kirjeenvaihto tukee sitä.

Kauan naimisissa olleilla Leolla ja Alvalla kirjeenvaihdossa esiintyy hyvin vähän suoraa rakkaudentunnustusta. Leo kylläkin puhuu paljon rakkaudestaan vaimoan kohtaan, mutta tunnustaessaan sitä hän käyttää kiertoilmauksia. Seuraavassa lainauksessa kiertoilmaus sekä korostaa parin vanhemmuutta, että antaa Leon tunteenilmaisulle leikkisän sävyn.

Olethan minun omien pienokaisteni kypsä äiti ja siksi olenkin täällä niin rauhallinen kun tiedän että sinä tehet kaikkesi lastemme eteen, ja vielä saan sulkea teidät kaikki syliini niin sinä hetkenä en vaihtaisi sitä suurempaankaan omaisuuteen, siis suoraan sanoen, minusta tuntuu että nyt isä on oikein rakastunut äitiin. (Leolta Alvalle 11.11.1939. SAK 449, Kper)

Leon ruotsinkielinen vaimo Alva puolestaan ei kirjeenvaihdon aikana juuri tunnusta rakkauttaan Leoa kohtaan suoraan. Alva puhuu kirjeissään kyllä kaipauksestaan, mutta rakkaudentunnustuksia hänen on vaikeaa pukea sanoiksi puutteellisella suomen kielellään. Lähin rakkaudentunnustusta muistuttava ilmaus esiintyy kirjeessä, jossa hän puhuu pariskunnan yhteisistä lapsista.

Ulla lähettää isälle lämpöiset terveiset, että sinä viällä otat minua ja Juha sinun suuren lämpöisen syliin. Minun oma ja Juhan oma rakas Isä. (Alvalta Leolle 2.11.1939. SAK 449, Kper)

Alva ja Leo eivät kirjeissään tunnusta rakkauttaan toisilleen suoraan. Rakkaudentunnustuksien määrä on melko vähäinen eivätkä ne ole erityisen kiihkeitä varsinkaan verrattaessa Leon voimakkaisiin ilmauksiin pariskunnan tulevista yhteisistä öistä. Pariskunta myös liittyy epäsuoriin rakkaudentunnustuksiinsa usein viitteitä yhteisiin lapsiin, joita he pitävät kirjeistä päätellen rakkautensa sinettinä. Leon ja Alvan kirjeenvaihdossa esiintyvät rakkaudentunnustukset haastavatkin Lahtisen ja Vainio-Korhosen (2015: 214) ajatuksen sota-ajan poikkeusolojen rakkaudentunnustuksista: kaikki onnelliset pariskunnat eivät tunnustaneet rakkauttaan toisilleen suoraan ja tulisesti.

Erkin ja Annan, nuoren seurustelevan parin kirjeenvaihdossa rakkaudentunnustukset ovat hyvin erilaisia kuin Leolla ja Alvalla. Erityisesti Anna ei epäröi paljastaa Erkille suoraan, mitä hän tätä kohtaan tuntee.

Rakas, rakas, rakas! Luulen istuvani sylissäsi, rakkahin, ja kuiskaavasi korvaani juuri edellä kirjoittamani sanat. Olet minulle niin rakas, että vaikka noita sanoja kirjoittaisin koko tämän arkin täysi niin eivät ne minnekään riittäisi. (Annalta Erkille 12.4.1943. SAK 365, Kper)

Tahtoisin nyt juuri kietoa käteni kaulaasi ja suudella Sinua rakkahin Erkkini viisi minuuttia yhtäpäätä enkä hellittäisi Sinua syleilystäni moneen tuntiin. Lohdutuksenani on se, että pian saan sen tehdä. Lopetan tämän preivini ja pyydän, että vastaisit heti, muuten tulen aivan hulluksi ja menehdyn suruuni. (Annalta Erkille 16.4.1943. SAK 365, Kper)

Verrattuna Leon ja Alvan kirjeenvaihdossa esiintyviin rakkaudentunnustuksiin Annan tunteenilmaisut ovat huomattavasti suurempia, eikä niihin ole liitetty kiertoilmaisuja tai humoristista sävyä. Erkki tuntuu olevan näistä suorapuheisista rakkaudentunnustuksista hieman hämmentynyt, mutta pyrkii parhaansa mukaan vastaamaan niihin. Aivan yhtä suoralle tasolle Erkki ei kuitenkaan tunnustuksessaan yllä; luultavasti hän ei ole tottunut puhumaan niin suoraan tunteistaan.

Lämpimät terveiseni jälleen Sinulle rakkahin sinne kotiin ja monet kiitokset tuosta erittäin lämminsävyydestä kirjeestä. Siinä kuvastuu sinun rakkautesi niin voimakkaana että minua peloittaa vähän kun ajattelen sitä että vastaanko minä sitä mitä Sinä rakkainpani minulta odotat ja ajattelet. Yritän kyllä parhaani että siihen voit kyllä luottaa, sillä haluan omistaa Sinut, Kullanmuruni, aivan kokonaan ja tehdä Sinut onnelliseksi, mikäli se minulta on mahdollista. (Erkiltä Annalle 25.5.1943. SAK 365, Kper)

Nuorella pariskunnalla ja kauan naimisissa olleella avioparilla kirjeenvaihdossa esiintyvien rakkaudentunnustusten merkitys ja funktiot tuntuvat olevan erilaisia. Vanha pari on ehtinyt vanna toisilleen rakkauttaan jo vuosikausia, ja luottamus toisen rakkauteen on suuri, minkä vuoksi rakkaudentunnustusten ei ole tarpeen olla niin suoria tai monisanaisia. Rakkaudentunnustukset esiintyvät heidän kirjeissään harvoin, ja niiden tarkoituksena tuntuu olevan toisen ilahduttaminen tai lohduttaminen. Sen sijaan vasta seurustelemaan alkaneilla Erkillä ja Annalla tarve julistaa rakkautta toista kohtaan tuntuu kasvavan päivä päivältä. Suorien ja jopa kiihkeiden rakkaudentunnustuksien avulla he ylläpitävät tuoretta suhdettaan ja vahvistavat sitä.

Lopuksi

Aineiston kaksi pariskuntaa puhuvat kirjeissään hyvin eri tavoin parisuhteestaan. Kauan naimisissa olleilla Leolla ja Alvalla parisuhdediskurssit ovat pääosin hienovaraisia. Rakkaudentunnustuksia on vähän ja ne ovat epäsuoria, uskollisuudestakin muistutellaan toista harvoin. Tarvetta kaukaisen tulevaisuuden kuvittelulle ei ole, vaan keskeisempää on haaveilla seuraavasta jälleennäkemisestä. Ruotsinsuomalainen Alva vaikenee lähes tyystin pariskunnan sukupuolielämästä, kun taas hänen aviomiehensä kirjeistä löytyy yllättävän suoria viittauksia seksiin. Leon kirjeissä seksuaalisuus näyttäytyy tärkeänä ja luonnollisena osana parisuhdetta, vaikka hän kirjoittamisen jälkeen tuntuukin häpeävän suoria sanojaan. Parisuhdediskurssien tavoitteena tässä kirjeenvaihdossa ei ole niinkään parisuhteen kehittäminen, vaan sen ylläpitäminen: kehittämisen tarvetta ei tunnu olevan, koska parilla on jo yhteistä menneisyyttä, omaisuutta ja lapsiakin.

Seurustelevat Erkki ja Anna käyttävät kirjeenvaihdossaan monipuolisesti erilaisia parisuhdediskursseja ja pyrkivät niiden avulla kehittämään ja vakiinnuttamaan tuoretta parisuhdettaan. Heidän kirjeenvaihdostaan voi löytää niin suoria rakkaudentunnustuksia, usein toistuvaa uskollisuuden vannomista kuin mustasukkaisten tunteiden käsittelyäkin. Parin nuorta suhdetta rakentaa erityisesti toistuva yhteisestä tulevaisuudesta haaveilu, joka vähentää uudesta parisuhteesta ja pitkistä eroista johtuvia epävarmuuden tunteita. Lisäksi Erkki ja Anna hakevat yhteistä arvopohjaa siveellisyydestä, josta puhumalla he lujittavat yhteenkuuluvuuttaan.

Parisuhdediskurssien vaihteleviin tyyliihin ja ratkaisuihin näyttäisi voimakkaimmin vaikuttavan se, kuinka paljon parilla on yhteistä historiaa takanaan. Naimisissa oleminen sekä yhteiset lapset ja omaisuus luovat turvallisuuden tunnetta, jolloin parisuhteen ylläpito voi perustua hienovaraisemmille parisuhdediskursseille. Vastaavasti naimattomuus, juuri alkanut parisuhde sekä pitkä ero rakkaasta aikaansaavat turvattomuuden tunteita, joiden vuoksi parisuhteen ylläpitoon ja kehittämiseen halutaan panostaa jokaisessa kirjeessä.

Parisuhteen ikä ei ole kuitenkaan ainoa parisuhdediskursseihin vaikuttava tekijä. Ihmisillä on myös yksilöllisiä piirteitä, jotka vaikuttavat heidän käyttämiinsä diskursseihin. Vaikutteita diskursseihin on voinut tulla ympäröivästä viihdekulttuurista, kuten Annalla, jonka tunteenilmaisu on usein hyvin runollista. Toisaalta aikakauden yleiset moraalisiinnot voivat rajoittaa ilmauksien voimakkuutta. Lisäksi ihmisen oma tunteiden ilmaisun tapa vaikuttaa parisuhdediskursseihin. Esimerkiksi Erkki ei vaikuta tottuneen kirjoittamaan tunteistaan kovin suoraan. Kirjeissä esiintyviin parisuhdediskursseihin voi vaikuttaa myös kirjoittajan kielitaito, kuten Alvalla, joka joutuu kirjoittamaan itselleen vieraaksi jääneellä kielellä.

Sota-ajan poikkeusoloissa parisuhteen ylläpitäminen kirjeitse ei ollut helppoa. Pitkästä erosta ja menetyksen pelosta johtuen kirjoittajien tunteet liikkuvat laidasta laitaan ilon, surun, epäilyksen, mustasukkaisuuden ja kaipauksen välillä. Kuitenkin kirjeistä päätellen sekä Alvan ja Leon että Erkin ja Annan rakkaus kesti vaikeiden aikojen yli. Se tarkoittaa, että erilaisia parisuhdediskursseja ei kirjeissä käytetty turhaan.

Lähteet

Arkistolähteet

Kansanperinteen arkisto (Kper), Tampereen yliopisto.
Sota-ajan kirjekokoelma (SAK).

Tutkimuslähteet

- EIRANEN, REETTA 2014: *Kirjeet kohtaupaikkoina: Ihanne ja eletty todellisuus Jeannette ja J. V. Snellmanin välisessä kirjeenvaihdossa*. Sukupuolentutkimus 2/2014.
- METSBERG, KIMMO 2015: Kirjeenvaihdon valvojat, Kenttäpostin ja kirjesensuurin järjestäminen talvi- ja jatkosodassa. Tikka, Marko; Taskinen, Ilari & Nevala-Nurmi, Seija-Leena (toim.), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina* s. 30–44. Tampere: Postimuseo & Tampereen Historiallinen Seura.
- NIKANNE, URPO 2002: Äidinkielen merkitys ihmiselle. Herlin, Ilona; Kalliokoski, Jyrki; Kotilainen, Lari; Onikki-Rantajääskö, Tiina (toim.), *Äidinkielen merkitykset* s. 16–34. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NÄRE, SARI 2016: *Sota ja seksi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- PEHKONEN, ERKKA 2015: Kirjetutkimuksen etiikkaa. Yksityistä sota-ajan kirjeenvaihtoa tutkivan eettismetodologiset haasteet. Tikka, Marko; Taskinen, Ilari & Nevala-Nurmi, Seija-Leena (toim.), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina* s. 60–76. Tampere: Postimuseo & Tampereen Historiallinen Seura.
- PIETIKÄINEN, SARI & MÄNTYNEN, ANNE 2009: *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- TASKINEN, ILARI 2015: Sota-ajan kirjekulttuuri ja kirjeiden kokemusten tulkinta. Tikka, Marko; Taskinen, Ilari & Nevala-Nurmi, Seija-Leena (toim.), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina* s. 12–30. Tampere: Postimuseo & Tampereen Historiallinen Seura.
- VAINIO-KORHONEN, KIRSI & LAHTINEN, ANU 2015: *Lemmen ilot ja sydämen salat. Suomalaisen rakkauden historiaa*. Helsinki: WSOY.

”ÄLÄ RASITA ITSEÄSI LIIKAA, MINULLA ON TÄÄLLÄ ENSILUOKKAINEN OLO”

Kirjeisiin kätkeyty ikävä nuoren tytön ja äidin kirjeenvaihdossa
1939–1944

Merja Ponkala

Suomen sotavuodet 1939–1945 koettelivat kaikkien aikalaisten elämää. Kun monet kylän miehet lähtivät rintamalle puolustamaan maatamme, kantoivat naiset ja heidän rinnallaan myös perheen kynnelle kykenevät lapset vastuun kodin töistä ja askareista. Tekemistä oli paljon, ja kaikesta oli puutetta. Ankarien olojen keskellä tunnettiin huolta ja surua, epätoivoa ja väsymystä normaalin arjen järjestyksen hajottua sirpaleiksi. Sota saattoi eroon toisistaan lukuisia ihmisiä eri elämäntilanteissa. Erityisesti se hajotti perheitä ja särki läheisiä ihmissuhteita. Yksi sota-ajan suuria tunteita oli myös ikävä: puoliset ikävöivät toisiaan, vanhemmat rintamalla taistelevia poikiaan sekä äidit ja isät lapsiaan, jotka lähetettiin parempien olojen toivossa pois perheensä luota.

Ikävään haettiin lohtua kirjeistä, joita kirjoitettiin sota-aikana poikkeuksellisen paljon. Kirjoitustalkoisiin osallistuivat kaikki ikään, koulutukseen tai aikaisempaan kirjoitustautaan katsomatta (Taskinen 2015: 13). Kirjeiden sisältöä sääтели kirjesensuuri, jonka tehtävänä oli ennen kaikkea estää vihollista hyödyttävää informaatiota päätyvästä väriin käsiin. Ohjeiden mukaan kirjeissä tuli myös pitää yllä positiivista mielialaa. Monesti kirjoittaja ajatteli vastaanottajan tunteita ja päätti tietoisesti olla kirjoittamatta asioista, jotka olisivat saattaneet huolestuttaa läheisiä. Tällainen itsesensuuri selittää osaltaan kirjeiden arkisuutta ja ikävistä kokemuksista vaikenemistä. (Hagelstam & Taskinen 2015: 45–47.) Elämä sekä rintamalla että kotirintamalla soljui kepeämmin, kun pystyi uskomaan, että kaukana olevalla rakkaalla on kaikki hyvin. Ajalle oli myös ominaista, ettei ikäviä tunteita muutenkaan juuri käsitelty eikä omaa tuskaa ollut lupa näyttää. Sen sijaan korostettiin reippautta, itsekuria ja pärjäämistä. Tämä on luettavissa myös monista sota-ajan kirjeistä.

Talvi- ja jatkosodan aikana lähetettiin yli 70 000 lasta sotaa pakoon Ruotsiin tai muihin Pohjoismaihin (Kirves 2010: 91). Nämä sotalapset olivat usein joko Karjalan evakkoja tai kaupunkilaisia, etenkin helsinkiläisiä lapsia. Evakkolasten vanhempien piti suunnata kaikki tarmonsä uuteen maahan asettumiseen, jolloin perheen pienimmistä huolehtiminen kaiken sekasorron keskellä oli vaikeaa. Pääkaupungissa asuminen taas oli sota-aikana erityisen vaarallista jatkuvasti uhkaavien ilmapommitusten takia. Pommituksiakin suurempi uhka tosin olivat erilaiset lastentaudit, jotka tarttuivat hanakasti aliravittuihin lapsiin ja olivat usein kohtalokkaita. Kun äidinkin oli täytettävä isänmaallinen velvollisuus-

tensa ja mentävä töihin kodin ulkopuolelle, ei vanhemmilla aina ollut muuta mahdollisuutta kuin tehdä vaikea päätös ja antaa lapsensa toisten hoivattavaksi. (Kirves 2010: 94–95.)

Historiantutkimus on viime vuosina siirtynyt sotien taisteluhistoriasta kohti tavallisten ihmisten, myös lasten, kokemaa sotaa. Etenkin sotalasten raskaista elämänvaiheista tiedämme paljon lukuisten aihetta käsittelevien tutkimusten ansiosta. On kuitenkin muistettava, että suurin osa alaikäisistä jäi sodan ajaksi Suomeen, ja heidän kokemuksensa ovat sodan muistelussa jääneet sotalasten kertomusten varjoon (Latvala 2006: 142). Lasten sotakokemuksista ei voida puhua täysin jaettuina kokemuksina, vaan niiden joukkoon mahtuu sekä suuria traumoja että eheitä selviytymiskertomuksia, joista niistäkin jokainen on erilainen. Sota ei myöskään koskettanut kaikkia Suomeen jääneitä yhtä läheltä, ja varsinkin maaseudun lasten ja nuorten elämä saattoi jatkua sodankin keskellä lähes entisiä uomiaan. (Kirves, Kivimäki, Näre & Siltala 2010: 404.) Maalla leipä saatiin nostettua omasta pellostä eikä ilmahyökkäyksiä tarvinnut pelätä siinä määrin kuin kaupungeissa. Siksi kaupunkilaislapsia lähetettiin sodan aikana turvaan myös Suomen maaseudulle.

Vuonna 1939 nuori helsinkiläistyttö Brita lähetettiin maalle Riihimäelle, kun olosuhteet kotona olivat vaikeat. Muu perhe jäi asumaan Helsinkiin. Tässä artikkelissa tarkastelen Britan ja hänen äitinsä kirjeenvaihtoa vuosina 1939–1944. Britan elämä maalla, vieraassa perheessä, on erilaista kuin Helsingissä, ja kaipaus omaan kotiin on kirjeissä läsnä. Brita ei kuitenkaan kirjoita ikävästään suoraan, vaan se on luettavissa rivien välistä. Kiinnostukseni kohteena onkin erityisesti se, kuinka lapsen ikävän tunteet ilmenevät äidille kirjoitetuissa kirjeissä ja kuinka ikävää voi helpottaa silloin, kun siitä ei voi puhua. Pohdin ensin sitä, miksi Brita ei ikävästään kirjoita. Tämän jälkeen tarkastelen Britan selviämistä koti-ikävän ja kaipauksen keskellä kirjeisiin valittujen aihepiirien kautta. Pyrin näin luomaan kuvaa Britan kokemusmaailmasta hänen herkkinä kasvun vuosinaan. Havaintoja tehdessäni keskityn lapsen näkökulmaan ja jätän äidin tuntemukset vähemmälle huomiolle.

Tutkimukseni taustalla vaikuttaa ajatus kielestä sosiaalisena toimintana. Kieli voidaan nähdä resurssina, joka tarjoaa sen käyttäjälle mahdollisuuden tehdä valintoja ja luoda eri tilanteissa erilaisia merkityksiä. Tämä näkemys nojaa funktionaaliseen kielikäsitteeseen, jonka mukaan kielellä on ainakin kolme funktiota: se toimii viestinnän välineenä, maailman kuvaajana ja sosiaalisten suhteiden ja identiteettien luoja. (Pietikäinen & Mäntynen 2016: 68.) Olen kiinnostunut etenkin siitä, miten mikrotason kielelliset valinnat aineistoni kirjeissä heijastavat sosiokulttuurista makrotasoa ja toisaalta luovat merkityksiä ja rakentavat identiteettejä ja vuorovaikutusta.

Tutkimusotteeni on laadullinen ja olen tutkinut aineistoani lähiluvun menetelmällä. Kirjeiden lukeminen yhä uudelleen ja katseen kohdistaminen kerta kerralta isommista koko-

naisuuksista pienempiin tekstin yksityiskohtiin ja kielellisiin merkityksiin on tehnyt mahdolliseksi kirjeen lausumien analysoimisen. (Ks. Pöysä 2010: 338–340.) Olen hyödyntänyt myös aineistolähtöistä sisällönanalyysiä¹¹. Sen mukaisesti olen ryhmitellyt kirjeistä poimimani tekstikatkelmat aihepiireittäin ja etsinyt niistä sen jälkeen yhtäläisyyksiä ja eroja. Peilaamalla havaitsemiani kielen piirteitä, sävyjä ja tyyliä kontekstin eri tasoihin olen tehnyt jatkossa esittämiäni tulkintoja ja päätelmiä.

Tutkimuseettisestä näkökulmasta täytyy muistaa, että kirjeet kertovat vain sen, minkä kirjoittaja on sillä hetkellä halunnut juuri tietyn vastaanottajan kanssa jakaa. Toki tekstiin vaikuttaa myös kynäilijän taito pukea ajatuksensa sanoiksi. Tarkastellessani kirjeitä todellisuuden kuvaajina tutkin siis vain näiden kirjeiden rakentamaa todellisuutta. (Ks. Leskelä-Kärki, Lahtinen & Vainio-Korhonen 2011: 21, 320–321.) Kun olen lisäksi nostanut teksteistä esiin sen, minkä oman kokemusmaailmani kautta olen nähnyt merkittäväksi, ei tämä todellisuus voi olla samanlainen kuin se Britan silmin on ollut. Toisaalta olen ulkopuolisena kenties tuonut näkyväksi jotain sellaista, jota kirjeiden kirjoittajat itse eivät ole tiedostaneet. Olen saanut kulkea Britan rinnalla palasen matkaa hänen kasvaessaan sodan varjossa pikku tyttösestä nuoreksi naiseksi. Olen voinut antaa puheenvuoron lapselle hänen omalla äänellään eikä – kuten esimerkiksi myöhemmin, sodan jälkeen tehdyissä haastatteluissa – aikuisen kokemusten ja julkisen muistelun muovaamana. Kaikessa tutkimuksessani, niin esille nostamieni teemojen valinnassa kuin tulkinnassakin, olen pyrkinyt kunnioittamaan aineistoa, Britaa ja hänen perhettään (ks. Pehkonen 2015: 64, 70–72). Toivon, että tutkimukseni voisi osaltaan täydentää kuvaamme lasten elämästä sota-ajan Suomessa.

Britan ja Maria-äidin kirjeenvaihto

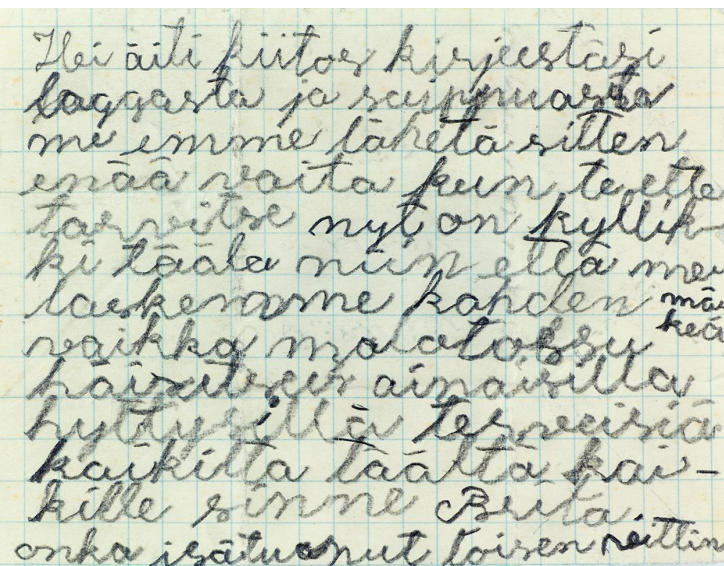
Tutkimukseni aineisto koostuu Britan ja hänen äitinsä Marian kirjeenvaihdosta sotavuosina 1939–1944. Kirjeenvaihdon aikana perheen arki on taloudellisesti tiukkaa ja etenkin ruoan puute on päivänpolttava kysymys. Oletettavasti siksi Brita lähetetään Riihimäen maaseudulle jo talvisodan ajaksi 1939–1940. Helsinkiin kohdistuvat pommitukset lienevät myös syynä siihen, että nähdään parhaaksi lähettää perheen nuorimmainen kotoa pois. Kun jatkosota puhkeaa kesällä 1941, Brita lähtee jälleen maalle ja on säilyneiden kirjeiden perusteella siellä vuosina 1941–1944 ainakin kesäajat touko–kesäkuusta syyskuulle ja talven 1943–1944. Oletan, että Brita asuu samassa perheessä koko tämän ajan, vaikka siitä ei viimeisen vuoden osalta voi kirjeiden perusteella täyttää varmuutta saadakaan. Britan vanhemmat asuvat nämä ajat Helsingissä. Riihimäen ja Helsingin välillä kulkevissa kirjeissä kohtaavat kaksi rinnakkaista elämän tasoa, jotka sodan aikana punoutuivat aivan erityisellä tavalla päivien rytmiin: uhkaava, pelottava, arvaamaton sota ja toisaalta siitä

---

¹¹ Ks. Tuomi & Sarajarvi 2009: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.

pois pelastava tavallinen arki kaikkinen lapsen elämän iloinen ja kasvukipuinen. Kirjeissä vaihdetaan kuulumisia ja käsitellään pääosin arkisia päivän tapahtumia, kerrotaan säästä ja maatalon tai kodin töistä. Niissä pyydetään lähettämään tarpeellisia tavaroita, pohditaan ruoan, etenkin voion ja sokerin, riittämistä ja keskustellaan ilmahälytyksistä, keskeytetyn koulun jatkumisesta ja läheisten ihmisten asioista. Jo aineiston ensimmäinen, kymmenvuotiaan Britan lähettämä pikkukirje kertoo näistä aiheista ytimekkäästi:

Hei äiti kiitos kirjeestäsi
luggasta ja saippuasta
me emme läheta sitten
enää voita kun te ette
tarvitse nyt on kyllik-
ki täälä niin että me
laskemme kahden mäkeä
vaikka molotossu
häiritsee ainaisilla
hyttysillä terveisiä
kaikilta täältä kai-
kille sinne Brita.
onko isä tuonut toisen vittin

A photograph of a handwritten letter on green grid paper. The text is written in cursive and matches the typed transcription on the left. There are some small corrections or additions in the original, such as 'mäkeä' written as 'mäkeä' with a small 'mä' above it, and 'vittin' written as 'vittin' with a small 'reit' above it.

Hei äiti kiitos kirjeestäsi
luggasta ja saippuasta
me emme läheta sitten
enää voita kun te ette
tarvitse nyt on kyllik-
ki täälä niin että me
laskemme kahden ^{mä}mäkeä
vaikka molotossu ^{keitä}
häiritsee ainaisilla
hyttysillä terveisiä
kaikilta täältä kai-
kille sinne Brita.
onko isä tuonut toisen ^{reit}vittin

Kuva 1. Britan kirje äidille. Päiväämätön kirje talvisodan ajalta, SAK 047, Kper.

Kirjeet, joita on aineistossani yhteensä neljäkymmentä, muodostavat yhden Tampereen yliopiston kansanperinteen arkiston sota-ajan kirjeiden kokoelman (SAK 047). Kirjeistä kolmekymmentä on Britan ja kahdeksan äidin kirjoittamia. Lisäksi kokoelmassa on kaksi kirjettä Britan rintamalla olevalta veljeltä, ja myös yksi äidin kahdeksasta kirjeestä on kirjoitettu hänelle. Näitä kolmea kirjettä käsittelen vain sen verran, kun on tarpeen joidenkin tapahtumien ja niiden taustojen ymmärtämiseksi.

Britan ja hänen äitinsä kirjeenvaihto oli säännöllistä, ja kirjeitä kirjoiteltiin molemmin puolin. Tallessa on silti ensimmäisiltä sotavuosilta vain Britan äidilleen lähettämiä kirjeitä ja loppuvuosilta taas päinvastoin vain äidin Britalle lähettämiä kirjeitä. Ainoastaan yhteen äidin kirjeeseen löytyy Britan vastauskirje. Yksi Britan kirjeistä on osoitettu molemmille vanhemmille. Sota-ajan kirjeiden arkistoon on luovutettu eniten avioparien välistä kirjeenvaihtoa (Taskinen 2015: 13), joten näinkin suuri määrä yhden lapsen kirjoittamia kirjeitä oli kiinnostava löytö. Käsitteellä kirjeenvaihto tarkoitan tässä tutkimuksessa paitsi käsilläni olevaa kirjeaineistoa myös väleistä puuttuvia toisen osapuolen kirjeitä. Kirjeiden puuttuminen luo aineistooni ja samalla myös Britan elämänvaiheisiin väistämättä aukkoja. Kirjeiden viittauksista voi päätellä jotain puuttuvien vastauskirjeiden sisällöstä, mutta osa tapahtumista jää silti arvoitukseksi.

Kun Brita kirjoitti ensimmäisiä kirjeitään äidilleen, hän oli juuri kymmenen vuotta täyttänyt tyttönen. Kirjeet talvisodan ajalta 1939–1940 ovatkin pieniä lyijykynällä kirjoitettuja lappusia, jotka on taiteltu pieniksi paketeiksi. Taitoksen päälle on kirjoitettu joko äidin nimi, *Rouva [sukunimi]*, tai *Britalta äidille*. Koska näissä omatekoisissa kuorissa ei ole osoitetta, on kirjeet todennäköisesti sujautettu jonkun aikuisen kirjeen kanssa samaan lähetykseen. 11–13-vuotiaan Britan kirjeet vuosilta 1941–1942 ovat jo isommille paperiarkeille kirjoitettuja pidempiä kirjeitä. Vaikka kaikki kirjeet on kirjoitettu sievällä käsialalla (ks. kuva 1), on niistä nähtävissä kirjoitustaidon harjaantuminen Britan varttuessa: vuosien myötä kirjeisiin löytävät tiensä välimerkit, virkkeenalkuiset isot kirjaimet ja päiväykset, haparoiva lapsen käsiala kohenee muuttuakseen teini-iässä jälleen huolimattomamman oloiseksi, ja pikku-Britan kirjeiden toteava sävy rikastuu hiukan värikkäämmillä kuvauksilla. Äidin kahdeksan säilynyttä kirjettä ovat vuosilta 1943 ja 1944. Äiti ei selvästikään ole kovin kokenut kirjoittaja, sillä hänen tekstinsä on vapaamuotoisen puhe- maista ryöpsähtelyä, eikä sitä juurikaan jaksoteta lauseisiin välimerkkejä käyttämällä.

Britan kaksi perhettä

Brita on helsinkiläisperheen nuorimmainen. Hänen lisäksi perheeseen kuuluvat äiti Maria, isä, sekä isovelji Holger, joka on Britaa useita vuosia vanhempi. Vanhemmat ovat jo suhteellisen iäkkäitä, sillä molemmat täyttävät kirjeenvaihdon aikana 50 vuotta. Maria- äiti työskentelee kirjeiden perusteella Elannon konttorilla siivoojana. Hän hankkii itselleen lisätienestiä siivoamalla myös helsinkiläisissä yksityiskodeissa. Isästä, joka on ruotsinkielinen, ei kirjeissä juurikaan puhuta. Kaksikielinen Brita kirjoittaa äitinsä kanssa suomeksi, mutta lähettää yhdessä kirjeessä isälleen terveisiä ruotsiksi. Kirjeiden kirjoittamisen aikana Holger työskentelee isänsä kanssa kaasulaitoksella, mutta saa syksyllä 1941 komennuksen sotaväkeen. Isä ei rintamalle joudu, mikä jo hänen ikänsäkin huomi- oon ottaen on luonnollista.

Perhe, jossa Brita viettää suuren osan sota-ajasta, isännöi Riihimäen Vantaan kylässä Karhumäen tilaa. Siellä viljellään viljaa ja juureksia ja kasvatetaan ainakin kotitarpeiksi myös eläimiä. Karhumäessä asuvat isännän ja emännän lisäksi perheen Saara-tytär, palvelija sekä muutamia muita sotaa paossa olevia naisia ja miehiä. Saaran isosisko Ulla ei enää asu kotona, ja ainakin kolme isoveljeä, Heimo, Paavo ja Erkki, taistelevat rintamalla. Britan kasvattiperheen suhde hänen biologiseen perheeseensä jää hieman epäselväksi. Koska Brita kuvaa kirjeessään talon väkeä äidilleen muun muassa käyttäen Saarasta nimitystä *talon tytär*, näyttäisi vahvasti siltä, että kysymyksessä ei ole ainakaan kovin läheinen sukulais- tai tuttavaperhe:

Talon tytär pääsi juhannuksena ripiltä. Nykyjään on talossa väkeä vain kahdeksan henkeä. Emäntä, isäntä, Saara, palvelia, Pirkko, Osmo ja Jorma, jotka ovat sotaa paossa täällä, ja minä. (3.7.1941. SAK 047, Kper)

Sota-aikana kaikki lapset ja nuoret pyrittiin valjastamaan hyödylliseen työhön. Järjestetty talkotoiminta ja jopa kouluikäisiä koskeva työvelvollisuus ajoivat nuorison esimerkiksi istuttamaan metsää, hoitamaan eläimiä, kitkemään kasvimaita, uittamaan tukkeja tai kaitsemaan lapsia (Kirves & Näre 2010). Kirjeistä ei käy suoraan ilmi, mikä oli Britan rooli Karhumäen maatalossa. Vaikuttaa siltä, että Brita oli tilalla vapaaehtoisena aputyttönä sotaa paossa, ei siis minkään virallisen organisaation lähettämänä, sillä Britan perhe maksoi taloon korvausta hänen ylläpidostaan. Myöhemmin Britan työpanos kasvaa niin, että hänelle maksetaan jo pientä palkkaakin.

Kätettyä ikävää ja huolta äidistä

Brita oli marraskuun 1939 ja helmikuun 1944 välillä useita, melko pitkiäkin jaksoja poissa kotoa, joten oletettavasti koti-ikävä valtasi toisinaan tyttösen mielen. Britan ja äidin keskinäiset välit vaikuttavat kirjeiden perusteella lämpimiltä. Äiti käyttää tyttärestään hellittelynimiä: *Meidän oma Britsukka; Rakas pieni, oikein pieni Britsukka* tai *meidän tipuli*. Britan tervehdys kirjeen alussa on useimmiten *Rakas äiti*, toisinaan perässään kuusi huutomerkkiä. Siksi on yllättävää, ettei Brita yhdessäkään kirjeessä suoraan kerro kaipaavansa äitiään tai perhettään. Näennäisen reippauden alle kätkeytyy kuitenkin viestejä koti-ikävästä. Miksi pieni tyttö ei kirjoittanut avoimesti ikävöivänsä äitiään? Syitä tähän on löydettävissä ainakin ajan kasvatuskulttuurista sekä niistä vaatimuksista, joita sota-ajan lapsille asetettiin.

Sotavuosina kotirintaman päivät täyttyivät loputtomasta puurtamisesta. Vaikka suru ja huoli läheisistä olivat läsnä jokaisen arjessa, ei niitä ollut aikaa jäädä pohtimaan. Tunteet oli tukahdutettava, keskityttävä päivän töihin ja jaksettava eteenpäin. Lapsista kasvatettiin reippaita ja itsenäisiä, ja heidän tuli olla poissa tärkeitä asioita toimittavien aikuisten jaloista ja osallistua työn tekoon pienestä pitäen (Näre & Kirves 2010: 20–22). Ajan hengen mukaan lapsia ei myöskään kannustettu kertomaan pahasta olostaan, peloistaan tai ahdistuksestaan – jopa Markus-setä muistutti radion lastentunneissa reippauden ja iloisen mielen tärkeydestä (mts. 29). Maria-äidillä on huoli Britan pärjäämisestä vieraiden hoiuissa. Yhdessä kirjeessä Brita mainitsee sivumennen hammassärystänsä, kertoo toisessa kipeästä jalastaan ja päivittelee kolmannessa, kuinka hänen kätensä ja jalkansa ovat aivan täynnä hyttysenpuremia. Muutoin hän näyttää omaksuneen odotustenmukaisen reippaan lapsen roolin eikä kirjeissään liiemmin valittele. Äidin mieltä rauhoittaakseen Brita päinvastoin kirjoittaa yhtenänsä, kuinka hyvin hänellä kaikki Karhumäessä on:

Hei äiti

Kiitos kirjeestä jonka sain ja omenosta minä voin edelleen hyvin kyllä täällä on joka päivä liidelly lentokoneita (päiväämätön kirje talvisodan ajalta, SAK 047, Kper)

Rakas äiti!

Terveisiä täältä Riihimäestä, ja kiitos kirjeistä, ja rahasta. Ensin vastaa ensimmäisen kirjeen kysymyksiin. Täällä on parempi kuin luuletkaan. Täällä on niin hyvä ruoka, että. Täällä syödään kolmekertaa päivässä, ja juodaan kahvia yhtä monta kertaa. (3.7.1941. SAK 047, Kper)

Samaa ilmiötä on nähtävissä myös sotalasten kirjeissä. He kirjoittivat usein kotiin: ”Älkää ikävöikö. Minun on täällä hyvä olla!” Sotalasten vanhemmat myös edellyttivät kirjeissään, että lapset ovat uusissa kasvattiperheissään kiitollisia ja kuuliaisia. (Kirves 2010: 105.) Aineistossani ei ole äidin kirjeitä niiltä ajoilta, kun Brita ensimmäisiä kertoja lähetettiin pois kotoa, mutta saatavilla olevissa jatkosodan aikaisissa kirjeissään Maria-äiti ei ainakaan suoria kiltteyden vaatimuksia tyttärelleen esitä. Äidin toteamusta *sinähän olet jo iso tyttö ja ymmärrät asijoita* voidaan tosin pitää jonkinmoisena reippauden odotuksena. Vaikka Brita vakuuttaa tyytyväisyyttään maalla ollessaan, äiti ei sen sijaan kaunistele omia tuntemuksiaan, vaan valittaa vaivojaan sangen avoimesti, kertoo ikävöinnistään ja toivoo näkevänsä Britan pian:

Minulla on paljon juteltavaa kun tulet kotia sinähän olet jo iso tyttö ja ymmärrät asijoita on välillä ollu oikein ikävä kun on niin yksin (5.9.1943. SAK 047, Kper)

Tänään on pyhä enkä voi mennä marjamatkalle kun selkäni on niin kipeä se on semmosta isciasta olen saanut 4 kertaa semmosta ruisketta joka on helpottanu mutta hyvä se ei ole tässä oli päiviä kun en saanut kengän nauhoja kiinni (5.9.1943. SAK 047, Kper)

Lasten pelko sodan aikana oli nimenomaan huolta äidistä. Oma kuolema tuntui niin kaukaiselta ja käsittämättömältä, ettei sitä osannut pelätä. Sen sijaan äidin menettäminen ja yksin jääminen olivat kammottavinta, mitä voisi tapahtua. (Kivimäki 2010: 189.) Brita tiesi hyvin, kuinka raskasta ja huolien täyteistä äidin elämä Helsingissä oli, kertoihan äiti kirjeissään tästä yhtenäin. Brita arveleekin, ettei äiti ole jaksanut kirjoittaa hänelle, koska käy töissä (10.8.1941. SAK 047, Kper). Britan on täytynyt kokea tarvetta varjella äitiään täydelliseltä uupumiselta. Lastenpsykiatri Jari Sinkkosen mukaan suomalaisessa maatalousyhteiskunnassa korostettiin lasten varhaista emotionaalista itsenäisyyttä, mikä muovasi vanhempien ja lasten kiintymyssuhteita vältteleviksi: välttelevästi kiintynyt lapsi ei uskalla vedota hoivaajaansa tunteitaan ilmaisemalla, koska kokee, että tunteiden näyttäminen ennemminkin karkottaa hoivaajan kauemmaksi kuin lähentää välejä (ks. Näre & Kirves 2010: 16–18). Tätä taustaa vasten tulee ymmärrettäväksi se, että Britakin vaikenee omista ikävän tunteistaan. Huoli äidin jaksamisesta käy ilmi seuraavista katkelmista:

Hei äiti kiitos kirjeestä jonka sain ei sinun tarvitse ostaa minulle henskeleitä me ostamme täältä älä rasita itseäsi liikaa minulla on täällä ensiluokkainen olo terve näkemiin lähetä sukkalankaa siinä paarman verran (päiväämätön kirje talvisodan ajalta, SAK 047, Kper)

Älä sinä vaan itseäsi työllä tapa. Kai te toimeen tulette isänkin palkalla kun teitä on vain kaksi. (20.8.1942. SAK 047, Kper)

Kotirintaman elämää leimasi vahvasti ponnistelu päivittäisen ruoan hankkimiseksi. Ennen sotia oli Suomen elintaso jo ollut nousussa, mutta yhtäkkiä kaikesta, niin ruoasta kuin vaatteistakin, oli jälleen pulaa (Pukkila 2008: 23, 29). Jos ei ollut maaseudulla asuvia sukulaisia tai tuttaviam, jotka olisivat voineet lähettää ruokatarvikkeita, nähtiin etenkin talvella 1941–1942 kaupungeissa suoranaisesti nälkää (Kivimäki & Männistö 2016: 81). Rahan, ruoan ja vaatteiden riittäminen oli murheena myös Britan perheessä, ja aihetta käsitellään kirjeissä paljon. Äidin työtaakan ohella Helsingin ruokapula oli omiaan lisäämään Britan hätää äidistä. Toisaalta pohdinnat ostokorttien käyttämisestä, vaatteiden korjauttamisesta tai, kuten seuraavassa esimerkissä puolukoiden ostamisesta, ovat arkisia käytännön asioita, joista jutteleminen luo yhteenkuuluvuutta, pitää yllä tuttuuden tunnetta ja karkottaa samalla kaihtavaa koti-ikävää.

Nyt on niin tavattomasti puolukoita kaupan joka puolella että ei Miina täti varmastikaan lähetä maksavat 9:40 lr meillä on nyt yli 30 lr mutta ensi viikolla aijon ostaa ainakin 20 lr vielä niin saat sitten talvella syödä pöperöä. Minulla ei ole yhtään sienä – Etkös sinä voisi saada sieltä maito talosta yhtään jauhoja? (äidiltä Britalle 5.9.1943. SAK 047, Kper)

Elintarvikkeita ja muita kulutushyödykkeitä oli pula-aikana pakko säännöstellä, jotta niitä riittäisi mahdollisimman tasapuolisesti kaikille. Säännöstelyn piiriin kuuluivat ensin sokeri ja kahvi, jotka laitettiin kortille jo ennen talvisotaa. Välirauhan aikaan säännösteltiin myös leipää, voita, juustoa, maitoa ja lihaa. Pikkuhiljaa säännöstely ulottui lähes kaikkiin elintarvikkeisiin, puhdistusaineisiin, vaateustarvikkeisiin ja jalkineisiin. Parhaimmillaan kuluttajalla oli käytössään 51 erilaista ostokorttia, lapsilla omansa. (Pukkila 2008: 27–28.) Eipä siis ihme, että säännöstelytalous tuotti hajallaan asuvalle Britan perheelle päänvaivaa. Kirjeiden mukana lähetetään ostokortteja ja setvitään niistä aiheutuneita epäselvyyksiä:

En minä voi lähettää sitä leipä korttia sinne sillä täällä ne kupongit leikataan ja viedään kansan huoltoon ja saadaan viljanjauhatuslupa. (Britalta äidille 3.6.1942. SAK 047, Kper)

Hei Brita lähetän tässä nämä kortit mutta tässä on 100 gr vähemmän voita kun se täytyy ottaa alkupuoli kuuta ulos – se oli ikävä kun noin erehtyit ja miksi et enempi kirjoittanut – mutta kuukauden päästä olet varmaan jo kotona (äidiltä Britalle 16.8.1943. SAK 047, Kper)

Hei Mamma!

Kiitos kirjeestä ja korteista, jotka sain eilen. Minun täytyy olla täällä ensi kuun puoleen väliin. Tulen tulen kuun lopulta kotona käymään kun kirjoitat niin lähettä postimerkejä. Minulla on nyt vähän kiire niin että puhutaan sitten kun tulen siellä käymään. Olin jo aika hermostunut niiden korttien vuoksi mutta ei nyt enään.

Terveisin Brita (Britalta äidille 18.8.1943. SAK 047, Kper)

Brita kuvailee kirjeissään usein, mitä kaikkea hän maalla saa syödäkseen. Vastakohtana Helsingin niukkaankin arkeen näyttäytyy elämä Karhumäessä suorastaan yltäkylläisenä. Maatalossa oltiin pitkälti omavaraisia, joten pöytään saatiin poikkeusoloista huolimatta tarjolle monenmoista herkkua. Omista lehmistä lypsettyä maitoa sai juoda kyllin, ja voita oli yli oman tarpeen. Kanat munivat, kasvimaalla tuotti juureksia ja vihanneksia, pellot ruista, ohraa ja kauraa. Tarvittaessa voitiin myös teurastaa joku tilan eläimistä – sika, lehmä tai pessi. Brita saa syödä porkkanoita ja lanttuja niin paljon kuin haluaa. Myös viinimarjoilla ja tomaateilla on lupa herkutella. Tämä herättää ihmetystä kaupunkilaistyössä, joka on tottunut ostamaan ruoan kaupasta. Kertoilemalla syömisestään Brita korostaa sitä, että hänestä pidetään hyvää huolta; ruokaa riittää eikä äidin tarvitse hänen takiaan murehtia:

Minä saan syödä porkkanoita ja lanttuja niin paljon kuin viitsin. [--] Talon väestä ei kukaa tykkää tomatista. Sitä vasten olen syönyt kaikki tomatit jotka on kypsynyt ikkunalla. Ei sitten muuta tällä kertaa muuta kun terveisiä vaa. BP. (17.9.1941. SAK 047, Kper)

Ei täällä koskaan paljon käydä kaupassa aitasta aina haetaan leipää ja jauhoja. päivässä me saadaan litran maitoa mutta eise mitään vakka jois kaksi. [--] En minä mitään tarvitse. Ei täällä ole koiria. Ei välillä vaikka ei isä tulekkaan katsomaan minua sitten yllätytte enemmän kun tulette hakemaan minua kun olen kuin pyöreä piparkakku. (3.7.1941. SAK 047, Kper)

Yltäkylläisyydessä eläminen nostattaa Britassa myös syyllisyydentunteita. Kirveen (2010: 105) mukaan sotalaisten kotiin lähettämissä kirjeissä on havaittu samanlaisia tuntemuksia: kun tiesi kotona olevien sisarusten ja vanhempien kärsivän nälästä, tuntui oma herkuttelu väärältä. Brita kantaa huolta äidin pärjäämisestä puutteen keskellä ja kirjoittaa:

Onko siellä ruokaa? Välillä en oikein voi syödä näitä hyviä ruokia kun ajattelen mitä te saatte suodä. [--] Minä olen syönyt puutarhan antimia ja esimerkiksi: Viinimarjoja, herjeitä, ja porkkanaa. (10.8.1941. SAK 047, Kper)

Kirjeiden perusteella vaikuttaa, että Maria-äiti yrittää kykyjensä ja voimiensa mukaan huolehtia tyttärensä parhaasta silloinkin, kun Brita ei asu kotona. Huolehtijan roolit keikahtavat myös toisin päin, ja tunnollinen pikku-Brita kantaa vastuuta äidin jaksamisesta.

Brita aistii, että äidin voimat ovat vähissä, joten hän suojelee äitiään enemmän murheilta piilottamalla omat ikävän tunteensa ja ylistämällä Karhumäen ruhtinaallisia oloja. Näin Brita sota-ajan lasten tapaan yrittää välttää äidin kuormittamista sekä hankkia hyväksyntää ja rakkautta (ks. Kivimäki 2010: 190–191). Kun ei ikävälle anna valtaa, sujuu arki kirjeiden perusteella pääosin mukavasti.

Juhannukseksi kotiin

Vaikka Brita ei kerro ikävän tunteistaan suoraan, nousee ikävä esille kirjeiden aihevalintojen kautta. Hagelstamin (2011: 321) mukaan kirjeiden aihevalintojen pyrkimyksenä so-tilaiden jatkosodan aikaisissa kirjeissä oli rakentaa tunnetta normaaliudesta ja jatkuvuudesta sekä vähentää kokemuksellista etäisyyttä. Lähdän ajatuksesta, että Britan kirjeisiin valitsemat aiheet toimivat samalla tavalla. Ne kuvastavat Britan ajatusmaailmaa: mikä juuri sillä hetkellä on tärkeää ja mitä tunteita tai asioita äidille jaetaan.

Kaipuu ja ikävä puetaan sanoiksi kaikkein selvimmin toiveina päästä käymään kotona. Joskus toiveet toteutuvat, toisinaan ne särkyvät. Toivo antaa kuitenkin voimaa jaksaa arkea erossa omasta perheestä, ja vahva usko siihen on yksi Britan selviytymiskeinoista koti-ikävän iskiessä.

Kielen tasolla suurta toivetta päästä kotiin kuvaa seuraavassa katkelmassa verbien moduksen vaihtaminen alun varovaisen toiveikkaasta konditionaalista lopun itsevarmaan indikatiiviin. Ensin Brita esittää halunsa päättää kesäpestinsä ja tulla kotiin kainona kysymyksenä: *enkö voisi tulla viidestoista päivä jo kotiin?* Myös seuraavat konditionaalimuodot – *toisin* ja *tulisin* – kertovat Britan toiveesta ja suunnitelmasta, jonka hän on omassa mielessään tehnyt.¹² Loppulauseessaan Brita on jo niin varma kotiin pääsystä, että hän ilmoittaa indikatiivissa, että *eihän ole kuin yksitoista päivää kun olen siellä*.

Rakas äiti! Kiitos kirjeestä jonka sain. Koska lehdessä luki että koulut voi alkaa silloin, niin enkö voisi tulla viidestoista päivä jo kotiin. Minä toisin sen piste kortin ja silloin samalla. Minä saan niitä sipulia kuudetta kiloa. Ei sinun tarvitse lähettää rahaa, onhan minulla se viisisataa. Minä tulisin ilta junassa joka minun tietoni mukaan lähtee kuudelta. Minä olin Ullan kanssa sienessä. Nyt odotan vain pikaista vastausta sillä eihän ole kuin yksitoista päivää kun olen siellä. Terveisin. BP. (4.9.1941. SAK 047, Kper)

---

¹² VISKin mukaan (§ 1592) konditionaali osoittaa suunniteltua, ennustettua ja kuviteltua asiantilaa, jolloin suunnitelmat ovat olemassa ajattelun, tahdon, mielikuvituksen tai päättelyn tasolla, eivät (vielä) todellisessa maailmassa.

Kotiin meneminen ei jostain syystä onnistu Britan toiveen mukaisesti. Hän sulattelee taikaiskuun jonkin aikaa, ja kirjoittaa seuraavassa, vasta parin viikon päästä päivätyssä kirjeessään: *Kiitos kirjeestä ja rahasta jonka jo aikoja sain. Emäntä sanoi, että en minä olisi joutanutkaan pois* (17.9.1941. SAK 047, Kper). Edellä liitepartikkeli *-kaan* suhteuttaa lausuman kontekstista nousevaan odotukseen, kotiin pääsemiseen, joka kävi ilmi edellisestä kirjeestä. Tässä sen voi tulkita myös kotiin pääsyn merkityksen vähättelynä: Ei haittaa, vaikka kotiväen takia – tai jostain muusta syystä – Britan kotiinlähtö ei onnistunut, ei se olisi emännänkään puolesta sopinut. Asian mitätöinti antaa lohtua ja auttaa kestämään tosiasiaa suuren pettymyksen.

Kotiinlähtösuunnitelmat ovat vaakalaudalla myös silloin, kun Brita epähuomiossa käyttää matkarahat uusiin sukkiin. Hän tunnustaa hankkineensa *liina-sukat*, jotka olivat ilmeisesti hänelle ensimmäiset hienommat, sileää neulosta olevat aikuisten sukat. Kun äiti ei ole vierellä opastamassa, on rahan käytöstä päätettävä itsenäisesti. Sukkaostos saa kuitenkin omantunnon soimaamaan, ja asialle on saatava äidin siunaus:

Rakas äiti!

Kirjoitan taas sinulle. Olen tehnyt jälleen jotain. Olen taas ostanut sukat. Tällä kertaa liina-sukat. Ne on yhdeksän ja puolen numeron. Ne maksoi hirveesti, kuusikymmentä markkaa. Jos minä nyt tulisin sinne käymään niin lähettäisit pari kymppiä. Se siitä.

(21.6.1942. SAK 047, Kper)

Britan edellisen lainauksen loppukaneetti *se siitä* sekä sen jälkeen vedetty pitkä poikki- viiva kuvaavat hyvin, kuinka vaikea ostoksesta oli kertoa, mutta sanotuksi hän sen sai. Toteamuksen jälkeen Brita alkaa muitta mutkitta kertoa, kuinka Saaran veli on päässyt sairaalasta ja kuinka ilmat ovat taas olleet kylmät ja tuuliset. Syyllisyys rahojen tuhlaamisesta painaa kuitenkin edelleen mieltä, ja sitä pahentaa pelko kotona käymisen kariutumisesta. Aiheeseen palataankin vielä samassa kirjeessä myöhemmin:

Jos sinä et välittäisi että tulisin nyt juhannuksena sinne niin kirjoita milloin tulisin. Silloin kun minä ostin ne sukat en muistanut lainkaan sitä helsingin reisia en olisi muuten ostanutkaan. (21.6.1942. SAK 047, Kper)

Ilmeisesti äiti osoitti ymmärtäväisyyttä tyttärensä ostosta kohtaan ja lähetti matkarahaa, sillä Brita pääsi kuin pääsikin viettämään juhannusjuhlaa Helsingin kotiin.

Heinäkuulle 1942 päivätyssä kirjeessä 12-vuotias Brita haaveilee jo lähestyvistä syksystä, joka toisi tullessaan koulun aloituksen ja päättäisi samalla kesän työrupeaman. Brita alkaa maalaiselämä uuvuttaa, kenties kyllästyttääkin, ja hän mainitsee tavoistaan poi-

keten, ettei elämä maalla ole aina helppoa. Ajatus lähestyvän syntymäpäivän viettämisestä erossa perheestä näyttää myös nostattavan ikävän tunteita pintaan. Edellisenä kesänä äiti nimittäin ei ollut lähettänyt syntymäpäiväkorttia lainkaan. Kirjeestä kumpuaa kierrellen ilmaistu kaino toive juhlapäivän muistamisesta, saihan Saarakin vastikään *niin kamalasti korttia*.

Jaa'a kohta minäkin olen kolmetoista vuotta vanha. Silloin viimeksi kun kirjoitin sinulle kirjoitin myös Holkerille odotan vain häneltä vastausta. Ei täällä maallakaan mitään helppoa ole mutta täytyy koettaa parhaansa ja olla ihmisiksi. Kun tulispian syksy ja pääsis kotiin ja kouluunkin. Saaran päivät oli sunnuntaina ja hän sai niin kamalasti korttia. (21.7.1942. SAK 047, Kper)

Kuten edellä olevasta kirjeestä, kuultaa Britan muistakin kesän 1942 kirjeistä väsymys, joka lienee lisännyt kaipuuta kotiin. Brita kirjoittaa tuolloin varsin lyhyitä kirjeitä eikä enää jaksa kertoa yksityiskohtaisesti päivien tapahtumista. Työt viljapelloilla ovat vieneet Britan ajan ja voimat niin, ettei hän ole edes vastannut kaikkiin äidin lähettämiin kirjeisiin. Silti hän ei purnaa työn määrästä vaan kuittaa väsymyksen myöhäisen kirjoitusajan kohdan syyksi. Onneksi syksy on jo lähellä, ja tieto kotiin pääsystä talveksi kantanee vaikeimpien hetkien yli. Rankan työn aiheuttama uupumus käy hyvin ilmi hauraalla kynä jäljellä ja rosoisella käsialalla kirjoitetusta kirjeestä, joka on kokonaisuudessaan tässä:

Rakas äiti!

Kiitos kirjeistä joita olen saanut. Minä en ole ehtinyt aikasemmin kirjoittaa. Nyt on jo ruiskin poikki. Minä lähetän nyt tässä. Nyt on jo myöhä ilta en jaksa enempää kirjoittaa.

Terveisiä

Brita (19.8.1942. SAK 047, Kper)

Koti-ikävä ilmenee Britan kirjeissä myös puheena kirjoittamisesta. Opittujen kirjefraasien, kuten kuulumisten kyselemisen ja terveisten lähettämisen lisäksi Brita kertoo usein, kuinka hauska on lukea äidin kirjeitä ja kuinka hauska on kirjoittaa kotiin:

Täällä on leudot ilmat kirjoita niin usein kun voit on niin hauska lukea teidän kirjeitä (päiväämätön kirje talvisodan ajalta, SAK 047, Kper)

Rakas äiti!

Terveisiä täältä Karhumäestä. Ajattelin kirjoittaa taas sinne kotiin kun sinne on niin hauska kirjoittaa. Minulla on jo uusi hame päällä, nätti siitä tulikin. Täällä on satanut keskiviikosta asti, mutta silti me saimme rukiin poikki. [--] Onko siellä satanut? Kohta on taas syksy käsissä. Ilmatkin ovat tulleet jo kylmemmiksi. Arvaan, että äiti ei ole jaksanut kirjoittaa, kun käy työssä. (10.8.1941. SAK 047, Kper)

Sodanajan kirjeenvaihdon tehtävänä oli nimenomaan läheisten ihmissuhteiden ylläpitäminen (Taskinen 2015: 16). Brita ei toiveistaan huolimatta voi lähteä tapamaan äitiään kovin usein, joten kirjeen on toimittava yhteisenä kohtaamispaikkana. Kun tytär kirjoittaa äidille tai lukee äidin kirjettä, hän saa viipyä pienen hetken toisen lähellä, mikä tuo lohtua ikävään.

Kanapiikana ja kaalimaalla

Jos toiveet kotona käymisestä ja vanhempien tapaamisesta helpottivat Britan koti-ikävää, auttoi siinä myös työ. Työhön oli helppo paeta, ja kun oli koko ajan tekemistä, ei ollut aikaa ikävöidä. Lähes jokainen aineistoni kirje sisältääkin kuvauksia ahkeroinnista ja erilaisista askareista. Koska arjen tapahtumat kietoutuvat kiinteästi työnteon ympärille, on niistä kirjoittaminen toki luonnollinen päivien kuuluminen. Talvisodan aikaan pikkuinen Brita kirjoittaa neulovansa sukkia ja *rannikkaita* ja pyytääkin äitiä lähettämään lisää sukkalankaa. Lankapaketit saapuvat perille, ja neuletöiden edistymisestä on tärkeä raportoida äidille; onhan äidin saatava tieto siitä, ettei Brita ole toisten nurkissa jouten.

minä olen kutonut ahkerasti niin että kyllä minä ne sunnuntaiksi valmiiksi saan (päiväämätön kirje talvisodan ajalta, SAK 047, Kper)

Hei äiti kiitos paketista ja kirjeestä jonka sain, karamellit olivat erittäin maukaita ja lankakin sopi sukkaan nyt ovat ne jo valmiit. (päiväämätön kirje talvisodan ajalta, SAK 047, Kper)

Maatilan arki päivän ja vuoden kiertoon kuuluvine töineen poikkeaa kaupunkilaiselämästä, joten maatoihin tottumattomalla Britalla on Karhumäessä paljon opittavaa. Jokaiselle ylimääräiselle käsiparille on tarvetta, ja yhdessä perheen tyttären Saaran kanssa kerrostalon kasvatti Brita opettelee lypsämistä ja muita uusia taitoja tehden näin parhaansa yhteisen hyvän eteen. Brita hoitaa kanoja, lampaita ja lehmiä, jauhaa maltaita käsimyllyllä, istuttaa perunoita, kyykkii kaalimaalla ja on mukana niin viljan korjuussa kuin heinätalkoissakin.

Täällä on kaksikymmentä kanaa minä olen kanapiika. Kun me Pirkon kanssa menemme metsä portille ja huudamme karia niin kaikki yksitoista karia tulevat laukaten luoksemme. Täällä on myös kaksi lihavaa possua. (3.7.1941. SAK 047, Kper)

Askareet muuttuivat vähitellen vastuullisemmiksi ja raskas työ tuntuu jäsenissä:

Kun Hildalla oli kesäloma, oli Saaran ja minun noustava puoli kuusi. Saara ruokaa laittaa ja minä navettaan. Nyt vasta emäntä antaa minun itse sekoittaa vassujen

juomat. Kun menen navettaan, pumpppaan saavin ja padan täyteen vettä, sitten ruokin nassut ja sian juotan vassut ajan lampaat metsää. Sitten päästän lehmät ja niin edelleen. (20.8.1941. SAK 047, Kper)

Sunnuntaina ja maanantaina minä tein yhtä ja toista pientä. Tiistaina olin koko päivän perunoita istuttamassa. Minulla on jäsenet vieläkin kipeet kun oli niin outoa työtä. Tänään istutettiin perunoita ja kaalia. (3.6.1942. SAK 047, Kper)

Pula-aikana nuorille opetettiin säästeliäisyyttä ja luonnon arvostamista (Kirves & Näre 2010: 279). Karhumäessäkin ei luonnon antimia unohdeta. Kesäkuussa 1942 Brita kerää voikukan juuria, joita kuivataan ja keitetään kahvin korvikkeeksi. Britalle riittää puuhaa muun sadonkorjuun lisäksi myös sienivadelma- ja mustikkamet-sällä. Brita kertoo olevansa hidas marjanpoimija: samassa ajassa, kun Saara keräsi kaksi litraa mustikoita, sai hän kokoon vain yhden.

Brita lienee muutenkin kokenut jonkinlaista alemmuutta perheen tyttärien taitoihin verrattuna, sillä hän kertoo, ettei vielääkään ole saanut opetella lypsämistä. Saaran hän kertoo lypsävän jo yhtä hyvin kuin äitinsä. Britan viimeisissä kirjeissä elokuulta 1942 tuntuu väsymys voittavan. Hän ilmoittaa pontevasti, ettei enää jaksaa puurtaa maatalon töissä. Kirjeen sävyssä on mukana jo aavistus teini-ikäisen kapinointiakin:

En minä enään kuukautta täällä jaksaa olla täytyyhän minun saada levätä vähän ennen kuin koulu alkaa. Se soppakoulu alkaa lokakuun kahdestoistas päivä. Lehdessä luki niin. Sinä saat taas ravata sinne kouluun kysymään pääsenkö sinne. (20.8.1942. SAK 047, Kper)

Juurikasvimaalla.
SA-kuva 22669.

Edellä olevat kirjeiden kuvaukset loputtomasta työnteosta välittävät monenlaisia, osin ristiriitaisiakin tunteita. Jatkuva ahkerointi oli keino paeta ikävää. Se oli mahdollisuus osallistua oman maan auttamiseen ja sitä kautta tuntea itsensä tarpeelliseksi. Kirjeenvaihdosta pilkottaa Britan kokema ilo ja ylpeys omista taidoistaan. Hyödyttömyyden tunne

oli yksi ahdistavimmista kokemuksista sodan arjessa etenkin isommille lapsille, eivätkä lapset myöskään halunneet olla vanhemmilleen vaivaksi (Kirves ym. 2010: 393).

Brita oli poissa äidin jaloista, mutta jätti samalla äidin selviämään itseksensä. Hän tiesi, että äiti oli kotona tiukoilla ja maksoi tyttärensä ylöspidon pienestä toimeentulostaan. Brita piti selvästi tärkeänä, että äiti sai tietää hänestä olevan maatalossa hyötyä ja hänen toimittavan annetut askareet reippaasti ja tunnollisesti. Näin Brita samalla oikeutti omaa poissaoloaan kotoa. Toisaalta raskas maatalan työ uuvutti ja aiheutti alemmuuden tunnetta, kun kaikki toimet eivät tottumattomalta välttämättä heti luonnistuneet. Kirjeiden perusteella vaikuttaakin siltä, että ihmistä mitattiin paljolti työn kautta paitsi aikuisena, myös lapsena.

Tyttöjen touhut ilon lähteinä

Vaikka työnteko haukkasi suuren osan Britan ajasta, mahtui nuoren tytön arkeen muutaakin. Tytöt olivat tyttöjä, ja Britalle tärkeitä tyttöjen juttuja olivat ystävät, hiukset, vaatteet sekä elokuvissa käyminen, jotka kaikki häivyttivät sodan varjoa taustalle. Brita yrittää pitää ystäviinsä yhteyttä kirjeitse, mutta vaikuttaa siltä, ettei se ole aina kovin helppoa. Kesäaikana ystävät ovat kukin tahoillaan eikä osoitteita ole kaikkien kanssa ehditty vaihtaa. Brita toivookin äidiltä apua kirjeenvaihdon sujumiseen:

En ole vielä saanut Kirstiltä kirjettä enkä ole kirjoittanut Liisalle vielä. Annoitko osoitteeni liisalle? (10.8.1941. SAK 047, Kper)

Kun tapaat niin sano että ne kirjoittaisivat tytöt minulle. Täällä alkoi eilen koulu. Emäntä sanoi että ei minun täällä tarvitse käydä koulua että sitten aloitan siellä kun aika tulee. (20.8.1941. SAK 047, Kper)

Onneksi Karhumäessä on Saara, joka tuntuu olevan Britalle kuin isosisko. Saara on ottanut jo toisen kerran permanentin ja lainaa Britallekin papiljottejaan. Saara hankkii Britalle myös hiusverkon Riihimäen kirkolla käydessään. Kylällä asioiminen on tytöille mukavaa tuulettumista maatöistä. Kuuden kilometrin matka kauppaan taittuu joko kävellen tai Saaran polkupyörällä, Brita Saaran *pakettihollarilla* keikkuen (4.8.1941. SAK 047, Kper). Kasvavan nuoren tytön tekee toisinaan mieli hankkia itselleen jotain enemmän tai vähemmän tarpeellista. Brita ostaa muun muassa kirjoitusvälineitä sekä vaatteita.

Sota-aikana virkistystä ja pakoa arjesta tarjoavat myös elokuva- ja teatteriesitykset. Maria-äiti kirjoittaa käyneensä elokuvissa ja miniänsä kanssa Ruotsalaisessa teatterissa katsomassa *hauskaa huvinäytelmää "Sinitakit"* (19.6.1943. SAK 047, Kper). Britakin kaipaa toisinaan kaupungin huvituksia ja harmittelee, kun Karhumäestä ei koskaan käydä *levarissa* eli elokuvissa:

Kirjoita missä levarissa te olitte. Minua harmittaa kun ei täällä mennä koskaan levariin. Saara ei ole yhtään innostunut. (10.6.1942. SAK 047, Kper)

Kirjeiden perusteella iloa Britan päiviin toivat myös luonto ja etenkin maatalon eläimet, jotka tuntuvat toimivan välillä ystävien korvikkeina. Brita kuvaa, kuinka kissanpentu leikkii hänen jaloissaan, kuinka paljon valkovuokkoja metsässä on ja kuinka he talonväen kanssa yhdessä ihailevat kamarissa kukkivaa liljaa. Eräänä elokuisena yönä saapui kettu kanajahtiin, joskin sillä oli Britan kuvauksen mukaan *turha reisu* (4.8.1941. SAK 047, Kper). Uimarannan puuttuessa lapset polskuttelevat pihalla olevassa isossa saavissa. Hauskoja, uusia kokemuksia ovat myös ratsastaminen ja vastasyntyneen vasikan juottaminen.

Pirkko ja minä juotamme päivässä kaikki vassut. Kaksi isompaa saa olla aituudessa, niiden nimet ovat Eero ja Lemmikki. Yksi vassu ei ole vielä viikkoakaan vanha se oli päivän vanhana eri hassu kun minä juotin sitä niin eihän se ymmärtänyt että se oli juotavaa vasta jämätti viidentoista minuutin kuluttua. (3.7.1941. SAK 047, Kper)

Syksyn 1942 lähestyessä Brita kaippaa koulua ja patistaa päättäväiseen sävyyn äitiä selvittämään kouluasioitaan. Sotavuosina oli yleistä, että koulun alku syksyllä viivästyi ja että koulut oli välillä keskeytetty pitkiksikin ajoiksi, sillä oppilaita tarvittiin sadonkorjuuseen ja koulurakennuksia käytettiin mm. sotasairaaloina ja siirtolaisten majoittamisessa (Tempora 2010: 51–52). Nähtävästi Britakaan ei vielä tiedä oman koulunsa alkamisesta. Soppakoulusta hän sen sijaan on lukenut lehdestä:

Vai sillä tavalla sinulle kävi siellä koulussa. Sinä kai menet sitten taas kuun lopussa kuuleen pääsenkö. (7.8.1942. SAK 047, Kper)

Se soppakoulu alkaa lokakuun kahdestoistas päivä. Lehdessä luki niin. Sinä saat taas ravata sinne kouluun kysymään pääsenkö sinne. (20.8.1942. SAK 047, Kper)

Äidille lähetetyissä kirjeissä ei mäenlaskua tai uimista lukuun ottamatta kerrota lainkaan leikkimisestä. Ehkei leikkiminen ollut sellainen asia, josta juuri äidin kanssa olisi juteltu. Vai väistyikö leikki muiden askareiden tieltä? Brita nautti selvästi lukemisesta, sillä hän pyysi jo talvisodan aikaisessa kirjeessään äitiä lähettämään hänelle satukirjan. Lukuharrastus näytti jatkuvan, ja Britan lukukokemukset taisivat jatkossa laajentua satukirjoista suomalaisiin suosikkeihin. Äiti nimittäin kirjoittaa hankkineensa työtovereiltaan 50-vuotislahjaksi saamallaan rahoilla sekä *Kalevalan* että *Seitsemän veljestä* Britan kirjahyllyä koristamaan:

Sillon syntymäpäivä aamuna 10 pv heti jälkeen 6 aamulla tuli leipätehtaan siivoojien edustaja adressin kanssa onnittelemaan siinä 17 nimeä ja sitten jälkeen 9 tuli

konttori siivojien 2 edustaja adressin jossa on 16 nimeä mukana koriste maljakko ja paljon kukkasia ja 290 mk rahaa – niillä rahoilla ostin kaksi kirjaa – Kalevala maksoi 200 mk ja 7 veljestä maksoi 140 mk ja nyt ne koristaa sinun kirja hyllyäsi (eiks se ole kiva) (19.6.1943. SAK 047, Kper)

Talvella kutsui lapsia kelkkamäki. Talvisodan aikaan tuolloin kymmenenvuotias Brita pyytää äitiä tuomaan mahakelkan tullessaan häntä katsomaan. Brita on napannut kielenkäyttöönään aikuisten käyttämää sotaretoriikkaa ja puhuu ympärillä pörräävistä lentokoneista *molotossun hyttysinä* kertoessaan leikkihetkestään:

nyt on kyllicki täälä niin että me laskemme kahden mäkeä vaikka molotossu häiritsee ainaisilla hyttysillä (päiväämätön kirje talvisodan ajalta, SAK 047, Kper)

Kuten edellisestä esimerkistäkin ilmenee, sodan ja arjen kohtaaminen on kirjeissä luontevaa. Sota oli arkea ja arki sotaa. Taivaalla kaartelevat viholliskoneet *häiritsevät* Britaa, mutta kirjeiden perusteella hän ei koe niitä uhkana omalle turvallisuudelleen. Brita tarinoi rataa vahtivista sotilaista sekä pommijunasta siinä missä navettatöistä tai ukonilmastakin. Myös haavoittumisista tai ilmahälytyksistä kirjoitellaan yleensä muiden uutisten lomassa, turhia kauhistelematta:

Onko Kirsti mennyt Voikkaalle? Minä en ole kirjoittanut kuin kotiin Onko meidän perheestä kukaan haavoittunut. Onko äiti vielä konttoorissa työssä? Emäntä sanoi, että minä saisin opetella lypsämään mutta kun ei ole tippa lehmii. (13.7.1941. SAK 047, Kper)

Siinä minun täkin päällähän on se hyvä kangas niin että jos äiti parhaaksi näkee niin lähettäisi sen tänne. Ulla, Saaran sisko tekisi kyllä hameita siitä. Täällä on ollut yöllä hälyytyksiä mutta ei pomituksia. No ei sitten muuta kyin terveiset.

Rakkaudella

B.P. (29.7.1941. SAK 047, Kper)

Vain muutamassa kirjeessä Brita vaikuttaa selvästi huolestuneelta perheestään ja ystävis-tään. Britan mieltä painaa muun muassa hänen ystävättärensä Kirstin isän joutuminen sotatantoreelle. Brita tuntee myötätuntoa myös Karhumäen emäntää kohtaan, sillä pojista Paavo on haavoittunut eikä Erkistä ole kuulunut viikkoihin mitään. Huolta aiheuttavat maalle kantautuneet uutiset Helsingin pommituksista, ja niiden todenperäisyys on pikim-miten selvítettävä:

Kyllä sain sen [piste]kortin. Siellä on taas ollut iso hälyytys. Vastaa heti minulle. Täällä huhutaan että koko hesan asema on tuusan nuuskana. (20.8.1942. SAK 047, Kper)

Kirjoittaessaan ilmahälytyksistä tai tuttavien haavoittumisista Brita ei vaikuta järkyttyneeltä vaan ilmoittaa toteavaan sävyyn, mitä on tapahtunut. Vaikka kuolema langettaa varjonsa päivien ylle, näyttäytyy sota kirjeissä pääasiassa luonnollisena osana arkea. Kesällä uitiin ja talvella kelkkailtiin, elokuvista ja koulunkäynnistä haaveiltiin samalla kun toivottiin, että läheiset ihmiset säilyisivät hengissä.

Brita Karhumäen tilan tyttönä

Oman itsen vieraannuttaminen kotipiiristä näyttää olevan yksi keino helpottaa koti-ikävä. Kun ottaa selkeästi oman paikan uudessa perheessä, on helpompi pärjätä omillaan. Pällin mukaan (2003: 95) *me*-pronomini on yksi keskeisistä keinoista, joilla puhuja tai kirjoittaja voi asettaa itsensä osaksi tiettyä ryhmää. Jo talvisodan aikaisessa kirjeessään Brita kirjoittaa: *ei sinun [äidin] tarvitse ostaa minulle henkseleitä, me ostamme täältä*. Käyttämällä pronomiinia *me* Brita liittyy itsensä karhumäkeläisiin. Hän olisi yhtä hyvin voinut sanoa vaikkapa: ”ei sinun tarvitse ostaa minulle henkseleitä, voin ostaa ne itse”, tai että ”emäntä on luvannut ostaa ne minulle”. Brita kirjoittaa myös, *kuinka me ollaan täällä melkein aina paljain jaloin ja me nukutaan aamulla puoli seitsemään* (3.7.1941. SAK 047, Kper). Britan kirjeiden *me* viittaa toisinaan perheen lapsiin, joskus koko perheeseen, joskus tilan työväkeen. Toisinaan se voi tarkoittaa vain emäntää ja Britaa tai Saaraa ja Britaa. Kollektiivisuuden ilmaisuissaan Brita jättää usein *me*-pronominin pois ja käyttää lisäksi monikon 1. persoonan verbimuodon (esim. siivoamme) tilalla passiivimuotoa (siivotaan), mikä onkin puhekielisessä kirjoittelussa yleistä. Ryhmän rajaus jää tällöin hiukan epäselväksi. Juhannusaaton valmisteluja tehdään joka tapauksessa koko porukalla, Brita joukkoon kuuluen:

Viholliskoneita tähyillään.
SA-kuva 22735.

Ilmat on tehnyt taas täys käännöksen. Jälleen on kylmää tuulista ja sateista. Lauantaina ei ollenkaan siivottu eikä oltu saunassakaan. Mennään vasta aattona saunaan ja siivotaan oikein perin pohjin. (21.6.1942. SAK 047, Kper)

Me-puhe käy ilmi myös seuraavasta katkelmasta, jossa Brita kertoo, kuinka sateesta ja työn paljoudesta huolimatta *on omissa väissä tultu toimeen:*

Täällä on kaikki heinät raakuissa. Eilen ajettiin sisäänkin koko päivä ja olisi ajettu tänään ja huomenna mutta kun tuo ainainen sade pilaa kaikki meiningit. Eilen kun ajettiin heiniä sisään olin niitä sotkemassa. Me ollaan omissa väissä tultu toimeen. (21.7.1942. SAK 047, Kper)

Brita näyttää omaksuneen perheenjäsenen roolin ja tilan työntekijän identiteetin perin vahvasti, sillä hän tuntuu kantavan vastuuta sadon onnistumisesta ja harmittelee, kun myrsky oli pudistanut viljan pois *raakuilta* eli seipäiltä tai pakkaneen vienyt kurkun taimia. Vastuullisuus kuvastuu myös seuraavasta kirjekatkelmasta, jossa Brita iloitsee sateen kasteltua kuivat tilukset:

Täällä satoi lauantaina oikein rutkasti, mutta kyllä se sade oli tarpeenkin. Maat oli ihan palamis pisteessä. Täälläkin on ollut paahtavia päiviä. (4.8.1941. SAK 047, Kper)

Britan kirjeistä ei varsinaisesti käy ilmi, saiko hän kuulla huomautuksia kaupunkilaisuudesta, tai kuinka kaupunkilaistytöön muuten maatalossa suhtauduttiin. Päällisin puolin vaikuttaa siltä, että Britaa kohdellaan hyvin, ja uudet ystävyysuhteet Karhumäessä tuottavat hänelle iloa. Kirjeistä välittyy kuitenkin myös toisenlaisia tuntemuksia. Heinäkuussa 1942 tuolloin 13-vuotias Brita mainitsee yhtäkkiä kesken muiden asioiden, että isän ei tarvitsisi tulla käymään kiireisimpään heinänkorjuu-aikaan, sillä helsinkiläisenä hän ei kuitenkaan saisi osallistua talon töihin:

Asiasta toiseen. Eikö sitä isän tänne tuloa voi jättää vähän tuonemmaksi kun nyt on ne heinäkiiruut. Ja jos isä tulisi tänne nut niin ei hän saisi mitään tehdä, kun hän on Helsinkiläinen. Muuten hänen täytyisi istua ihan yksin tuvassa sillä tänäksänä emännänkin täytyy olla pellolla. (21.7.1942. SAK 047, Kper)

Sanonta *asiasta toiseen* kuvaa oivallisesti sitä, että asiaa ei ollut kovin helppo kirjoittaa, mutta mainittavahan siitä oli. Alleviivauksesta sanassa Helsinkiläinen on pääteltävissä, että luultavasti Britakin on kuullut puhuttavan helsinkiläisistä ehkä hienohelmoina, jotka ovat kykenemättömiä ronskeihin maatalon töihin. Isän tuleminen tupaan istuskelemaan olisi saattanut asettaa Britan noloon tilanteeseen. Kaupunkilaisuus nousee esiin kirjeissä myös mainintoina maalle sopimattomista vaatekappaleista. Valkoinen leninki ja uudet saappaat eivät ole tilalla kaikkein käytännöllisimpiä:

Rakas äiti.

Terveisiä sinne pääkaupunkiin. Olen ollut huolissani kun et ole kirjoittanut. Olet kai vihainen kun ostin ne kengät. Kyllä minua itseäkin harmittaa kun en kysynyt lupaa. Mutta ei sille mitään enää mahda. Kuulehan nyt äiti. Minun se sininen hame jonka Kinnuska teki on takapuoli ihan hajonut. Se valkoinen leninki on aina keitetävä, ja se ei kuitenkaan kestä kuin päivän kun se on ihan musta. Siinä minun täkin päällähän on se hyvä kangas niin että jos äiti parhaaksi näkee niin lähettäisi sen tänne. Ulla, Saaran sisko tekisi kyllä hameita siitä. (29.7.1941 SAK 047, Kper)

Emäntä sanoi että ne kumisaappaat on liian hyvät tänne pelloille kesällä palamaan. Hän sanoi että hän vaihtais ne perunoihin ja ..... (3.6.1942. SAK 047, Kper)

Brita kertoo Karhumäen emännän ehdottaneen kätevää vaihtokauppaa: hän saisi Britan uudet saappaat ja Brita vastineeksi perunoita Helsinkiin vietäväksi. Jatkosodan vuosina tavaravaihtoa harrastettiin ahkerasti ja etenkin lasten vaatteet, kengät, monot ja lelut olivat lehti-ilmoituksissakin haluttuja vaihtotavaroita (Pukkila 2008: 151). Arvoitukseksi jää, mihin emäntä saappaita tarvitsee, kun niitä kerran ei voi pelloilla käyttää.

Brita saattoi toisinaan tuntea, että häntä ei kaupunkilaisuutensa vuoksi arvostettu yhtä paljon kuin maaseudun nuoria. Ystävyys Saaran kanssa ja Britan vahva halu olla osa uutta perheyhteisöä silti ennen kaikkea auttoivat häntä selviämään erossa vanhemmistaan. Me-puhe konstruoi kielellisesti ryhmään kuulumista ja rakentaa sosiaalista identiteettiä (Pälli 2003: 95). Britan kirjeissä me-puhe rakensi ryhmään kuulumisen kautta hänen minäänsä ja identiteettiään joskus karhumäkeläisenä, tilan työntekijänä, joskus taas perheen lapsena. Se vahvisti niin ikään hänen itsetuntoaan ja lisäsi oman itsensä arvostamista. Nämä tunteet eivät varmastikaan olleet itsestään selviä lapselle, jonka oma perhe oli lähettänyt luotaan pois.

Britan tarina kirjeissä päättyy

Aineistoni viimeiset kirjeet ovat helmikuulta 1944, ja ne ovat äidin kirjoittamia. Helsinki oli juuri joutunut suurhyökkäysten kohteeksi. Kaupunkiin pudotettiin kolmena helmikuun yönä kymmenen päivän välein noin 16 000 pommia tuhoisin seurauksin: 146 ihmistä kuoli, 356 haavoittui, 111 asuinrakennusta syttyi palamaan ja noin 300 taloa kärsi sirpalevaurioista. (Pukkila 2008: 18.) Britan perheen koti sai osansa pommituksista, mutta kärsi vain vähäisiä vahinkoja. Lämpöä oli tosin sisällä vain 12 astetta, koska ikkunat olivat rikkoutuneet ja lasiruudut piti korvata pahvinpaloilla. Myös Britan tilanne alkoi olla vaikea. Karhumäessä ei oikein voinut olla, sillä maatalon väki suunnitteli lähtevänsä ilmeisesti pidemmäksikin aikaa Pohjanmaalle, mutta kotiinkaan ei voinut palata. Äiti pohitti asiaa kirjeessään näin:

[--] kyllä saat tulla kotia mutta saat olla sielläkin kun tämä aika on näin epävarmaa koulusi on keskeytetty eikä toimi toistaiseksi missään että jos tulet kotia niin täytyy sitten hakea työtä mutta kyllä me maksetaan jos voit olla siellä – niinkun näet en voi sanoa mitään ratkaisevasti koittakaa päätellä siellä tätä asijaa. Mutta niinkun sanottu jos huomaat että olet liikaa niin tule pois. (20.2.1944. SAK 047, Kper)

Viimeinen kirje on päivätty muutama päivä myöhemmin, 23.2.1944. Siinä äiti palaa vielä pommituksen tapahtumiin:

se oli kaameaa tulipaloja ja kattopeltiä ja lasia kaduilla ja paljon ihmisiä ja päällepäätteeksi pimeä konttori – rakennuksesta meni alakerta akkunat rikki kaikki ja paljon muualtakin se oli mutta minä olin aika rauhallinen en pelännyt mutta isä oli hermostunut. Oli täällä eilen illallakin hälytys kesti 4 t. Aikooko ne lähteä nyt kaikki sieltä sinne Pohjanmaalle ja mitä ne aikoo tehdä sinun kanssasi? Jos jollakin tapaa huomaat että eivät tahdo mukaan

(23.2.1944. SAK 047, Kper)

Karhumäkeläisten matkasuunnitelmien vuoksi tyttären tulevaisuus huolestutti äitiä. Hän soittikin Britan koulun rehtorille ja kuuli, ettei kouluun ainakaan näillä näkymin ollut meneminen. Äiti jatkoi kirjettään uusin miettein seuraavana päivänä:

Nyt on uusi päivä kun tätä jatkan, soitin eilen illalla sinun rehtorillesi Strengille ja kysyin sitä koulu asijaa mutta hän sanoi että se on nyt keskeytetty eikä ole toistaiseksi jatkamisesta tietoa. Mutta minä haudoin viime yön ajatusta päässäni että voisinhan kysyä sinua meidän firmaan asijatyöksi niin aamulla olin kamreerilta kysymässä ja hän sanoi että kyllä järjestyy että antaa tytön tulla vaan (vaikka en ole häntä nähnyt) näin ollen voit tulla heti kun tämän saat jos olet halukas – niin saat kuulla palkasta ja kaikesta muusta kun itse menet lähetän tässä 100 mk matkaraaha pikaisiin näkemiin ja onnea matkalle sano kaikille terveisiä ja kiitä nätisti kaikesta hyvydestä jota olet saanut osaksesi rakkain terveisin äiti. (24.2.1944. SAK 047, Kper)

Koska edellä oleva kirje on kokoelman viimeinen, näyttää siltä, että Brita palasi Helsinkiin ja otti vastaan asiatyön toimen Elannolla. Oliko Britan elämä Helsingissä helpompaakin maalla jatkosodan kestäessä vielä yli puoli vuotta, syyskuun 19. päivään saakka? Tähän ei kirjeistä enää vastausta löydy.

Kivimäen ja Männistön teoksessa *Sodan särkemä arki (2016)* sota-aikoja muistelee nainen, joka Britan tavoin lähti ensin kaupungista maalle työtyöksi. Myöhemmin hän toimi pikkulottana ja ammuslataamon työläisenä. Hän kertoo näin: ”Tyttösen sydän osin haudattuna sankaripoikien viereen. Hänen, jonka sanottiin olleen lapsi eikä eläneen todeksi sotaa. Kolmetoistakesäiset kestivät. Kukaan ei tiennyt, he haavoittuivat sydämiin. Kun

nuoruus katosi ennen tulemistaan ja aikuisuus kasvoi pelottavaksi.” (Kivimäki & Män-
nistö 2016: 147.)

Britan elämä jatkui sodan jälkeen. Hän sai kasvaa aikuiseksi, avioitua ja elää elämäänsä myös rauhan ajan Suomessa, hyvinvoinnin keskellä. Brita lahjoitti itse nämä äitinsä kanssa käymästään kirjeenvaihdosta säilyneet kirjeet arkistoon. Toivon mukaan aika oli siihen mennessä kuronut umpeen pieneen sydämeen jääneet haavat ja menetetyn nuoruuden jälkeen elämä oli voinut tarjota hänelle parastaan.

Pommitettu Helsinki.
SA-kuva 1496.

Lopuksi

Tässä artikkelissa olen tarkastellut ikävän tunteiden ilmenemistä nuoren Britan ja hänen äitinsä kirjeenvaihdossa Britan kirjeisiin fokusoiden. Brita oli kirjeenvaihdon alkaessa juuri täyttänyt 10 ja sen päättyessä 14-vuotias. Ennen tähän aineistoon tarttumista oletin, että mielikuvani urheista sota-ajan lapsista, jotka itseään säästämättä ja napolisematta aher-
sivat aikuisten rinnalla, olisi osittain julkisen propagandan luomaa harhaa. Kuinka kukaan voisi sopeutua kaikkiin niihin vaatimuksiin, joita sota-aika lapselle asetti? Kirjeiden kuvaama Brita istui ihannelapsen rooliin varsin mallikkaasti, ja kirjeiden tunnekirjossa pelko, uupumus ja ikävä näyttelivät vain pientä osaa tyytymisen, ilon ja toiveikkouden rinnalla. Kirjeiden Brita on tunnollinen ja ahkera sopeutuja, joka ei valita omista oloistaan

vieraassa perheessä. Hän pyrkii mukisematta tekemään työnsä ja kantamaan vastuunsa sekä itsestään että osin myös äidistään ja muista lähellään olevista ihmisistä. Hän tuntuu suhtautuvan ympäröivään sotaan mutkattomasti, luonnollisena osana arkeaan.

Sodanaikaisissa puolisoitten tai seurustelevien parien välisissä kirjeissä ikävöidään rakasta avoimesti ja kaipuu kumppanin luokse voidaan nähdä rakkauden ilmauksena, joka lujittaa suhdetta ja luo yhteistä tulevaisuutta (ks. esim. Sara Silénin artikkeli tässä kirjassa). Aineistoni äidin ja tyttären välisessä kirjeenvaihdossa ikävöinti ei näyttäyty samanlaisena, myönteisenä, läheisyyttä lisäävänä tunteena vaan pikemminkin päinvastoin. Ikävästä kirjoittaminen olisi lapsen näkökulmasta lisännyt läheisen menettämisen pelkoa. Tämä on nähdäkseni suurin syy siihen, miksi ikävän tunteista ei kerrota kirjeissä suoraan. Britalle oli, ajan tavan mukaisesti, teroitettu itsenäisyyden ja yksin selviämisen tärkeyttä, ja ikävöinti olisi osoittanut myös heikkoutta ja riippuvuutta toisesta. Jos ikävöi, ei voi olla odotusten mukainen reipas tyttö. Vaikuttaisi siis siltä, että kirjeistä pois pyyhkiytyneet ikävän tunnustukset olivat seurausta jonkinlaisesta itsesensuurista: koti-ikävästä kertominen olisi saattanut lisätä äidin huolta Britasta. Äiti, joka oli jo suhteellisen iäkäs, vietti unettomia öitä selkäkipunsa vuoksi, teki raskasta työtä päivittäisen elannon hankkimiseksi ja asui keskellä pääkaupungin vaaroja, ei Britan mielestä kaivannut lisää kuormaa kannettavakseen.

Tämän päivän näkemyksen mukaan vanhempien tehtävä on suojella lapsiaan ja suodattaa maailman pahuutta niin, ettei se löisi sellaisenaan vasten pieniä kasvoja. Sota-ajan lapset sen sijaan kantoivat taakkaa ja ylläpitivät maailmaa aikuisten puolesta. Lasten piti pärjätä ilman aikuisten tukea, eikä kukaan kyseenalaistanut heidän selviämistään. Valittaminen ei ollut sopivaa, olihan aina ihmisiä, joiden kohtalo oli paljon kurjempi. (Kirves ym. 2010: 391–392.) Tämä näkyy myös aineistoni kirjeissä, joissa nousee yllättävänkin vahvasti esiin Britan rooli äidin suojelijana ja kannattelijana. Britalla on huoli, ettei äiti *tapa itseään liialla työllä*, että ruokaa riittää ja että kotijoukot ovat turvassa. Äiti tuskailee vaivojensa keskellä ja kuvailee pommitusten tekemiä tuhoja, mutta kysyykö hän lainkaan Britalta, kuinka tämä jaksaa suoriutua omista velvollisuuksistaan? Siitä en toki voi olla täysin varma, mutta kertaakaan Brita ei ainakaan kirjeissään tällaiseen kysymykseen vastaa.

Ikävän tunteet nousevat esiin epäsuorasti kirjeiden aihevalinnoista. Selvimmin ikävää kuvastavat toiveet päästä käymään kotona. Haaveilun kohteena ovat juhannuksen viettäminen kotikonnuilla, elokuvissa käyminen kaupungissa, koulun alkaminen ja työstä huilaaminen. Kotiin meneminen ei ole suinkaan ongelmatonta, joten sitä puidaan kirjeissä useaan otteeseen. Kun rahat on tuhlatu ostoksiin, joutuu Brita kotiin päästäkseen pyytämään äidiltä rahaa junalippuun. Joskus on muuten kyseenalaista, voiko kotiin mennä: jaksako äiti ottaa Britan vastaan tai voiko maatilalta lähteä hetkeksi pois? Vaikuttaakin siltä, että ajan epävarmuus jatkuvine muutoksineen ja yllätyksineen luo turvattomuutta eikä Brita aina oikein tiedä, missä hänen pitäisi olla, jottei aiheuttaisi kenellekään vaivaa. Arvelen, että tällainen toisten tiellä olemisen tunne tuotti Britalle kovasti mielipahaa. Koti-ikävästä

kertovat myös Britan kuvaukset kirjeiden kirjoittamisen ja saamisen tuottamasta suuresta ilosta.

Sosiaalinen makrokonteksti heijastuu voimakkaasti kirjeisiin Suomen sota-ajan työtä, reippautta ja ahkeruutta korostavina ihanteina, jotka työntyvät myös lapsen rooliin. Lapsen tarpeet eivät olleet etusijalla, eikä lapsuuden arvoa korostettu samalla tavalla kuin tänä päivänä. Sen sijaan lapsen odotettiin osallistuvan työhön vanhempien rinnalla tai jopa korvaavan puuttuvien aikuisten työpanosta. Kirjeiden työnteon kuvauksiin kulminoituu monenlaisia merkityksiä. Britalle työ oli ilon lähde, jonka kautta hän saattoi kokea itsensä tarpeelliseksi, antaa oman panoksensa isänmaan hyväksi ja liittää itsensä kotirintaman ahkerien naisten ketjuun. Työkokemusten vaihtaminen kirjeitse vahvisti yhteyttä äitiin, olivathan molemmat samassa tilanteessa: työtä oli tehtävä selvitäkseen eteenpäin. Päivän uurastuksensa kautta – ja siitä kirjoittamalla – Brita saattoi myös tuntea itsensä arvokkaaksi äidin silmissä. Työ oli lisäksi yksi keino lievittää koti-ikävää, sillä jatkuvan puuhaamisen keskellä ikävä ei kenties ehtinyt yllättää, ja jos ehtikin, omia tunteita ei ollut aikaa pysähtyä pohtimaan. Vaikka reippaus ja työnteko pitivät ennen kaikkea minää koossa, joutui Brita myös kamppailemaan häneen kohdistuvien odotusten täyttämässä. Maatöihin tottumaton kaupunkilaistyttö vertaili itseään maaseudun lapsiin ja koki jonkinasteista alemmuuden tunnetta omista työsuorituksistaan. Maatalon työntäteiset päivät myös uuvuttivat ja lisäsivät Britan kaipuuta kotiin ja kouluun.

Tutkijat ovat pyrkineet vertailemaan Ruotsiin lähetettyjen sotlasten ja Suomeen jääneiden lasten kokemuksia keskenään (Latvala 2006: 150; Kirves 2010: 114–115). Koska tutkimustulokset ovat osin ristiriitaisia keskenään¹³, en pysty arvioimaan, millaisina Britan kirjeiden välittämät tuntemukset näyttäytyvät sotlasten kokemuksiin verrattuna. Ikävän ilmenemistä sotlasten kirjeissä ei liene myöskään varsinaisesti tutkittu. Tutkimusten ristiriitaisuus osoittaa mielestäni sen, että jokaisen lapsen tarina on ainutkertainen, ja ettei näitä yksilöllisiä kertomuksia ole mahdollista niputtaa ainakaan kovin suoraviivaisesti yhteisen otsikon alle. Löysin kuitenkin Britan kirjeistä joitain yhtäläisyyksiä sotlasten kirjeisiin: Brita kirjoitti äidilleen, kuinka hienosti elämä oli mallillaan uudessa perheessä sekä tunsu syyllisyyttä kotioloja paremmista oloistaan, samoin kuin sotlasten on todettu tehneen. Vaikka lasten sotavuosien kokemukset riippuivat monista tekijöistä, heidän selviytymistään helpottivat tutkimusten mukaan sekä Suomessa että naapurimaassamme myönteinen elämänasenne, oma sopeutumiskyky ja hyvät ihmissuhteet (Latvala 2006: 150).

---

¹³ Joidenkin tutkimusten mukaan useiden sotlasten kohtelu oli niin huonoa tai erokokemukset niin tuskallisia, että lasten olisi ollut parempi jäädä Suomeen. Näissä tutkimuksissa todetaan sotlasten selvinneen heikosti traumaattisista kokemuksistaan ja saaneen sotalapseuden seurauksena muun muassa jatkuvan tarpeen hakea hyväksyntää. Toiset taas esittävät, ettei sotlasten ja ei-sotlasten aikuisiän psyykkisessä hyvinvoinnissa ole juurikaan eroa ja että Suomeen sodan jalkoihin jääneet lapset ovat aikuisiällä joutuneet kärsimään traumaperäisistä stressioireista jopa sotalapsia enemmän. Kaiken kaikkiaan lapsen erokokemuksesta selviytymiseen vaikuttavat monet eri tekijät. (Ks. Kirves 2010: 114–116 ja siinä mainitut lähteet.)

Aineistoni kirjeistä ei voida päätellä, millaisia vaikutuksia Britan sisälle lukituista tunteista hänen elämälleen kenties oli, tai mihin kohtaan selviytyjien asteikkoa Britan tarina asettuu. Kirjeet antavat silti vaikutelman, että perheensä luota pois lähetetty Brita pärjäsi ajoittaisista epävarmuuden, ikävän ja uupumuksen tunteistaankin huolimatta suhteellisen hyvin. Koti-ikävä kesytettiin muun muassa kirjeiden voimalla. Jo kirjeiden kirjoittamisen ja saamisen tuottama ilo sinänsä toi hyvää mieltä, mutta myös kirjeisiin valituilla aiheilla oli merkityksensä. Äidin kanssa juteltiin arkipäiväisistä käytännön asioista, kuten ruoasta ja siitä, kuinka ostokorttien kanssa olisi parasta toimia. Tämä lienee vähentänyt etäisyyden tunnetta ja lisännyt osallisuutta omaan perheeseen. Kun vanhempiin ei voinut arjessa turvautua, oli Britalla vierellään muita, turvallisia ihmisiä.

Suhteet Karhumäen väkeen toimivat koti-ikävän kannalta tosin kahdensuuntaisina. Vahvasti sisäistetty rooli uudessa perheyhteisössä helpotti maalla selviämistä, mutta ajoittaiset kaupunkilaisuuden nostattamat ulkopuolisuuden tunteet taas saattoivat voimistaa kaipuuta kotiin. Näkisin kuitenkin, että Britan tarve olla yksi karhumäkeläisistä oli niin voimakas, että se peitti alleen sivullisuuden tuntemukset. Kirjeiden me-puheellaan Brita loi yhteenkuuluvuutta muun muassa perheen Saara-tyttären ja tilan työläisten kanssa. Kirjeitä kirjoittaessaan Brita siis paitsi vaihtaa kuulumisia äidin kanssa myös rakentaa identiteettiään, hakee vahvistusta itsetunnon ja lievittää ikävänsä. Iloa arkeen löytyi myös luonnosta, kirjoista ja tyttöjen touhuista, kuten neitosten yhteisistä ostosretkistä kauppaan.

Lapsen kirjeiden analysoimisessa on omat haasteensa, joita pohdin Britan kirjeitä tutkiesani. Osa kirjeistä on hyvin lyhyitä, ja kuten kirjekatkelmista on huomattavissa, Brita kirjoittaa kuulumisistaan omia tuntemuksiaan suuremmin selittämättä: yhdestä tapahtumasta yleensä lauseen tai kaksi ja hyppää sitten jo seuraavaan mieleen tulevaan asiaan. Voikin miettiä, onko tällaisista hajanaisista, aiheesta toiseen poukkoilevista merkinnöistä mahdollista tavoittaa syvempien tunteiden, kuten ikävän ilmaisua. Entä mikä on kirjoitustaidon merkitys? Kuinka paljon ajatuksista ja tuntemuksista jää puuttumaan kirjeistä siksi, että taito sanallistaa omia ajatuksia on vielä vähäinen? Lasten kokemuksia vuoden 1918 sisällissodassa tutkineet Jalagin ja Junila (2006: 119, 131) toteavat, että lasten tuotamille aineistoille on tyypillistä nimenomaan hetkeen tarttumisen periaate ja satunnaisien tekemisten ylös kirjaaminen, eivätkä lapset jäsennä ajatuksiaan aikuisten tavoin. Heidän näkemyksensä on, että tunteita voi silti jäljittää ja tulkita, jos aineistoa on riittävän pitkältä aikaväliltä ja siihen perehtyy myös intuitiivisella otteella. Tätä samaa tavoittelin tarkastellessani Britan ja hänen äitinsä kirjeitä. Kirjeet osoittivatkin ainutkertaisella tavalla, kuinka kirjoittaminen voi toimia välineenä lapsen ikävän tunteiden käsittelemisessä.

Lähteet

Arkistolähteet

Kansanperinteen arkisto (Kper), Tampereen yliopisto.
Sota-ajan kirjekokoelma (SAK).

Tutkimuslähteet

- HAGELSTAM, SONJA 2011: Rakas sotilaani! Kirjeiden kirjoittaminen sodan poikkeusoloissa. – Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Kirjeet ja historiantutkimus*, s. 299–328. Historiallinen Arkisto 134. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAGELSTAM, SONJA – TASKINEN, ILARI 2015: Hiljaisuuden myytit. Postisensuuri, vaikeaminen ja etulinjan kokemukset sota-ajan kirjeissä. – Marko Tikka, Ilari Taskinen & Seija-Leena Nevala-Nurmi (toim.), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*, s.44–59. Postimuseo ja Tampereen historiallinen seura.
- JALAGIN, SEIJA – JUNILA, MARIANNE 2006: Lukittu näky – sota lapsen kokemuksena. – Historiallinen aikakauskirja 2/2006 s.117–131.
- KIRVES, JENNI 2010: Sotalasten siirretty lapsuus. – Sari Näre, Jenni Kirves & Juha Siltala (toim.), *Sodan kasvattamat* s. 90–121. Helsinki: WSOY.
- KIRVES, JENNI – KIVIMÄKI, VILLE – NÄRE, SARI – SILTALA, JUHA 2010: Sodassa kasvanneiden tunneperintö. – Sari Näre, Jenni Kirves & Juha Siltala (toim.), *Sodan kasvattamat* s. 386–410. Helsinki: WSOY.
- KIRVES, JENNI – NÄRE, SARI 2010: Nuorten talkoot: isänmaallinen työvelvollisuus. – Sari Näre, Jenni Kirves & Juha Siltala (toim.), *Sodan kasvattamat* s. 266–291. Helsinki: WSOY.
- KIVIMÄKI, VILLE 2010: Sodan rampauttama vanhemmuus. – Sari Näre, Jenni Kirves & Juha Siltala (toim.), *Sodan kasvattamat* s. 186–209. Helsinki: WSOY.
- KIVIMÄKI, VILLE – MÄNNISTÖ, ANTTI 2016: *Sodan särkemä arki*. Helsinki: WSOY.
- LATVALA, PAULIINA 2006: ”Lapsuuteeni kuuluivat sota, siirtolaiset ja sankarihautajaiset”. Suomeen jääneiden lasten muistoja sotavuosien arjesta. – Historiallinen aikakauskirja 2/2006 s.142–152.
- LESKELÄ-KÄRKI, MAARIT – LAHTINEN, ANU – VAINIO-KORHONEN, KIRSI (toim.) 2011: *Kirjeet ja historiantutkimus*. Historiallinen arkisto 134. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NÄRE, SARI – KIRVES, JENNI 2010: Lapsuus sodan keskellä. – Sari Näre, Jenni Kirves & Juha Siltala (toim.), *Sodan kasvattamat* s. 13–30. Helsinki: WSOY.
- PEHKONEN, ERKKA 2015: Kirjetutkimuksen etiikkaa. Yksityistä sota-ajan kirjeenvaihtoa tutkivan eettiset metodologiset haasteet. – Marko Tikka, Ilari Taskinen & Seija-Leena Nevala-Nurmi (toim.), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina* s.60–73. Postimuseo ja Tampereen historiallinen seura.
- PIETIKÄINEN, SARI – MÄNTYNEN, ANNE 2016: *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- PUKKILA, HANNA 2008: *Kotirintaman lapset*. Helsinki: Kustannus Oy Tammi.
- PÄLLI, PEKKA 2003: *Ihmisyryhmä diskurssissa ja diskurssina*. Acta Universitatis Tamperensis 910. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy Juvenes print.
- PÖYSÄ, JYRKI 2010: Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina. –

- Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma & Sinikka Vakimo (toim.), *Vaeltavat metodit* s. 331–360. Joensuu: Suomen kansantietouden tutkijain seura.
- TASKINEN, ILARI 2015: Sota-ajan kirjekulttuuri ja kirjeiden kokemusten tulkinta. – Marko Tikka, Ilari Taskinen & Seija-Leena Nevala-Nurmi (toim.), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina* s.12–29. Postimuseo ja Tampereen historiallinen seura.
- TEPORA, TUOMAS 2010: Sota-ajan leikit ja koulu. – Sari Näre, Jenni Kirves & Juha Silta (toim.), *Sodan kasvattamat* s. 32–60. Helsinki: WSOY.
- TUOMI, JOUNI – SARAJÄRVI, ANNELI 2009: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA-RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoersio, viitattu 25.3.2017. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk> URN: ISBN:978-952-5446-35-7.

Kirjoittajat

Marja-Riitta Mikkola on suomen kielen aikuisopiskelija – tarkemmin sanottuna vanhusopiskelija – joka innostui suorittamaan HuK-tutkinnon päästyään 40 vuoden palveluksen jälkeen Postista eläkkeelle. Kandidaatintutkielmansa hän teki suomi toisena ja vieraana kielenä -erikoistumisalalta. Osallistumalla nyt maisterikoulutukseen hän nauttii mahdollisuudesta elinikäiseen oppimiseen (Tampereen yliopiston johtosääntö 4 §).

Liisa Mustanoja, FT, toimii suomen kielen yliopisto-opettajana Tampereen yliopistossa. Tutkijana hän on kiinnostunut kielen ja yhteiskunnan suhteesta. Mustanojan tutkimuskohteita ovat muun muassa hämäläismurteet ja niistä erityisesti Tampereen kaupunkipuhekieli, idiolektissa eli yksilön puhekielessä ajan myötä tapahtuva muutos, sosiolingvistiikan menetelmät, puhutun ja kirjoitetun kielen rajapinta sekä sota-ajan kirjeenvaihto.

Marjo Pajunen, HuK, opiskelee Tampereen yliopistossa suomen kieltä. Häntä kiinnostaa niin aineenopettajuus, kielikonsultointi kuin kirjoittaminenkin. Suomen kielessä Pajusta inspiroi etenkin sen ilmaisuvoima. Valinnaisista opinnoista Pajunen on mieltynyt erityisesti kirjallisuustieteeseen.

Merja Ponkala, MuM, on Pirkanmaan musiikkiopiston viulunsoitonlehtori, jolla on pitkä kokemus viulopedagogin ja muusikon työstä. Hän opiskelee työnsä ohessa suomen kielen maisteriopintoja Tampereen yliopistossa. Suomen kielen saralla Ponkala kiinnostavat erityisesti työelämän tekstien vaikuttavuus ja ymmärrettävyys, kirjoittamiseen liittyvät asenteet sekä työelämäviestinnän yhteys työhyvinvointiin.

Helmi Riihonen, HuK, on Tampereen yliopiston suomen kielen maisteriopiskelija. Suomen kielen lisäksi japanin kieli ja kulttuurienvälinen viestintä ovat hänen sydäntään lähellä. Kielentutkimuksen kentällä Riihosta kiehtovat erityisesti internetin vaikutus nykykielen kehitykseen sekä kielen ja identiteetin yhteys.

Sara Silén on suomen kielen tutkinto-ohjelmassa opiskeleva humanististen tieteiden kandidaatti ja tuleva filosofian maisteri. Suomen kielen lisäksi hän opiskelee sivuaineena historiaa, josta on suorittanut myös kandidaatintutkinnon. Silénin kiinnostuksen kohteena ovat historiallinen diskurssintutkimus sekä sota-ajan kulttuuri- ja sosiaalhistoria. Tutkimusta hän on tehnyt esimerkiksi maataloussanaston muutoksesta sekä rintamalla palvelleiden lottien kirjeistä.

Abstracts in English

MARJA-RIITTA MIKKOLA

Home, religion and the fatherland

The ethos of wartime leadership in the letters between soldiers and their families

In my chapter I examine the correspondence of four soldiers from the years 1939–1944. The letters were obtained from the Folklife Archives of the University of Tampere. By utilising the methods of discourse analysis, I investigate how the soldiers write to their loved ones about patriotism, regionalism, and religious sentiment – or whether these themes are discussed at all. The findings are also compared with the way these themes are addressed in the letters they received from the home front. The four soldiers come from Tampere and the region of Ostrobothnia, the former being a working-class industrial city, while the latter was predominantly right-leaning countryside at the time.

The analysis of the data reveals that the “home, religion, fatherland” discourse does not appear in the soldiers’ letters in the form of deep reflection. Instead, these themes are discussed very subtly and often through other themes. Love for one’s home region is manifested in the form of homesickness and concern for loved ones. Themes of faith appear as short statements or expressions. Patriotism is inverted into negative images of the enemy, boosting communal spirit. In contrast, the letters sent from home often discuss these three themes very openly.

LIISA MUSTANOJA

Introduction: Letters from war and love

During the Second World War, most Finns were separated from someone they loved: sons, husbands and fathers were called to service, Karelians were evacuated to different parts of Finland, the bombings and the food shortage forced many to leave their homes, and numerous children were sent away to safety. For those who were parted from their loved ones, letters became the only way to stay in touch with them. It has been estimated that the Finnish military post service carried up to 1.3 billion letters and other mail during the war years.

The Folklife Archives of the University of Tampere contain a collection which consists of approximately 40,000 letters and postcards dating from the Second World War. My introduction offers a general overview of the collection and the ongoing project of gathering letters, which started already in the 1970s. I also describe the specific genre of wartime letters and related phenomena such as postal censorship and the challenging writing circumstances, which affected both the contents and the linguistic form of the letters. As

the habit of writing letters was shared by all members of the society, regardless of social status, the variation within the collection is remarkable.

MARJO PAJUNEN

“You, my dear, seem to have something against me!”

Topics of argument in the letters of a married couple during wartime

In this chapter, I focus on a married couple’s arguments in their wartime correspondence. I seek to discover the issues that cause arguments, how the couple conducts arguments through letters in practice, and how the husband and wife express their dissatisfaction with each other. The material for this study comes from the collection SAK 263, which consists of the correspondence between Antti and Inkeri in 1939–1943. The focus of the study is on the content of the letters, but some discourse analytic methodology is also utilised when studying the expressions used.

In the analysis, it became apparent that the most common reasons for arguments were the sending of letters, difficulties with getting leave, children and acquaintances, suspicions of infidelity, and the conflicts rising from what the couple considered to be fundamental differences in their personalities. The arguments were mostly sustained by the wife, Inkeri, while her husband Antti rarely comments on her accusations besides apologising, reassuring her down, or attempting to change the subject. During the Continuation War, the arguments take on more serious tones compared to the Winter War. On the phrase level, Inkeri’s use of language displays her lower level of education compared to Antti’s.

MERJA PONKALA

“Don’t strain yourself too much, I feel splendid here”

Hidden feelings of longing in the letters of a young girl and her mother in 1939–1944

During the war years, Finnish children were sent to safety to other Nordic countries as well as to the Finnish countryside. Hence, a ten-year-old girl named Brita was also sent from Helsinki to a farm in Riihimäki in 1939. In this chapter, I examine the letters sent between Brita and her mother in 1939–1944. The letters are from the wartime letter collection of the Folklife archives of the University of Tampere. This is a qualitative study, using the methods of close reading and content analysis.

I focus on the ways a child expresses longing in the letters written to her mother. First, I analyse why Brita does not write about her feelings directly, even though longing is still present in the letters. I then examine how Brita copes with the feelings of longing by analysing the subjects she has chosen to write about.

The letters show how Brita hides her feelings in order not to burden her already strained mother. Homesickness is expressed in the letters via wishing to visit home and rejoicing at the letters from home. Brita eases her mind by working hard and taking her place in the farmhouse community.

HELMI RIIHONEN

“Be well and unfazed!”

Camaraderie, emotions and experiences in the wartime letters between men

In my chapter, I focus on the ways men write to each other about war, how they deal with their experiences and maintain friendships in wartime letters. For this purpose, I use wartime letters collected from the Folklife Archives of the University of Tampere, as well as related literature from the fields of history, linguistics and gender studies. I demonstrate how men write more openly about their wartime experiences to each other than, for example, to their spouses. However, both the surrounding culture and the letter as a means of communication shape how emotions and experiences are shared.

The data shows that letters between men typically consist of expressions of communality, and negative feelings are dealt with via humour. War, too, is often discussed with humour, downplaying hardships and the enemy. Frustration is expressed openly, but fear and grief are mostly kept hidden. Longing for friends and home is usually communicated only between the lines. The letters also reveal how social class and wartime position either in the front line or in the maintenance troops affect the ways men write about war.

SARA SILÉN

“Only here have my eyes and heart opened up to see how I truly feel”

Relationship discourse in wartime letters

War separated countless couples from each other for long periods of time. Often the only means left to maintain the relationship was by writing letters. In this chapter, I study the letters of two couples from different age groups in order to reveal the potentially divergent discourses they use to maintain and develop their relationships via wartime letters. I also aim to find out whether there are any differences between the younger and the older couple.

Based on the letters, it seems that the relationship discourses are less visible between the older couple. Having lived together for many years, they do not feel such a strong need to emphasise their love and devotion to each other. The younger couple, in contrast, maintains their relationship mainly by pledging love and loyalty and by dreaming of their joint future. The younger couple also strives to establish the core values of their relationship,

and have noticeably negative views on sex, whereas the older husband, in particular, deems sex an integral and important part of a relationship. Having studied the data, I conclude that the relationship discourses are greatly affected by societal norms and values, gender roles, as well as individual experiences and emotions.